T.C

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANTİK YUNANDAN GÜNÜMÜZE AVRUPA'DA YURTTAŞLIK KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ

F.FİGEN ŞENGÜL

1118208105

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Nalan DEMİRAL

EDİRNE-2016

ÖZET

Bu tezin amacı Yurttaşlık kavramının tarihi gelişim sürecini ele almak ve ulus-üstü alanda yurttaşlık kavramının bulunduğu son aşamaya ışık tutmaktır. Konunun oldukça geniş olması sebebiyle bu çalışmada uluslar arası ilişkiler, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji, siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerden faydalanılmıştır.

Yurttaşlık kavramının Antik Yunan'dan günümüze geçirdiği değişim ve kazandığı nitelikler pek çok çalışmada ele alınmıştır. Söz konusu çalışmalarda da yurttaşlık kavramının terimsel anlamından yola çıkılarak ilk olarak Antik Yunan Polis Devletlerinden başlamak üzere, Roma Dönemi, Orta Çağ Feodal Dönem, Ulus Devlet Dönemi sırasıyla ele alınmıştır. Bu çalışmada yurttaşlık kavramının Antik Yunan'dan günümüze kadar geçirdiği değişim incelenecek olup, yurttaşlık kavramı kimlik kavramı üzerinden değerlendirilecektir. Ayrıca ulus üstü yapılanma birimi Avrupa Birliği'nin yapısı ele alınarak çeşitli anayasalarda yurttaşlık kavramı ifadeleri karşılaştırılacak ve ulus üstü yurttaşlık kavramının varlığı sorgulanacaktır. Uygulamalarda ise bu yönü inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır.

İlk olarak yurttaşlık ve vatandaşlık kavramı terimsel olarak ele alınacak ırk, soy kavramları kapsam dışı bırakılarak, aynı zamanda tabiiyet ve uyrukluk kavramları kapsam içerisinde incelenecektir.

Birinci bölümde genel olarak yurttaşlık kavramının anlamı, tarihsel gelişim süreci, türleri ele alınacak ve bu süreçte yurttaşlık kavramının daha iyi özümsenebilmesi için ulus kavramı, tanımı, unsurları ve ulus devlet kavramına değinilecektir.

İkinci bölümde genel olarak kimlik kavramı anlamı, unsurları, özellikleri ele alınacak ve kimlik kavramının ulus-üstü yapılanmaları özcü ve yapılanmacı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu yapılanmalar ışığında Avrupa kavramı ele alınacak ve Avrupa kimliği, Avrupa yurttaşlığı kavramları yurttaşların ne kadar Avrupalı hissettikleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde yurttaşlık kavramının kazanılması ve kaybı ele alınarak, bu hususlarda Avrupa Birliği üyeleri arasında yurttaşlığın kazanımı ve kaybı ülkelerin anayasaları çerçevesinde karşılaştırılacaktır. Ardından yurttaşlar ile ulus devlet arasında üst çerçeve oluşturan ulus üstü yurttaşlık kavramının, hakların kullanımı konusunda ne kadar uygulama alanı bulduğu değerlendirilecektir. Son tahlilde urttaşlık kavramının ulus-üstü boyutu, Dünya yurttaşlığı kavramı, ele alınarak

değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Anahtar Kelimeler: Yurttaşlık, Vatandaşlık, AB Vatandaşlığı, Kimlik, Ulus, Ulus Devlet, Dünya Vatandaşlığı

ABSTRACT

The objective of this thesis is to examine historical development of the concept of citizenship and to illuminate the final stage in which the concept of supra-national citizenship. İs due to the comprehensiveness of the subject, broad range of several disciplines is referred to within the thesis such as international relationship, sociology, anthropology,archeology, political science.

There are several studies in theory and practice in regard with the differences between the ancient Greek concept of citizenship to contemporary multicultural citizenship. In the theoretical studies, the concept of citizenship is examined the road from the terminological meaning of citizenship. In this study, the concept of the citizenship is estimated with this terminological meaning and is examined chronogically in the early city-states of ancient Greece, Roman Empire, During Europian Middle Ages, and the modern idea of the citizenship in nation-state. In addition, the concept of the citizenship is estimated in supra-national area with supra-national structuring.

First of all, the concept of citizenship will be examined with terminological meaning on the concept of nationality and citizenship but the concept of race and family is excluded.

In the first part, meanings, historical evolution process, characteristics of the citizenship in general as well as better assimilation of the concept of the citizenship, such as the nation-state, the nationality and its components is examined.

In the second part, meanings, components, characteristics and formation of the identity in general as well as political and cultural identities are examined in the light of essentialism and constructivism. In the light of these structures are examined for the concept of Europe, The European identity, The European Citizenship and feeling of the European people about common citizenship.

In the third part, the conditions of recovery and loss for the citizenship is examined on general perpective. In the light of these conditions, the condions of recovery and loss for the European citizenship is compared according to national constitutions of EU members. Besides, the relationship between Citizens and Nation-state is determined in the light of the concept of supra-national citizenship so its rights and to execise of rights. Finally, the supra-national dimension of the citizenship concept, the Global citizenship concept, is examined. Key words:

Citizenship, Nationality, European Citizenship, İdentity, Nation, Nation-state, Global Citizenship**.**

ÖNSÖZ

Yurttaşlık olgusu Antik Yunandan günümüze değişmekte ve güncelliğini korumakta olan anahtar bir kavramdır. Fransız devrimi sonrası günümüz modern yurttaşlık içeriğini kazanan bu kavram, bireyin mensubu olduğu ulus devletle sadakat bağı ile bağlı oluşunu ifade etmekten, artık sadece ulus devletle sıkı sıkıya bağlı olmayan uluslar arası ölçekte bir takım sorumlulukları kapsayan bir kavram olmaya doğru dönüşmektedir. Yurttaşlık kavramı toplumsal değişimlerin şekillendirdiği dinamik bir kavramdır ve yurttaşlığın oluşum süreci bireylerin toplumsal ölçekte koyduğu kurallar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kurallar bireylerin devletten çeşitli hak ve talepleri karşılığında aidiyet elde etmeleri ve devletin bireyden talep ettiği sadakat çerçevesinde şekillenmektedir ve yurttaşlığın Fransız Devrimi sonrası büründüğü kimliği oluşturmaktadır. Fakat artık yurttaşlık kavramı ulus devletin aidiyet ve sadakat sarmalından çok daha geniş bir boyuta, modern yurttaşlık boyutuna doğru ilerlemektedir. Klasik yurttaşlığın bireylere dayattığı ırk, soy birlikteliğinden doğan miras temelli yurttaşlık anlayışından, din, millet, ırk, etnisite önemi olmaksızın biraradalığa ve devletle duygusal birlikteliğe dayanan anayasal yurttaşlık anlayışına doğru değişmektedir. Bu sürecin yaşanmasında hiç şüphesiz küreselleşmenin etkisi büyüktür. Küreselleşmenin etkisiyle ulusların çok etnili yapıya bürünmeleri, göç, popüler kültürün etkisi, uluslar arası ölçekte serbest dolaşım vb. pek çok etken ulus devletlerin tek ırk ve miras temelli kimlik anlayışından sıyrılmalarına yol açmıştır. Bunun sonucunda yurttaşlık farklı taleplerin çerçevesinde şekillenmeye devam etmiştir. Hiç şüphesiz bu süreç devletlerin birey hak ve taleplerine cevap vermek amacıyla vatandaşlık konusunda bir takım yeniliklere ve yapılanmalara (ör:AB yurttaşlığı,anayasal yurttaşlık,imtiyazlı yurttaşlık,küresel yurttaşlık,diyasporik yurttaşlık gibi) gitmelerine yol açmıştır.Yurttaşlık alanında tarihsel ölçekte yaşanan bu değişimlere bakıldığında toplumsal değişimler sonucunda bireylerin hak ve taleplerine yönelik değişmeye devam edecek dinamik bir kavram olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmamda desteğini ve katkılarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nalan DEMİRAL'e teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve en yakın arkadaşım Nurhak ŞENGÜL'e desteklerinden dolayı sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ……i

ÖNSÖZ …….....vii

İÇİNDEKİLER…….vii

KISALTMALAR……..viii

ABSTRACT..……ix

GİRİŞ……1

I.BÖLÜM

1.YURTTAŞLIK KAVRAMI VE TARİHİ

1.1.Yurttaşlık Kavramı ……..6

1.1.1 Genel olarak Yurttaşlık Kavramı…….6

1.1.2. Terimsel Olarak Yurttaşlık Kavramı Sorunu ……...8

1.2.Yurttaşlık Kavramının Tarihi Gelişimi …….9

1.2.1. Antik Yunan Polis Devletlerinde Yurttaşlık Kavramı…..10

1.2.1.1. Atina Polis Devleti……..15

1.2.1.2. Sparta Polis Devleti…….17

1.2.2. Roma Dönemi Yurttaşlık Kavramı……..18

1.2.3. Ortaçağ Dönemi Yurttaşlık kavramı…….22

1.2.4. Ulus Devlet Dönemi Yurttaşlık Kavramı……27

1.2.4.1. Devlet Nedir?.....28

1.2.4.2. Ulus Nedir?.....31

1.2.4.3. Ulus Kavramının Unsurları…….40

1.2.4.4. Ulus Devlet Kavramı ve Ulus Devlet Temelinde Modern Yurttaşlık Kavramı……53

1.2.4.5.Vatandaşlık Kavramı Üzerine Temel yaklaşımlar..59

II.BÖLÜM

2. KİMLİK, AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ YURTTAŞLIĞI

2.1. Kimlik Kavramı Tanımı…….62

2.2. Kimlik Oluşumu……...74

2.2.2.1. Özcü Yaklaşım……76

2.2.2.2. Yapılanmacı yaklaşım (Constructivism)……77

2.3. Ulus üstü Vatandaşlık Kavramı Olarak Avrupa Kimliği Ve Avrupa Yurttaşlığı…….71

2.3.1. Avrupa Kavramı ve Tarihsel Süreçte Avrupa ve Avrupa Bütünleşmesi……...71

2.3.1.1.Avrupa nedir……79

2.3.1.2. Tarihsel Süreçte Avrupa ve Avrupa Bütünleşmesi……..82

2.3.2. Avrupa Kimliği…….93

2.3.2.1. Miras Temelli Kimlik……95

2.3.2.2. Anayasal Yurttaşlık-Yurtseverlik Temelli Kimlik ……101

2.2.3 Ulus üstü Yapılanma Birimi Olarak Avrupa Birliği Kavramı ve Avrupa Yurttaşlığı……101

2.3.3.1.Avrupa Birliği Kavramı……101

2.3.3.2. Avrupa Yurttaşlığı……102

2.3.3.3. Avrupa Yurttaşlığının Tanıdığı Haklar……107

2.3.3.3.1.Serbest Dolaşım Hakkı……111

2.3.3.3.2. Yerel Seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu Seçimlerinde Oy Kullanma Hakkı…….114

2.3.3.3.3. Diplomatik ve Konsüler Koruma……117

2.3.3.3.4. Dilekçe Verme ve Ombudsmana Başvurma Hakkı……..120

2.3.4. Ulus üstü Yapılanma Birimi Avrupa Birliğinde Avrupalı Hissetmek…….124

III. BÖLÜM

3. YURTTAŞLIK KAZANIMI VE KAYBI

3.1. Yurttaşlık/Vatandaşlık Kazanımı ve Yurttaşlık Kavramına İlişkin Anayasal Düzenlemeler…….134

3.1.1. Yurttaşlığın/Vatandaşlığın Kazanımı……136

3.1.1.1. Vatandaşlığın Asli Kazanımı……..136

3.1.1.1.1.Doğum yeri ilkesi (toprak esası-jus soli)……137

3.1.1.1.2.Kan Bağı ilkesi (kan esası-jus sanguinis)…….137

3.1.1.2.Vatandaşlığın Sonradan Kazanımı…….138

3.1.2. Dünya Anayasalarında Vatandaşlık Anlayışı Tanımları…….139

3.1.2.1.ABD Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……141

3.1.2.2.Alman Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…….143

3.1.2.3.Avusturya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……144

3.1.2.4.Belçika Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……145

3.1.2.5. Bulgaristan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…145

3.1.2.6.Çek Cumhuriyeti Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…….146

3.1.2.7.Danimarka Anayasası Vatandaşlık Anlayışı….146

3.1.2.8.Estonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……..147

3.1.2.9.Finlandiya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı….147

3.1.2.10.Fransa Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…….148

3.1.2.11.Hollanda Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…148

3.1.2.12.İngiltere Anayasası Vatandaşlık Anlayışı….149

3.1.2.13.İrlanda Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……149

3.1.2.14.İspanya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı….149

3.1.2.15. İsveç Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…….150

3.1.2.16. İtalya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……151

3.1.2.17. Letonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…151

3.1.2.18. Litvanya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……151

3.1.2.19. Lüksemburg Anayasası Vatandaşlık Anlayışı..151

3.1.2.20. Macaristan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…152

3.1.2.21. Malta Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……152

3.1.2.22. Polonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……152

3.1.1.23. Portekiz Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……153

3.1.2.24. Romanya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……153

3.1.2.25. Slovakya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……153

3.1.2.26. Slovenya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı……154

3.1.2.27. Yunanistan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı…154

3.2. Yirmi Birinci Yüzyılda Vatandaşlık Kavramının Dönüşümü……160

SONUÇ…….....171

KAYNAKÇA……...178

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1. Avrupalı Hissetmek……..124

Tablo 2.2. Avrupa Birliğine Bağlı Hissetmek…….131

Tablo 2.3. Avrupa Birliği Vatandaşı Olmamayı Seçme Şansınız Olsaydı. Bunu İster Miydiniz?.....132

Tablo 2.4. Avrupalı Hissetmemek…….135

Tablo 2.5. Birleşik Krallık AB Üyeliği Referandum Sonuçları……137

Tablo 3.5. JusSanguinis ve Jus Soli İlkelerinin Uygulandığı Ülkeler..162

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Açk.	Açıklama
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AET	Avrupa Ekonomi Topluluğu
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
ATS	Avrupa Tek Senedi
Akt.	Aktaran
Bknz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
Bkz.	Bakınız
BMİHEB	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EUROATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
G-20	Gelişmiş Ülkeler Topluluğu(Gelişmiş 20 Ülke)
Haz.	Hazırlayan

İ.Ö.	İsa’dan Önce
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
OD.	Oxford Dictionary
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Ulus devletler ile vatandaşlık kavramı arasında yadsınamaz bir bağ olduğu ve her iki kavramın eş zamanlı ortaya çıktığı düşünülse de vatandaşlık kavramının kullanımı ulus devletlerin ortaya çıktığı XIX. yüzyıl sonlarından çok daha eski bir tarihe denk gelmektedir. İlk olarak Antik Yunan'da dini, felsefi bir kimlik olarak "polis-kent devletlerinde" ortaya çıkan vatandaşlık kavramı, ulus devletler ile birlikte siyasi bir nitelik kazanmış ve küreselleşme çağı olarak adlandırabileceğimiz XXI. yüzyıldagündemi oldukça meşgul eden dinamik,değişken bir kavram olma niteliğini korumuştur.

En yalın haliyle bireyi devlete bağlayan hukuki statü, bağ olarak tanımlayabileceğimiz vatandaşlık kavramı tarihsel süreçte pek çok anlamı içerisinde barındırmıştır. Günümüz kullanımıylaulus devlete aidiyeti ifade etmekte olan bu kavram, Antik Yunan'da polise bağlılığı, Orta Çağ'da ise kiliseye ya da krala mutlak itaati simgelemektedir. Vatandaşlık kavramının tarihsel süreç içerisindeki bu değişimi küreselleşme çağı ile birlikte sınırların zayıfladığı, kültür[1]lerin homojenleştiği bu yüzyılda değişmeye devam etmektedir. Çalışmamızda vatandaşlık kavramı inşacı yaklaşım çerçevesinde ele alınacak Avrupa Birliği anayasaları ekseninde bu anayasalarda var olan vatandaşlık anlayışı üzerinden değerlendirilecektir.

Bu süreçte vatandaşlık kavramı ile eş zamanlı düşünülen ulus devletler bünyesindede bir takım değişiklikler gözlemlenmektedir. XXI. yüzyıla gelindiğinde ulus devletler küreselleşmenin etkisiyle gerek etnik kimliklerin belirginleşmeye başlaması, gerekse kültürel homojenleşme ekseninde ikili baskıya maruz kalmaktadırlar.Etnik kimliklerin öne çıkması, referandum örnekleri ya da ulus devlet bünyesine katılımlar ulus devletlerin uluslar arası ölçekte vatandaşlık kavramına paralel bir şekilde dinamizmini koruduğunu göstermektedir. Birleşik Krallık da

[1] Oxford Dictionary'e göre kültür; bir grubun, bir halkın adetleri ya da medeniyetidir. (Kymlicka,1998:49)

Kırım'ın referandumla Rusya'ya katılması gerek kültürel homojenleşme gerekse etnik kimliklerin bütünleşmesi alanında verilebilecek en taze örneklerdir.

Ulus devletlerin gerek kültürel homojenleşme gerekse ayrışma doğrultusunda gelişim ve değişim göstermesi ulus devlet, vatandaşlık ve kimlik kavramı konusunda da bir takım değişimlerin yaşandığını göstermektedir. Aynı dil,din,ırk bütünlüğüne sahip duygusal güç,sadakat bağı ve ortak tarihle harmanlanmış bireyler ortak kültür ekseninde ulus devletleri oluşturmaktayken, günümüzde artık bireylerin ortak kültürel miras yerine siyasal kültür perspektifinde bütünleştiğini, etnik özün önemini giderek yitirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ulusal homojenliğin neredeyse hiç olmadığı ulus devlet yapılanmalarına bakıldığında, bireylerin artık çok-kültürlülüğün hâkim olduğu bir yapıda yaşamakta olduğu görülmektedir. Tüm bunlara paralel bir şekilde vatandaşlık anlayışınınsaanayasal hakların önem kazandığı veulus-üstü sosyal sorumlulukların gündeme geldiği,homojenliğin giderek önemini yitirdiğibir perspektife doğru gitmekte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Günümüzde Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Nato,Dünya Ticaret Örgütü, Şangay İşbirliği Örgütü,Uluslararası Para Fonu vb. ulus üstü yapılanmalar,uluslararası ölçekte hakların ortak kullanımı yönünden ulus üstü vatandaşlık kavramından söz edilebileceğinin kanıtıdır.Bu yapılanmalar siyasi süreçlerin kültürel imgeleri belirlediğini,etnik özelliklerin öneminin giderek silikleştiğini ve ulus üstü perspektifte geniş bir kimlik düzeyi oluşturulabileceğini,siyasal kültür ekseninde bireylerin birleştirilebileceğini savunmaktadırlar.Bu alanda literatürde bulunan ve ulus üstü yapılanmanın mümkün olduğunu öne süren bir takım teorilerde ulus üstü vatandaşlık savını destekler niteliktedir.(Post-ulusçuluk[2], pan-ulusçuluk ve bağlı bütünleşme)vatandaşlık kavramının giderek ulus devletle sıkı sıkıya bağlı olmaktan uzaklaştığı küreselleşme çağının bu kavramı da dönüştürdüğü söylenebilmektedir. Bireyler küreselleşmenin

[2]Post Ulusçuluk: Ulus üstü yapılanmaların günümüz koşullarında gerekliliğini savunan bu görüşe göre Ulus devlet nasıl modern iletişimin bir ürünüyse, gelişen teknolojiye bir koşut olarak da ulus üstü yapılanma ortaya çıkacaktır.Pan Ulusçuluk: Ortak kültürel özelliklerin ulus devleti aşarak farklı ulus devletlerde bulunabileceğini savunan bu görüşe göre ortak kültürel özelliklere sahip bu uluslar kültürel aileleri meydana getirmektedirler.Bağlı bütünleşme: Ulusçuluğun halen gücünü koruduğuna inanan bu görüş ulus devletin aşındığı görüşünü reddetmektedir. Bu görüşe göre sağlam siyasal kimlikler, bilişsel siyasalar ve mekanizmalar tarafından meydana getirilebilir ve kültürel süreklilik ulus oluşturmada kilit bir öneme sahip değildir.(Şen,2004:49-52)

etkisiyle ve göçlerin sonucunda çok etnili özelliklere sahip ülkelerde kendi siyasal sosyal ve kültürel haklarını kullanarak çok kültürlü vatandaş olabilmekte,sadece tek bir ülke yerine birden fazla ülkeye sadakat bağı ile bağlı olarak çifte vatandaş olabilmekte, aynı zamanda küreselleşmenin kendisine sağladığı imkânlardan yararlanarak nehrin her iki yakasında bulunarak (anavatan ve diyaspora) diyasporik yurttaş olabilmektedirler. Görüldüğü gibi geleneksel yurttaşlık kavramı artık giderek farklılaşmaktadır.

Küresel boyutta bakıldığında isegünümüzde artık bireylerin yalnızca devlet anayasallığı ile sınırlı olmadığı sadece bağlı bulunduğu devlete karşı değil, aynı zamanda üyesi olduğu dünya toplumuna karşı da bir takım sosyal sorumluluklarının olduğu gerçeği bulunmaktadır. Artık her birey ulusal topluluklarının üyeliklerinin yanı sıra aynı zamanda dünya toplumunun da bir üyesidir. Bunun en yalın örnekleri: uluslararası alanda yaşanan çevre sorunlarınıönleme amaçlı yapılan protokoller, çevre felaketlerine karşı ortak bir paydada birleşen uluslararası örgütler, insan hakları ihlaline karşı gösterilen ortak duyarlılık[3],uluslararası alanda yaşanan göç dalgası neticesinde gerçekleşen ölümler konusunda başlatılan kampanyalar şeklindedir.Küresel ölçekte yaşanan her olumsuzluğun tüm dünyayı ilgilendirdiği konusunda tüm dünya devletleri hemfikirdir. Bu bilinç bireyleri bu olumsuzluklara karşı farklı çözüm yolları aramaya itmektedir. Örneğin Avrupa toplumunun ulus üstü bir yapılanma ile birleşerek bu sorunlara çözüm araması ile gündeme gelen Avrupa yurttaşlığı böyle bir çabanın ürünüdür.

Vatandaşların ulus devleti aşan bir biçimde uluslararası alanda söz sahibi olmaları kimlik ve vatandaşlık kavramlarının yaşadığı değişim, ulus üstü vatandaşlık kavramının gündeme gelmesine yol açmıştır.Görüldüğü üzere modern anlamda vatandaşlık kavramı artık ulus devlet ekseninde ortak dil,din,etnik kimlik bünyesinde şekillenen siyasal bir kavram olmaktan uzaklaşarak, giderek çokkültürlü bir yapıda anayasal hakların önem kazandığı siyasal hakları aşan bir şekilde ulus-üstü sosyal sorumlulukların ön plana çıktığı bir kavram olmaya doğru değişmektedir.

[3] Çernobil Faciası, küresel ısınma, tropik yağmur ormanlarının yok edilmesi, ozon tabakasının delinmesi vb.

Bu çalışmanın temel amacı yurttaşlık kavramının geçmişten günümüze geçirdiği ve geçirmekte olduğu dönüşüme, küresel yurttaşlık, ulus üstü yurttaşlık, diyasporik yurttaşlık ya da anayasal yurttaşlık kavramları incelenerek bu sürece ışık tutmaktır.

Bu çalışmada Vatandaşlık kavramının Antik Yunandan günümüze Avrupa Birliği yurttaşlığına giden süreç ele alınarak bu yurttaşlık statüsünün tanıdığı haklar incelenecek, ulus üstü vatandaşlık kavramının ilk örneği olan Avrupa yurttaşlığından yola çıkılarak Çeşitli Dünya Anayasaları vatandaşlık anlayışları ele alınacaktır.

Birinci bölümdeTarihsel süreç içerisinde Antik Yunandan günümüze sırasıyla Antik Yunan dönemi, Roma dönemi, Ortaçağ ve Ulus devlet dönemi bünyesinde vatandaşlık kavramının yaşadığı değişimler incelenecektir.Ulus devlet döneminde yurttaşlık,ulus ve devlet tanımlamalarıüzerinden ele alınacak ve bu iki kavramın birleşimiyle oluşan modern vatandaşlık kavramı ele alınarak çeşitli tanımlamalara yer verilecektir.

İkinci bölümde,Kimlik kavramı ve oluşumu ele alınacaktır. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa'da birlik oluşturma süreci ve bir Avrupa Kimliği (ortak kimlik) yaratma süreci ve bu süreçte yurttaşlara tanınan haklar incelenecektir.

Son bölümde ise, Vatandaşlık kazanım koşulları incelenerek Dünya Anayasalarında vatandaşlık tanımlamalarına yer verilecektir. Avrupa Birliği vatandaşlığından yola çıkılarak vatandaşlığın ulus-üstü statüsü değerlendirilip,Küresel yurttaşlık kavramına doğru dönüşen vatandaşlık kavramı analiz edilmeye çalışılacaktır.

I.BÖLÜM

YURTTAŞLIK KAVRAMI VE TARİHİ

1.1. Yurttaşlık Kavramı

İlk olarak yurttaşlık kavramının kelime kökü üzerinden değerlendirme yapacağımız bu bölümde, tarihsel süreç içerisinde yurttaşlık kavramının içeriğinde yaşanan değişimler dönemlere ayrılarak ele alınacaktır. Antik Yunandan günümüze sırasıyla Antik Yunan dönemi, Roma dönemi gibi yurttaşlık kavramının sınırlı bir kesimi ele aldığı dönemler ele alınacak, ardındanOrtaçağ ve Ulus devlet dönemi bünyesinde vatandaşlık kavramının yaşadığı değişimler incelenecektir. Ulus devlet döneminde yurttaşlık kavramı, ulus ve devlet tanımlamaları üzerinden ele alınacak ve bu iki kavramın birleşimiyle oluşan modern vatandaşlık kavramının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimlere ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.1.1.Genel Olarak Yurttaşlık Kavramı

Yurttaşlık kavramı köken olarak Latince "civas" ve Yunanca "polites" kelimelerinden türemiştir.(Altun,2006:7)Bu kavram başlangıçta (12. yüzyılda)"citeain" sonra ise "citeoien" olarak yazılan bir sözcüğe dönüşmüştür.(Ürer,2012:151)13. yüzyıla gelindiğinde ise "comcitien" halini almıştır.(Altun,2006:7)

XVII. Yüzyıla dek ise Fransızca yurttaş anlamına gelen "citoyen" ile bir kentte oturan "citadin" eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.(Ürer,2012:151)Eski Roma'da bu kavram bir cemaatin bir topluluğun üyesi olma durumunu karşılamak için geliştirilen "civis-civitas kavramları ile tanımlanmıştır. (Polat,2011:3)Bu kavram şehirli olan anlamına gelmekte iken,Orta çağda "citizen", 16 yy'da ise yerleşik olan "denizen" anlamında kullanılmıştır.(Altun,2006:7)

Başlangıçta bir sitenin, yerleşimin sakini olarak tanımlanan (1694 tarihli Dictionnaire de l'Academié Française) yurttaş kavramı, daha sonra ulusla bağdaştırılmadan önce, devlet çerçevesinde bir toplumsal sözleşmeyle özdeşleştirilmiştir. (Petit Laurousse tanımıyla yurttaş bir devletin hakları ve siyasi ödevleriyle tanınan üyesidir) (Wenden,1998:41)

Civis ve civistas kavramları ile karşılanan sivil bir cemaatin üyesi anlamına gelen bu kavram Fransız Cumhuriyetince 1783'te yeniden ele alınarak yurttaşlık "citoyenne" türevini ortaya çıkarmıştır.(Gündüz ve Gündüz,2002:11'denakt. Demir, 2005:28) Fransa'da 1789 tarihli İnsan ve Yurttaşlık hakları Bildirgesinde yer alan yurttaşlık kavramı ise milliyetten önce gelmekte, medeni kanunla tanımlanan milliyetten daha belirsiz ve daha dinamik bir alan içinde yer almaktadır.(Wenden,1998:41) Latin dillerinde yurttaş ve yurttaşlık kavramları, yurt (Fransızcada "cite", İtalyancada "cittadino",Portekizcede "cidadaol, cidadania") sözcüğünden oluşturulmuştur. Bu anlamda İngilizce güney bloğuna[4] bağlı iken (citezen/citizenship), Almanca'da ise tersine, devlet sözcüğünden türemiştir. (staatsburger/staatssangehöringkeit).(Gündüz ve Gündüz,2002:11'den akt. Demir,2005:28)

Tarihsel süreç boyunca farklı şekilde adlandırılan yurttaşlık kavramı; Türk dilinde "vatandaş" kimilerince "yurttaş"[5], İngilizcede "citizen", Fransızcada "citoyen", Almancada ""staatsbürger" kavramları ile ifade edilmektedir. (Kaya,2006:98) İlk olarak Antik Dönem'de dini ve felsefi bir kimlik olarak ortaya çıkan, daha sonra ise siyasi kimlik anlamı kazanan "Yurttaşlık (Politai) kavramı" en yalın haliyle "bireyi devlete bağlayan hukuki statü, bağ"(Ünsal,1998:1-2) ya da bireyin belirli bir devletle arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülükleri olarak tanımlanabilmektedir. (Nomer,2010:19'dan akt. Polat,2011:129)Bu kavram aynı zamanda bir kişinin belirli bir devlete ait bulunduğunu ifade

[4] İngiltere'de vatandaşlık terimi yurt sözcüğünden türemektedir. Bu alanda Fransa,İtalya,Portekiz gibi güney bloğu ülkeleri de aynı şekilde cite,cittadino,cidadaol sözcüklerini kullanarak vatandaşlık kavramını yurt sözcüğünden türetmektedirler.(Demir,2005:28)

[5] Son yıllarda vatandaş ve yurttaş kavramlarının kullanımının farklı ideolojik içerik taşıdığı ileri sürülmektedir(Kaya,2006:97) Vatandaş kavramını kullananların muhafazakar çevrelerden geldiği,yurttaş kavramını kullananların ise sol çevrelerden geldiği yargısının hakim olduğu düşünülmektedir.

etmektedir.(Nomer,2007:1)Uyrukluk konusunda Avrupa Sözleşmesine görevatandaşlık (uyrukluk-nationality) bir kişiyle bir devlet arasındaki hukuksal bağ (legal bond) olarak tanımlanmıştır.Uluslararası Adalet Divanı'nın Nottebohm kararında yapılan tanımlamaya göre ise, "vatandaşlık temelinde bir toplumsal bağlılık vakıası,menfaat,ilgi ve duygu dayanışması yaratan bir hukuki bağ"dır.(Unat[6],1966:21'den aktaran Saylan,2007:5)

Bir devlete aidiyeti belirten tabirlerin vatandaşlık alanında kullanımı nispeten daha yenidir. Bununla birlikte bugün dahi vatandaşlığı belirten tabirler arasında farklar görülmektedir.Ancak bu farklar terminolojik öneme sahip olup hepsi kapsam olarak modern vatandaşlık hukuku anlayışında "**bir devlete aidiyeti**" ifade etmektedir.(Nomer,1989:9'dan akt. Saylan,2007:7)

Türk hukuku açısından ise doktrinde tabiiyet ve uyrukluk terimlerinin eşanlamlı oldukları kabul edilmekle birlikte, tabiiyet ve vatandaşlık kavramlarının aynı anlamı ifade edip etmediği konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır.(Saylan,2007:8)

Genel olarak kabul edilen tanım olan kişiyi ve şeyi devlete bağlayan hukuki siyasi bağ anlamında kullanılan tabiiyet(uyrukluk-nationality) kavramı bu tanımıyla vatandaşlık kavramından kimi kaynaklara göre ayrılmaktadır. Vatandaşlık kavramı sadece gerçek kişiyi devlete bağlayan siyasi hukuki bağı ifade etmekteyken tabiiyet kavramı bir üst kavram olup şeyleri[7] ve tüzel kişileri de kapsamaktadır. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:23) Kısaca vatandaşlık kavramı gerçek kişilerin tabiiyetini ifade edecek şekilde kullanılırken, Tabiiyet kavramı ise daha geniş kapsamlı olmakta ve tüzel kişiler,gemiler ve hava araçlarını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.(Saylan,2007:8)

Aynı zamanda Vatandaşlık kavramını tabiiyet kavramı ile yani "devlete ait olanlar" ve "devlete yabancı olanları" ayırmakta kullanılan hak ve yükümlülüklerdeki farklılık metodu ile açıklamanın günümüzde artık mümkün olmadığı gözlemlenmektedir. Çünkü modern devlette yabancıların, vatandaşlarla

[6] Nottabohm Kararları (Unat,1966)
[7] Burada şeylerden kastedilen gemiler ve uçaklardır. (Turhan veTanrıbilir:2012:23)

birçok konuda aynı hak ve yükümlülüklere sahip oldukları düşünülürse devlete ait olanlardan devlete karşı sadakat bağı ile bağlı olmaları beklenirken, yabancılardan sadece kanunlara uymaları beklenmektedir. (Nomer,2010:21'den akt. Polat,2011:130)

1.1.2.Terimsel Olarak Yurttaşlık Kavramı Sorunu

Yurttaşlık kavramı sosyolojik,siyasi ve hukuki boyutlarıyla çok yönlü bir kavramdır. Yurttaşlık kavramının hukuki ve en genel kullanımı birey ve devlet arasındaki hukuki statü şeklindeyken, siyasi boyutta bu kavramın kullanımı ise devlete sadakat bağı ile bağlı olan bireye vurgu yapmaktadır. Sosyolojik olarak ulus kavramı halk, kültür ile yakından ilişkilidir(Kymlicka,1998:39),bu açıdan yurttaşlık kavramının sosyolojik boyutu kültür ve halk ile bağlantılı olarak nitelendirilebilmektedir.Yurttaşlık kavramının hukuki boyutu ise yurttaşlığın bir sadakat oluşu, bir akit oluşu ve devletle kişi arasındaki kamu hukuku ilişkisi oluşu şeklinde üç saç ayaklı bir çerçevede (Turhan ve Tanrıbilir:2012:24) ifade edilebilmektedir. Birey ve devlet arasında doğum yeri,soy,toprağında uzun süre oturma gibi etkenlere dayanarak oluşan bu bağ, aynı zamanda "gerçek etkili bağlantı" olarak da ifade edilebilmektedir. (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği,1997:225)

Yurttaşlık kavramı en temel anlamıyla bireyi devlete bağlayan hukuki statü,bağ olarak tanımlanmaktadır.Bununla birlikte "tabiiyet, uyrukluk, vatandaşlık, yurttaşlık, milliyet, soy" gibi kavramların aynı anlamı taşıyıp taşımadıkları hususu doktrinsel bir tartışma olarak ortaya çıkmaktadır. (Saylan,2007:6)

Tabiiyet kişiler ve tüzel varlıkları kapsayacak şekilde daha geniş bir anlamı ifade etmekteyken, vatandaşlığın daha sınırlı sadece kişileri içerisine alan bir alanı içerdiği söylenebilmektedir. Diğer bir açıdan milliyet kavramı ise dil,din,ırk,toprak ve kültür bakımından mütecanis bir topluluğa bağlayan bağ olarak ifade edilmekteyken,vatandaşlık veya tabiiyet kişiyi (ve/veya şeyi-tüzel kişileri) devlete bağlayan bağ olarak ifade edilmektedir. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:23)

Bu konuda tabiiyet,yurttaşlık,vatandaşlık,uyrukluk gibi sözü edilen terimlerin hukuki bağı ifade etmelerine karşın, milliyet ve soy terimlerinin sosyolojikbir kavram olarak kullanıldığı ve dil, din, ırk gibi hukuki olmayan öğeleri kapsayan hukuksal olmayan terimleri karşıladıklarısöylenebilmektedir. (Saylan,2007:7) Dolayısıyla söz konusu iki terim (milliyet,soy) bu tezin inceleme alanı dışında kalmakta ve tabiiyet,vatandaşlık,yurttaşlık ve uyrukluk kavramları önem arz etmektedir.

Her ne kadar tabiiyetin vatandaşlık kavramından daha geniş kapsayıcı olduğu (tüzel kişileri de kapsadığı) ifade edilmekteyse de (Turhan ve Tanrıbilir:2012:23)doktrinde uyrukluk tabiiyetin,yurttaşlık da vatandaşlığın eş anlamlısı olarak kabul edilmektedir.(Saylan,2007:8) Fakat vatandaş kavramının daha muhafazakâr çevrelerce kullanılmasına karşın yurttaş kavramının sol çevrelerce kullanıldığına dair görüşler de bulunmaktadır.(Kaya,2006:97) Tabiiyet ve vatandaşlık kavramlarının aynı anlamı taşıdıklarına dair genel kanı olmasına rağmen bu tartışmaya açık bir konudur. Yabancı dillerde de karşılaşılan (örneğin; İngilizcede citizenship, nationality, Almancada staatsbürger,nationalität kavramları gibi) bu sorunun kökeni tarihsel olarak birtakım değerlere dayanmaktadır. (Saylan,2007:8)Yurttaşlık kavramının uluslaşma süreci farklı olan toplularda farklı bir seyir izlemekte olduğu görülmektedir. Nitekim Antik Yunanda,Roma'da görülen yurttaşlık kavramları farklı olabileceği gibi modern ulus devlet döneminde ulusların birbirlerine göre yurttaşlık konusundaki kazanımları da farklılık göstermektedir.

1.2.Yurttaşlık Kavramının Tarihi Gelişimi

Yurttaşlık kavramının ilk olarak Eski Yunanda ortaya çıktığı (M.Ö 8.yy) ve Roma'da "aynı ülkenin insanı" terimiyle anlamını koruduğu görülmektedir.Ancak modern vatandaşlığın Fransız Devrimi ve sonrasındaki gelişmelerin ürünü olduğu (Temelat,2011:2) ve hatta dünyanın ilk ulus devleti parlamenter monarşi İngiltere'nin geliştirdiği ilkelere "cumhuriyet" boyutunu ekleyen Amerikan ve Fransız devrimleri ile ortaya çıktığı kabul edilmektedir.(Ünsal,1998:4)

Antik Yunan'dan itibaren dönem dönem farklı içeriğe sahip olan bu terim aktif ve pasif yurttaş ayrımı ile kimi zaman halk hak sahibi olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrılmış, kimi zamansaseçme seçilme hakkından yoksun olanlar ve olmayanlar şeklinde çeşitli ayrımlara maruz kalmıştır.

Antik Yunan'da bu ayrım aktif olarak tanımlanan erkeklerden oluşan yurttaşlar ve pasif olarak kabul edilen köleler (serfler), kadın,çocuk ve yabancılardan oluşan ayrı bir kesim şeklinde tezahür etmiştir.(Aybay,1962:5) Orta çağda ise krala sadakat borcu olan ve olmayan şeklinde süren bu ayrım sömürgecilik döneminde ise seçme hakkına sahip olan mülk sahipleri ve olmayanlar şeklinde devam etmiştir.

1.2.1.Antik Yunan Polis Devletlerinde Yurttaşlık Kavramı

Vatandaşlık kavramının kökenine bakıldığında dönem dönem bu kavramın farklı formlar ve özellikleri taşıyarak günümüz modern vatandaşlık kavramına dönüştüğü görülmektedir.Bu kavramın literatürdeki kapsamlı sınıflandırmalarından biri Heather tarafından yapılmıştır.Derek Heather vatandaşlığın gelişimini beş tarihsel döneme ayırmaktadır: "Yunan şehir devleti, Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu, Ortaçağ ve Rönesans şehirleri, ulus-devlet ve kozmopolis ideası.(Heather,2004:164'den akt. Temelat,2011:2-3)

Heather'ın yapmış olduğu bu kapsamlı sınıflandırmadan yola çıkılarak incelenecek olan yurttaşlık kavramında, Yunan şehir devletlerinde ilk olarak ortaya çıkıp şekillendiği kurum olan "polislerin önemi"dikkat çekmektedir.

Polis gerek sosyo-ekonomik yapısı ile gerekse düşünce sistemiyle tarihte görülen pek çok modern devletten ayrılmaktadır. Gerek ticaretin hemen hemen tümüyle ortadan kalkmış oluşu,gerek güvenlik gereksinimi nedeniyle kabile tipi örgütlenme yapmış olan polisler, demokrasinin beşiği olarak tanımlanmaktadır. (Ağaoğulları,2006:9) Aynı zamanda çeşitli düşünürlere göre de polisin tanımı değişmektedir.Örneğin Aristoteles polisi klanların(gene) ve köylerin (komai) birliği olarak tanımlarken, Thukydides polis kavramını hem surlarla çevrilmemiş köy topluluğu için hem de surlarla çevrili kent için kullanmaktadır. (Ağaoğulları,2006:12)

Polis aynı zamanda sınırları belli bir toprak üzerinde kurulmuş siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik bir bütün olarak da tanımlanmaktadır. Sınırları içinde bir ya da birden fazla şehri ve bunların etrafında uzanan kırsal bölgeyi kapsayan polis aynı zamanda dini bir birim anlamını da taşımaktadır. Polislerin koruyucuları, yol göstericileri olan tanrıları bulunmaktadır. Polis gücünü ululuğunu ve insanlar üzerinde sınırsız iktidar ve baskısını bu dini yapısından almıştır, kişiyi polise bağlayan bağlar son derece güçlü ve sıkıdır. Kişinin ancak ve ancak bir Polis'e bağlı olarak, onun tanrılarının himayesine sığınarak yaşama olanağı vardır ve bu nedenle bir Yunanlı için Polis dışında bir yaşam düşünülememektedir.(Akbay,1958:72'den akt.Alptekin,2005:10)

Tarihi Antik Yunan'a dayanan vatandaşlık kavramının, kuluçka evresi kent devleti öncesi Atina'da kabileler arası savaşların belirlediği bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu savaş sürecinin öne çıkardığı ortaklık ve eşitlerin katılımı ilkesi doğrultusunda vatandaşlık kavramında eşitlik yerine birey ile siyasi topluluk arasındaki hak ve yükümlülüklerin karşılıklılığı ilkesi önem kazanmıştır. Bu aşamada imtiyaz ve yükümlülük kavramları eş anlamlı kabul edilmiştir.Ortak karar alma sürecine katılma,silah taşımak ve askerlik yapmak hem bir imtiyaz hem de yükümlülük olmuştur.Antik Yunan'da vatandaşlık kavramı ortak kararlara kimin nasıl katılacağı ve imtiyazların nasıl dağıtılacağı ile ilgili bir pratik olarak tarih sahnesine çıkmıştır.(Reisenberg,1992:3-6'dan akt. Güllüpınar,2012:83)

Eski Yunanlıların siyasal alanlarını oluşturan kent devleti anlamına gelen Polislerin (Ağaoğulları,2006:9) gelişimiyle eş zamanlı ortaya çıkan yurttaşlık kavramı, Antik Yunanda sınırlı bir grubun (katılımcı aktif yurttaşlığı tanımlaması doğrultusunda) ayrıcalığı olarak algılanmaktadır.(Ürer,2012:151)

Antik Yunanda öne çıkan bu kavramı pek çok araştırmacı ve bilim adamı "kent devleti" olarak tanımlamaktadır.Kent devleti olarak tanımlanan bu oluşum Yunan yarımadası, Anadolu'nun Batı Kıyıları,Ege Adaları ve Güney İtalya ile Sicilya'yı kapsayan ve Yunan dünyasının en parlak döneminin toplumsal ve siyasi örgütleniş biçimi olarak tanımlanmaktadır. (Ağaoğulları,2006:9)Eski Yunanda yurttaşlar polisin yerli halkını oluşturan ve belli haklara sahip olan özgür kişiler

olarak tanımlanmaktadır.Polisin ilk dönemlerinde ise yurttaşlık toprak sahipliği ile özdeşleşmiştir.Daha sonra ise silah kullanma hakkı olan her erkek yurttaş kabuledilmiştir.Yine de yurttaşlar toplam nüfus içinde azınlık olarak kalmışlardır.(Ağaoğulları,2006:17-19)

Polislerde toplumun yaklaşık yarısının kölelerden oluştuğu kabul edilmektedir.(Uygun,2003:86'den akt. Hüner,2013:2) Polis içerisinde köleler bir araç eşya gibi görülmekte (Ağaoğulları,2006:21) ya da konuşan hayvan olarak nitelendirilmektedir.(Alptekin,2005:11) Fakat kölelerin çalışarak para biriktirmesi ve özgürlüğünü satın alması mümkündür.(Friedell,2004:187'den akt. Hüner,2013:2) Kölelik kurumu polis hayatında ve siyasal düşüncesinde doğal bir kurum olarak görülüp genellikle üzerinde düşünülme ve tartışma gereği duyulmamaktadır. Köle, Polis'in ekonomik hayatında gerekli ve önemli bir unsurdur. Bir üretim aracıdır ama siyasal ve sosyal hayatta bir eşyadan farkı yoktur. (Alptekin,2005:11)

Polislerde köleler gibi kadınların ve yabancıların siyasal hakları bulunmamaktadır.(Şenel,2004,117) Yabancılar (meteikoslar[8]) Polis'te yerleşmiş olup genellikle zanaat ve ticaretle uğraşan özgür olmalarına karşın hiçbir yurttaşlık hakkına sahip olmayanlardan oluşmaktadır. Köleler medeni haklara sahip olan fakat hiçbir siyasal hakka sahip olmayanlar olarak tanımlanabilmektedir.(Alptekin,2005:11)Kadınların hiçbir zaman yurttaşlık statüsüne erişememiş olmaları ve yurttaşların eşleri ve kızlarının toplumsal kamusal statünün dışında tutulmuş oldukları görülmektedir.(Ağaoğulları,2006:17-19) Meclise katılamayan, memur olamayan kadınların genel olarak toplumsal hayatın içinde de fazla yer almadıkları söylenmektedir.(Friedell,2004:187'den akt. Hüner,2013:2)Halk meclisine katılım değerlendirildiğinde ise kadın, çocuk ve kölelerin toplam nüfus içerisinden çıkarılması sonucu üç yüz yirmi bin nüfuslu bir poliste ancak yirmi bin kişinin halk meclisine katılabildiği gözlemlenmektedir.(Parkinson,1976:159'den akt. Hüner,2013:2) Dolayısıyla vatandaş kabul edilen sınırlı sayıda üyenin halk iradesini

[8]Meteikoslar(yabancılar): Eskı yunanda ilk defa Perikles döneminde kullanılan bu kavram ana ya da baba tarafından Atinalı olmayanları adlandırmada kullanılıyordu. (Aksoy,2001:45'den akt. Alptekin,2005:11)

temsil etmekte yetersiz kaldığı,çoğunluğu temsil eden kadın,köle ve çocukların iradesinin yok sayıldığı söylenebilmektedir.

Eski Yunan'da[9] aynı zamanda Yurttaşlık[10] kavramı erdemli olmakla ilişkilendirilmiş ve yurttaş olma bilincinin herkeste olmadığı kabul edilmiştir.Eski Yunanda vatandaş olmak topluma karşı yüklenilen vazifeleri işaret etmekte ve bu vazifeleri gereği gibi yerine getiremeyenler idiot(budala) kavramıyla nitelendirilmektedir. (Kadıoğlu,2012:13)

Vatandaşlık ancak vatandaş statüsündeki erkek ve kadının meşru evliliklerinden doğan çocuklar için mümkünolduğundan Polislerde vatandaşlık kavramının zor kazanılan önemli bir statü olduğu söylenebilmektedir. (Aristoteles,1998:69 ve Friedell,2004:183'den akt. Hüner,2013:3) Vatandaş olmayanlar mülk sahibi olamamak, geçerli bir evlilik yapamamak gibi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle bazı insanlara halk meclisi kararıyla vatandaşlık statüsü kazandırıldığı görülmektedir.(Friedell,2004:183'den akt. Hüner,2013:3) Bu durum özellikle polise önemli katkıları olan yabancılar için söz konusu olmuştur.

Bunun yanı sıra her Yunanlı kendisini ilk önce yurttaş (polites)olarak algıladığından polisin değeri oldukça önem arz etmektedir. Eski Yunanda ve daha sonra Roma'da polisin dışına atılmak yani bir sürgüne yollanmak[11] hemen hemen ölüm cezası kadar ağır bir cezaya çarptırılmak demektir.Böylece polis varlığının nedeni olarak gören ve yaşamını polisin tanrılarının korunması altında sürdürdüğünü düşünen kişinin davranışları polisin esenliğinin sağlanmasına yönelmekte ve bireysel mutluluğu polisin esenlik ve düzen içinde bulunmasına bağlayan yaygın inanç,polisin yurttaşları arasında dayanışma duygusunu güçlendirici bir faktör olarak işlev görmektedir.(Ağaoğulları,2006:17-19)Antik dönemde polis kavramı yüceltilmekte ve yurttaş olmayanları dışlayıcı, sınırlı bir vatandaşlık anlayışınınhakim olduğu görülmektedir.

---

[9] Antik Yunan
[10] Vatandaşlık
[11] Örneğin Atina Polis devletinde yılın belli dönemlerinde vatandaşlardan sivrilerek tiran olmasından korktukları kimselerin adlarını çömlek parçalarına yazıp o zamanın oy sandığı olan çanaklara atmaları istenmektedir.Bir kimsenin adı altı bin vatandaş tarafından yazılıp atılmışsa, o kimse on yıl için Atina'dan sürülmektedir.(Şenel,2004:119)

Antik Yunan polis devletleri arasında bir diğer önem arz eden konu ise polislerin birbirinden oldukça farklı değer,yönetim biçimi, kültür ve inanışlara sahip oluşudur.Bu farklılıklar hiç şüphesiz yurttaşlık kavramının şekillenişinin polisten polise farklılıklar gösterdiği ifadesini doğrular niteliktedir.Örneğin Atipik örnek olarak kabul görülen Sparta'da toplumsal sınıf kendi aralarında birbirine eşit olan Spartalılar ile çalıştırılan ve yönetilen köleler(helotlar) ve özgür olan fakat siyasal hakları bulunmayan perioikoslardan oluşmaktayken,Atina'da bu örgütlenme oldukça farklılık arz etmektedir.Atina polisinde siyasal hakların kullanımına sahip olan Atinalılar,özgür yerleşmiş olan fakat Atina vatandaşının oğlu olmadığı için vatandaş sayılmayan meteikoslardan ve kölelerden oluşmaktadır. (Şenel,2004:116-118)

1.2.1.1.Atina Polis Devleti

Attika eyaletinin en büyük kenti olan ve M.Ö. 5. Yüzyılın elli yıllık döneminde zirveye ulaşmış olan Atina'da her yurttaş doğuştan özgür olarak kabul edilmekte ve yurttaşlık terimi ise hem ana hem baba tarafından Atinalı olan kişilerle sınırlanmaktadır.(Şenel,2004:122) Atina Perikles'in idaresinde bulunan en parlak devrinde 20 bin ila 30 bin arasında nüfusa sahip olmuştur.(Tikveş,1969:167)

Bir diğer çarpıcı özellik ise kadınların konumudur.Vatandaşlık hakkı olan ailelerin kadınları sadece vatandaşlığı nakleden kişiler olarak görülmektedir.Onlar bu hakkı tek başlarına ellerinde tutamadıkları gibi ne mal edinebilmekte,ne kişilik hakları için yasaya başvurabilmekte ne de politik yaşamda yer alabilmektedirler. Atina'da oturan yabancılara ise yasal açıdan belli sınırlamalar getirilmiştir;örneğin toprak edinme -bir erkeğin hayatını kazanma yolu hakları- yabancılara tanınmamıştır.Yabancıların, Atina yurttaşı olan bir destekleyici bulmaları ve vergi ödemeleri gerekmektedir.Fakat yabancılar hiçbir zaman Atinalılarla (Atina Yurttaşları) sosyal açıdan eşit koşullarda buluşamamışlardır. Bir diğer toplum kesimi ise yurttaş kabuledilmeyen kölelerdir.(Şenel,2004:122)Atina'da ideal görülen inanış devlete hizmetederek geçirilebilecek boş zamana sahip olmaktır.Atinalılar bu zamanı yaratmanın en iyi yolunun kölelik sistemi olduğunu düşünmüşlerdir.Yunanlılar

kendilerinin üstün ırk olduğu düşüncesi ile rahat yaşayan Romalıların aksine kölelik anlayışına her insanın başına gelebilecek bir durum olduğu düşüncesiyle yaklaşmışlardır. Atina'da köleler efendisinin aile çiftliğinde onunla yan yana çalışabilmekte,başkasına kiralanabilmekte,özgür bir insanın yanında çalışabilmektedir.Paidagogos olarak adlandırılan özel öğretmenler ile dadıların ise köle olmalarına karşın aile içinde saygın bir yere sahip olduklarına da rastlanmaktadır. (Şenel,2004:122)

Genel olarak Atina'daki sosyal sınıfların bir kısmının yurttaş olarak kabul edilip, kadın ve kölelerin yurttaş kabul edilmemesi yurttaşlık kavramının aslında Atina'da demokratiklikten uzak sınıfsal bir eğilim içerisinde olduğunu göstermektedir. Modern anlamda her türlü hak ve yükümlülüklere sahip olan katılımcı yurttaşlık kavramından oldukça uzak olan "Atina yurttaşı" kavramı her ne kadar kadın ve köleleri soyutlayarak demokratiklikten uzaklaşsa da modern yurttaşlığın ilk adımı olarak kabul edilmektedir.

Perikles dönemi[12] Atina'sına bakıldığında genel nüfusun 400 bin kişiden oluştuğu görülmektedir.Genel nüfusun 200 bini ergin iken 200 bininin ise çoluk çocuktan oluştuğu görülmektedir.Ergin nüfusun ise 125 bini özgür kabul edilen kişilerden oluşmakta iken,75 bini ise kölelerden oluşmaktadır.125 bin özgür kişiden 50 bini siyasal hakları olan vatandaşlardan oluşmakta, 75 bini ise siyasal hakları olmayanlardan oluşmaktadır. 50 bin Atina vatandaşı ise aristokratlar ve halk yani demostan oluşmaktadır.Demos ise zenginler yani kentsoylular ve yoksullar yani işçiler ve köylülerden oluşmaktadır.Siyasal hakları olmayan vatandaşların 50 bini ise Atina vatandaşı eşleridir.(Kadın oldukları için vatandaşlık haklarından yararlanamamışlardır) meteikos[13]lar ve eşleri ise 25 bini oluşturmaktadırlar.(Şenel,2004:122)

[12] Perikles Dönemi, M.Ö. 444 yılında iktidar olan Antik Yunanistan'daki Atinalı devlet adamı Perikles'in hükümranlığından ismini alan dönemi ifade etmektedir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Perikles e.t.:24.03.14)
[13] Yabancılar

Nüfus olarak dağılıma bakıldığında yaklaşık 400 bine yakın nüfustan sadece 50 bin siyasi hakları bulunan yurttaşın bulunduğu Atina'da demokratik anlamda katılımcı yurttaşlıktan bahsetmek ne yazık ki imkânsızdır. Yurttaşlıktan soyutlanan kadınlar,kölelerin oranına bakıldığında yurttaş kabul edilen azınlığın, kendisinin sekiz katı kadar olan çoğunluğu etkileyecek kararlar alması Atina yurttaşlığının zayıf yönünü yani demokrasi eksikliğini gözler önüne sermektedir.

1.2.1.2.Sparta Polis Devleti

Kent devletleri arasından kendine özgü bir gelişme gösteren Sparta polisi kendi içinde eşitlikçi yapılarını sürdürmektedir. Her Spartalı'nın yalnızca iyi bir asker olarak yetiştirilmesi ve diğer polislere nazaran felsefeye daha az ağırlık vermesi Sparta toplumunun siyasi düşünüşe katkısının az oluşu onu farklı kılan özelliklerindendir.(Şenel,2004:114)

Sparta'da her ne kadar yasanın koruyuculuğu altında olsalarda yurttaş olarak görülmeyen köleler en kötü haksızlıklara maruz kalmışlardır.Atina'ya benzer bir şekilde Sparta kent devleti de Spartalı olmayan yerli halkın çoğunu köle olarak (Helot) görmüştür ve Helotların yani kölelerin işlevi tüm zamanlarını askeri denetime ayırma özgürlüğü bulunan Spartalılara hizmet etmek olarak belirlenmiştir.(Deighton,1995:14-15)

Atina ve Sparta'da görüldüğü üzere vatandaş kabul edilen Spartalı ve Atinalılar yabancı ve kölelerin aksine zamanlarının çoğunu askerlik hizmeti uğraşı içinde geçirmektedirler. (Şenel,2004:114)

Her iki polis devletinde de yurttaş kabul edilmeyen bir sınıfın bulunması, köle ve kadınların yurttaşlıktan soyutlanması polis devletlerinde doğrudan demokrasi[14] anlayışının uygulanışına gölge düşürmektedir. Kent meclislerine katılan sınıfın sadece poliste doğmuş ergin erkek yurttaşlardan oluşması toplumun çoğunluğunu

[14]Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan doğruya kullandığı demokrasi türüdür. Doğrudan demokrasi, halkın halk tarafından yönetilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla doğrudan demokrasi dizgesi, demokrasinin ülküsel anlamına en yakın olan hâlidir.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Frudan_demokrasi(e.t:24.03.14)

oluşturan kadın,çocuk ve kölelerin bu meclislerde söz hakkının olmaması bu düşünceyi sağlamlaştırmıştır.

Antik Yunan devletlerinde vatandaşların geniş siyasi katılım haklarına sahip olduğu görülmekle birlikte;vatandaşlığın haklardan ziyade yükümlülüklerle tanımlanan bir hukuki statüyü ifade etmekte olduğu görülmektedir. (Temelat,2011:3) Bu dönemkaynaklarına bakıldığında polise aidiyetin ve polis için savaşırken ölmenin son derece saygı duyulan bir durum olduğu ve hatta polis için savaşırken ölen savaş kahramanlarının yarı-tanrılaştırıldığı görülmektedir. (Akal,2005:111)

1.2.2.Roma Dönemi Yurttaşlık Kavramı

Roma Devleti tarihine bakıldığında ise İ.Ö. 753 yılı öncesini kapsayan Krallık öncesi Roma'dan, İ.S. 476 yılına kadar süren kent devletinden İmparatorluğa dönüşen bir değişim süreci gözlemlenmektedir. Bu süreçte ilk olarak İ.Ö. 753 yılı öncesini kapsayan Krallık Öncesi dönemde İtalikler ve Latinlerden oluşan siyasi örgütlenme ile bağımsız "civitas" adı verilen kent devletlerinin bulunduğu gözlemlenmektedir. (Şenel,2004:186-187)

Krallık öncesi dönemde Roma, siyasi yaşamına Orta İtalya'da bir Latin kentleri federasyonun önderi olarak başlamıştır. Yurttaşlık haklarından yararlanan Roma halkı (Populus Romanus), üç tribus[15]'ta (kabile) toplanmıştır. Her tribus on curia'ya, her curia[16] on gens[17]'e (klan) bölünmüştür. Böylece Populus Romanus'u oluşturan üç kabile 300 curia ve 300 gens'i kapsamaktadır. Kabilelerin türdeş bir halktan gelmiş olmaması ve curia'lar ve gens'lerin eşit olarak paylaştırılmış oluşu, bu örgütlenmenin yapay bir biçimde gerçekleştirildiğini göstermektedir.(Ağaoğulları ve Köker,2013:165)

---

[15] Kabile

[16]Roma'nın erken dönemlerinde aşağı yukarı kabilelere göre yapılmış toplumsal taksimle oluşmuş her bir alt bölüm ve aynı zamanda bir Mecaz-ı mürsel olarak kabile üyelerinin bir araya gelerek kabile ile igili meselelerini tartıştıkları yer. Etimolojik olarak Eski Latince "erkeler topluluğu" anlamına gelen "co-viria" teriminden türetilmiştir.(https://tr.wikipedia.org/wiki/Curia e.t.:09.10.16)

[17]Antik Roma'da *gens* (çoğul *gentes*) klan, kast, ya da ortak bir atadan geldiklerine inanılan ve aynı adı (nomen) paylaşan bir aile topluluğunu tanımlamak için kullanılırdı. Romalı şahıs isimlerinde bulunan ikinci ad kişinin ait olduğu *gens'i* ifade ederdi. Terim aynı zamanda klan sistemi içerisinde yer alan aileleri tanımlamak için de kullanılmıştır.(https://tr.wikipedia.org/wiki/Gens e.t.:09.10.16)

İ.Ö. 759-509 yılları arasında Romus ve Romulus kardeşlerin Roma'yı kurmasıyla birlikte krallık döneminin başladığı görülmektedir.İ.Ö.509-27 yılları arasında ise Patricii(babalar) adı verilen Latin aristokratların krallık düzenini yıkarak cumhuriyet düzenini kurdukları görülmektedir. Batı dillerinde cumhuriyet anlamına gelen "respublic" Latincede "kamu için" (halk için,halk yararına)demek olan "Res publica"dan gelmektedir. Res publica zamanla, toplumun tek kişi tarafından değil meclislerce yönetilmesi anlamını kazanmış ve Roma cumhuriyeti meclislerin halk meclisi olmadığı aristokratik bir örgütlenme biçimine sahip olmuştur.Nüfusun yüzde onunu oluşturan patriciiler iyi örgütlenmiş büyük toprak sahibi sınıflarından oluşmaktayken,nüfusun yüzde doksanını oluşturan sınırlı vatandaşlık hakları tanıdıkları plebis (plebler) üzerinde aristokratik bir cumhuriyet yönetimini kurdukları görülmektedir.(Şenel,2004:188)

Yurttaşlık kavramının Eski Yunan ve Roma topraklarında sahip olduğu felsefi ve dini anlama bakıldığında patria kavramından türeyen patriot (aynı ülkenin insanı) kavramını karşıladığı görülür. "Patria[18]" kavramı bu dönemde "kente" vurgu yapmaktadır. Barbarların modern uluslar gibi ülkelerine göre adlandırıldığı, Yunanlıların ise Politai (yurttaş) ya da patriotai (vatanlı) olarak ifade edildikleri görülmektedir. Buradaki Yunanlı (vatanlı) olmaktan onur duyma kavramına vurgu yapılmaktadır. Patria kavramı bu dönemde özellikle Stoacılara[19] ve aynı zamanda diğer felsefi okullara göre,"evren" yani yurttaş oldukları "kosmos" anlamına gelmektedir. Fakat bu dönemde yurttaşlık kavramının siyasi değil felsefi ve dini bir

[18] "Eski Yunanca'da *"patriotes"* kavramından türeyen ve *"pater"* (baba) kökünden türetildiği için, aynı soydan gelen anlamını taşıyan *"patriot"* sözcüğü, Latincenin geç döneminde "aynı ülkenin insanı" anlamını taşıyordu. Modern Batı dillerine Fransızca kökenli bir sözcük olarak giren *"patriot"* sözcüğü ise modern dünyada, vatan sevgisiyle dolu ve vatanına bağlı olan insan anlamını taşımaktadır. Bu anlamıyla *"patriot"* sözcüğü, 20. yüzyılın ilk yarısında iki Dünya Savaşı'nın anahtar kavramı olmuştur. Gerek saldırgan Alman milliyetçiliğinin, gerekse saldırıya uğrayan diğer ulus devletlerin dayandığı ve bir devlete ya da ulusa aidiyeti temsil ettiği için, kendini vatanı uğruna kurban etmeyi de kapsadığı düşünülen bu kavram, 20. yüzyıl milliyetçiliğine damgasını vurmuştur. (Göztepe, 2003,s:230)

[19]Stoacılık, kurucusu Kıbrıs'lı Zenon olan felsefe okulu. Helenistik felsefenin en önemli felsefelerindendir. Zenon okulunu Atina'da Stoa Poikile denilen yerde kurmuştur. Stoacılar doğaya uygun yaşamayı felsefi olarak benimsemişler ve dünya vatandaşlığını savunmuşlardır. Mutluluk dış koşullara bağlı olmamalıdır önermesini dile getirmiştir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Stoac%C4%B1l%C4%B1k e.t.:09.10.16)

kavram olduğu görülür.(…)Patria her zaman aynı şeyi ifade etmemiş, ancak genellikle kent anlamını taşımıştır. (Akal,2005:111)

Roma'da patrici ve pleblerin varlığıyla somutlaşan (her ikisi de yurttaş olan patrici ve pleblerin arasına sokulan sınıf ayrımı sonucu ki) düzeyli bir yurttaşlık anlayışının ortaya çıktığı düşünülmektedir, bu hem "katılım ile statüyü belirleyen" yurttaşlık hem de "yalnızca statüyü belirleyen" yurttaşlık şeklindedir. Kısaca Roma'da yurttaş olmak, geçerli bir hukuksal statüye ait olmak anlamını taşımaktadır. Atina da on sekiz yaşından büyük, Atinalı bir babadan ve Perikles'den[20] itibaren Atinalı bir anneden doğma tüm erkekler ecclesia[21] üyesidirler. Dolayısıyla tüm köleler, kadınlar ve yerleşik yabancılar yurttaşlıktan dışlanmışlardır. Roma imparatorluğunun çağdaşı sayılan Eski Mısırda ise yurttaş sözcüğünün eş anlamlısına rastlanmamaktadır. (Ürer,2012:151)

Roma bir soy toplumu biçiminde örgütlenmiş olduğundan siyasal yapıda yer almak için toplumun benimsediği bir soya (gens'e) üye olmak gerekmektedir.Siyasal haklar da dâhil tüm yurttaşlık haklarından yararlanan gens'lere üye olan yetişkin erkeklerdir. Dolayısıyla hiçbir kabileyle ilişkisi bulunmayan plebler ve clientler, yurttaş olmadıklarından, populusün içinde yer almadıklarından, özgür olmalarına ve mülk edinmelerine karşın, seçme ve seçilme gibi haklardan yoksun bırakılmışlardır.(Alptekin,2005:16)

Roma hukukunda kişinin tam yurttaş sayılabilmesi, özgürlük durumu, aile durumu, yurttaşlık durumu olmak üzere üç statüye bağlıdır. Özgürlük durumu kölelik ve özgürlüğe göre belirlenmektedir. Antik hukuk sistemlerinde olduğu gibi Roma'da da köleler hak sahibi değillerdir. Aile durumunda babanın çocukları üzerinde ömür boyu egemenlik yetkisi vardır. Kız çocuk bu yetkiden ancak evlenerek çıkmaktadır. Kızların evlenmelerinin ardından yetki alanları kocalarına devredilmektedir. Roma'da yabancılar hak sahibi olamamaktadırlar. Ticaret hukuku ile zamanla bazı haklar sağlansa dayabancıların hak sahibi olmamaları durumu devam etmiştir.Ancak

[20] Bknz. s.12

[21] Ecclesia: M.Ö. 480 ve 404 yılları arasında Antik Yunanda bulunan demokrasinin uygulandığı erkeklerden oluşan kent meclisleridir.(https://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia e.t.:09.10.16)

Romalılar Roma devletinin konukları olarak de facto korumaya sahiplerdir.(Aybay,1999:5'den akt. Mumyakmaz,2008:9)

Toplumsal sınıflara bakıldığında ise köleler,sığıntılar (vatandaşlık hakları olmayan özürlüler), vatandaşlarşeklinde üç farklı sınıfın olduğu görülmektedir.Bunun yanı sıra vatandaşlarda da kendi aralarında patrici(aristokratlar) ve pleb(avam halk) olarak ikiye ayrılmaktadır.Plebler ise daha yoksul kesim ve zengin kesim olarak ikiye ayrılmaktadır.Zengin plebler kentsoylularını oluştururken,pleblerin gittikçe yoksullaşan kesimi Roma proleteryasını oluşturmaktadır.Vatandaşları zenginliklerine göre ordunun birliklerine almakve öteki vatandaşlık hakları ve görevleriyle ilgili düzenlemeleri yapmak amacıyla, Roma vatandaşlarının çeşitli servet sınıflarına ayrıldığı görülmektedir.Proleterya adı ise çocuklarından başka servetleri olmayan yoksul vatandaşları belirlemek için kullanılan bir terim olmuştur.(Şenel,2004:187)

Antik Yunan polis devletlerine paralel olarak Roma döneminde de vatandaşlıktan soyutlanan sığıntılar kesimi bulunmaktadır fakat Antik Yunan döneminden farklı olarak vatandaş kabul edilen "ergin-erkek ve poliste doğmuş olmak koşulları" Roma döneminde farklılıklar arz etmektedir. Roma döneminde yurttaş kabul edilen sınıfın aristokrat ve pleb olarak ikiye ayrılması, Antik Yunan dönemi ve Roma döneminin vatandaşlık konusundaki farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Roma döneminde söz sahibi yurttaş olarak siyasi topluma dahil olabilmek için; erkek, aile reisi ve Romalı olmak gerekmektedir. Yurttaşlık kamu yararını üstün tutan bir eylemdir. (Göze,1995:62'den akt. Mumyakmaz,2008:10) Ancak bu dönemde bütün fertler için evrensel bir hukuk, bu hukukun her fertte somutlaştığı fikri ile toplumdan ve yetiştiği şartlardan bağımsız kendi içinde özel bir değer taşıyan birey fikri yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. (Skınbeckk-Gilje,2004:125'den akt. Mumyakmaz,2008:10)

Roma vatandaşlığının, Yunan vatandaşlığından pek çok yönüyle farklı nitelikleri barındırdığı veRoma vatandaşlık anlayışının evrimleşerek Yunan vatandaşlığından çok daha esnek bir hal aldığı görüşleri de

bulunmaktadır.(Heather,2007:5)Romalılar çeşitli yurttaşlık statüleri oluşturmuş, kölelerin yurttaşlık onuruna sahip olmalarına imkân sağlanmış ve bu unvanın kent dışında zamanla dünya imparatorluğunun en uç sınırlarına dek tek tek bireylere, hatta topluluklara dağıtmakta da fazlasıyla cömert davranmışlardır.(Heather,2007:18)Bu yönüyle Antik Yunanın katı yurttaşlık anlayışının Roma döneminde evirilerek daha geniş kitleleri kapsadığı söylenebilmektedir.

Hukuki olarak derecelere ayrılan Roma vatandaşlığı, Roma hukukunun bireyinhayatına yön vermesi ve onu koruması anlamına gelmektedir. Roma İmparatorluğunda medeni hukukun gelişmesi sayesinde vatandaşlığın hukuki statü niteliği güçlenmiş; ancak buna karşılık siyasi katılım hakları zayıflamıştır. Vatandaşlık görevleri, haklarla dengelenerek askerlik hizmeti ve vergi ödeme gibi görevlerin yanında diğer Roma vatandaşları ile evlenme, ticaret yapma, seçimlerde oy kullanma ve dava açma gibi birtakım haklar verilmiştir. (Temelat,2011:3)

1.2.3.Ortaçağ(Feodal) Dönemi Yurttaşlık kavramı

Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla birlikte merkezi iktidarın yok oluşuna ek olarak Avrupa pek çok yönden saldırılara maruz kalmıştır. Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden güney kıyılarına saldıran Müslümanlar, Tuna üzerinden Kuzey İtalya'ya ve Batı Almanya'ya akınlar düzenleyen Macarlar ve Moğollar, İskandinavya üzerinden gelen Norman[22]lar, Avrupa'da güvenli bir ortamı ortadan kaldırmıştır. Bu saldırılar Romanın çöküşüyle başlayan iktidarın yerelleşmesi olgusuna yeni bir ivme kazandırmıştır.İmparatorlukların çöküşü, krallıkların güçsüzleşmesi, kıta Avrupa'sında kontların üzerinde yaşadıkları toprakları kendi egemenlik alanları olarak görmeleriyle sonuçlanmıştır. Aynı şekilde kontun toprakları üzerinde yaşayanlar da güvenliklerinin sağlanması, canlarının mallarının korunması için sadece kontlara ya da yerel beylere güvenebileceklerini düşünmüşlerdir. Bölgesel iktidarlar kralın elinden soylulara geçmiş ve hatta kont ve lordlar birbirlerinin elinden topraklarını ele geçirmeye yönelik çatışmalara

[22]Normanlar (Kuzeyli adamlar):M.S. 912 yılından itibaren Normandiya'ya yerleşen Frenk ve İskandinavkarışımı halk. Normanların soyundan gelen modern halk hâlen Fransa'nın Normandiya bölgesinde yaşamaktadır.(https://tr.wikipedia.org/wiki/Normanlar e.t.:09.10.16)

başlamışlardır.Bu sebeple iktidar daha küçük birimlere bölünmüştür. (Alptekin,2005:17)

Bu gelişmelerin ışığında Orta Çağ dönemi,gerek iktidar ve siyasi rejim açısından gerekse vatandaşlık anlamında Roma ve Antik Yunan toplumlarından ayrılmaktadır.Orta Çağ Avrupa'sını tanımlayan en önemli özellik kendi mülkünün siyasi patronu olan baronlar,lordlar yani feodal[23] beyler ile senyörlerin arasında imzalayarak oluşturdukları fief[24] sözleşmesine dayanan patronaj ilişkisi niteliğindeki sözleşme ile kilisenin oluşturduğu siyasi parçalanmadır. Böylesine parçalanmış bir siyasi yapıda kralların kilise tarafından sınırlanmaya çalışılması ve hiç şüphesiz kralların kiliseyi kendi egemenliği altına almaya çalışması şeklinde mücadelelere sahne olan bu dönem 1648 Vestfalya Barışına[25] kadar devam etmiştir. (Türe,2008:11)

---

[23] Feodalizm kavramı Avrupa'da M.S. VIII yüzyıl ile XVI. Yüzyıl arasında hakim olan toplumsal yapıyı ifade eder. Bu yapının en belirgin özelliği; birden çok egemenin ve otoritenin aynı coğrafyada, aynı anda hakim olmasından kaynaklanan kargaşa ve düzensizlik ortamıdır. Feodal toplum yapısında göze çarpan başlıca hususlar; iç içe geçmiş birden çok egemenlik, tarıma dayalı kapalı bir ekonomi, sınıflı bir toplum yapısı ve tüm bunların neticesinde devamlılık arz eden yoksulluk, istikrarsızlık ve düzensizliktir. (Oppenheimer,1997:150,151'den aktaran Şahin,2009:125) Devletin varlık şartları çerçevesinden feodal devlete bakıldığında, ülkesel anlamda ilk göze çarpan, krallığa ait gözüken coğrafyada, bütünlük ve türdeşliğin olmayışıdır. (Oppenheimer,1997:138,140'den aktaran Şahin,2009:125)Feodal devletin ülkesi, çok sayıda bağımsız bölgenin bir arada bulunduğu; sınırları belirsiz değişken bir coğrafyadır ve böyle bir yapıda doğal olarak homojenlikten uzak hatta belirsiz bir *"topluluk*" göze çarpmaktadır. Bu bakımlardan ortaçağ krallıklarının, her biri çeşitli dillere,geleneklere sahip topluluklardan oluşan ve dağınık bölgeleri kapsayan devletler olduğu söylenebilir. Söz gelimi krallığa ait toprakların bir bölümü Fransa'da, bir bölümü de İngiltere ya da İspanya'da olması son derece olağandır.(Parkinson,1984:66'dan aktaran Köksal,2009:126)

[24] Fief: Feodal sistemde yürütme erki olan kralın toprakların fief adı verilen toprak parçalarına bölerek vassal adı verilen kişilere vassallarınsa bu toprakları daha küçük kısımlara bölerek kendi vassallarına emanet edişini ifade eder. Bir fiefin bağışlanması kabulü senyör ve vassal arasında hak ve görevleri belirleyen sözleşme niteliğindedir. Vassal tarafından senyöre bağlılık yemini edilmesiyle bu sözleşme resmiyet kazanmaktadır.Feodal sözleşmenin temel unsuru, senyör tarafından bağışlanan toprak üzerindeki temel hakların, vassal tarafından sağlanan askeri ve diğer hizmetler karşılığında değiştirilmesidir. Aldığı fief büyüklüğünde vassal senyörüne çağırıldığı zaman belirli sayıda tam teçhizatlı şövalyeyi temin etmeyi vaat etmektedir.

[25]Birkaç antlaşmayı da içine alan (Münster Antlaşması ve Osnabrück Antlaşması) Westphalia Barışı, Otuz Yıl Savaşları ve Seksen Yıl Savaşları'nın sonunda Ekim ve Mayıs 1648 tarihlerinde imzalanmıştır. Antlaşma 24 Ekim ve 15 Mayıs 1648'de Kutsal Roma İmparatorluğu diğer Alman prensleri, İspanya, Fransa, İsveç ve Hollanda Cumhuriyeti temsilcileri arasında imzalanmıştır. Fransa ve İspanya arasında 1659 yılında imzalanan Pyrenees Antlaşması'nı da bu antlaşmanın içine dâhil edilebilir. Bu barış tarihçiler tarafından modern çağın başlangıcı olarak gösterilmektedir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Vestfalya_Antla%C5%9Fmas%C4%B1 e.t.:24.03.14)

Ortaçağın ilk dönemlerinde ise, Hıristiyanlığın giderek yayılması ile siyasi topluluğa aidiyetin yerini kiliseye aidiyet aldığından, birkaç İtalyan devleti dışında, vatandaşlık eski önemini kaybetmiştir. (Temelat,2011:3)

Bu değişimden vatan kavramı da etkilenmiş ve gerçek Hıristiyan'ın ancak gökler ülkesinin vatandaşı olabileceği fikri doğmuştur. Dünyevi anlamda doğulan yeri veya yerel ölçekte bir bölgeyi ifade eden patria (vatan) kavramı anlamını yitirmiştir. Senyör/vassal[26] ilişkisi nedeniyle bir çeşit kişisel sadakat ilişkisine dönüşen siyasi bağlar, insanların artık ya İsa, kilise ve kutsal topraklar için ya da senyörler için ölmek yoluyla onura kavuşabilecekleri bir yapıyı temsil etmeye başlamıştır. (Erözden,2013:131)

Bu dönemde Hıristiyanlık sadece Antik Yunan vatandaşlık anlayışını reddetmekle kalmamış, yeni bir cemaat anlayışını da beraberinde getirmiştir. Roma vatandaşlığından dışlanmışların, kölelerin, alt sınıfların kendilerini bütün insanlarla eşit hissedecekleri ayrı bir cemaat yaşamını yansıtan Hıristiyanlık, böylelikle Antik Yunandaki kamusal değerleri tamamen yok ederek Antik Yunan vatandaşlık anlayışını silmiştir.(Reisenberg,1992:87'den akt. Polat,2011:131)

Bu dönemde kilise siyasal gücün yanı sıra kendi baskı mekanizmasını da kurmuştur. Kilise artık inancı olmayanları tek gerçek ilan ettiği dogmaları gözü kapalı kabul etmeyenleri engizisyon[27] gibi inandırıcı metotlarla doğru yola

[26] Fief sahibi yani vassal olabilmek için belli geleneksel merasimlerin yapılması gerekmektedir. Bu merasimde vassal silahsız olarak senyörün önünde diz çöker ve söz konusu olan fief yani toprak için senyörün adamı olduğunu açıklardı ve vassal kutsal kitap üzerine sadakat yemini ederdi, bu yemine "Sacramentum fidelitatis" denirdi. Vassal'ın sadakat yemini karşılığı ise bir toprak verilmesi ile devam eder ve bu merasimde sembolik olarak senyörün vassala bir sopa bir kılıç vermesiyle devam ederdi. Taraflardan birinin değişmesi halinde fief sözleşmesinin yenilenmesi gerekirdi çünkü bu sözleşme sadakat sözü üzerine sadakat sözü üzerine kurulmuştu sadakat ise kişisel bir ilişki doğurmaktaydı.(Alptekin,2005:24)

[27] Katolik Kilisesi'ne bağlı bir mahkeme sistemidir. Gerek kararları, gerek siyasi ve dini görüşleri nedeniyle dört büyük engizisyon adından çok söz ettirmiştir.Zalim işkence yöntemlerini benimseyen

getirmektedir.(Alptekin,2005:28) Aynı zamanda kilisenin gücü herhangi bir farklı gruplaşmaya izin vermemiştir (örn: Yahudilik) ve birey yalıtılmış halde geleneksel yapıların içerinde her türlü ideolojik kamplaşmadan arınmış, kilisenin yoğun baskısına maruz bırakılmıştır.(Ürer,2012:153-154)Kilisenin ve devletin birbirinden farklı birer siyasi gücü simgelediği dönemlerin aksine Hıristiyanlığın krallığın üzerinde bir gücü temsil ettiği anlayışınınhâkim oluşu bireylerin üzerlerindeki baskıyı daha da arttırmıştır.Bireyler artık kilisenin mutlak hâkimiyeti altında dogmalara boyun eğmek zorunda kalmışlardır.

Bu dönemde toplumsal tabakalaşmaya bakıldığında toplumun üç katmanlı bir yapıda olduğu görülür. İlk katman yöneten (senyörler) ve yönetilenlerden(toplumun geri kalan kesimleri, çoğunlukla köylüler ve serfler)oluşmaktayken, ikinci katman senyörler tabakasının kendi içindeki bölünmelerden (şövalyeler,rahipler ve efendiler) oluşmaktadır.Aslında burada söz konusu olan şövalye ve efendilerden oluşan ikili bir tabakalaşmadır. Rahipler de farklı bir tabakalaşma olan ruhban sınıfını oluşturmaktadırlar.Feodal toplum tabakalaşmasının üçlü bölünmesi aynı zamanda Tanrı iradesinin bir ürünü olarak meşrulaştırılmak istenmektedir.(Alptekin,2005:28) Tek bir toplumun aynı zamanda üç tabakaya ayrılmış olması Tanrısallığın hem birli hem üçlü olması gibidir. Eski Yunan filozoflarından Platon'un ideal devlet kuramındaki "filozof kral-koruyucular-üreticiler"ayrımını ve bu ayrımın gerisinde kalan insanların yaratılıştan üç ayrı cevhere (altın-gümüş-tunç) sahip oldukları yolundaki ön kabulünü (Platon,2013:94-103) Hıristiyanlığın Baba-Tanrı-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesiyle sentezlemiş görünen bu ideoloji, feodal toplumun en güçlü

---

dini bir yargılama sistemidir.Kilisenin tehdit olarak gördüğü tarikatları ortadan kaldırmıştır.15.yüzyıldan itibaren büyücü olarak tabir ettiği kişileri vahşi yöntemlerle cezalandırmıştır.Suçu mutlaka itiraf ettirme anlayışına dayanmaktadır.(https://tr.wikipedia.org/wiki/Engizisyon e.t.:09.10.16)

meşruluk zeminini meydana getirmektedir.(Alptekin,2005:28)Toplumu bu üç tabakaya ayıran bu anlayış, aynı zamanda sözü edilen tabakalar arasında geçişe izin vermemektedir.(Ağaoğulları,2013,165)

Ortaçağ Avrupa'sındayurttaşlık, toprak sahibi soyluların sahip olduğu her türlü hakkın aksine toprakları işleyen serflerin(kölelerin) sadece geleneksel sadakat borcu ile krala bağlılıkları şeklinde tezahür ederken (Ünsal,1998:11),Orta çağ Avrupa'sının aksine Fransız devriminden sonra ise Yurttaşlık kavramı,yaklaşık olarak 18.yy ikinci yarısından itibaren hız kazanan dünyevileşme ve laikleşme sürecinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.(Mumyakmaz,2008:17)Fransız Devrimi ile Sanayi Devrimi aristokrasinin ve kilisenin hakim olduğu sosyal ve siyasi düzenin meşruiyetini sarsarak bireyle siyasi toplum arasındaki ilişkinin niteliğini derinden etkilemiştir.(Temelat,2011:4)

Bu süreçte ulus devlet ve ulusçuluk kavramlarıyla paralel olarak gelişen yurttaşlık kavramı kralın sahip olduğu mülk, devlete ait mutlak itaatle yükümlü tebaa kavramından sıyrılarak yeni formuna kavuşmuştur. Ulus kavramı artık halk ve devlet kavramlarıyla eş zamanlı olarak düşünülmeye başlanmıştır. Bir toplumun ulus sayılması ve dolayısıyla bağımsız bir devlet kurma hakkına sahip olduğunun kabul edilmesi için ilk olarak ya halen var olan ya da yakın bir geçmişe kadar uzun bir süre boyunca var olmuş bir devletle tarihi bir bağı olması gerekmektedir. İkinci olarak uzun bir süreçte oluşmuş,yazılı kültür birikimi ve yönetim geleneği bulunan bir seçkinler zümresine sahip olması gerekmektedir.Son olaraksa fetih yeteneğini kanıtlamış olması gerekli görülmektedir. (Erözden,2013:25)

Eski Yunan'da ve Roma'da polise aidiyet anlamı,Orta Çağ'da yerini feodal beylere, kiliseye vekrala aidiyete bırakmıştır.Fakat her iki düzende de yurttaşlık kavramının dışında tutulan bir kesim bulunmaktadır. Bu Eski Yunanda köleler ve meteikosların(yabancıların) dışlanması şeklinde tezahür ederken,Roma'da kadınların ve sığıntı olarak adlandırılan özürlülerin yurttaş sayılmaması fakat bunun aksine kölelere yurttaşlık hakkının verilerek daha da esnetilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Orta Çağ'a gelindiğindeyse "zenginlik" yurttaşlık ve oy kullanma konusunda ana kıstas kabul edilmiş ve serfler(köleler) yurttaşlık kavramının dışına itilmişlerdir.

Batı Avrupa'da feodal düzende toprak sahibi soyluların her türlü hakkının bulunmasına rağmen serflerin sadece yükümlülüklerinin bulunması bunun en çarpıcı göstergesidir.Yurttaş insanlar arasındaki eşitsizliğe en azından hukuksal olarak son veren ulus devletlerin ortaya çıkışıyla yurttaşlık kavramı ulusla var olmuş(ABD hariç) ve yeni bir form kazanmıştır.(Ünsal,1998:5-6)

1.2.4. Ulus Devlet Dönemi Yurttaşlık Kavramı

Kökleri Antik Yunan'a kadar uzanan yurttaşlık kavramı (bireyi devlete bağlayan bu statü) oldukça eski bir kavram olmasına ve dönem dönem farklı nitelikler kazanmasına rağmen, ulus devlet içerisinde "yurttaşların eşitliğini" ifade eden son şekline Fransız devriminden sonra ulaşmıştır.

Modern anlamdaki yurttaş kavramının ise Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenlerce aristokratik ayrıcalığın son bulduğu, sembolik eşitlik olgusunu vurgulamak amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir.(Kaya,2006:98)

Ulus devlet kavramının ise yurttaşlığınaksine oldukça yeni bir kavram olduğu görülmektedir. Habermas, devlet ve ulus sözcüklerinin ulus devlet olarak kaynaşmasının 18. yüzyılın sonlarındaki devrimlerden sonraya rastladığını ifade etmekte (Habermas,2008:35) ve modern anlamda devletin oluşumunun ulus devlet oluşumundan eski bir kökene sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Ulus devlet ve ulus kavramlarının arasında oldukça sıkı bir bağ olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Nitekim kimi zaman ulus ve devlet kavramları eş anlı ortaya çıkmakta, kimi zamansa ulus kavramının özellikle sömürgelikten kurtulan ülkelerde olduğu gibi devletten önce oluştuğu görülmektedir.(Büyük Laurusse,1992:11935) Ayrıca çok uluslu devletlerde olduğu gibi birden çok devlette bölünmüş ulusların varlığı da gözlemlenmektedir.

Dolayısıyla vatandaşlığın ulus devlet çerçevesinde oluşum sürecini ele alırken gerek devletin insan topluluğunu oluşturan ulus kavramı,ulus kavramının topluluklar içerisinde farklı gelişim süreçlerigereksede ulus devlet kavramlarını ayrı ayrı ele almak sürecin analizi açısından önem arz etmektedir.

1.2.4.1.Devlet Nedir?

Çoğunlukla "Modern Devlet" ve "Ulus Devlet" kavramları karıştırılmaktadır. Fakat modern devlet ulus devletle eşdeğer olmayıp daha farklı bir muhtevaya sahiptir. (Durgun,2000:113) İlk devlet oluşumu çok eski dönemlere dayanmakla birlikte modern devletin oluşumu oldukça yeni bir tarihe tekabül etmektedir.

Devlet, yaklaşık 6.000 yıl öncesine, Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk tarım topraklarına kadar uzanan çok eski bir beşeri kurumdur. İyi düzenlenmiş bürokrasiye sahip olan devlet, Çin'de varlığını binlerce yıl sürdürmüştür. Büyük orduları, vergi toplama gücü, geniş topraklar üzerinde egemenlik yetkisi uygulayan merkezi bürokrasisiyle modern devletin Avrupa'da ortaya çıkışıysa daha yenidir ve dört-beş yüz yıl öncesine, Fransız, İspanyol ve İsveç modellerinin konsolidasyonuna[28] uzanmaktadır. (Fukuyama,2012:23)

Batı dillerindeki devlet tabirinin kök kelimesi Latince "status"ün bir siyasi yapıyı ifade eden günümüzdeki kullanımına benzer kullanımı ise ilk defa 15. yüzyılda İtalyanca'da, "stato", görülmektedir.İngilizcede kullanımı (state) ise 16. yüzyılda[29] başlar.(Yurdusev,2012:64)

Devlet, antlaşmalarla tanınmış sınırlarla çevrili bir alan (Braud,1997;Akal,2005:360) olarak tanımlanabileceği gibi, belirli sınır dâhilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birlik olarak da tanımlanabilmektedir. Bu kurumlar, ortaklaşa hayatın kolektif organizasyonundan sorumlu olmaları anlamında kamusal olarak tanınabilir olan ve kamu tarafından finanse edilen kurumlardır.Bu bağlamda devlet, çeşitli hükümet kurumlarını içine alır, ama aynı zamanda mahkemeleri, millileştirilmiş sanayiyi, sosyal güvenlik sistemini vs. de kapsar ve bütün bir siyasi yapı olarak teşhis edilebilir. (Heywood,2006:126)

---

[28] Borçlu devletin alacaklı devletle anlaşarak borcun vadesini uzatması,kısa vadeli borçların uzun vadeli hale getirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde yapıları benzer durumda olanların pekiştirilmesi olarak da kullanılmaktadır.(

[29] Örneğin 17. Yüzyılın ortasında Hobbes "state" tabirindense "leviathan" ya da "commonwealth" tabirini kullanmaktadır. (Yurdusev,2012:64)

Modern egemen devlet anlayışının ise 1648 Westphalia Anlaşmasıyla resmileştiği kabul edildiği söylendiği gibi (Heywood,2006:125) 16. Yüzyılda ortaya çıktığı (Hobsbawn;1993:101'den akt. Durgun,2000:110) bizdeki bugünkü anlamıyla kullanımının ise 19.yy'a denk geldiği ifade edilmektedir.(Teziç,2005:110) Diğer BİR açıdan devlet kavramının 16. yy'da ortaya çıkışındaki itici gücün kiliseye karşı ortaya sürülecek mutlak iktidar anlayışı olduğu ifade edilmektedir. (Esen,1963:47)

Uluslar arası hukukta genel kabul gören tanıma göre ise devletin oluşabilmesi için üç temel öğe bulunmaktadır. Devletin varlık koşulları olarak tanımlanan bu öğeler şu şekildedir;

- İnsan topluluğu
- Ülke
- Kendi üstünde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan siyasal yönetim (Hüseyin Pazarcı,1993:5'den akt. Saylan,2007:3-4) Kısaca devlet kavramı, bir toprak parçası üzerinde egemenliğini kurmuş olan insan topluluklarını ifade etmektedir.

Devletin varlık ya da oluşturucu unsuru olarak belli bir arazi üzerinde yaşayan **insan topluluğu**inkâr edilemez bir gerçek, devletin vazgeçilmezkurucu öğelerinden biri olarak tanımlanabilmektedir. (Teziç,2005:115) Devletin insan öğesinin belirtilmesi hususunda da çeşitli deyimler kullanıldığı görülmektedir. Ulus(millet), halk, ahali, tebaa,nüfus gibi.Fakat devletin insan öğesinin hangi deyim kullanılırsa kullanılsın bireylerden (tek tek gerçek kişilerden,hukuki deyimiyle insanlardan) oluştuğu açık bir gerçektir.(Aybay,2004:3'den akt. Saylan,2007:4) Ancak tabiiyet terimi daha çok mutlak monarşilerde hem gücün mutlaklığını simgelemek hem de bu güç karşısında bireyin konumunu belirlemek için kullanılan bir kavramdır. (Gasimov,2001:4'den akt. Ulutaş,2005:25) Yurttaş ve vatandaş deyimini sadece gerçek kişiler için kullanmak yerinde olacaktır. Tüzel kişiler ve nesneler (deniz hava araçlarıdahil) için daha uygun olan deyim uyrukluk ya da tabiiyettir.(Aybay,20004:13'den akt. Ulutaş,2005:25) Literatürde benzer kullanımlara sahip devletin insan unsurunu ifade eden ulus,tabiiyet, yurttaşlık kavramları bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Devleti oluşturan bir diğer unsur **ülke** unsuru ise devletin yetkilerini kullanacağı alanı ifade etmektedir. Devletin ortaya çıkabilmesi için uzun bir süre bir toprağa sahip olup varlığını devam ettirmesi zaruridir. Aynı zamanda Antik Yunan'ın aksine[30] günümüz koşullarında ülke topraklarının sınırlarının belirlenmesinin gerekliliği (Teziç,2005:114) aşikârdır.

Günümüz modern devletinde -modern öncesi devlettin aksine- hayal edilmeyecek kadar ülke, moral, siyasi ve ontolojik önem söz konusudur. Devlet olabilmenin vasfı sınırlarla belirlenmiş bir ülkeye sahip olmaktan geçmektedir. Modern devlette dışarıdan bakıldığında herhangi bir devletin sınırlarının nerede başlayıp nerede sona erdiğinin belli oluşu zaruridir. (Hobsbawm:1993:103'den akt. Durgun,2000:111)Aksine modern öncesi devletlerde ise sınır kavramı oldukça muğlaktır.[31] Örneğin Antik Yunan polis(site) devletlerinde modern devlet benzeri sınırların belirliliği polis vatandaşı olmaktan daha fazla bir önem arz etmemektedir. Polise bağlılık, aidiyet toprağa bağlılıktan daha fazla önem arz etmektedir.

Devletin bir diğer unsuru ise siyasi ve hukuki teşkilatlanma,**siyasi yönetim ya da iktidar**dır. Siyasi ve hukuki örgütlenme belli bir ülke üzerinde yerleşmiş olan ulusun korunmasını ve devamı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu teşkilatlanma devletin sınırları içerisinde egemenliğini kullanmasını, bağımsızlığını ilan etmesini ve aldığı kararların ülke içinde uygulanmasını sağlayacak etkili denetim mekanizmasına sahip olmasını içerir. (Teziç,2005:118) Devletin egemenliği anlamına gelen bu iktidar unsuru devletin kural koymak,savaş ve barış ilan etmek,yargılama yapmak,para

---

[30] Antik Yunan site devletlerinde ne gümrük ne de askeri sınırlar belli değildir. Roma İmparatorluğunda ise ülke sınırları askerlerin nöbet tuttukları alanlar olarak belirlenmiştir.Feodal dönemde ise birbirlerinden yerleşme yeri olmayan "zone"larla ayrılmaktadırlar. (Burdeau,1963:16'dan akt. Teziç,2005:114)

[31]Modern öncesi devletlerdeki ülke kavramı, marjinal bir rol oynamaktadır. Toplumsal yaşamda araçsal bir role sahiptir ve topluluk/toplum yaşam tarzı açısından farklıdır. Ülke kavramı modern öncesi devletlerde sadık olunması gereken bir amaç değildir. Söz gelimi Afrikalı kabileler bir yerden bir yere giderken yanlarında tanrılarını alarak gitmektedirler. Onların tapınakları tanrılar, o topluluklara kimliklerini veren; diğer topluluklardan onları ayıran ve kimliklerini sürdüren en önemli unsurdur. Burada ülkenin önemi yoktur. Aynı şekilde geleneksel Müslüman topluluklarda da benzer bir durum söz konusudur. Onlar da kendilerini diğer topluluklardan yaşam tarzları açısından ayırmakta olup, şahsi hukuklarını her nereye hicret etseler oraya kendileri ile birlikte taşımaktadırlar. Çünkü bu kanunlar Afrika kabilelerinde totemlerin oynadığı rol gibi, onların kimliklerini oluşturmaktadır. Bunun içindir ki Osmanlı bu durumdan dolayı Müslüman olmayan diğer azınlık ya da dini gruplara "millet" sistemi altında kendi hukuklarıyla yaşam hakkı tanımıştır. (Davidson,1977:33-Aktar,1993:68'den akt. Durgun,2000:110)

basmak,vergi oymak gibi yetkilerini içermektedir. Bu yetkiler içerik olarak oldukça çeşitlidir ve kısaca yasama yürütme ve yargı yetkileri olarak üç grupta toplanmaktadır.(Gözler,2007:98)

Devletin sahip olduğu unsurlar konusunda genel kabul gören unsurlar olsa da bu konuda farklı ifadeler bulunmaktadır. Örneğin HeywoodDevlet kavramını beş farklı anahtar özellikle ifade etmektedir;

- *"Devlet **egemen**dir. Toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde mutlak ve sınırlandırılmamış bir iktidar icra eder. Thomas Hobbes devleti genellikle bir deniz yaratığı olarak tanınan devasa bir canavar, bir "leviathan" olarak tasvir ederek bu fikri ifade etmiştir.*
- *Sivil toplumun özel kurumlarına karşılık devlet kurumları "**kamusal**" olarak tanınır ve kolektif kararlar almak ve uygulamakla sorumlu kamusal organlardır.*
- *Devlet bir **meşrulaştırma uygulaması**dır. Devletin kararları her ne kadar zorunlu olarak değilse bile genel olarak toplumun üyeleri bakımından bağlayıcı kabul edilir. Çünkü bu kararların kamu çıkarı ve ortak iyi adına alındığı kabul edilir.*
- *Devlet bir **hükmetme aracı**dır. Devlet otoritesi zorla desteklenir; devlet, kanunlara itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahiptir.Bu bağlamda meşru şiddet kullanma tekeli, devlet egemenliğinin pratik ifadesidir.*
- *Devlet **ülkesel bir birlik**tir. Devletin kendi ülkesi üzerindeki yetkileri coğrafi olarak tanımlanmıştır ve bu yetki vatandaş olsun olmasın, sınırları içinde yaşayan herkesi kapsar. Bu bakımdan uluslar arası düzeyde devlet, en azından teorik olarak otonom bir varlık olarak görülür". (Heywood,2006:126)*

Devlet konusunda bir diğer analiz ise Weber'in devlet analizini baz alıp ek olarak vergilendirme maddesini ekleyen Pierson'a aittir. Pierson devletin sekiz ana özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir; (Pierson:2000:70'den akt. Coşkun,2009:170)

- *Şiddet araçlarının tekel denetimi*
- *Toprak*
- *Egemenlik*
- *Anayasallık*
- *Kişisel olmayan iktidar*
- *Kamu bürokrasisi*
- *Yetki meşruiyet*
- *Yurttaşlık*
- *Vergilendirme*(Pierson:2000:70'den akt. Coşkun,2009:170)

Bir diğer analiz Rustow'a aittir. Rustow modern devletin 8 özelliğe sahip olduğunu ifade etmektedir; (Rustow:1964:5-6'dan akt Coşkun,2009:170)

- *Yüksek oranda farklılaşmış ve işlevsel olarak spesifik yönetsel organizasyon sistemi*
- *Bu yönetim yapısı içerisinde yüksek derecede entegrasyon*
- *Siyasal karar alımında rasyonel seküler yönetimlerin üstünlüğü*
- *Geniş çaplı uzun erimli ve yüksek etkinlikli siyasal yönetsel kararlar*
- *Devletin ulusal kimliği,tarihi,coğrafyası hakkında etkin yaygın bir duygu*
- *Siyasal sisteme geniş ilgi*
- *Siyasal rollerin başarıya göre verilmesi*(Rustow:1964:5-6'dan akt Coşkun,2009:170)

Her ne kadar toprak esasına ek olarak soy esası da modern devletlerde vatansızlığı önlemek amaçlı kullanılıyor olsa da Modern devlette vatandaşlık genel kabul gören şekliyle o ülke sınırları içerisinde doğmakla kazanılan bir durumdur.

Ancak devletin koruması ülke içinde bulunan herkese, ister vatandaşı olsun ister olmasın uygulanmaktadır. Ancak modern öncesi devlette aynı durum söz konusu değildir. Söz gelimi Antik Yunan'da devletin koruması, mesela Atina şehir devletinde, sadece siyasi imtiyazı olan vatandaşlara ya da vatandaş kavramını hak

edenlere verilmektedir Onun dışındakilerde ancak vatandaş bir hami bularak devlet koruması ve güvenliğine sığınabilmektedir. Bu ayrım, koruma ya da hak talep etme konusunda feodal dönemde ise soylulara aittir. Oysaki minimum düzeyde de olsa yasal yönden bütün herkesin ülke sınırları içinde fiziksel korunması, garanti altına alınması sadece modern devlette söz konusudur. (Durgun,2000:111-112) Görüldüğü üzere ilk devlet oluşumlarının (Antik Yunan, Feodal dönem vb) aksine devletin vatandaşı olsun olmasın devletin fiziksel korumasından yararlanma, devletin güvenliğine sığınma modern devlette daha kapsayıcı bir şekilde uygulanmaktadır.

Modern devletle, devlet artık eski konumunda olmayıp otoritesine sahip olduğu ülke sınırları üzerinde vatandaşlarının ortak kimliğini de tanımlamaktadır. Kimlik tanımlamasını modern öncesi dönemde olduğu gibi, belli bir etnik ya da ırki kavimden yola çıkarak yapmamaktadır. Mesela Britanya, İngilizlerin yaşadığı yer demek değildir. Daha ziyade ister İngiliz olsun ister olmasın Britanya'da yaşayanlar demektir. Bu bakımdan modern devleti tanımlarken illa ırki ya da etnik bir temelden hareket gerekli olmayıp, bunun dışındaki gerekçelerden yola çıkılarak da modern devlet tanımlaması yapılabilmektedir. Nitekim ırki veya etnik bir temeli olmayan, sadece göçmenlerden oluşan modern devletler[32] bulunmaktadır. Önemli olan ülkenin siyasi temelidir. (Durgun,2000:111-112)

Modern devletin bu kapsayıcı özelliğinin özellikle farklı etnik ve ırki özeliklere sahip ulusları bir arada tutan en önemli özelliği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin İngiltere, Fransa, İspanya gibi farklı etnileri içinde barındıran devletler ortak paydada bir araya gelerek modern devlet yapısı altında ulusu oluşturmaktadırlar.

1.2.4.2.Ulus nedir?

Devlet kavramının insan topluluğu unsurunu karşılayan ulus kavramının, çoğu kez belirsiz bir şekilde ülke,devlet, halk,etnik grup ve ırk gibi terimlerle eş

[32]ABD,İsviçre vb…

anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.Farklı disiplinler tarafından çeşitli tanımlamalarla açıklanan ulus kavramı sosyoloji alanında belirli bir toprak parçası ya da yurtta yaşayan,ortak dili ve kültürü olan az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış, tarihsel bir cemaat olarak(Kymlicka,1998:39) ya da aynı ekolojik alan (bir kültür,bir pazar bir egemenlik) üzerindeki kültürel ekonomik siyasal sistemlerin çakışma süreçleriyle birlikte aşağı kültürlerin standartlaştırılmış, homojenve merkezi iktidar tarafından desteklenen bir yüksek kültürle bütünleşmesi(Leca,1998:11) olarak kısaca "aynı etnik kökene sahip olma bilinci"(Erözden,2008:5)şeklinde tanımlanırken, hukuk alanında bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan insanlar topluluğu"olarak, uluslar arası ilişkiler alanında ise Birleşmiş Milletler (BM) teriminde içeriği bulunduğu şekilde "kolaylıkla devlet adı verilen siyasi bir birim" şeklinde tanımlanmaktadır.(Erözden,2008:5)

Literatürdeulus kavramı millet kavramıyla aynı anlamı karşılamaktadır. Millet kavramının Türk Dil kurumunca "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan aralarında dil,tarih,duygu,ülkü,gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu,ulus"[33]şeklinde tanımlanmakta, Ulus kavramıise"Aynı topraklar üzerinde yaşayan aynı kökten gelen,tarihleri,kültürleri gelenekleri ortak olan, çoğu kez de aynı dili konuşan insan topluluğu[34] olarak tanımlanmaktadır.

Latince'de ise doğmak anlamına gelen "nasci"den türemiş olan ulus (nation) kavramı kültürel, siyasal ve psikolojik faktörlerin bir toplamı tarafından şekillendirilen karmaşık bir olgu olarak tanımlanmaktadır[35]. (Heywood,2006:152)

Batı dillerinde ulusa karşılık düşen "natio,nation,nacion" Latince yaşama başlamak (nascor,nasci,natus sum), kök salmak ve doğmak (naitre) kelimelerinden

[33]http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C4%B0LLET)
[34] (Büyük Laurusse,1992:111935)
[35] Kültürel olarak, bütün uluslar çeşitli düzeylerde kültürel çeşitlilik göstermekle beraber ulus, ortak bir lisan, din, tarih ve gelenekler tarafından bir arada tutulan bir insan grubudur. Klasik olarak bu devlet olmayı başarma ve sürdürme arzusu olarak ifade edilmekle beraber yurttaşlık bilinci, biçimi de alabilmektedir. Psikolojik olarak, bir ulus paylaşılan bir sadakat veya yurtseverlik biçimindeki bir olguyla ayırt edilen bir insan grubudur. Bununla beraber böyle bir bağlılık bir ulusa üyeliğin zorunlu bir koşulu değildir; ulusal onuru taşımayanlar bile hala bir ulusa ait olduklarını kabul edebilmektedirler. (Heywood,2006:152)

türetilmiş ve ilk kullanım biçimiyle "yaşama", "doğuma", doğum yerine" işaret etmektedir.(Akkaya,2004:18'den akt. Coşkun,2009:178)

Batı dillerindeki "nation" kavramının Türkçedeki karşılığı olarak kullanılan[36] ulus terimi,eski Orta Asya Türkçesinde ise, belirli bir bölgede beraberce yaşayan insan topluluklarının bütününü ifade etmektedir. Orhun Anıtlarında ise "Ulaş" olarak belirtilen ulus kavramı, Asya kökenli bir kavram olarak belirli bir bölgede birlikte yaşayan farklı toplulukların ortaya çıkarmış olduğu toplumsal bütünü açıklamaktadır.(Çeçen,2013:8) Fakat belirli bir bölgede birlikte yaşamak unsuru milleti oluşturmak için yeterli olmamaktadır.Birarada yaşayan toplulukların milleti oluşturabilmeleri için bir takım bağlarla birbirlerinebağlı olmaları gerekmektedir.Aksi halde bu topluluk olmakta, milleti oluşturamamaktadır.(Gözler,2007:66)

Ulus kavramının kökenine ilişkiniki farklı tanımlama bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulusun moderniteden önce var olduğunu savunan ulusun doğal bir ürün olduğunu savunan görüştür. İkincisi ise ulusun ve ulusa bağlı yapılanmanın modern öncesi dönemde var olmadığı ve ulusun modern dönemin bir ürünü olduğu kısacası ulusun modern dönem inşası olduğu yönündedir.

İlk görüş ulusun doğal bir veri olduğunu, eski dönemlerden beri insan bilincinde mevcut bulunduğunu ve tarihsel süreç içinde değişime uğramadan kaldığını ifade eden görüştür. (Coşkun,2009:180)Ulusun doğal bir şey olduğuna yönelik görüşün ortak özelliği ise etnik kimlik ve ulus kimliği konusunda herhangi bir ayrıma gidilmemesidir. Dil, din, ırk, etnisite ve toprağa bağlı bağları referans alan bu görüş etnik toplulukların ve ulusların tarihin doğal birimleri ve insan

[36] Millet (nation) kavramının ulus kavramı yerine kullanılması konusunda Osmanlı idaresi dönemlerinde bir takım sıkıntılar olduğu söylenmektedir. Atabaki'nin ifade ettiği üzere sürgündeki Genç Osmanlılar arasında bu kavramın kullanımı tepkilere yol açmıştır.Örneğin Namık Kemal millet teriminin ulus olarak kullanılmasını eleştirmiş ve millet terimini sadece milli cemaat anlamında kullanmıştır.Atabaki Osmanlıda ümmet ve millet terimlerinin genellikle sırasıyla Müslüman ve Hristiyanları tanımlamak için kullanıldığını fakat İranlıların, Osmanlı toplumunun Müslüman kesimini ümmet (ommat) olarak değil de millet (mellat) olarak (mellat-e Osmaniyeh) olarak gördüklerini belirtmektedir. Atabaki bunun Osmanlıların kendilerinin ümmet ve millet kavramlarına yükledikleri anlamlar arasındaki önemli farkın göz ardı edilmesi olarak yorumlamaktadır. (Atabaki,200:172'den akt. Tokluoğlu,2013:126)

deneyimlerinin bütünleştirici unsurları olduğunu savunmaktadırlar. (Smith,2002:34)[37]

Bir diğer yaklaşım ise ulus kavramının modernitenin ürünü olduğu yönündedir. Bu anlayış ulus ve ulusallığın modern olgular olduğunu savunmakta, toplumsal örgütlenme biçimi olan ulusun modern çağda oluşmaya başladığını oluşumunu tamamlamak için bu sürece ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir.(Coşkun,2009:187)

Aynı zamanda bu görüş ulus kavramının ilk olarak 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başlarında ortaya çıkan kavrayıcı ve bütünleyici bir siyasi akım olan ulusçuluk kavramı ekseninde şekillendiği ve devlet, halk kavramlarıyla eşanlı olarak düşünülmeye başlandığını savunmaktadır.(Hobsbawm,1993:132'den akt. Erözden,2008:26) Ulusların modernitenin ürünü olduğunu savunan bu görüşe göre 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise ulusçuluk kavramı bütünleştirici özelliğini yitirmiş ve tam aksi biçimde dışlayıcı ve parçalayıcı bir akım haline gelmiştir. Bu aşamada devlet ya da siyasi yapı yerine dil ve etnik köken unsurları ulusçuluk akımının başlıca referans kaynağı haline dönüşmüştür. (Hobsbawn:132'den akt. Erözden,2008:26)Aynı şekilde 16. Yüzyıl başlarında ulus kavramının "siyasal ve kültürel otorite" terimiyle ruhban sınıfın üyelerinden oluşan seçkin grubu tanımlamakta kullanılması ve halk (o bölgede yaşayan avam sınıf) ile ulus kavramlarının birbirlerinden açıkça kopuk oluşu ulus kavramının halk ile bütünleşerek 19 yüzyılda kullanılmaya başlandığı görüşünü destekler

[37] Bu görüş ulus oluşumunun Avrupa'da doğal bir süreci izlediğini, XVII. Yüzyıldan bu yana milletlerin ve milliyetçiliğin Avrupa'da sürekli bir tarihe sahip olduğunu benimsemektedir. Milliyetçilik uyuyan güzeli (ulusu) uyandırmıştır ve yeni toplumsal yapılanmanın mihenk noktası yapmıştır. (Smith,1999:76'den akt. Şahin,2009:144) Bu yaklaşım, ulus olmanın kökenlerini erken Ortaçağ'da daha sonra ise Fransa ve İngiltere olarak bilinen Frank krallarının ve Saksonların teritoryalarındaki tedrici büyük birleşmeye dayandırmaktadır. Aynı şekilde İsa'dan Sonra İkinci Binyılın ilk yarısında birleşmiş İspanya, İsviçre ve Polonya devletlerinin yükselişleri ve Rusya, Macaristan, Hollanda'nın uyanışı da aynı şekilde bu görüşe dayandırılmaktadır.(Smith,2002:172)

niteliktedir.(Greenfield,1994:81'den akt. Roger,2008:171)Literatürde genel kanı ulusun modernitenin ürünü olduğu yönünde ağırlık kazanmaktadır.[38]

Ulus kavramı konusunda bir diğer tanımlama ulusların obejktif veya subjektif kökenli oluşlarına ilişkindir. 19.yy sonlarına kadar objektif ölçütlerle değerlendirilen ulus kavramı20. yy sonlarından itibaren objektif ve subjektif öğelerin beraber kullanıldığı milletlerinin yaşlarının sorgulandığı bir kavrama dönüşmüştür. (Kaya,2013:6)

Ulus kavramınınobjektif bağlarla birbirine bağlanmış insan topluluğu olarak tanımlanması objektif olarak ele alınışını ifade etmektedir. Ulusu birbirine bağlayan objektif bağlar gözle görülür, elle tutulur **maddi bağ**ları ifade etmektedir. Bu bağlar ırksal,dilsel ve dinsel bağlar (Gözler,2007:66-67) gibi toprak birliği,devlet birliği,dil birliğini,ekonomik çıkarları(Ergun,2000:182) ifade eden nesnel etkenlerden oluşmaktadır. Ulusların sübjektiföğelerle beraber kullanılışı ise ulus kavramını tanımlarken **manevi bağ**ların kullanılmasını ifade etmektedir. Sübjektif bağlar mazi,hatıra,amaç,ideal,istikbal,ülkü birliği gibi hususlarla bağlılığı ifade etmekte aynı zamanda geçmişte yaşanılan ortak acılar,ortak tehlikelere karşı birlikte karşı koyma isteği(Gözler,2007:66-67) tarihsel birlik, amaç, ülkü birliği gibi tinsel etkenleri(Ergun,2000:182) içermektedir. Kısaca **objektif ulus** kavramı belli bir ırka mensup, belli bir dili konuşan, belli bir dine ve mezhebe sahip insanların oluşturduğu topluluğu ifade etmekteyken,**sübjektif ulus** ortak maziye sahip olduğunu düşünen gelecekte de birlikte yaşama arzusuna sahip olan insan topluluğuna vurgu yapmaktadır.

20. yy ile birlikte ulus kavramının yaşadığı değişimle birlikte objektif ulus kavramından uzaklaşılarak sübjektif ulus kavramının ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir.Bu konuda Renan'ın görüşleri örnek teşkil etmektedir.Milletlerin objektif bağlarla kurulduğu fikrini reddeden Renan millet[39] ve milliyetçilik tanımlamaları yaparak ulus kavramını sübjektif unsurlar üzerine temellendirir. Renan

[38] Ulusun modernitenin ürünü olduğunu savunucuları arasında Renan, Weber, Deutsch, Anderson, Gellner, Hobsbawm, Schnapper, Giddens gibi düşünürler bulunmaktadır.

[39]"*İnsan ne ırkının ne dilinin ne de dininin ne de nehirlerin izlediği yolun,ne de sıradağların eseridir.Sağlam duyulu, sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevi bir şuur yaratır ki buna millet* denir.(Renan,1939:396)

ulus kavramını manevi bir ruh,cevher olarak tanımlar ve bu manevi cevherin geçmiş ve şimdiki zamanla ilgili olduğunu dile getirir. (Erdem,2008:81) Renan'a göre bir topluluk tarafından geçmişte yapılmış olan ve gelecekte de yapılmaya hazır olunan fedakârlıkların yarattığı duygularla oluşan geniş kapsamlı bir dayanışmayı ifade eden ulus kavramında, bu dayanışma aynı zamanda özünde bir geçmiş olmasını gerektirse de, günümüzde somut bir gerçek olan muvafakat, yani ortak bir hayatı sürdürmek isteğinin açıkça beyan edilmesini de gerektirmektedir.(Renan,1939:396) Renan tanımlamasıyla ulusun ortak yaşama isteği ile oluşan manevi ruhuna vurgu yapmaktadır.

Ulus kavramı pek çok yanıyla (kimliğin,aidiyet bağlarının millileşmesi,siyasal sistemin temelinde yer alması gibi) çok genç bir kavram olmakla birlikte, kökleri tarihin derinliklerinde yer alan bir olgudur. Habermas'ın da ifade ettiği gibi: bir siyasi devlet biçiminde bütünleşmemiş olmakla beraber "aynı soydan gelen halk toplulukları şeklinde uluslar" çok eski devirlerden beri söz konusudur. Yani topluluklar yerleşim,ortak dil,töre ve gelenekler sayesinde birlikte yaşama şuuruna çok eski devirlerde de erişebilmekteydiler.(Habermas,2001:81'den akt. Şahin,2009:145) Habermas'ın (Habermas,2008:81) halk toplulukları olan uluslar şeklindeki ifadesi, etnisite olarak nitelendirilebilir ve bu tespit Anthony Smith'in (Smith,2002:171) ethnie olarak ifade ettiği kavramı karşılamaktadır. Smith'in modern manadaki her ulusun bir çekirdek etni (etnie) üzerinde yükseldiği ifadesi ile Habermas'ın halk toplulukları olan uluslar kavramı ile örtüşerek birbirini desteklediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Fakat halk toplulukları olarak nitelendirilen ulus kavramının içerik olarak halk kavramından oldukça farklı olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Halk kavramı insanların doğal yapılarından ileri gelen sosyal yaşam gerçeğinin giderek zaman içerisinde süreklilik göstermeye başlamasına dayanmaktadır.(Topal,2010:93'den akt. Çeçen,2013:5)Halk belli bir dönemde yaşamakta olan bireyleri, yani somut bir varlığı ifade etmekte (Teziç,2005:96) ya da insan topluluklarını diğer canlılardan ayırmak için kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Fiili topluluklardan kalıcı topluluklara dönüşen yapılanmada halk kavramı insan toplumlarını ifade etmekte kullanılmaya başlanmış ve insanların belirli

bölgelerde sürekli yaşamaya başlaması nasıl kitleleri halk kavramı altında ortaya çıkartmışsa, halkların giderek belirli zaman dilimi içerisinde kalıcı bir birlikteliğe yönelmeleri de halk kavramından ulus nitelemesine geçişi beraberinde getirmiştir. (Topal,2010:93'den akt. Çeçen,2013:5) Ulus kavramı ise belli bir dönemde yaşayanları değil fakat geçmiş ve gelecek nesilleri kapsamaktadır,kendini oluşturan bireyleri değil fakat onların iradelerinden ayrı üstün manevi bir varlığı ifade etmektedir.(Teziç,2005:96)Kısaca Halk bugünü temsil ederken,millet ya da ulus geçmişi,bugünü ve geleceği temsil etmektedir.

1.2.4.3. Ulus Kavramının Unsurları

Tarihsel süreç içerisinde her topluluk belirli bir uluslaşma sürecindengeçmiş ve bu süreç her toplulukta farklı zamanlarda ve farklı şekillerde gerçekleşmiştir Örneğin İtalya, Almanya gibi uluslardaönce ulusal duygu ardından ulus devlet oluşmaktayken,Fransa,İngiltere gibi uluslarda ise önce ulusal devlet oluşmaktaardından ulusal duyguoluşumu gerçekleşmektedir. İtalya ve Almanya gibi ülkelerde geç ulus devlet oluşumu,etnik köken, soy kavramlarını kutsallaştırması ile ırka dayalı objektif millet anlayışından kaynaklanmaktadır.İngiltere Fransa gibi ulusların erken ulus devlet oluşumu ise dil,mezhep,etnik köken gibi unsurları ikinci plana atması ulus için siyasi birliği ön plana çıkarması ve kültürel homojenliği benimsemesinden kaynaklanmaktadır.[40]

Çoğunluğu aynı etnik kökene sahip ve aynı dine mensup olan Yunanistan örneğindeyse, uluslaşma süreci Ortodoksluk gibi dinsel bir öğeye dayandırılmıştır.Türkiye'de iseuluslaşma süreci ortak bir dil (Güneş dil teorisi[41]) ve

[40] Bknz.Brubaker,2012 ve Kymlicka,1998

[41]Güneş dil teorisi medeniyetin Orta Asya Türkleri tarafından dünyanın diğer bölgelerine yayıldığı bundan dolayı Türkçenin Dünya üzerindeki bütün dillerin kaynağı olduğunu savunan dil bilim teorisidir. Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği yolundaki bu teori Türk bilimcileri arasında kuşkuyla karşılanmasına rağmen Atatürk bu teoriyi desteklemiş Türk Dili Tetkik Cemiyetine bu kuramın ayrıntısıyla incelenmesini emretmiştir.Bu kurultay kuramı resmen kabul etmiş ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde (DTCF) kurama ilişkin zorunlu kurslar açılmıştır.(Zürcher,2013:281'den akt. Özdoğan,2015:254)

kültüre (Türk Tarih Tezi[42])vurgu yapmakta aynı zamanda ortak yaşama isteğine önem atfetmektedir.(Gülalp,2007:59)Uluslaşma sürecindeki bu farklılıklar,bir siyasi örgütlenmeye ulus formunu kazandıran asıl öğeler olan ulus devlet unsurlarına (Şahin,2009:154) (içsel ve dışsal unsurlara)atfedilen önemlerin sonucudur.

İçsel ve dışsal unsurlardan oluşan ulus kavramında, içsel unsurlar ulusu kurgulamakta ve doğrudan bu kavramın içeriğinde yer aldığı düşünülen unsurları kapsamaktadır.Dışsal unsurlar ise ulusun neyi, neleri bünyesine almayacağını belirleyerek ulusu ortaya koyan unsurlardan oluşmaktadır.(Güngör,2008:87) Bu çerçevede ulusun içsel unsurları dil,din,soy kültür-tarih birliği gibi unsurlarken,dışsal unsurları düşman imajından oluşmaktadır.

Her ülkenin kendine has ortamı içinde biçimlenen ulus oluşumu tarihsel süreçte teritoryal ve etnik olarak iki şekilde biçimlenmektedir. Batı'da görülen ilk ulus oluşturma çabaları ülkesel (teritoryal-toprağa bağlı) esaslıdır.(Smith,2002:188) Bu yaklaşım, coğrafyanın hatırası ve katılımcı vatandaşlık haklarının biçimlendirdiği bir milliyetçilikle, toprak (yurt) ile halkı bütünleştirmenin, ülkeye aidiyet sağlamanın ve toplumsal bütünleşmeyi tesis etmenin mümkün olduğu olgusuna dayanmaktadır. Bu ilkeyi benimseyen ülkeler inşa politikalarını tarihsel coğrafya ve vatandaşlıküzerine yoğunlaştırırlar.(Şahin,2009:149)

Tarihsel süreçlerine bakıldığında İngiltere, Fransa, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde, "teritoryal ulus formunun" kendiliğinden oluştuğu söylenebilir.Burada ulus formu bir etnisiteye dayandırılmadan eşit vatandaşlık ilkesi benimsenmektedir. (Gözler,2001:114'den akt. Şahin,2009:150) Bu ülkelerde subjektif millet anlayışı olarak da isimlendirilen; ortak mazi, hatıralar, amaç birliği gibi subjektif bağlar sayesinde yurttaşlık bilinci geliştirilerek fertlerin ülkesel bağlılıklarının arttırılması

Teori 1930'lu yıllarda M. Kemal Atatürk tarafından desteklenmiş ve Ankara Üniversitesi Dil tarih coğrafya fakültesinde derslerde okutulmuştur. Dil Bilimciler tarafından kabul görmeyen bu teori 1938 yılında müfredattan kaldırılmıştır.

[42] Türk tarih tezi Türklerin büyük kadim bir ırk olduğuna dayanmaktadır.Türklerin binlerce yıl önce Orta Asya'da yaşadığını,bir iç denizin çevresinde parlak bir uygarlık yarattığını öne sürüyordu.Türkler iklim değişikliklerinden ötürü bu iç deniz kuruduğu için Orta Asya'yı terk etmiş,dört bir yana dağılarak medeniyetlerini Anadolu dahil tüm dünyaya yaymışlardı.Zamanla Türkler başka ırklarla karışmışlardı fakat Türk dili,onların hatıralarını,kültürel özelliklerini ve en aziz servetleri olan Türk zekası dahil onları ulus yapan her şeyi korumuşlardı.(İnan,1931:38'den akt Gülalp,2007:91)

amaçlanmıştır. (Gözler,2007:67)Örneğin İsviçre'de kültürel ve dilsel farklılıklara rağmen güçlü bir ortak bağlılık duygusu söz konusudur. İsviçre örneğinde görüldüğü üzere, farklı ulusal gruplar sırf büyük devlet kendi ulusal varlıklarını tanıdığı ve saygı gösterdiği için o devlete bağlılık duymaktadırlar.(Kymlicka,1998:42)İsviçre'deki kültürel dilsel farklılıklara rağmen bağlılık örneği olarak ABD'ni vermek yanlış olmayacaktır.

Orta ve Doğu Avrupa da ise ulus oluşturmada takip edilen yol Batı Avrupa'nın aksine etnik ağırlıklı şekildedir. Burada uluslaşma süreci önceki bağımsızlığa dair siyasal anılar ve tarihsel teritoryaya başvurularak, ataların izinin sürülmesine (çoğunlukla akrabalık,tarihsel kayıtlar ve filoloji aracılığıyla) halk seferberliğine,yerel kültürün (dil,din,gelenek,kurumlar) yüceltilmesine ve "yerlici" bir bakış açısına (etnik kolektif geçmiş,kader ve özerk kolektif iradeye vurgu) dayandırılmaktadır. (Smith,2002:190)

Etnik –objektif milliyet anlayışından kaynaklanan etnik ulus modelinde başlangıçtan itibaren entegrasyon amacı ile, soya dayalı yaklaşım takip edilmiş, topluluğu birbirine bağlayan bağlar olarak; devamlı canlı tutulmaya çalışılan soy ve kahramanlık mitleri, çekirdek kültüre ait dil, din, gelenek ve kurumların yüceltilmesi ve eşsiz kolektif geçmişe vurgu ön plana çıkarılmıştır. (Smith,2002a:190; Uzun,2003:134'den akt. Şahin, 2009:151)Almanya örneğinde görüldüğü gibi "aynı soydan gelme, aynı kültürel cemaate ait olma" ayrıcalıklı kılınmış "atalar kültürüne[43]" dayandırılmış bir kolektif bir kimlik çizilerek ulus formu oluşturulmuştur.(Gülalp,2007:37)

[43]Ulusun siyasi inşa sürecini gerçekleştirmesi açısından milli kimlik ve kültürün önemi oldukça fazladır çünkü bu modeli tercih eden bir ülkede milli kimlik ne kadar sağlam tesis edilirse uluslaşma sağlanabilecek ve siyasi, toplumsal sistem sorunsuz işleyebilecektir. (Habermas,2001:88'den aktaran Şahin,2009:156) Bu amaçla vatandaşların milletle özdeşleştirilme seviyelerinin arttırılması için milli marşları, milli bayramlar, tarihteki zaferler ve kahramanlar, tabiat güzellikleri hatta hükümet binaları dahi birer "milli sembolizm" değeri olarak kimlik politikalarında kullanılmaktadır. (Csepeli ve Örkeny,2002:83'den aktaran Şahin,2009:157) Soy mitiyle atalardan gelen etnik gurur,anavatan miti,şanlı tarih,şöhretli gelenek,ortak hak ve ödevleri içeren vatandaşlık içeren uygulama mümkün

Uluslaşma sürecinde ve milli kimliğin kazanılmasında dil birliği,kültür birliği ve tarih birliğinin gerekliliği kaçınılmazdır. Bu hususta ulus kavramının bütünleştirici iç unsurları dil,tarih,din ve soy kavramları ile dış unsuru düşman imajını irdelemek önem arz etmektedir.

Bir insan topluluğunun ulusu oluşturabilmesi için **dil birliğine** sahip olması genel kanı haline dönüşmüş bir önermedir. Bu önemi Hobsbawm; "İlkel nitelikte bir ulus düşüncesinin filizlenebilmesi için hiç olmazsa seçkin bir kitle tarafından oluşturulan ortak bir dilin var olması gerekir" şeklinde dile getirirken(Hobsbawm 1995:79'dan akt. Güngör,2008:87) Anderson,Amerika kıtasında ortaya çıkan ulusçuluk hareketlerini, Avrupa'daki benzerlerinden ayıran en önemli özelliğin, Avrupa'daki ulusçuluk akımlarında dil birliği unsurunun ağırlıklı bir yer kazanması olduğunu vurgulamıştır. (Anderson,1993:197'dan akt. Erözden,2008:111)Aynı dili konuşma toplumdaki fertler arasında "biz" duygusunu yaratan önemli bir faktördür ve dış dünyadan farklı bir topluluk oluşunu en çok hissettiren unsurdur.Bu yüzden ulus devletlerde genelde tek bir resmi dil (daha çok çekirdek etninin dili) söz konusudur ve resmi dili ülkenin her yerinde hakim kılma ulus devletler için önemli bir amaçtır.(Hobsbawm,1995:117-119'dan akt. Şahin,2009:157)Fakat sadece dil birliğinin bulunması bir ulusun oluşması için yeterli değildir.Alman dilbilimci Müller dil benzerliğinden yola çıkılarak soy birliği çıkarımı yapılmasının yetersiz olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

"*Etnoloji alimlerinin Aryen bir ırktan, Aryen kandan, Aryen Gözlerden, Aryen saçlardan bahsetmesi bir dilcinin dolikosefal lügat kitabından veya bir brakisefal gramerden bahsetmesi kadar saçmadır."(Erdem,2008:36)*

Dil birliği kavramının 19.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, özellikle Almanya ve İtalya gibi iki köklü halkın tek bir devlet çatısı altında birliklerinin sağlanması çabalarıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu kavramla bir ulusun varlığının kabul

---

olmaksızın ulus inşa sürecinin mümkün olmadığı fikrini savunanlar da bulunmaktadır. (Nodia,1998:112'den akt.Şahin,2009:152)

edilmesi için ulusu oluşturan bireyler arasında ortak bir dilin zorunlu olduğu ifade edilmektedir.(Hobsbawm:34'den akt. Erözden,2008:107)

Dil unsuru aynı zamanda 19. yüzyılda gelişen milliyetçilik hareketlerinde en fazla vurgulanan unsur olmuştur. Avrupa'da gelişen bu güçlü eğilim sonucunda yeni kurulan bir çok devlette dil devletin kuruluşunda temel bir argüman haline gelmiştir. Norveç, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Finlandiya ve Türkiye bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu dönemde milliyetçilik hareketlerinde dil aynı anda bir amaç ve araç haline gelmiştir. (Kasımoğlu,2012:67'den akt. Özdoğan,2015:233)

Ulus varlığının en önemli unsuru olarak görülen dil birliği Fransız devriminin hemen ertesinde ortaya çıkan ilk ulus anlayışı içinde de mevcuttur. Fransız devriminin ilk aşamasında ortaya çıkan ulus düşüncesinde, ulusa dahil olabilmek için "yurttaş sıfatını" kazanmış olmak yeterli görülmekteyken,yurttaş olabilmek için öncelikle Fransızca bilmek yurttaşlık haklarından- en azından kuramsal olarak – faydalanmak için gerekli görülmektedir.(Hobsbawm:34'den akt. Erözden:107) Dolayısıyla Fransız Devriminin önderlerinin düşüncesinde Fransızca anadil olarak herhangi bir önem taşımasa bile, yurttaşlığı kazanabilmek için ya da doğumla kazanılmış yurttaşlığın bireye sağladığı haklardan yararlanabilmek için Fransızca bilmenin vazgeçilmez koşul olduğu görüşü hakimdir.[44] (Erözden,2008:108)

Fransa'ya benzer şekilde Türkiye uluslaşma sürecinde de dil birliği hususu Türklüğün başlıca işareti olarak görülmektedir.Türk ulusunun resmi tanımı dil ve toprağa dayalı iradi açıklamalara dayandırılmaktadır.Dil birliğinin önemini 1924 tarihli iktidar partisi CHP nizamnamesinin 5. Maddesinde de: "Parti,yurttaşlar arasındaki en güçlü bağın dilde birlik,hissiyatta birlik ve fikirlerde birlik olduğu kanaatindedir" ifadesiyle vurgulanmaktadır.(Gülalp,2007:89)

[44] Aynı dili konuşan tüm insanların tek bir devlet çatısı altında toplanmasını savunan görüşler de bulunmaktadır. Fakat bu görüşlerin emperyalist yayılmacı amaçlı olduğu ve ulusçuluk kapsamlı değerlendirilmesinin yanlış olacağı savunulmaktadır. Örneğin AnadiliAlmanca olan herkesin tek birdevlet yapısı içerisinde toplanması amacına yönelen "Pangermanizm" akımı karşısında en ciddi hareket olan modern Alman ulus devleti Reich'in başlıca kurucusu Bismarch ve onun yanında yer alan ulusçu siyaset adamları olmuştur. (Brubaker,126'dan aktaran Erözden,2008:108) Nitekim sadece aynı dili konuşulmasının ulus oluşumu için yeterli bir kriter olarak görülemeyeceği oldukça açıktır.

Ulusal etninin kurgulandığı (Erözden:2008,Hobsbawm:1993,Balibar;Wallerstein:2007)[45]tezini savunanların çoğunluğunun iddia ettiği üzere dil birliği uluslaşma sürecinde bir ulusun devlet kurması yolundaki taleplere dayanak olmayıp siyasi bir proje olduğu görüşü de bulunmaktadır.

Bunun en çarpıcı örneği İtalya'dır. İtalya ilk kurulduğunda, bugün İtalyanca olarak adlandırılan dili konuşanların tüm nüfusa oranı %2,5 'i geçmemektedir. (Hobsbawm:34'den akt. Erözden:81) Öte yandan modern İbranice, modern Yunanca, Fince gibi bazı dillerin ulus devletlerin oluşumundan sonra tamamen yapay bir şekilde oluşturulup ardından ulusal dil düzeyine eriştirildikleri bilinmektedir. İtalya örneği kadar çarpıcı olmasa da Fransa örneğinde ise Halk Eğitim Komitesi'nin (Comité d'Instruction publique) önde gelen üyelerinden Abbé Grégoire'nin 1974'de hazırladığı ünlü raporda; yaklaşık altı milyon Fransız'ın Fransızca'yı hiç bilmediği, yaklaşık aynı sayıda Fransız'ın bu dilde düzgün bir konuşma yürütecek bilgisi olmadığı, buna karşılık sadece üç milyon Fransız'ın düzgün konuşabilecek derecede Fransızca bildiği ortaya konulmaktadır.(Brunot,1967:2072den akt. Erözden,2008:108) Fransızca'nın tüm Fransız ölçeğinde konuşulan bir dile dönmesi 1920'li yıllarda gerçekleşmiştir. (Erözden,2008:108)Fransız Devriminin ardından etnik kökenlerine,dini inanışlarına,toplumsal statülerine bakılmaksızın Fransız toprağı üzerinde yaşayan tüm halk aynı politik oluşuma dahil edilerek yurttaş statüsü ile tanımlanmakta, eşit haklara sahip bireylerin irade birliğini sağlamak amaçlanmaktadır.(Sadoğlu,2010:282'den akt. Özdoğan,2015:234) Bu bağlamda

[45]Hobsbawm,Milletler ve Milliyetçilik adlı eserinde ve Erözden Ulus Devlet adlı eserinde dil birliği kavramının ulus devlet üzerindeki etkisine değinmişlerdir.Polonya'nın kurtarıcı AlbayPilsudski'nin "Devleti yaratan millet değil,milleti yaratan devlettir" sözü ve (Hobsbawm,1993:62), İtalyan Birliği hareketi Risorgimento'nun önde gelen liderlerinden Piyomente'nin eski başbakanı Massimo d'Azeglio'nun ise "İtalya'yı oluşturduk,şimdi de İtalyanları oluşturmalıyız" sözü ulus devletlerin türdeş kılarak inşa edildiğinin en somut örnekleridir.Balibar ve Wallerstein ise Irk Ulus Sınıf adlı eserlerinde, hiçbir ulusun kurtuluş savaşı yürütürken bile verili bir etnik temele ait olmadığına vurgu yapmaktadır. Bireyler kendilerini tek bir ulusun üyesi olarak algılayacak bireyler ya göçle oluşmuş uluslarda (Fransa, ABD old gibi) çeşitli coğrafi köklerden yola çıkılarak dışarıdan toplanmış ya da hepsini içeren tarihsel sınır içerisinde birbirlerini karşılıklı olarak kabul etmeye yönelmişlerdir. Buradan yola çıkarak etni olarak kurgulanmış ulusların dil konusunda da kurgulandığını söylemek yanlış olmayacaktır. (Balibar ve Wallerstein,2007:117)

Fransız milliyetçiliğinin popülerliğine katkıda bulunduğu dil öğesi,en etkili uluslaştırma araçlarından biri olarak ulusal eğitim dili, ulusal yayın dili ve ulusal kültür dili gibi algılarla yaygınlaştırılmaktadır.(Aktürk,2006:33'den akt. Özdoğan,2015:234)

Bu açıdan bakıldığında dil birliğinin ulus devlet yapısını bir arada tutma için kurgulanmış siyasi bir araç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Erözden,Hobsbawm'a benzer benzer bir diğer görüş ise Sadoğlu'na aittir.Sadoğlu uluslaştırmanın temelinde, sosyal siyasal ve bölgesel bölünmüşlüğü ortadan kaldırma hedefi ile kültürel ulus ve politik ulus arasında uyum sağlamak olduğunu söylemektedir. Sadoğlu, türdeş olmayan bireyleri türdeş kılma ve türdeş bir bütün içinde olduklarına inandırma çabası olarak tanımladığı ulus inşasının siyasal birlik takviyesi için kullanıldığını savunmaktadır.(Sadoğlu,2010:21'den akt. Özdoğan,2015:232)

Fakat çokkültürlülüğün[46] revaçta olduğu günümüzde ulus devletlerin hemen hepsinin tek bir resmi dilden taviz vermeyen tavrı, aynı dili konuşmanın ulus devletler açısından taşıdığı önemi de gözler önüne sermektedir. (Ercilasun,1999:24'den akt. Şahin,2009:158)Örneğin Belçika ve İsviçre gibi ülkeler uzun süreden beri dil hakları ve özyönetim taleplerine saygı gösterilmesi gereken ulusal azınlıkları barındırdıklarını kabul etmekteyken, ABD'de dahil pek çok ülke çok etnili olduğunu söylemekte ve ulusal azınlıkların dil vb kültürel haklarının taleplerini kabul etmemektedir. (Kymlicka,1998:54) Öte yandan Quebec'liler Kanada'da,Bask ve Katalanlar İspanya'da dil bakımından farklılık gösteren fakat dillerini kullanma konusunda serbestliği elde edebilmiş azınlıklardan sayılabilmekteyken, Türkiye'de ise azınlıklar arasındaki Kürtler Kürtçe konuşma hakkını yeni elde edebilmişlerdir.

Tek bir milli kimlik oluşturmak amacıyla alt kimlik ve aidiyet bağlarını eritmek isteyen ulus devletler sadece dil birliğini kullanmamakta; aynı zamanda

[46]Son tahminlere göre dünyadaki 184 bağımsız devlet bünyesinde 600 yaşayan dil grubu ve 5.000 etnik grup bulunmaktadır.Çok az ülkede(İzlanda ve Kore) yurttaşların aynı dili konuştukları ve aynı etnik gruba ait oldukları söylenebilir. (Kymlicka,1998:25)

ortak tarihsel birikimden kaynaklanan tarihsel kodlar ve bu kodlardan kaynaklanan simgeler de kullanmaktadırlar.(Kalafat,2000;Anderson,2001:17-18'den akt. Şahin,2009:158) Tarih yazılması ve öğretilmesinin milli bilinç oluşturulması amacıyla kullanıldığı söylemek yanlış olmayacaktır. (Ersanlı,2003:15'den akt. Şahin,2009:158)

Ulus kavramı içerisinde tanımlanan **kültür ve tarih birliği**unsuru genel olarak ulusal olarak nitelendirilen bir tarihsel ve kültürel birikimin,ulus olarak nitelendirilen bir toplumsal grubun hafızasında yer etmek suretiyle türdeşlik bilinci yaratması şeklinde tanımlanmaktadır.

Erözden, Anderson[47] gibi bazı düşünürlere göre tarih ve kültür birliği tıpkı dil birliği gibi somut siyasi bir projeye dönüştürülmekte, yeniden yorumlanarak ulusal niteliğe büründürülmekte vetarih birliği düşüncesinin oluşturulmasında ulusçu tarih yazılımcılığının aracı olarak kullanılmaktadır.

Anderson, "kültür ve tarih birliği kurgusunun oluşturulmasının bir unutturma/hatırlatma süreci içinde gerçekleştiğini ve ulusal siyasi yapılanmaların oluşmasının ya da bu tarz bir yapılanmayı gerçekleştirme hedefinin somut bir siyasi projeye dönüşmesiyle birlikte tarih ve kültürün yeniden yorumlandığınıbazı çarpıtmalarla ulusal niteliğe büründürüldüğünü belirtmektedir."(Anderson,1993:197'den akt. Güngör,2008:89)

Bu konuda tarih kürsülerinin Avrupa üniversitelerinde kurulmaya başlanmasının ulus devletin tamamlanmış haliyle tarih sahnesine çıkması anı olarak saptanabilecek 1789 devriminin hemen ertesine denk düşmesinin oldukça anlamlı olduğu söylenmektedir[48]. (Behar,1992:87'den akt. Erözden,2008:112)Tarih

[47] Erözden,2000 ve Anderson,1993

[48] Kültür birliği düşüncesinin oluşturulması sürecinde ise, güzel sanatlar alanında faaliyet gösteren sanatçıların eserlerinde işledikleri temalar yanında, ulus devletin kuruluşundan önce yaratılmış olan sanat eserlerinin topluma sunuluş tarzı önemli bir işlev görmektedir. Özellikle kitlelere açık bir biçimde sergilenen eserlerde ve anıtlarda, ulusal tarihe yapılan açık referansla ulusal türdeşlik teması işlenmektedir. (Lerner,1993:188'den aktaran Erözden,2008:112) Aynı zamanda "ulusal kültür mirası"

kürsülerinin kurulması Türkiye uluslaşma sürecinde de Türk Tarih Tezinin oluşturulması aka bininde görülmektedir.[49]

Bir ulusu diğerlerinden ayıran en önemli öğeler şüphesiz milli kimlik ve kültürdür.Kimliğin farkına varılması ve güçlendirilmesi yönündeki politikalar, ulus olmanın devamlı yenilenmesi, gelişmesi olarak görülmekte ve önemsenmektedir. Ulus devletlerde tarih ve dil çalışmalarına büyük önem verilmesi ve bunların eğitim politikalarına yansıtılmasıbu önemin göstergesi olarak gözlemlenebilmektedir.(Köseoğlu,2001:43'den akt. Şahin,2009:158)

Ulus devletin milli kültür olarak devam etmeye mecbur oluşu artık kültürel kimliğin antropolojinin yanı sıra siyasi bir anlam kazandığını da göstermektedir. (Şahin,2009:158) Milli kimliğin siyaseten en belirgin işlevi ise millete özgü kişilik ve değerleri tanımlaması ve halkın kadim gelenek ve adetlerini yansıtması, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Milli kimlik bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir. Milli kimlikler topluluk içindeki bireyleri daha samimi içsel işlevler yerine getirerek fertleri uyruklar ve yurttaşlar olarak toplumsallaştırmaktadır.(Smith,2010:35)

Bir diğer unsur olan **soy birliğini** ise aynı atadan geldikleri inancına sahip olan insan topluluğu şeklinde tanımlayanlar olduğu gibi; bu unsurun bulanık bir kavram olduğunu ve kabile, etnik grup gibi toplulukların tanımları içinde yer aldığı için somut içerik belirlemenin zor olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır.Soy birliği düşüncesi, yazılı eserlerle kanıtlanabildiği üzere en azından XII. yüzyıldan beri herhangi bir siyasi içerik edinmeksizin, ulus öncesi Avrupalı feodal toplumlarda da bulunmaktadır.(Erözden,2008:113)

---

müzelerde bir araya getirilerek, bu mirasın varlığı sürekli olarak hatırlatılmaktadır. Böylelikle müzeler kanalıyla "ulusal kültürel miras" ve "ulusal tarih birliği" bir arada vurgulanmaktadır. (Erözden,2008:112)

[49] Türk tarih tezinin ortaya atılması ile birlikte Güneş dil teorisi ve Türklerin anavatanının Anadolu olduğu tezi (Gülalp,2007:91) Ankara üniversitesinde açılmış kürsüde anlatılmaktadır.

Brubaker altı Avrupa ülkesi ve Amerika'yı karşılaştırdığı çalışmasında Almanya gibi tikelci, organik ve halk (volk) merkezli bir toplumun, ulusal duygularının ulus devlet oluşumundan önce oluştuğunu belirtmektedir. Brubaker'a göre Alman ulusu evrensel siyasal değerlerin taşıyıcısı değil, organik kültürel, dinsel ve ırksal bir cemaattir.(Brubaker,2012:9)

Almanların uluslaşma sürecine bakıldığında, Avrupa'nın büyük iktidarlar standartlarına göre, küçük ve parçalanmış devletler halinde yaşadıkları bir dönemde, merkezi ve modern bir ortamda, siyasal bir çatı altında Alman kültürünü korumaya güçleri yetmediği için, Alman ulusçuluğunun birlik ulusçuluğu şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.(Gellner,2008:187'den akt Özdoğan,2015:236) Alman ulusuna aidiyeti kültür değil soy belirlemektedir. Örneğin bütün hayatlarını Rusya'da geçiren ve tek kelime bile Almanca konuşamayan etnik Almanlar otomatik olarak Alman vatandaşlığına hak kazanırken, bütün hayatlarını Almanya'da geçiren ve Alman kültürüne tamamen asimile olmuş Türklere vatandaşlık hakkı tanınmamaktadır.(Kymlicka,1998:56)

Fransa'da ise aksine milliyet ve yurttaşlık kavramları ilk günkü devrimci niteliklerini korumakta ulus, devletin kurumsal ve teritoryal parçası olarak tanımlanmaktadır. (Brubaker,2012:9) Bu açıdan soy birliği kavramının Fransa'nın aksine Almanya'da daha baskın olduğu ve önemsendiği söylenebilmektedir.

Soy birliği unsurunun en çarpıcı özelliği henüz devlet oluşturmamış "ulus"larda güçlü bir biçimde vurgulanmakta ancak; bir kez devlet halinde örgütlenildikten sonra, genellikle yerini hukuki açıdan tanımlanan vatandaşlık unsuruna bırakmaktadır. Ancak tanımlanması güç olan ve ancak sosyolojik verilerle tanımlanmaya çalışılacak olan soy birliği ile hukuki yönü ağır basan vatandaşlık arasında belli bir etkileşim oluşmakta, hukuki metinlerine yansıyan bazı paralellikler kurulmaktadır. Avrupa ölçeğindeki ulus devletlerin vatandaşlık düzenlemelerinde soy birliğine atıf yapan kan bağı esasının (jus sanguinis[50]) ağırlıklı bir yer kapladığı somut biçimde gözlemlenebilmektedir. (Erözden,2008:113)

[50]Kan Bağı ilkesi (kan esası-jus sanguinis) Bu ilke kişinin soydanlık nesep bağıyla bağlandığı anasının veya babasının (veya her ikisinin) uyrukluğunu almasını öngörür

Her ne kadar ulusun içsel unsuru olarak sayılsa da**din** unsuru aslında ulus ile doğrudan bağlantılı değildir. Din İnsanlık tarihinin en erken dönemlerinde toplum yaşamında derin izler bırakmış ve sosyal yaşamı şekillendiren derin etkileri içinde barındırmıştır. Sosyal değişimin bütün evrelerinde var olan din, pozitivistik akıl ve seküler algılar etrafındaşekillenen modern dönemlerde de, kutsala ilişkin inanç ve bağlılığın yanı sıra sosyo-kültürel bir motif olarak toplum yaşamında var olmaya devam etmektedir. Bu yönüyle aslında din kavramı toplumu şekillendirerek dolaylı olarak ulusu da etkilemektedir.(Gürsoy ve Çapcıoğlu,2009:116)

Modernleşme sürecinde ortaya çıkmış olan ulus kavramı modernleşmenin dinamiklerinden laikleşme ve sekülerleşme[51] kavramlarıyla doğrudan ilgilidir. Ulus dinsel bağlılıkların ve din temelinde tanımlanan toplulukların zayıflaması süreciyle eşanlı ve dinsel nitelikli topluluklara alternatif olarak kurgulanmaya başlayan bir kavramdır. (Erözden,2008:115)Ulusal birlik açısından din birliğinin de bir unsur olarak kabul edilebileceği düşüncesi, reform hareketi sonrasında Alman prensliklerinde ortaya atılan "cujus regio", "ejus religio" (uyruklar prensin dinini benimsemelidir) ilkesinin bir uzantısı olarak kabul edilebilmektedir. Bu ilke sonucunda siyasi sınırlarla dinsel sınırların ilkmutlak örtüşmesi ortaya çıkmıştır. (Foucher,1991:86'dan akt.Erözden,2008:115)[52]

İngiltere'de VIII. Henry zamanında, Roma'ya başkaldırıp 1534'te dinin devletin tam kontrolüne geçmesi demek olan Anglikan kilisesinin kurulmasıyla ulus

[51]Sekülerizm veya sekülarizm, toplumda ahretten ve diğer dini ruhani meselelerden ziyade dünya hayatına odaklanılması yönündeki hareket olarak tanımlanmaktadır. TDK sekülerizm kavramına karşılık olarak dünyacılık kavramını önermiştir. Sekülerizm, din merkezli veyahut dini ögeleri, sosyal, hukuki, siyasal alanda tayin edici kılan bir yaklaşımın tersine bunları sosyal, hukuki ve siyasi kümeden ayıran bir yaklaşımı tanımlar. Çok geniş bir terim olan sekülerizm içinde birçok farklı akım tür ve teori barındırır. Seküler kelimesi dünyevi ve çağa uygun olanı belirtir ve dünyanın nesnel halinin göz önünde tutulması demektir. Latince çağ anlamına gelen Saeculum sözcüğünden İngilizce dili için türetilen Sekülarizm Türkçeye laiklik, çağdaşlaşma veya dünyevileşme olarak üç farklı terimle çevrilebilmektedir. Fransa'da laiklik için Laicité (Laicisme) terimleri kullanılmaktadır. Kavramlar her iki biçimde de cismi ve bilimsel olan ile soyut ve dinsel olanın birbirine karıştırılmamasını ifade etmektedirler.

[52] Hatta bu ilkenin yaşama geçirildiği Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde kilise bir devlet kurumu haline dönüştürülmüş ve din adamları da devlet memuru statüsüne sokulmuşlardır. (Kerr,1994:6'den aktaran Erözden:115)

devletin kurulmasına ilk adım atılması din ve ulus devlet kavramlarının sıkısıkıya bağlı iki kavram oluşunun en somut örneklerindendir. Bu süreçte verilebilecek bir diğer örnek ise ulus ve devlet kavramlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan kilise etrafında şekillenmiştir. Şöyle ki; Almanya'da kilise ile devlet arasındaki çatışmaya kilisenin devlet topraklarına el koyması sebebiyet vermiştir.Modern devletin doğuşunda Kilise'nin evrensel Hıristiyan cemaatine ve arazilerine karşı, ulus temelinde verdiği mücadele sonucu kilisenin boyunduruğundan kurtarılan topraklar ve Hıristiyan toplulukların, dünyevi iktidarın temsilcisi kralın tam hakimiyeti altına girmesisonucunda toprak ve ahali yeniden tanımlanmış, toprağa "vatan", ahaliye "ulus" burada yaşayan bireylere ise yurttaş adı verilmiştir. (Bulaç,2012:38)

Aynı sınırlar içerisinde tek bir dinsel inancın egemen olması, siyasi yapılanmalarda bu yapılanmaların toplumsal temelini oluşturan insan grubunun çerçevesinin belirlenmesinde oldukça önem arz etmektedir. Örneğin Slav kökenli halklar arasında ulusal bölünmelerin neredeyse tamamı din unsuru temelinde tanımlanmaktadır. Aynı dili konuşan ve aynı etnik kökenden gelen Sırp, Boşnak, Hırvat uluslarını birbirinden ayıran tek ölçüt dindir. Aynı şekilde Leh ulusunu etnik köken ve dil bakımından çok yakın olduğu Doğu komşularından ayıran tek ölçüt de dindir.Bu konudaki bir diğer örnek ise 1960 Anayasasıyla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti içinde yer alan iki halkın tanımlanma biçimidir. Söz konusu devletin Anayasasında Rum ve Türk toplulukları tanımlanırken din ölçütüne de başvurulmuştur. (Uygun,1996:29'dan akt. Erözden,2008:115)Diğer yandan Kuzey İrlanda örneği çerçevesinde gözlenen etnik çatışma bünyesinde de etnik farklılık, Protestan Katolik ayrımına dayalı, dinsel içerikli bir tek unsurla tanımlanmaktadır. (Erözden,2008:115)

Aynı şekilde AB ülkeleri içerisinde tek Ortodoks ülke olan Yunanistan'da din unsurunun ulus kimliğinde önemli bir yere sahip olduğu, ulusal kimlik ve din arasındaki ilişki örneklerindendir. Kilise'nin Osmanlı boyunduruğu altındayken ulusal kimliğin koruyuculuğunu üstlendiği ve bu sayede ulusal kimliğin korunduğu fikri hakimdir. Kilise Yunan halkının hamisi olarak görülmektedir. Bu devlet yönetimine de yansımıştır. Devletin kiliseye bağlı olduğu şeklinde gelişen din ulus

ilişkisi içerisinde Kilise anayasal bir statüye sahipken[53] Başpiskopos parlamento açılış oturumlarına katılmakta ve parlamenterleri kutsal suyla kutsamaktadır.(Gülalp,2007:70)Yunan uluslaşma sürecinde kilise koruyucu ve aktif bir rol üstlenmiştir.

Ulus kavramının içeriğine ilişkin olarak ele alınan dört unsur ulusun doğrudan kendini tanımlamaya yönelik olumlu unsurlarıdır. Beşinci sırada yer alan unsur ise nitelik açısından diğerlerinden farklılaşmaktadır. Olumsuz öğe olarak adlandırılabilecek bu unsur ulus olarak tanımlanmaya çalışılan insan topluluğunun türdeşliğini bir **düşman imajı** yaratarak sağlamaktadır. Düşman imajının oluşumu belli bir ölçüde kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu oluşumdaki başlıca etkense ulus devletlerin büyük çoğunluğunun bir bağımsızlık mücadelesi vermek ya da oluşumların ertesinde bir işgale karşı durmak zorunda kalmış olmalarıdır. Bu mücadelede karşı durulan yabancı güç, doğrudan düşman imajını oluşturmaktadır. (Erözden,2008:116)

Bu düşman imajını sürekli kılarak, toplumsal ölçekte benimsetmek işlemi ise, çeşitli kanallar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu kanallardan en önemlisi zorunlu askerlik kurumudur. Bu kurum iki yönlü işlev görmektedir. Bu kurum sayesinde bir yandan vatanın düşmana karşı savunulmasına katkıda bulunan bireyin yakın çevresinde birlik kavramı somutbir içeriğe kavuşmaktadır. Öte yandan ordu bir yurttaşlık işlevi de görmektedir. Örneğin İngiltere'de 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren her erkeğin askerlik hizmetine çağırılabilmesine olanak sağlayan yasal düzenleme, daha sonraki düzenlemelerde, vatan için ölüm tehlikesini göğüsleyenlerin vatanın geleceği üzerinde söz sahibi de olmaları gerekir mantığı çerçevesinde, İngiltere'de erkeklere genel oy tanınması yolundaki taleplerin en önemli gerekçelerinden birisini oluşturmuştur. (Colley,1986:113-114'den akt. Erözden,2008:117)

[53] Yunan Anayasası madde 3:Doğu Ortodoks inancını baskın inanç olarak tesis eder.(Gülalp,2007:70)

1.2.4.4.Ulus Devlet Kavramı ve Ulus Devlet Temelinde Modern Vatandaşlık

Ulus devlet kökenleri 1648'de imzalanan Vestfalya anlaşmasında bulunabilecek özel tarihi koşullara bağlı olarak ortaya çıkmış özgül bir siyasi örgütlenme modeli olarak tanımlanabilmektedir. Otuz yıl savaşları olarak anılan din savaşlarının ardından imzalanan Vestfalya Antlaşması fiilen toprak egemenliğinin karşılıklı olarak tanınması dönemini başlatarak teritoryal egemenlik kuran iktidarların ulusal meşruiyet kazanmalarını ve buna paralel olarak ulus devlet biçimlerinin ortaya çıkmalarını sağlamıştır.(Gülalp:2007:11)

Ulus devletler, farklı toplumlarda ekonomik ve sosyal gelişmelere paralel olarak farklı zamanlarda ve yine farklı etkenlerin sonucunda kurulmuştur. Farklı siyasi modernleşme aşamaları sonucunda bazen İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi ulus oluşumu ulus devlet örgütlenmesinden daha önce ortaya çıkmış ve ulus devlet kurma çabaları milliyetçilik hareketleri ile ivme kazanmıştır. Buradan hareketle farklı uluslaşma süreçleri ve ulus devletlerin kuruluşu, modern yurttaşlığın değişik gelenekler içinde farklı anlamlar kazanmasına neden olmuştur. Bununla beraber, hangi gelenekten gelirse gelsin, ulus devlet ve yurttaşlık eş zamanlı olarak yükselmişler ve modern yurttaşlık, ulus devlet sınırları içersinde gelişim kazanmıştır. Ulus oluşumu sosyal çeşitlilikten birlik ve bütünlük oluşturma düşüncesi ile yakından ilişkilidir. Oluşturulacak mitsel varlık olan ulus, kendini meydana getiren unsurlardan farklı olarak özgün bir şahsiyeti yansıtmaktadır. Böylece ulus kendine varlık kazandıra tek tek bireylerden değil, tekil aidiyetlerden ve farklı kimliklerden soyutlanmış, yalnızca siyasi topluluğa aidiyeti taşıyan yurttaşlar topluluğu tarafından oluşturulacaktır. Yani yurttaş, ulus-devlet içinde yaşayan soyut "ulus"un somutlaşmış görünümü olacaktır. (Gündoğdu, 2003: 15'den akt. Ulutaş, 2005:29)

Modernleşmenin siyasi anlamda getirdiği en büyük sonuç olarak görülen ulus devlette (Şahin,2009:133)devletin egemenlik alanı olarak tanımlanabilecek ülke ile

ulus arasında milliyetçi ideolojiden kaynaklanan moral ve siyasi nitelikte bağların olduğu söylenmektedir.[54]

Dolayısıyla ulus devlet yapılanmasında ülke unsurunun daha önceki devlet biçimleriyle kıyas edilemeyecek düzeyde manevi öneme sahip olduğu ileri sürülmektedir. Ulus ve ülke arasında tesis edilen siyasi bağ ise; ülkenin ulusun kesin olarak tanımlanmış egemenlik alanını belirliyor olmasından kaynaklanmaktadır.Ayrıca ulus devletin esası itibarıyla toplumsal siyasi alanda farklılıkları yok etmeyi amaçlayan bir siyasi yapılanma oluşunun bir sonucu olarak, ülkesel bütünlüğe büyük önem verilmekte bölgeselleşmelere hoş bakılmamaktadır. Bu doğrultuda ulus devletlerde, bir sadakat sembolü haline getirilmiş olan ülke topraklarının kesin tanımlanmış bir alan olması ve bu alanda tek meşru otoritenin bulunması büyük önem taşımaktadır. Zaten milliyetçi ideolojiye göre; ülkeye hakim olup milli ekonomik kaynaklara tam olarak sahip olma önemli bir ulus olma ölçütü olarak görülmektedir. (Pierson,2000:101'den akt. Şahin,2009:134)

Ulus devlet bünyesinde sadakat sembolü haline gelmiş ülke topraklarının yanı sıra ulusa aidiyet bağı olarak tanımlanan vatandaşlık kavramının ise ulusun insan unsuru nezdinde sadakat sembolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. En yalın haliyle ulusa sadakat bağı ile bağlı olarak tanımlanabilecek vatandaşlık kavramı,Antik Yunandan Ulus devlet dönemine kadar farklı düşünürlerce ele alınmış ve farklı tanımlamalara konu olmuştur. Örneğin Atinalı düşünür Platon "Devlet" adlı eserinde yurttaş (citizen) kavramını, devletin koyduğu yasalara ve sosyal siyasal sisteme saygılı olanlar şeklinde tanımlamaktadır.(Platon,2013:123)Antik Yunan döneminin bir diğer önemli düşünürü Aristo ise "kamusal alana yöneten ve yönetilen olarak katılan herkesi yurttaş olarak" kabul etmiştir ve yurttaşı siyasa ve yasaların oluşumuna katkıda bulunan kararlar alarak yasaları uygulayan birbirine sıkıca kenetlenmiş adil kararlar alabilen bir topluluk olarak tanımlamıştır. (Heather,2007:14) Aristo'ya göre yurttaşlık şehir-devletlerin yöneticilerinin sahip oldukları ayrıcalıklı bir sosyal statü (Kaya,2006:99) olmakla birlikte "iyi yurttaş ve

[54] Moral ağırlıklı bağ ülkenin atalardan kalan, onların hatıraları ile dolu vatan olarak sisteme yerleştirilmesi ile sağlanmakta, bu şekilde ülke kutsal bir mahiyeti olan, önemli bir sadakat ögesi konumuna gelmektedir. (Smith,2002a:193-194'den aktaran Şahin,2009:133)

iyi vatandaş" kavramları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Aristo ayrıca birey ve devlet arasında çatışma olmaması gerektiğini savunmakta (Kadıoğlu,2012:13) ve polisi oluşturan yurttaşların (aynı amaç faaliyet ve kimlikleri paylaşan bireylerin) birbirlerine yardım etmeye doğal eğilimli olduğunu ifade etmektedir.(Aristoteles,1993:10) Polisin iyiliği ile bireysel iyiliğin birbirleriyle bağlantılı olduğunu düşünen Aristo, polisi bir arada tutma konusunda aynı zamanda "polis"in sigortası olarak nitelendirilebilecek yasaların bulunması gerektiğini ifade etmektedir ve bireyin ancak polisin koyduğu yasalar çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yani birey erdemlere uyarak kötülüklerden sakınmayı öngören yasalara uyarak "iyi yurttaş" olabilmektedir. (Aristoteles,1993:10)

18. yüzyılın önemli düşünürlerinden Jean Jack Rousseau ise doğal durumdan yurttaşlık durumuna geçen insanların eylemlerinde daha önce eksik olan "ahlaksallığı" kazandıklarını ve böylece şimdiye dek yalnızca kendini düşünmüş insanların yurttaşlık bilincine erdiklerinde davranış ve edimlerinde artık usa danışarak karar vereceklerini belirtir. Rousseau'ya göre birey doğadan aldığı kimi üstünlüklerini yurttaşlık kimliğine büründüğündekaybetse de karşılığında yetileri,düşünceleri öylesine genişler,duyguları öylesine soylulaşır ve bütün ruhu öylesine yükselir ki toplumsal sözleşme ile doğal özgürlüğü yerine yurttaş özgürlüğünü ve bunun yanında ahlaksal özgürlüğü de kazandığını belirtir.(Rousseau,2011:24-25)

Rousseau'ya göre insanın kendine dönük kişisel iradesi ile yurttaşın iradesi farklıdır. Yurttaşın iradesi bütünün iradesi yani genel irade[55] demektir. Çünkü yurttaş kendini bütünün ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve kişisel görüş ve çıkarlarını bastırarak salt ortak iyiliğe yönelmektedir. (Ağaoğulları,2006:121)

Modern düşünce bağlamında yurttaşlık kavramı ise Aydınlanma'nın temeli üzerine kurulmuştur. Toplumun rasyonel düşünce ile örgütlenmesi anlayışı üzerine kurulu olan modernite, akıl ve bilim sayesinde doğanın ve toplumun denetim altına alınacağı düşüncesi üzerine temellenmektedir. Akıl ve bilim aracılığı ile kurulacak

[55]Rousseau toplumsal sözleşme ile bir araya getirdiği insanları doğa halindeki kadar özgür olmalarını sağlayacak bir kavram ile onlara varlık kazandırır ki bu kavrama o genel irade der.

denetim, insanların özgürleşmesinin temel koşuludur. Bu bağlamda modern düşüncenin özgür ve özerk bireye atfedilen önemin yurttaşlık sayesinde somutlaşacağını belirtir. Böylece modern yurttaşlık, siyasi topluluk ve birey arasında kurulan aidiyet bağının sağladığı hak ve özgürlüklerin de ötesinde, modernliğin merkezinde yer alan insan'ın somutlaşmış biçimidir. Modern yurttaşlığın mekansal sınırları ulus devlet içerisinde yer almaktadır. Ulus-devlet sınırları belli bir coğrafi alan üzerinde yaşayan, belirli bir insan topluluğu üzerinde tek bir kamusal otoritenin egemen olmasını gerektirmektedir. Modern yurttaşlık da parçalanmış ve dağınık siyasi birimlere alternatif olarak merkezileşmiş bir iktidarı temsil eden ulus devlet içinde gelişme zemini bulmuştur.(Gündoğdu,2004:13'den akt. Ulutaş,2005:28)

Modern yurttaşlık kavramı, Antik dönem, Roma ve Orta çağ yurttaşlığından farklı bir biçimde "haklar bünyesinde" şekillenerek gelişmiştir. Bu konuda İngiltere örneğini baz alarak yurttaşlık kavramını inceleyen T. H. Marshall, yurttaşlık kavramını bir topluma aidiyet olarak görmektedir. Marshall'a göre(Marshall,2006:6-7) bu kavram ilk olarak medeni hakları[56](18. yy.) yurttaşa kazandıran daha sonra ise siyasal[57](19. yy) ve sosyal haklara[58](20. yy) doğru genişleyen bir kazanımla birlikte dönüşüm geçirerek son şeklini almıştır.Fakat medeni haklar herkesin sahip olduğu hakların genişletilmesi şeklinde ilerlerken (en temel medeni hak olan çalışma hakkının kadın ve çocuklar için genişletilmesi gibi), sosyal haklar hakların genişletilmesi şeklinde değil yeni kesimlere eski hakların verilmesi şeklinde[59]gelişmiştir.(Marshall,2006:13)Her toplumun gelişmişlik düzeyi ve hakların kazanımı farklı bir seyir izlemektedir. İngiltere örneğinden yola çıkan Marshall'ın kavramsallaştırması çoğu toplum için geçerliliğini korusa da hakların kazanımının tüm toplumlarda aynı seyri izlediği genellemesi yanlış olacaktır.

---

[56] Marshall medeni haklar eksenini oluşturan unsurları; bireysel özgürlük, konuşma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü,mülk edinme sözleşme yapma ve adalet hakkı gibi unsurlar olarak tanımlar.(Marshall,2006:6)

[57] Siyasi haklar ise siyasi karar alma sürecine seçmen ve seçilen olarak katılma hakkını ifade eder. (Marshall,2006:7)

[58] Sosyal haklar ekseni olarak ifade edilen şey ise yaşadığımız toplumun standartları ölçüsünde ekonomik, refah, sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmaktan, çağdaş birey gibi yaşayabilme hakkına değinen içerisinde eğitim hakkı, sosyal hizmetler hakkı gibi hakları bulunduran geniş bir dizine sahiptir. (Marshall,2006:7)

[59] Oy kullanmanın sadece yetişkin erkek nüfusu kapsaması yerine kadınları da kapsaması gibi.

Devlete sadakat bağı ile bağlı olma anlamında kullanılan ulus devlet vatandaşlığı giderek kapsamını genişletmektemodern vatandaşlık haline bürünmektedir. Modern vatandaşlık kavramı konusunda ise fikir birliğine varmak oldukça güç olmakla beraber pek çok tanımlama yapılamaktadır.Örneğin DominiqueSchnapper[60] yurttaşlığı bir tarih olarak niteler. (Ürer,2012:151) Schnapper'e göre yurttaşlık tanımı ve hakları modern bir fikir değildir. Yurttaşlık ilk kez antik dünyanın kent devletlerinde kullanılmış ve ondan sonra hiçbir zaman terk edilmemiştir. Tarihsel dönüşümü içinde farklı anlamlar edinmiş, farklı haklar ve sorumluluklarla kuşatılmış fakat Antik Yunan'dan beri süregelen "değer" olma niteliğini korumuştur. (Ürer,2012:154) Schnapper'e göre ulus ortak bir zemin üzerinde anlaşan yurttaşlardan oluşmakla birlikte yurttaşla yabancı arasındaki en önemli fark oy vermedir.(Mumyakmaz,2008:9)

Turner, sosyolojik perspektiften ele aldığı vatandaşlığı "bir kişiyi toplumun yetkin bir parçası olarak tanımlayan ve bunun sonucunda kaynakların kişilere ve sosyal gruplara akışını şekillendiren bir dizi (hukuki, siyasi, ekonomik ve kültürel) uygulama" şeklinde tanımlamaktadır. (Turner,1992:2'den akt. Temelat,2011:1) Turner'a göre vatandaşlık ulus devlet öncesi insanlar arasında normatif ayrımları ortadan kaldırması ile evrensellik yönünde önemli bir adımdır. (Turner,1997:20'den aktaran Özyurt,2009:161)

Aybay (1962:4) uyrukluğun(vatandaşlığın) belirli bir devletle kişi arasındaki karşılıklı hak görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağ olarak tanımlamaktadır fakat Aybay'a göre bu tanım kişinin kültürel,sosyolojik,ekonomik ve dini açıdan hangi topluma ait olduğu ve psikolojik olarak kendini hangi devlete daha yakın saydığı konusunda eksiklikler içermektedir. Aybay bireyi devlete bağlayan bu hukuki statüyü tanımlamak üzere Türkçede bu amaçla kullanılan tabiiyet ve vatandaşlık terimlerinin kullanıldığını ve dili özdeşleştirme sonucunda uyrukluk ve yurttaşlık kavramlarının bu terimlere eklendiğini dile getirmektedir. (Aybay,1962:4)

[60] Dominique Schnapper,1995

Kymlicka ve Norman ise vatandaşlığın sadece hak ve sorumluluklardan ibaret bir statü olmadığını, aynı zamanda kişinin kimliğini, siyasi bir topluluğa üyeliğini ifade ettiğini vurgulamaktadırlar. (Kymlicka,1995:301' den akt. Temelat,2011:2)

G. A. Kelly ise yurttaşlığı bir topluluk üyesi olma sıfatıyla elde edilen hak ve görevler olarak ifade eder ve kendilerinin ve toplumun çıkarını içeren, hem özel alanda hem de kamu alanında eylemde bulunma hakkı olarak tanımlamaktadır.(Kelly,1998:35'den akt. Altun,2006:8)

Görüldüğü üzere modern devlet vatandaşlık kavramını haklar bünyesinde tanımlayan Marshall siyasal, sosyal ve ekonomik haklar açısından ele alırken, Turner bu sınıflandırmayı temel alıp kültürel hakları da eklemeyi tercih etmiştir.Kymlicka ve Norman ise vatandaşlığın sadece haklardan ibaret olmadığını bireyin kimliğini de içerdiğini ifade etmektedir.Kelly ise vatandaşlık kavramına haklar ve sorumluluklar bünyesinde benzer şekilde ele almakta kamusal ve özelalanda eylemde bulunma hakkını da içerdiğini ifade etmektedir.

1.2.4.5.Vatandaşlık Kavramı Üzerine Temel Yaklaşımlar

Bireyi devlete bağlayan hukuki statü olarak tanımlanabilecek vatandaşlık kavramının Antik Yunandan günümüze bir dizi hak ve yükümlülükleri de bünyesine ekleyerek farklılaştığı görülmektedir.

Her ülkede farklı kelime anlamlarınıkarşılayan bu kavram farklı uluslaşma ve yurttaşlık geleneklerine işaret eder. Fransızcada yurttaş (*citoyen*[61]), kent içinde belirli sınırlı haklara sahip yurttaşlar birliğine atıfta bulunan kentten kaynaklanmaktadır. Benzer olarak İngilizcede de yurttaş (*citizen*) kent sakini, kentte yaşayan anlamına gelir. Alman geleneğinde ise, yurttaş (*staatsbürger*[62]) ekonomik mücadele ve

[61] Fransa'da yurttaşlık aşağıdan talep edilerek gelişmiştir, aktif ve katılım esaslıdır.(Ulutaş,2005:31)

[62] Alman geleneğinde yurttaş bürger'dir ve yurttaşlığın doğuşunun kökeni de bürgertum'un yani burjuvazinin doğasına dayanır. Devletin bir üyesi olarak yurttaş, yeni doğan ulus-devletin, hem iç, hem dış muhalefete karşı istikrar ve düzenini sağlamakla yükümlü olan bürokrasinin kuralları ve

rekabetle karakterize edilen kamusal alana girebilmek için, özel korumayı terk eden kişi anlamına gelir. Yurttaş devletin bir üyesi olarak kabul edilir ve devletin kuralları ile etrafı sarılmıştır. (Turner,1998:217'den akt. Altun,2006:47) Avrupa kıtasında yer alan farklı ülkelerde tarih içersinde farklı uluslaşma modelleri gerçekleşmiştir. Modern devletin ortaya çıkışı Avrupa kıtasındaki her bölgede aynı anda olmamıştır. (Altun,2006:46)

Aynı zamanda göçlerle oluşan uluslar ile, ulus inşasında göçlerin etkili olmadığı uluslar arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Fransa'da milliyet ve yurttaş kavramları ilk günkü devrimci niteliğini korurken ulus devletin teritoryal bir çerçevesi olarak tanımlanır, ortak kültür yerine siyasal birlik tercih edilir.(Brubaker,2012:7) Bu durum Fransa'da etnik farklılıklar ve farklı kültürlerin yaratmış olduğu değerlere karşı bir asimilasyon çabasına yol açmıştır. Fransa'da siyasal birliğin inşası ve korunması kültürel homojenliği sağlama sayesinde olmuştur. Kültürel homojenliği sağlamanın yolu olarak, diğer kültürleri yok sayma ve Fransız kültürü çatısı altında eritmek seçilmiştir. (Turner,1988:216'dan akt. Altun,2006:46) Aynı kavramsallaştırma farklı ulusları bünyesinde barındıran ulus devlet çatısı altında toplanmış devlet modellerinde de gözlemlenebilmektedir. Ulusal duyguların siyasal kurumsal geleneklerle tanımlanması nedeniyle İsveç Fransa'ya benzetilmektedir.(Brubaker,2012:8)

Britanya'da ise kraliyet ailesi ve bireyler arasında sadakati belirleyen yurttaşlık değil yasalar ve siyasal statüdür. Bu sadakat bağları ise ulusu değil, Britanya imparatorluğunu oluşturmak için bulunmaktadır.(Brubaker,2012:10)

---

düzenlemeleri ile bağlıdır. Almanya'da 1840 Burjuva Devriminin başarısızlığa uğraması ve Bismarc'ın hukuksal düzenlemeler yolu ile kapitalist bir ekonomi kurma çabaları yurttaşlığın dinamik ve aktif gelişimini sınırlamıştır ve sosyal haklarla donatılmış sınırlı nosyonda bir "bürgership" oluşturmuştur. Almanya'da eğitimli karakter, devrimci sınıfsal mücadeleye alternatif olarak gelişmiştir. Yani Alman ulus anlayışına göre ulus devletten önce varolan devletini arayan, aynı etnik kökenden gelen insan topluluğudur. (Göztepe,2003:234'den aktaran Ulutaş,2005:31)

Görüldüğü gibi gerek Fransa'da gerekse İngiltere'de ortaya çıkan ulus anlayışında, eşit hak ve ödevlere sahip yurttaşların aynı uygarlığın bir parçası olduğu inancına dayanmış; dil, mezhep, tarikat ve etnik köken gibi öğeler ikinci plana indirgenmiştir.[63](Edwige Liliane Lefebvre,2003:15'den akt. Ulutaş:2005:29)

İtalya ve Almanya gibi devletlerde ise uluslaşma süreci Fransa ve İngiltere'den daha geç yaşanmıştır. (Altun,2006:46) Alman örneğinde ulus tikelci organik ve halk (volk) merkezlidir.Bunun nedeni ulusal duyguların ulus devletin oluşumundan önce ortaya çıkmasıdır.Alman ulusu evrensel siyasi değerlerin taşıyıcısı bir toplum olarak değil organik kültürel dinsel ve ırksal bir cemaat olarak (Volksgemeinschaft)düşünülmüştür.(Brubaker,2012:8)

Almanulusu, etnik ve kültürel temelli bir gelişim yaşamıştır. Bu gelişime bağlı olarak ulus kavramına kutsal bir içerik kazandırılmıştır.(Turner,1988:216'dan aktaran Altun,2006:46)Alman yorumunda, ilahileşen ve kutsal bir içerik kazanan ulus anlayışı, aslında henüz kurulmamış ulus devlet anlayışlarına işaret eder.(Göztepe,2003:233'den akt. Ulutaş,2005:29)

Alman ulus bilincinin, Alman ulus devletinden önce belirmesi nedeniyle Alman ulus düşüncesi ne siyasaldır ne de soyut yurttaşlık ideali ile bağlantılıdır.(K.Preuss,2003:40'den aktaran Ulutaş,2005:30)Alman ulusallığı etno-kültürel birlik üzerine kurulmuştur. Kültürel, dinsel,ırksal bir topluluk oluşturmak ön plana geçmiştir. (Turner,1998:217'den akt. Altun,2006:47) Almanların ulus devlet kurma çabaları, bireylerin Alman ulusuna mistik bir yolla bağlanmasıdüşüncesini beraberinde getirmiştir. 19. Yüzyılın başlarından itibarenAlman milliyetçi yazarları, Alman dilinin ve insanlarının saflığınıdile getiren çalışmalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bir başka deyimle Alman milliyeti etno- kültürel birlik üzerine kurulmuştur. Kültürel dinsel,ırksal bir topluluk oluşturma amacı ön plandadır. (Preuss,2003:40'den akt.Ulutaş,2005:30)

[63] Fransız yurttaşlık kavramında, sosyal kırılganlığın Cumhuriyetçi ideolojiyi tahrip edeceği endişesi ile, yurttaşlığın sosyal, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları daima bilinçli olarak ihmal edilmiştir. Burada Fransız ulusuna ait olmak ve birlikte yaşamak isteyen herkesin (kökenine bakılmaksızın) Fransız ulusuna ait olacağı anlayışının hakim kılındığı görülmektedir.(Ulutaş:2005:29)

Farklı uluslaşma süreci her ülkede farklı içeriğe sahip yurttaşlık anlayışlarını doğurmuştur. Bu açıdan yurttaşlık kavramları literatürde farklı sınıflandırmalara konu olmuştur. Örneğin Brubaker yurttaşlık kavramının resmi(formal) ve tözel(substantive) yurttaşlık olarak ikiye ayırmaktadır. Resmi yurttaşlık burada devlet yurttaşlığını ifade eder. Tözel yurttaşlık[64] ise resmi yurttaşlığa sahip olmayıp medeni,siyasal,sosyal hakların yanı sıra siyasi iktidara katılım haklarını içermektedir.

Bir diğer sınıflandırma ise Şahin'e aittir. Şahin (Şahin,2009:157-160) yurttaşlık kavramını bireyi özgül bir toplulukla değil ama bir etiketle (yurttaşlık) olan ilişkisi içerisinde ele alan liberal sözleşmeci yurttaş[65] ve bu akıma tepki olarak ortaya çıkan toplulukçu yurttaş olarak ikiye ayırır.

Şahin, Liberal bakış açısına göre devleti, sivil toplumun kimi özelliklerini paylaşmakla birlikte, temelde ondan oldukça farklı olarak tanımlar. Sivil toplum gibi devlet de çıkar üzerine kuruludur ve büyük oranda faydacı bir karakteri vardır. Ancak sivil toplumun tersine devlet, zora dayalı ve zorunlu bir kurumdur. Bu alanda yurttaşlar sadece biçimsel ve devlet kaynaklı eşit hak ve yükümlülüklerin sahibi olarak bulunurlar ve yalnızca bütünün çıkarı tarafından yönlendirilirler. Toplulukçu

[64]Almanya,İngiltere, Fransa gibi ülkelerde yaşayan etnik azınlıklara mensup kimseler resmi yurttaşlığa sahip olsalar da tözel yurttaşlığa uygulamada sahip değildirler.(Brubaker,2012:8)

[65] John Locke ve Thomas Hobbes'tan kaynaklanan ve en çağdaş yorumunu John Rawls'un temsil ettiği **liberal sözleşmeci yurttaşlık** yaklaşımının en ayırt edici özelliği bireyi özgül bir toplulukla değil ama bir etiketle (yurttaşlık) olan ilişkisi içerisinde ele almasıdır. Liberal bakış açısına göre devlet, sivil toplumun kimi özelliklerini paylaşmakla birlikte, temelde ondan oldukça farklıdır. Sivil toplum gibi devlet de çıkar üzerine kuruludur ve büyük oranda faydacı bir karakteri vardır. Ancak sivil toplumun tersine devlet, zora dayalı ve zorunlu bir kurumdur. Bu alanda yurttaşlar sadece biçimsel ve devlet kaynaklı eşit hak ve yükümlülüklerin sahibi olarak bulunurlar ve yalnızca bütünün çıkarı tarafından yönlendirilirler. Böylece soyut devlet ile soyut yurttaş birbirini hem tamamlar, hem de gerektirir. Yine liberal anlayışa göre bir toplumu oluşturan yurttaşların tümü, tanımlanmış ve değişmez bir iyi yaşam kavrayışını paylaşmazlar. Bu nedenle yönetimin dayanacağı ve hedeflerini meşrulaştıracağı bir ahlaki kaynağı yoktur. Liberal sözleşmeci kurama göre yarara ilişkin bir kamu tanımı, dolayısıyla kamu zorlaması olamaz, çünkü bireylerin yaşamı belirlenmemelidir. Toplum bireyin yararına ilişkin farklı ve birbiriyle rekabet eden anlayışlara imkan tanımalı ve sosyal kurumlar iyi yaşam sağlama konusundaki görüş çeşitliliğine bir çerçeve oluşturmalıdır. (Şahin,2009:157)

yurttaşlık anlayışı ise liberalizmi bedenden ayrılmış ”benlik”i savunmakla (Sandel), çevre ve koşullardan soyutlanmış benliğe dayanmakla (Taylor), “topluluğa ilişkin rehber ilkelerin eksikliğiyle” (MacIntyre) ve bireye ilişkin cılız bir anlayışa sahip olmakla eleştirenler tarafından savunulur.

Yurttaşlık alanında bir diğer sınıflandırma ise Kadıoğlu’na (Kadıoğlu,2012:25) aittir. Kadıoğlu yurttaşlık kavramını dört saç ayağına oturtmuştur. “Ulusal kimlik ve milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık” anlayışına göre; modern toplumlar ulusal kimliklere var olabilmek için tutunmak zorundadırlar ve aynı zamanda modern siyasetin insanların ancak ulus devletin üyesi olarak var olabileceklerdir. Bu tanımlamada vatandaşlık kavramı ulusal kimlik veya milliyet ile eşanlamlı bir olgu olarak kullanılır. “Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık” anlayışı ise vatandaşlık ifadesinin zaman zaman kişilerin hukuki konumunu belirleyen pasaport, nüfus cüzdanı vs gibi birtakım evraklara istinaden kullanılmasını içerir. Bir diğer yurttaşlık anlayışı ise Modern vatandaşlığı sivil siyasal ve sosyal haklar içeriğine göre sınıflandıran “haklar temelinde vatandaşlık anlayışı”dır.Bir diğer sınıflandırma ise “görev ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşlık” anlayışıdır. Bu vatandaşlık türünü uygulaya gelen ulus devletlerde ise vatandaşlık daha ziyade görevlere vurgu yapılarak tanımlanmaktadır. Liberal geleneğin zayıf olduğu cumhuriyetçi geleneğin baskın olduğu haklara vurgu yapılan bu modelde vatandaşlık denildiğinde akla bir takım dizge ve görevler gelmektedir ve toplumsal yarar bireysel haklardan daha önce gelmektedir.

Oldfield’a ise (2012:98) modern vatandaşlık kavramını liberal veya liberal bireyci ve klasik veya yurttaş temelli cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı şeklinde ikiye ayırmaktadır. Liberal bireyci vatandaşlık anlayışında vatandaşlık konumu bir” statü” şeklindedir ve bireyin vatandaş olarak statüsünün o ya da bu şekilde hükümetler tarafından zayıflatıldığına ilişkin kaygılar dile getirilmektedir. Oldfiel’ın Yurttaş temelli cumhuriyetçilik anlayışında ise vatandaşlık bir statü değil, zihniyet olarak yerleşen bir pratik veya eylem olarak nitelendirilmektedir. Bireyler eyleme geçerek ve oldukça özgün kamu hizmetlerinde bulunarak vatandaş olduklarını göstermektedirler. Bu kamu hizmeti vatandaşların kendileri gibi vatandaşlardan

oluşan siyasal bir topluluğu tanımlamak, tesis etmek ve devam ettirmek için yapması gereken şeylerle ilgilidir.

Pierson ise (2000:211) çoklu bir sınıflandırma modeli tercih etmiştir. Bunlar Üyelik olarak Vatandaşlık,Statü olarak Vatandaşlık,Haklar Dizini olarak Vatandaşlık,Görevler Dizini olarak Vatandaşlık,Eşitlik olarak Vatandaşlık ve Aktif Katılım olarak Vatandaşlık anlayışlarıdır. Üyelik olarak yurttaşlık kavramı yurttaşlığın bir topluluğa aidiyeti anlamındadır.Pierson'a göre bu modern toplumda ulus devlete aidiyeti ifade eder. Yurttaşlık konvansiyonel atfedilen bir niteliktir doğumda verilir ne kazanılır ne de gönüllü olarak elde edilir. Statü olarak yurttaşlık kavramı yurttaşlığın bir statü kazandırdığını, yerli toplulukların kolayca kazanırken yeni gelenlerin uğruna mücadele ettikleri kolayca terk edilmeyen bir statü yarattığını söyler. Hak olarak yurttaşlık kavramı ise yurttaşlığın aynı zamanda pozitif yasal bir statü olduğunu yani aynı zamanda haklar ve görevler bütünü olduğunu ifade eder. Görev olarak yurttaşlık kavramı yurttaşlığın bir dizi görevlerden ibaret olduğunu (ör askerlik gibi) ifade eder. Eşitlik olarak yurttaşlık kavramı ise yurttaşlığın eşit evrensel bir statüye dayandığı tezini savunmaktadır. Aktif katılım olarak yurttaşlık ise yurttaşlığın aynı zamanda her vatandaşın aktif katılımını içinde barındırdığını savunur.(Pierson,2000:211-220'den aktaran Demir,2005:20-22)Pierson'ın bu çoklu sınıflandırmasının Kadıoğlu ile benzerlikler içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yurttaşlık konusunda bir diğer sınıflandırma İngiltere'yi inceleyerek toplumsal haklar perspektifinden ve refah devleti üzerinden çıkarımlar yapan T. H. Marshall'a[66] aittir. Marshall'ın Modern Vatandaşlık kavramının[67] ilk ayağı olan medeni hakların[68] ilk olarak 17. Yüzyılda mutlakıyetçiliğe ve baskıcı rejimlere tepki olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Haklar konusundaki ikinci gelişim ise 18. Yüzyıl ve 19 yüzyılda modern demokrasinin oluşumuyla birlikte gelişen seçme

[66] "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar" adlı eseri önemli örneklerdendir.(Marshall,2006:6-32)

[67] Marshall'ın gereğinden fazla refah devlet üzerine yoğunlaştığı ve medeni-siyasal-sosyal hakları tartışmanın yeterli olmayarak kültürel hakların(azınlık hakları, çevre hakları,insan hakları vb) da ele alınması gerektiği yönünde eleştiren görüşler de bulunmaktadır.

[68] hukuk mahkemeleri, hukuk önünde herkesin eşitliği, adil yargılama sözleşme hakkı ve mülkiyet hakkı gibi.

hakkı, seçilme hakkı, örgütlenme hakkı gibi siyasal haklar bünyesinde yaşanmaktayken 20. Yüzyılda yaşanan gelişmeler ışığında ise sosyal hakların refah devletindeki oluşumu gündeme gelmiştir. Bu hak dizgesi ise 2. Dünya savaşının ardından sağlık, eğitim hizmetleri, işsizlik ve çocuk ücretleri gibi hizmetlerden oluşmaktadır.(Kaya,2003:153) İngiltere örneğinden yola çıkılarak oluşturulan bu haklar dizgesi her ulusta aynı zaman diliminde çıkamayacağı ve refah devletine gereğinden çok odaklandığı konusunda eleştirilere maruz kalmıştır.

Yurttaşlık konusunda Bottamore ise Marshall'ın teorisini eleştirerek yurttaşlığın haklar boyutuna yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bottamore Marshall'ın temsili hükümet, karma ekonomi ve refah devletini içeren toplumsal yapıyı ifade ederek kullandığı refah kapitalizmi kavramını eleştirmektedir.Bottamore'a göre yurttaşlığın gelişimi ve toplumsal sınıflarla olan ilişkisi Marshall'ın ifade ettiğinden çok daha karmaşıktır.Bottamore'a göre kapitalist toplumlarda sosyal hakların gelişimi,sınıf sisteminde köklü bir değişikliğe yol açmamış ve refah hizmetleri de yoksulluğu azaltmamıştır aynı şekilde İngiltere gibi homojen yapılı bir toplumdan yola çıkılarak yapılan çalışma günümüz heterojen yapılı toplumların çoğunluğu oluşturduğu koşullar için geçerliliğini yeterince koruyamamaktadır. (Bottamore,1990'dan akt Kaya,2006:68)

Yurttaşlık alanında yapılan bu çeşitli sınıflandırmalara ek olarak 21. Yüzyıl konjonktüründe yapılan bir diğer sınıflandırmalar ise göç ve çeşitli nedenlerle artmakta olan çoğul-çifte yurttaşlık,küresel yurttaşlık,anayasal yurttaşlık gibi tanımlamalardır. Bu tanımlamalar son bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

II.BÖLÜM

KİMLİK KAVRAMI VE OLUŞUMU

İlk olarak 16. Yüzyılda kullanılmaya başlanan idem(aynı) kelime kökünden türemekte olan kimlik kavramına değinilecek olan bu bölümde, kimlik olgusunun içeriği ve sahip olduğu özelliklerkimlik kavramının ulus-üstü yapılanmaları özcü ve yapılanmacı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu yapılanmalar ışığında Avrupa kavramı ele alınacak ve Avrupa kimliği, Avrupa yurttaşlığı kavramları yurttaşların ne kadar Avrupalı hissettikleri çeşitli tanımlamalarla şematik olarak desteklenerek değerlendirilecektir.

2.1.Kimlik Kavramı Tanımı

Kimlik kavramı Latince'nin "idem" (aynı) kökünden türetilen identite-identity (Kılıçbay:2003:155) ve "identitas" (identity) kelimelerinden türemiş ve İngilizce'de 16. yy'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. (Gleason,2014:23) Bu kelime özdeşliği aynılığı ifade etmektedir. Türkçede ise "kim" ya da "kimlerdensin"? sorusundan türemiş olup zorunlu bir mensubiyeti ifade etmektedir. (Kılıçbay:2003:155'den aktaran Altun,2006:32)Matematik ve mantıkta teknik bir anlama sahiptir; felsefede ise, John Locke'dan bu yana, ezeli zihin-beden sorunuyla ilişkili olmuştur. Oxford English Dictionary (OED) tarafından aşağıdaki şekilde verilen gündelik kullanımına yakındır;"Bir kişi ya da bir şeyin bütün zamanlardaki ya da bütün koşullardaki aynılığı; bir kişi ya da bir şeyin başka bir şey değil de kendisi olduğu gerçeği ya da durumu; ferdiyet, kişilik. Bireysel kimlik(Psikolojide)varoluşun muhtelif safhaları boyunca aynı kişi kalma gerçeği ya da hali kişiliğin sürekliliği" (Oxford English Dictionary/identity'den akt Gleason,2014:23)

Türk Dil Kurumu ise kimlik kavramını şu şekilde açıklamıştır; "Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve

özelliklerin bütünü, kişinin kim olduğunu tanıtan belge, hüviyet, herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü."[69]

Sözlük anlamı olarak ise kimlik "bir kimsenin bir grubun bireyselliğini, ayırt edici özelliğini oluşturan, onun başkalarından ayırt edilmesini ve kendini kendi olarak bilmesini sağlayan sürekli ve temel özelliği;hüviyet" olarak tanımlanmaktadır.[70]

Yukarıdaki tanımlardan hareketle kimlik, aynı kişi kalma,aynılık,kişinin kim olduğuna dair nitelik ve belirtisi,kişinin ayırt edilmesini sağlayan özellik ve nitelikler bütünü olarak tanımlanabilmektedir.

Kimlik kavramı konusunda uzlaşılan bir tanım olmamakla birlikte bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:Kimlik insanın bireyselliğine kendi benlik duygusuna, kendi hakkındaki duygu ve fikirlerine atıf yapılarak kullanılan bireylerin karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu kimlik yapıları da süreklilik gösteren bir biçimlenme sürecidir.(Subaşı,2005:300'den akt. Aka,2010:17)Kimlik toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü olarak da tanımlanmaktadır. (İnanç,2005:15'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:29) Kimlik, insanın sahip olduğu bütün kişi/kişilik özellikleridir. (Ergun,2000:81) Kimlik,kolektif aidiyetlerden başka,arzularımız,hayallerimiz,kendimizi tasavvur etme, yaşama ilişki kurma tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır.(Bostancı,1998:20'den akt. Yanık,2013:226)Kimlik aynı zamanda insanın kim olduğu diğerleri tarafından nasıl görüldüğü,rolü, ihtiyaçları ve değeri konusundaki sorulara cevap verme tarzının davranışlarına yansıma biçimidir. Gerçek kimliğimiz ise diğerlerinin verdiği tepkiye ve onlar ile olan ilişkimize göre şekillenmektedir. (İmançer,2003:234'den akt. Altun,2006:33)

Kimlik bireyin kendine has unsurlarını belirlerken, diğer taraftan ötekilerden ayrıldığı noktaları ortaya koymaktadır. Bu bakımdan kimlik kavramı iki farklı

[69]Türk Dil Kurumu
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56ebc2337974f4.13361506
[70](Büyük Laurusse,1992:6780)

kavramı da kapsamaktadır: a.ben, biz ve b.öteki(ler) Bu iki kavram kimlik açısından birbirlerini tamamlayıcı kavramlar olup kimlik kavramını oluşturucu iki temel unsurudur. Birey ya da grup üyeleri kendi ortak özelliklerini ortaya koyarken, diğer yandan kendisini öteki(ler)den ayıran hususları sıralamaktadır. Kısaca kimlik bu kimliğe sahip olanlar arasındaki benzerliklerle; ötekilerden ayrıldıkları noktaların (farklılıkların) toplamından oluşmaktadır.(Şen,2004:12)

Mevcut olabilecek iki tür ilişkiyi ("benzerlik" ve "farklılık") ifade eden kimlik kavramı daha kapsamlı bir şekilde, "öteki" ve "ötekiye" karşı etkileşim yoluyla şekil alan sosyal bir olgu ve ilişkiler sistemi olarak tanımlanabilir. Hiçbir kimlik baştan tamamlanmış değildir. Aksine kimlik dinamik bir süreç içinde kendisini sürekli inşa etmekte ve yeniden tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle kimlik az ya da çok birbiri içine geçmiş sembolik yapılar ile zaman boyutundan (geçmişte, bugünde ve gelecekte) oluşmaktadır. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:29)

Kişinin kendisini toplumun geri kalanından ayırmasını öteki ve ben kavramı şeklinde tanımlamasını ifade eden kimlik kavramının aynı zamanda negatif bir inşa süreci olduğu da ifade edilmektedir. Bu negatif süreç bireyin ne olduğu yerine ne olmadığını belirleyerek "öteki"yi belirlemesi şeklinde belirmektedir. Kimlik inşası sırasında ise ötekinden farklılık vurgusu yanında, ötekine benzeme süreci meydana gelmektedir. Bu süreç sonunda bir aidiyet duygusu oluşmakta ve biz anlayışıyla homojen bir bütün inşa edilmiş olmaktadır. (Altuntaş,2004:1998'den aktaran Altun,2006:33)

Kimlik **toplumsal** bir olgudur ve toplumsal olmayan ortamlarda oluşmamaktadır.(Özgökerve Musaoğlu,2013:30) Kimlik kavramı bireyden başlayıp toplumsal alana kadar uzanan bir süreci kapsamaktayken, bu süreçte birey psikolojik özellikleri itibariyle kimlik inşasında önem arz etmektedir. Kimlik olarak adlandırılan bireysel ve toplumsal olgunun kökeninde elbette ki bireyin kendisi yer almaktadır. Ancak birey toplumsal olgudan ayrı düşünülemez, bu sebeple toplumsal ve tarihsel bağlar içerisinde değerlendirilecek bireyin, topluluk veya grup normlarına dayalı geliştirdiği kolektif kimlik algısı, etnisite ve etnik kimlik yaratımı sürecinde etkili olmaktadır.(Yanık,2013:229)

Kimliğin bir diğer özelliği **farklılık** olgusunu içermesidir. Kimlik tanımlanırken öteki başat rolü oynar. Kimliği sadece ötekine dayandırarak oluşturmak, ötekinin olumsuz biçimde nitelenmesine hatta aşağılanmasına yol açabilir. Bu tarz kimlik oluşumlarına tarih boyunca sıklıkla rastlanmaktadır. Kimlik oluşum süreci bir yandan kapsayıcı bir süreç içerirken, öte yandan dışlayıcı bir süreci de beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak her ne kadar kimlikler biricik ve aynılık söylemi üzerinde kurgulansa da hiçbir kimliğin tek başına tanımlanamayacak olması nedeniyle kimliği var eden şeyin "öteki" ve "ötekiye karşı" alınan tavır olduğu söylenebilmektedir.(Özgökerve Musaoğlu,2013:30)

Bir bireyi diğerlerinden farklı kılan, onu diğerlerinden ayıran olguları ifade eden kimlik kavramının birbiriyle yakından ilişkili iki farklı boyutu bulunmaktadır: Kişisel (personal) ve toplumsal. Kişisel kimlik,bir bireyin mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Toplumsal kimlik ise bireyin kendini tanımlamasına ve kendisini bunun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere tekabül eder. Toplumsal kimlik doğal olarak çoğul bir kavramdır. Bir bireyin farklı kimlikleri tartması ve belli bir kısmına öncelik vermesi, kendi benlik anlayışı ile toplumsal ve siyasi ortamı arasındaki diyalektiğin bir sonucudur. (Parekh,2014:53)

Kimlik edinme süreci **tarihsel** bir olgudur; yani kimlikler zaman ve mekan dışında gerçekleşen olgular değillerdir. Kimlikler tarihsel ve toplumsal bir süreç içinde oluşurlar. Kimliğin tarihselliği nedeniyle bazı kimlik birimlerinin etkisi zaman içinde değişiklik gösterebilir; belirli bir tarih diliminde bir kimlik türü daha etkili iken, zaman içinde bu etkisi azalabilir. Örneğin modern Avrupa'nın oluşumu öncesinde "dini kimlikler" daha etkili iken, ancak modernleşme sürecinde "ulusal kimlikler" daha etkili şekilde ortaya çıkmıştır. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:31) Bu kimlik ulus devlete meşruluk sağlayan kolektif kimliktir. Ulusal kimlik başlangıçta ırk,dil, din, etnik kimlik gibi farklılıklar dikkate alınmaksızın, bireyin içinde yaşadığı devlete siyasal bağlılığını ifade etmiştir. Ulusal devlet sınırları içerisinde homojen bir kitle olarak düşünülen ulusal topluluk içerisinde birey, bir siyaset öznesi olarak bazı hak ve görevlere sahip olmuş ve bu hak ve görevlerin kullanımı sırasında biz duygusu gelişmiştir. (Altun,2006:34)

Kimlik zaman ve mekânın kendine özgü koşullarına bağlı olarak şekillendiği için bir taraftan **süreklilik arz eder**ken, diğer taraftan bu sürekliliğe ters düşmeyecek biçimde değişimle bağlantılıdır. Değişim kimliğin zenginleşmesi ve çok boyutluluk kazanmasına katkı yapmaktadır. Sonuç olarak, kimliğin tarihsel karakteri ona geçicilik değişkenlik kazandırmakta, sosyolojik boyutu ise onun sürekliliğe sahip olmasına neden olmaktadır. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:31)

Kısaca kimlik ben ve öteki unsurlarını içinde barındıran, benzerlik ve farklılık arasındaki ilişkiyi ifade edentoplumsal,tarihsel ve süreklilik içeren bir olgudur.

Kimlik konusu 1950'li yıllardan itibaren siyasal alanda ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkan kadın hakları, azınlık hakları, etnik kimlik ve savaş karşıtlığı gibi hareketler kimlik kavramının siyasallaşması sürecini hızlandırmıştır. Bu hareketler bu konularda toplumda oluşan baskılara karşı kolektif bir kimlik inşası meydana getirmişlerdir. (Altuntaş,2004:74'den akt. Altun,2006:41)

Kimlik kavramının ilk olarak kullanımı modern zamanlara denk gelmektedir. Modernleşme ve bireyleşme, bireyin modern zamanlarda görünür oluşu kimlik kavramı ile doğrudan ilgilidir.(Altunoğlu,2009:18)

Modern zamandaözellikle 1960'lı yıllardan itibaren refleksif ve düşünümsel düşüncenin[71]egemen olmasıyla birlikte bireylerin kendini sorgulamaya başlaması, kendilik algılarını inşa etmeye çalışması kimlik kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.(Aka,2010:17) Bireyin kendisinin kim olduğu sorusuna verdiği cevap olan kimlik küreselleşme ile birlikte daha fazla kullanılır olmuştur. Küreselleşme sonucu sınırların kalkmasıyla beraber Bauman'ın ifadesiyle "toplulukların çökmesi sonucu insanların bir arada tutulması için yeni çimentolara ciddi bir gereksinim duyulmuştur" fakat kimliklerin görünür kılınması toplumsal uyumu arttırdığı kadar

[71] İkinci modernlik olarak algılanan refleksif düşünce sistemiya da Eleştirel düşünme (kritik düşünme): akıl yürütme, analiz ve değerlendirme gibi zihinsel süreçlerden oluşan bir düşünme biçimidir. Eleştirel düşünme yerine kimi zaman tartışma mantığı ya da biçim dışı (enformel) mantık terimleri de kullanılmaktadır. Eleştirel düşünme sağduyu ve bilimsel kanıtlarla uyuşan net hükümlere varmak için somut veya soyut konular üzerinde düşünme süreçlerini de içermektedir. Bu yönüyle diğer bir düşünme biçimi olan yaratıcı düşünmeyitamamlamaktadır. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ele%C5%9Ftirel_d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnme e.t.:09.10.16)

çatışmayı da beraberinde getirmektedir.(Aka,2010:17) Bu konuda özellikle etnik köken bakımından çeşitlilik içeren ülkeler örnek gösterilebilir. Kimlik çeşitliliği fazla olan bu ülkelerde zaman zaman etnik kimliklerin ulus devlet bünyesinde kendi kimliklerini kabul ettirme ya da bağımsız bir ulus devlet kurma çabaları gözlemlenmektedir.(Ör:İngiltere,İspanya,Kanada,Türkiye vb.)

Kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesi ile ortaya çıkan, ülkeler ve kıtalar arası iletişim olanakları, yerel düzeyde örgütlenmiş olan ilişkileri etkilemektedir. Bu etki yerel olan ilişkilerin hızla çözülmesi şeklindedir. Toplumlar arasında kültürel alışverişin hızlanması yerel değerler ile evrensel değerlerin bir arada yoğrulmasına olanak tanımakta ve yeni yaşam biçimleri oluşmaktadır. Bu süreç kimliklerde önemli değişikler meydana getirmektedir. Kimlikler yerel değerler yanında evrensel değerlerle de inşa edilmeye başlanmıştır. (Altun,2006:36) Popüler kültür olarak da adlandırılan evrensel kültürel değerler yerel etnik kültürleri etkilemekte ve hatta zaman zaman baskılamakta dönüştürmektedir. Tüm Dünyada yaygınlaşan fast food kültürü,Uzak doğu yemekleri kültürü vb.örnekler evrensel değerlerin yaygınlaşmasının somut örnekleridir.

"Popüler Kültür ve PostModern Kimliklerin İnşası" adlı makalesinde Kellner modern kimliğin oldukça devingen, çok katlı ve değişime ve yeniliklere açık hale geldiğini belirtmektedir. Kellner'a göremodern kimliğin özellikleri şu şekildedir:

"1.Öteki modern kimliğin kurucu unsurudur

2.Kimlik, her zaman istenildiğinde değişilebileceğinin ve değişiklik yapılabileceğinin farkındadır.

3.Modernite, geçmiş zaman yapı ve kimliklerinin yıkılışı ve yenilerinin üretiminin bir arada bulunabildiği bir düzlemdir.

4.İnsan kimliği modası geçip eskiyebilir, toplumsal geçerliliğini yitirebilir ve bu durumda insan kendini hiçbir yere ait hissetmeme duygusu ve bunun beraberinde yabancılaşma yaşayabilir.

5.İnşa edilmiş olan kimlik iyice belirginleşerek varlığını uzun süre muhafaza edebilir."(Kellner,2001:195'den aktaran Altun,2006:37)

Yurdusev(1997:18) ise kimlik kavramının özelliklerini şu şekilde maddeleştirmiştir;

"1.Kimlik toplumsal süreçlerle oluşur. Her tür kimlik bireyin topluma aidiyetini belirler.

2.Kimlik, varlığın tanımıdır. Edineni (kişi veya grup) ve kazandıranı ait olunanı vardır.

3.Kimlik "öteki" ile vardır. Kimliğin dışında kalan bir başkası olmadıkça, mantıksal olarak o kimlikte bulunamaz, tanımlanamaz."Başkası"nın önemi onun bir kişi veya gruba genelde"isim" veren konumda olmasından anlaşılabilir.

4.Sürekli karşılaşmalar ve etkileşimler içeren toplumsal hayatla ilgili olarak kimlik, dolayısıyla dinamik, değişken bir olgudur.

5.Çok yönlü ve değişken olan kimlik, aynı zamanda çoğuldur. Bireyin edindiği kimlikler aileden insanlığa kadar uzanan bir toplumsal gruplar skalasında yer alırlar. En önemli kimlik birimleri olarak sayılabilecek topluluklar -aile, kabile, etnik grup, dini cemaat, sınıf, ulus ve medeniyet- sadece birey ile değil birbirleri ile de etkileşim içindedir.

6.Kimlik edinme, ilgili topluluklar gibi tarihseldir.

7.Kimliklerin kapsam ve etkileri, ihtiyaç ve özelliklerin gücüne, ayrıca zaman ve mekâna göre değişmektedir. Genel olarak kimlik birimi genişledikçe bireyler üzerindeki etkisi ve ortak eylem yaratma potansiyelinin azaldığı söylenebilir. Bunun bir nedeni kimliğin dış tehdit karşısında korunmanın ve bireye getirdiği faydanın toplumsal grup küçüldükçe daha acil hale gelmesidir.

8.Kimliğin oluşması ve tanımlanması, hem nesnel hem de özneldir. Din, etnik köken, coğrafya, semboller, hayat tarzı gibi paylaşılan nesnel öğelerin gruba ait

bireyler tarafından içselleştirilmesi yani ortaklık bilincinin oluşması, kimliği özel hale getirir.

9.Verili kimliklerin -cinsiyet ve ulus gibi- yanı sıra kazanılmış kimliklerde vardır. Bunların çoğu arasında geçişlilik mümkündür. Kimliklerin çoğulluğu ve dinamikliği, edinilen kimliklerinde değişken olduğunu gösterir. Diğer bir deyişle, toplumsal kimlikler birey üzerinde tekele sahip değildir.

10.Kimliklerin etkileşim içinde olması, bir kimliğin, diğerine yol açabildiği, onun gücüne olumlu ve olumsuz etkide bulunabildiği saptanmasını da içerir.

11.Kimliklerin algılanması birbirlerine karşı olan konumları ile ilgilidir. Tanımlanmasında tek öğe olmasa da öteki ile rekabet/çatışma durumu ve ötekine atfedilen özellikler, kimliğin önemli bir özelliğini oluşturur."(Yurdusev,1997:18-29'dan aktaran Çilingir,2007:45-46)

Yurdusev ve Kellner'ın ifade ettiği gibi,kimlik kavramı değişim içerisinde olan ve toplumsal süreçlerden çoğunlukla etkilenen çok yönlü bir kavramdır. Aynı zamanda kimlik, ötekiye karşı etkileşimlerle şekillenen, olumlu ve olumsuz etkileri içinde barındıran süreklilik arz eden bir kavramdır. Kimlikler tarihsel akış içerisinde değişebilmektedirler. Bu kavramötekileştirme ve yabancılaştırma gibi olumsuz özellikleri barındırabileceği gibi aidiyet hissi yaratma,yüceltme gibi bütünleştirici özellikleri de içinde barındırabilen bir kavramdır.Son olarak kimlik sürekli devinim içerisinde olduğu için tanımlarken fikir birliğine varmak oldukça güçtür.

2.2.Kimlik Oluşumu

Kimliğin oluşum sürecinden en yaygın olanı kişinin doğmuş olduğu toplulukla bağlarından dolayı, o toplumun kendisine vermiş olduğu kimliğe sahip olması ve kimliğini o bağlarla oluşturmasıdır. Ancak kimlik oluşum sürecinde içinde bulunulan grup veya toplum kimliği oluştursa bile; o grup veya toplumun kültürü, dili, dini ile kişi kendini özdeşleştirmediği zaman kişiyi tanımlamayacak ve kimliğin ana unsurunu oluşturmayacaktır. Buna rağmen insanların çoğunluğunun, içinde

doğmuş olduğu toplumdaki bağlarıyla kimliğini oluşturduğunu söylenebilmektedir.(Türkbağ,2003:209'dan akt. Fırat,2010:53)

İnsanlar, planlanmış veya planlanmamış sayısız etkileşimlerle şekillenip gelişmektedirler. Aileleri, okudukları okul, kültürleri, mensup oldukları dil ve toplumun geniş kesimi onları belli bir kalıba sokar ayrıca kendi kişisel deneyimlerinin, diğerleriyle olan resmi olan veya olmayan etkileşimlerinin, kulak misafiri veya görgü tanığı olduğu olayların, okudukları kitapların, izlediği filmlerin yarattığı etkilerin öznesidirler. Bütün bunlar kendisinde derin bir iz bırakıp kimliğini şekillendirmektedir.(Mollaer,2014:55) Bireyde derin iz bırakan bu yaşanmışlıklar bireyin kimliğinin bütününü oluşturulmaktadırlar.

Kültürün oluşması ve sonraki süreçte geliştirilmesi noktasında esas etkenin bireyin kendisi olduğu unutulmamalıdır. Ancak bireyin bunu yapabilmesi için onun seçimini belirleyen ortak kimlik bağlamı ve aynı kimliği paylaşan insanlarla etkileşim içinde bulunması önemlidir. Kısacası kişinin kimliğini oluşturan karakteristik unsurlar ve bunların davranışlara yansımasının kimlik bağları ile kazanılmakta olduğu unutulmamalıdır. (Fırat,2010:54) Hiç şüphesiz bireyin etkileşiminin kimlik oluşumundaki payı yadsınamaz sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle etkileşimi sonucu kimliğini oluşturur ve bu kimlik bireyin davranışlarını şekillendirerek bireyi bir kalıba oturtur.

Kimlik oluşumu ile ilgili iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki kimliği özcü (essentialism) ve yapılanmacı (constructivism) yaklaşım şeklinde iki temelde inceleyen yaklaşımdır. (Cederman,2001:9) Bir diğer yaklaşım ise kimlik oluşumunu; ulusların ulusçuluktan öte var olduklarını savunan görüşler (ilkçi yaklaşımlar), önce ulusçuluğun sonra ulusların ortaya çıktığını savunan görüşler (modernistler) ve etnik sembolcüler olarak tanımlanan ve son yıllarda ortaya çıktığı kabul edilen grup şeklinde üç temel grupta toplayan kuramdır. (U.Kırımlı,1999:70'den aktaran Şen,2004:17) Bununla birlikte söz konusu ikinci çalışmada ilkçi (premordialist) yerine özcü (essentialist) ya da modernist yerine araçsalcı (intrumentalist) ya da yapılanmacı (constructivist) ifadelerinin kullanılması kabul görmektedir. (Şen,2004:17)

2.2.1.Özcü yaklaşım

Özcü yaklaşım kimlik oluşumunun temel olarak kültürel arka plan değişkenlerince şekillendirildiğini savunur. (Şen,2004:18) Diğer bir ifade ile hareket noktası olarak **kültürel hammadde**yi ifade eder. Dolayısıyla siyasal kimlik mevcut olan kültürel hammaddeye bağlı olarak oluşur. Siyasal aktörler kültürel ya da etnik özün belirlediği ya da sınırlandırdığı alan içerisinde hareket etmek zorunda kalırlar ve mevcut hammaddeye göre bir çıktı üretirler. Özcülük görüşünce etnik ve öz gibi birincil birimlerin mevcudiyeti kabul edilir ve siyasetçilere bu özü açığa çıkarma ve siyasal işlerliğe sahip bir kimliğe dönüştürme görevi verilir. Diğer bir anlatımla kültürel özden siyasal kimliğe doğru bir hareket söz konusudur. Özcü görüşün radikal sayılabilecek kanadına ezeliyetçi/ilkçi (primordialist) denir ki bu uçta yer alanlara göre uluslar ve diğer kültürel birimler zaten doğal olarak vardırlar. (Şen,2004:18) Diğer bir ifadeyle etnisite ile siyasal kimlik arasında tarihi bir süreklilik mevcuttur.

Özgü yaklaşıma verilebilecek örnek ise Almanya örneğidir. Özcü yaklaşımın vurgu yaptığı gibi Alman ulus bilinci, Alman ulus devletinden önce belirlenmiştir ve bu nedenle Alman ulus düşüncesi ne siyasaldır ne de soyut yurttaşlık ideali ile bağlantılıdır.(Preuss,2003:40'den akt. Ulutaş,2005:30) Alman ulusallığı etno-kültürel birlik üzerine kurulmuştur. Kültürel, dinsel,ırksal bir topluluk oluşturmak ön plana geçmiştir. (Turner,1998:217'den akt. Altun,2006:47) Almanların ulus devlet kurma çabaları, bireylerin Alman ulusuna mistik bir yolla bağlanması düşüncesini beraberinde getirmiştir. 19. Yüzyılın başlarından itibaren Alman milliyetçi yazarları, Alman dilinin ve insanlarının saflığını dile getiren çalışmalar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bir başka deyimle Alman milliyeti etno- kültürel birlik üzerine kurulmuştur. Kültürel dinsel,ırksal bir topluluk oluşturma amacı ön plandadır. (Preuss,2003:40'den akt. Ulutaş,2005:30) Benzer bir oluşum İtalya için söylenebilmektedir. İtalyan ulus devletide etnik kökene vurgu yaparak

ulusukutsamaktadır. Kültürel,dinsel,ırksal öğeler ön plana çıkarılmakta ve ortak kültür tarihi gurur duyulacak unsur olarak ön plana çıkarılmaktadır.

2.2.2.Yapılanmacı Yaklaşım (Constructivism)

Yapılanmacı yaklaşım özcülüğün tam tersine, **siyaset**e vurgu yapmaktadır. Başlangıç noktası olarak siyaseti kabul etmektedir. Yapılanmacılıkta siyasiler "etkin" konumda bulunmakta ve kültürel imgeler seçerek onları yönlendirmektedirler. Kültürel sistemler çok-boyutluluğu içlerinde barındırmaktadır. Bu yüzden etnik öz gibi tarihten gelen hazır unsurlar yoktur. Hangi etnik farklılıkların seçilerek harekete geçirileceğini veya bastırılacağını belirlemek siyasi aktörlerin görevidir. (Cederman,10'dan aktaran Şen,2004:19)

Bu konuda uluslaşma sürecinin sistemli bir şekilde planlanarak yürütüldüğü ulus devlet oluşturmanın dilsel,etnik ve mezhepsel öğelerin önünde tutulduğu ülkeler örnek gösterilebilir. Fransa örneğinde Halk Eğitim Komitesi'nin (Comité d'Instruction publique) önde gelen üyelerinden Abbé Grégoire'nin 1974'de hazırladığı ünlü raporda; yaklaşık altı milyon Fransız'ın Fransızca'yı hiç bilmediği, yaklaşık aynı sayıda Fransız'ın bu dilde düzgün bir konuşma yürütecek bilgisi olmadığı, buna karşılık sadece üç milyon Fransız'ın düzgün konuşabilecek derecede Fransızca bildiği ortaya konulmaktadır. (Brunot,1967:2072den akt. Erözden,2008:108) Raporda belirtildiği gibi öne çıkartılacak unsur Fransızca dil birliğini sağlamaktır ve siyasi aktörler tarafından seçilerek harekete geçirilmiştir.

Yapılanmacı yaklaşımın vurgu yaptığı üzere Fransa'da, ulusu etnik kültürel temeller değil, siyasal birlik inşa etmiştir. Bu durum Fransa'da etnik farklılıklar ve farklı kültürlerin yaratmış olduğu değerlere karşı bir asimilasyon çabasına yol açmıştır. Fransa'da siyasal birliğin inşası ve korunması kültürel homojenliği sağlama sayesinde olmuştur. Kültürel homojenliği sağlamanın yolu olarak, diğer kültürleri yok sayma ve Fransız kültürü çatısı altında eritmek seçilmiştir. (Turner,1988:216'dan aktaran Altun,2006:46)

Yapılanmacı görüşü savunanlar kendi içerisinde radikal ve ılımlı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Radikal kanadı oluşturanlara göre, siyasal etmenlerin

özerkliği bulunmaktadır. Kültür ise kimliğin oluşum sürecinin sadece bir yan ürünüdür. Bu görüş siyasal liderlerin görevi, harekete geçirilecek olan kültürel farklılıkları dikkatlice seçerek toplumun bu farklılıklar etrafında toplanmasını sağlamaktır. Burada siyasal kimlikten kültürel imgelere doğru tek yönlü bir hareket söz konusudur. Bu hareket özcülük yaklaşımındakinin tersi bir yönde, yani siyasal kimlikten kültürel hammaddeye doğrudur. Mevcut bir kültürel hammadde bulunmamakta; kültürel yapıyı siyasiler meydana getirmektedir (inşa etmektedirler). (Cederman:2001:11'den aktaran Şen,2004:20) Bu konuda Türkiye devleti oluşturulurken ulus devlet kavramı konusuna odaklanan ve Türkçe konusunda yeni bir dil inşa ederekdiğer dil, etnik köken ve mezhep ayrımlarını ikinci planda tutan Türkiye örneğini vermek yanlış olmayacaktır. Güneş dil teorisi ile yeni bir dil inşa edip bunu temellendiren Türkiye, medeniyetin Orta Asya Türkleri tarafından dünyanın diğer bölgelerine yayıldığını bundan dolayı Türkçenin Dünya üzerindeki bütün dillerin kaynağı olduğunu bu teori ile savunmuştur. Görüldüğü üzere kültürel yapı siyasi süreç tarafından yeniden inşa edilerek yapılandırılmıştır.

Gerek özcü gerekse yapılanmacı yaklaşımlar incelendiğinde kimlik oluşumu konusunda ortak kültürel hammadde, tarihten gelen hazır öz veya siyasetin şekillendirdiği kültür, farklı kültürlerin yapılandırılmasıyla oluşmuş kimliğin temel alındığı görülmektedir. Ulusların oluşum sürecinde de kimlikten yola çıkılarak aynı oluşum gözlemlenmektedir. Özcü yaklaşım ulus oluşum sürecinde ise aynı kültürel hammadde ve ırka vurgu yaparak objektif millet ve dolaylı olarak ırk esasını(jus sanguinis), yapılanmacı yaklaşım ise farklı ulusların oluşturduğu ya da siyasetin yapılandırdığı kültürü ifade eden subjektif millet ve dolaylı olarak doğum yeri esasını(jus soli) oluşturduğu söylenebilmektedir.Objektif-Subjektif millet ve jus sanguinis ve jus soli kavramları bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.3.Ulus ÜstüVatandaşlık Kavramı OlarakAvrupa Kimliği Ve Avrupa Yurttaşlığı

2.3.1.Avrupa kavramı Tarihsel Süreçte Avrupa ve Avrupa Bütünleşmesi

İlk olarak M.Ö. 7. Yüzyılda Yunanlılar tarafından kullanılan Avrupa kavramının etimolojik köklerine bakıldığında pek çok farklı anlamda (akşam,günbatımı,beyaz yüz vb) kullanıldığı görülmektedir.Avrupa kıtasının sınırları ve hatta tarihsel bütünleşmesi konusunda farklı fikirler ortaya atılsa da, tüm bu fikir ayrılıklarına rağmen Avrupa kavramının ve Avrupa bütünleşmesinin izlerinin Antik Yunana kadar dayandırılabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Birleşik Avrupa kavramının kökleri Antik Yunandan kaynaklanmakla beraber bu konuda somut adımlar atılması ise Birinci Dünya savaşı sonrası dönemde ekonomik kaygılar sonucu olmuştur. Avrupa bütünleşmesinin tarihsel süreçte irdeleneceği bu bölümde Avrupa kavramı ve Avrupa kimliğinin oluşumunun hangi temellere dayandığı,hangi ekonomik ve siyasal adımlar sonucu şekillendiği ele alınacaktır.

2.3.1.1.Avrupa nedir?

Avrupa kavramının etimolojik kökenlerine bakıldığında Sami dillerinin etimolojisine dayandırıldığı görülmektedir. Avrupa Sami kökenine göre Ereb'den "akşam" ya da "günbatımı" karşılığı olan bir kelimeden türetildiği görülmektedir. (Husserl,2004:53'den akt. Yıldırım,2007:21) Encyclopedie (1777)'de ise Avrupa'nın Finike dilindeki karşılığı "beyaz yüz" olan uroppa'dan türetildiği belirtilmektedir. (Husserl,2004:53'den akt. Yıldırım,2007:21) Bir başka etimolojik yorum Avrupa kavramının İbranice kökenli olup, kıtanın Yasef'in mirası olduğuna ilişkin geleneksel inanca dayanmaktadır. Bir diğer yorum ise Avrupa isminin izlerinin Keltlere kadar gittiğini ve Kelt dilinde Batı anlamına gelen wrab'a dayandığını iddia etmektedir. (Ed. Gökovalı,2002:23'den akt. Yıldırım,2007:20)

Avrupa" sözcüğü M.Ö 7. Yüzyılda Yunanlılar tarafından kullanılmıştır ve yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki bilmedikleri bölge için "Avrupa" demişlerdir. Etimolojik köken itibarıyla Avrupa ise, karşımıza ilk olarak Yunan dünyasında ve mitolojisinde çıkar;"Prenses Europa, Fenike Kralı Phoeiniks'in kızıdır ve boğa kılığına bürünen Zeus onu Girit'e kaçırır. Zeus'tan bir sürü çocuk sahibi olan Europia daha sonra Girit kralı Asterion ile evlenir ve Girit'e yerleşir. Böylece, Fenike dilinden gelen ve mitolojide bir prenses adı olarak nitelendirilen Avrupa, zaman içinde Batı ülkesi anlamında mekâna ilişkin belli bir kara parçası olarak anılır." (Erhan ve Akdemir,2008:15'denaktaran Ağır,2010:1)

Zeus kaçırmadan önce bugünkü Lübnan'da yaşayan Europa'nın günümüz coğrafi sınırlandırması dikkate alındığında kökleri itibarıyla Asyalı olduğu görülmektedir. Bu konumlandırmadan yola çıkan Delanty Avrupa kavramının doğudan ithal edilen bir kavram olduğunu ve bu kavramı eski Yunan'a atfetme çabalarının Avrupa kültürünün doğudaki köklerini inkâr etmeyi amaçladığı öne sürmektedir. (Övet:96'dan aktaran Özgöker; Musaoğlu, 2013:40)

Avrupa kelimesinin ilk kullanımı konusunda, tarihçi Hesiod'un M.Ö. 900'lerdeki bir çalışmasında geçtiği ve Avrupa'yı ilk defa tanımlayıp Asya ile karşılaştıranın Hipoccrates olduğuna yönelik kaynaklar da bulunmaktadır. (Rougemont,1966:51-52'den akt. Yıldırım,2007:18)Avrupa kavramından bahsederken tarihçi Heredot ise bu ismin kullanımının nerden geldiğini bilmemekle birlikte; mitolojide adı geçen Tyre'e gönderme yaparak bu tarihten sonra Avrupa olarak adlandırılmaya başlandığını söylemektedir. (Rougemont,1966:23'den aktaranYıldırım,2007:19)

Avrupa'nın ortak kültürel bağlarla bağlandığını savunanlar Avrupa'nın varlığını kanıtlamak için Grekomen köklere, Hıristiyanlık âlemine ve 18. Yüzyıl Aydınlanmasına gönderme yapmaktadır. Onlara göre;"Avrupa paylaşılan bir geçmişten ve kader ortaklığından doğan bir ruh halidir. Bunun en somut örneği ise birliğin üyeliğinde önemli bir konumu olan Katolik kilisesinin Avrupa'yı oluşturan kültürel tutkalın Hıristiyanlık olduğunu yönündeki yorumudur." (Rifkin,2010:213)

Avrupa tanımı coğrafyacılar ve tarihçiler arasında da fikir ayrılıkları doğurmuştur. Tarihi Avrupa'nın neresi olduğu konusunda coğrafyacılar Avrupa kıtası şeklinde bir kavram olmadığını ileri sürerken tarihçiler Avrupa'nın Atlantik Okyanusunun kıyısında başladığını ve tüm Avrupa'yı kapsayarak Rusya'ya kadar ve hatta güneydoğuda Türkiye'ye kadar geldiğini savunmaktadırlar. Coğrafi olarak Avrupa kavramının çeşitli tarihsel dönemlerde farklı bölgelere atfedildiği bir gerçektir. Bu durumu Barthélémy şu şekilde ifade etmektedir; "…Haçlı seferleri zamanında Haçlılar Ortadoğu'nunda Avrupa'ya dahil olduğuna inanmaktadırlar. 1453'te gerçekleşen İstanbul'un fethi ve Osmanlı İmparatorluğunun tesisi ile Avrupa İstanbul'un tepeleri önünde son bulmuştur." (Barthélémy:1997:13'den akt. Dinç,2009:202)

Avrupa coğrafyasının en çok tartışılan kısmı olan kıtanın doğu kısmıdır. Bazı yazarlara göre Avrupa'nın Doğu sınırı Ural Dağları ve Kafkaslar ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarının oluşturduğu doğal coğrafi etmenlerle belirlenmiştir. Buna karşın, bazı yazarlar tüm Rusya coğrafyasını Avrupa'ya dâhil ederken bazıları Rusya'nın tamamıyla Avrupa dışında olduğuna işaret etmişler, bazıları da Avrupa'nın doğu sınırı içinde birbirlerinden farklı çeşitli hatlar çizmişlerdir.(Barthélémy,1997;Wæver,1995'den aktaran Dinç,2009:202) Peacock genel bir Avrupa tanımı yaparken aynı zamanda kıtanın sınırlarını da kabaca şöyle ifade etmiştir; "Genel olarak Avrupa, Kuzey Burnundan Akdeniz'e, İzlanda'dan ve Portekiz'in en batısındaki Roka burnundan Urallar'a kadar uzanan coğrafi alanda yaşayan insanlarıngeçmiş bugün ve geleceği olarak tanımlanabilir."(Pecock,1982; Shenan,1991:28'den akt.Dinç,2009:202)

Coğrafi açıdan Avrupa kıtasının kesin sınırlarının belli olmaması, insanların düşünce dünyalarına uygun düşecek şekilde sınırlar belirlemelerine yol açmıştır ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Antik dönemden günümüze Avrupa, genel olarak Girit adası ve tüm Yunanistan'ın hinterlandını kapsayan toprak parçasının ismi olarak kullanılmıştır. Ancak Yunanlılar antik çağda kendilerini Avrupalı olarak tanımlamamışlardır. Eski Yunan kültür uygarlığı da bu yönüyle, Aydınlanma çağına kadar, Avrupa kültürü olarak algılanmamaktaydı. Aynı dönemde, Roma cumhuriyeti ve onu izleyen Roma imparatorluğu da böyle bir iddiada

bulunmamıştır. Her iki uygarlık da kendilerini Akdeniz Havzası ile sınırlı ve en gelişmiş uygarlıklar olarak tanımlamakta ve kendi sınırları dışındaki her şeyi barbar veya ilkel olarak adlandırmaktaydılar. (Delanty,2004:28-29'dan akt.Özgöker ve Musaoğlu,2013:41)Eski Yunanlılar kendilerini tanımlarken "Avrupalı" ifadesinden çok "Helen" ifadesini kullanmışlardır. Kendileri dışında kalan Asyalı ve Afrikalı toplulukları ise Helen olmayan olarak görüşlerdir. Bu dönemde bazı önemli Yunanlı düşünürlerin Helen ve Helen olmayan sınıflandırması yaparken fiziksel özellikler ve devlet yönetimi tarzları gibi birtakım unsurlardan yararlandıkları görülmektedir. Bu düşünürlerin başında gelen Hipocrates'e göre Helenler nispeten soğuk iklimde yaşayan cesur, kendinden emin, yetenekleri daha sınırlı ve daha az zeki olmakla birlikte özgürlüklerine daha düşkün olan ve özgür şehir devletleri şeklinde bir siyasal yapılanmaya sahip bir topluluktur. Öte yandan, Helen olmayanlar ise daha sıcak iklimde yaşayan,oldukça zeki, yetenekli, fakat daha az cesur ve kendine güveni daha az, kulluk duygusu ağır basan ve büyük imparatorlular (Persler gibi) kuran topluluklardır. (Şen,2004:30'dan aktaran Özgöker ve Musaoğlu,2013:41)

2.3.1.2. Tarihsel Süreçte Avrupa ve Avrupa Bütünleşmesi

II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da bütünleşme yönündeki çabalar olduğu görülmekte ve bu bütünleşme çabaları pek çok farklı kaynağa dayandırılmaktadır. Örneğin bütünleşme çabalarının soylu bir geçmişi yaşatmaktan ziyade geçmişte yaşananların tekrarlanmasını önlemek amaçlı[72] olduğu (Rifkin,2010),Dünya sahnesinde ABD ve Sovyetler Birliğinin iki süper güç olarak ortaya çıkmaya başlaması karşısında duyulan rahatsızlık[73] (Waever,1995),savaş sırasında yaşanan

[72] "Bin yıldır aralıksız devam eden çatışmalar, savaşlar ve katliamlar sonunda iki dünya savaşının gölgesinde doğan Avrupalı uluslar, yarım yüzyıldan kısa bir süre içinde kırıp geçirilmiş, nüfusları sakat bırakılmış ve öldürülmüş, tarihi anıtları ve altyapıları harap edilmiş, dünyevi zenginlikleri tüketilmiş ve yaşam tarzları yok edilmiştir. Birbirlerine bir daha asla silah doğrultmamaya kararlı olan Avrupa ulusları, onları bir araya getirecek ve eski düşmanlıkları arkada bırakmayı sağlayacak bir siyasi mekanizma arayışına girişecek ve bu örgütlenmenin temellerini atacaklardır." (Rifkin,2010:213)

[73] Bütünleşme çabalarının birincisi, Dünya sahnesinde ABD ve Sovyetler Birliğinin iki süper güç olarak ortaya çıkmaya başlaması karşısında duyulan rahatsızlıktır. Avrupalı devletler bir taraftan sorumluluk ve gücü bu iki süper güce bırakarak rahatlama eğiliminde iken, diğer taraftan bu iki devletin kendileri üzerindeki baskın konumlarından rahatsızlık duymaktadır. Bu ise "şizofrenik

yıkımı telafi etmek ve yeni bir askeri çatışma olasılığını ortadan kaldırarak kalıcı bir barış ortamı sağlamaya çalışmak yönündeki istek[74](Şen,2004) ya daAvrupa'da huzur ve barış ortamının sağlanması gerekli görüldüğü için Dünya genelinde özgürlük, adalet ve barışın sağlanması yönünde duyulan arzu şeklinde sıralanabilmektedir.Fakat Avrupa'yı birleştirme düşüncesinin ilk kez II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamadığı, uzun zamandan beri savunulan bir anlayış olduğu[75] Avrupalıların bu amaç doğrultusunda çok sayıda düşünce ya da tasarı oluşturdukları bazen de somut çabalara yöneldikleri ifade edilmektedir. (Kuyumcuyan,2002:3'den akt. Ulutaş,2005:4)

Avrupa örgütlenmesinin temellerine bakıldığında Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik fikirlerin Eski Yunana kadar dayandırılabileceği görülürken, birleşik bir Avrupa'nın yaratılması kavramının "ilk" kullanılmaya başlanmasının Orta Çağa ait olduğunu savunan görüşler(Akdemir,2012) bulunmaktadır[76].395 yılında Roma imparatorluğunun ikiye ayrılması ve sonrasında Doğu ile Batı Roma arasında başlayan gerilim, Avrupa'nın neredeyse 20. Yüzyılın sonlarına kadar süren bölünmüşlüğünün başlangıcı olmuştur. Yedinci yüzyılda İslamiyet'in yayılmaya başlamasıyla Akdeniz havzası Hıristiyan Avrupa için merkez olma işlevini kaybederken, dokuzuncu yüzyılda kurulan kutsal Roma Germen imparatorluğu lideri Şarlman, ilk kez Hıristiyanlığı "siyasi bütünleşmeye ideolojik bir temel" sağlamak için kullanmıştır.(Burçoğlu,2004:11'den aktaran Akdemir,2012:38) 10. Yüzyıldan itibaren Müslümanların elinde bulunan İspanya hariç Avrupa bir "Hıristiyanlar Topluluğuna" dönüşmüş ve "birlik" kavramıyla vurgulanan ise, Hıristiyan devletlerinin birliği olmuştur.(Akdemir,2012:38)

---

yönelim" olarak adlandırılan bir durum meydana getirmiştir. (Waever,1995:162'den aktaran Şen,2004:46)

[74] Bu yöndeki inanç ve istek, Avrupa'da başlayan ve çatışma alanı Avrupa olan iki dünya savaşının getirdiği yıkımın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.(Şen,2004:46)

[75](Kuyumcuyan,2002)

[76] Bu görüşe göre; "Bu çağın dinamikleri ve takip eden Rönesans'la, Reform ve Aydınlanma dönemlerinde bugünkü Batı Avrupa'nın düşünsel yapısı oluşmaya başlamıştır." (Akdemir,2012:37)

Ortaçağ sonrası dönemde Avrupa'da ulusal monarşiler, kent devletleri ve Kutsal Roma imparatorluğu arasında yapılan savaşlar ve imzalanan barış antlaşmaları sırasında Avrupalıların birliği ve örgütlenmeleri tekrar gündeme gelmiştir.

Bazı düşünürlere göre Birinci Dünya Savaşı yıllarında birleşik bir Avrupa düşüncesi bulunmazken, buna karşı çıkanlara göre ise Avrupa'nın geleceğine yönelik savaş sırasında şekillenen iki düşünce bulunmaktadır: Bunlardan ilki Friedrich Naumann tarafından geliştirilen **Mitteleuropa**[77] (Merkezi Avrupa) düşüncesi, diğeri de T. G. Masaryk tarafından ortaya atılan **New Europe**[78] (Yeni Avrupa) düşüncesidir.(Bugge,1995:85'den akt. Şen,2004:39)

Tarihi gelişim içerisinde birçok düşünür ve devlet adamı Avrupa'da birliğin kurulması gereğine inanmışlardır.[79]Fakat birleşik Avrupa'nın kurulması çerçevesinde görüşlerini ortaya atan ilk düşünürlerin, şair Dante[80] ve Pierre Dubois'in[81] olduğu söylenmektedir.(Akdemir,2012:38)

---

[77] Naumann'ın Mitteleuropa'sı çekirdeğini Almanya'nın oluşturacağı, Çeklerin Macarların, Avusturyalıların ve Güney Slavların da yer alacağı bir yapıyı öngörmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için bu ülkeler arasında ekonomik bir birliğin kurulması ve bu birliği batıda Fransa'dan, doğuda Rusya'dan koruyacak iki Çin Seddi'nin oluşturulması gerekmektedir. Bu düşünce özünde Almanya'nın yer aldığı bir yapıyı ve dolayısıyla da Alman emperyalizmini hedeflediği yönünde eleştirilmiştir. (Bugge,87-90'den aktaran Şen,2004:40)

[78] Masaryk'in "Yeni Avrupa" düşüncesi ise daha farklıdır. Masaryk Birinci Dünya savaşını teokratik rejimler (Alman ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu) ile demokratik rejimler (İngiltere, Fransa, ABD) arasında bir mücadele olarak görmüştür. Masaryk'e göre savaşı demokrasi cephesi kazanacak ve sonrasında da Wilson ilkelerine dayalı demokrasi, açık diplomasi, silahsızlanma gibi temel ilkeler etrafında Yeni Avrupa düzeni kurulacaktır. Bu sayede hem kendisinin asıl amacı olan bağımsız bir Çekoslovakya kurulacak hem de bağımsızlıklarını kazanan uluslar arasında işbirliği gelişecektir. (Bugge,1995:92'den aktaran Şen,2004:40)

[79] Kant, Saint Simon, William Penn,Victor Hugo, Coudenhove Kalergi, Winston Churchill, Konrad Adanuer gibi düşünürlerin yanı sıra (Baykal,1992:11'den aktaran Ulutaş,2005:4) La Rochefoucauld, William Penn, Due De Sully, Augustin Thierry, Emile de Girardin, De Gasperi gibi düşünürler (Karluk,2007:1) Avrupa'da bir birliğin kurulması fikrine katkısı olan isimler olarak sayılabilmektedir

[80] 310 yılında kaleme aldığı "Monarchia" isimli yapıtında "birlikten" ilk olarak söz eden Dante "Avrupa'da savaşların önlenmesi ve Roma'nın yeniden canlandırılması bu kıtada tek bir yönetimin kurulmasıyla gerçekleştirilebilecek" şeklinde bu birliği tanımlamıştır. (Vaughan,1979:14'den aktaran Akdemir,2012:38)

Birlik kurulmasına yönelik hareketler kıtada, ulus devletlerin kurulması ile yoğunluk kazanmıştır. Ulus devletlerarası mücadeleler ise kıtayı tamamen ele geçirme amaçlı birlik fikirlerini gündeme getirmiştir.(Hülya Baykal,1992:11'den akt. Ulutaş,2005:4)Otuz yıl savaşlarını sona erdiren 1648 tarihli Westphalia Barışı, dönemin dinsel-monarşi esasına dayalı hiyerarşik yapılanmasını ortadan kaldırarak yeni kurallar bütününü içeren sistem yaratmıştır. Bu yönü ile Westphalia Barışı, Avrupa tarihinde egemen devlet esasına dayalı kıtasal diplomatik düzen kuran ilk başarılı girişim olmuştur. (Baykal,1988:11'den aktaran Ulutaş,2005:4)

Savaş sonrası döneme bakıldığında ise, 1948'de Avrupa Kongresinde konuşma yapan Churchill savaşlarla geçen bir yüzyılın sonunda parçalanan bir kıtanın geleceği üzerine ifade ettiği şu düşüncelerle tasavvur ettiği Avrupa Rüyasını tanımlar: "*Her ülkeden her insanın Avrupa'da kendini vatanında hissettiği ve… bu geniş topraklarda nereye giderse gitsin… tam anlamıyla "Burada evimdeyim" hissini yaşayacağı bir Avrupa görmek istiyoruz*." (Rifkin,2010:214)

Churchill'in bu Avrupa Rüyasını gerçekleştirmesinin oldukça zor olduğunu bilen bölünmüş halklar ve topluluklar arasında bir Avrupa topluluğu yaratma fikri için oldukça çaba sarf eden Jean Monnet ise bu konuya şu şekilde dikkat çekmiştir; *"Avrupa hiç var olmadı, birisinin gerçekten Avrupa'yı yaratması gerekiyor."*(Sciolino,2002:15'den akt. Rifkin,2010:214) Monnet'nin asıl sorun olarak nitelediği husus Avrupalılık bilinci aşılanması konusundaki eksikliktir.

Birleşik bir Avrupa yaratmadan daha da önemli görülen bir Avrupa kimliği bir Avrupa bilinci yaratma sorunu 1957 yılında imzalanan "**Roma Antlaşması**[82]"nda da ele alınmıştır. (Rifkin,2010:214)

---

[81] Pierre Dubois'in 14.yy da ortak bir konseyin kurulması, prenslikler arasındaki bütün uyuşmazlıkların çözümünde de bu konseyin aracı olmasını önermiş (Nicoll; Salmon,2001:4'den aktaran Akdemir,2012:38) ve birlik için ilk adımların atılması çağrısını yapmıştır.

[82] Antlaşmanın özünde amacın açıkça "Avrupa halkları arasında çok daha yakın bir birlik kurmak için gerekli temelleri oluşturmak" fikri bulunmaktadır(Rifkin,2010:214)

Avrupa'da birlik yaratma konusunda çabaların en önemlisi, dönemin Fransa Dışişleri bakanı Robert Schuman ve Yeniden Yapılanma Programı Yöneticisi Jean Monnet tarafından gerçekleştirilmiştir. Schuman ve Monnet Avrupa'da kalıcı bir barış için en azından Almanya ve Fransa'nın ortak bir noktada buluşması düşüncesinden yola çıkarak iki ülke arasında kronik hale gelmiş kömür ve deniz havzalarına ilişkin Ruhr bölgesi gibi sınır sorunlarının çözülmesine temel teşkil edecek bir plan[83] ileri sürmüşlerdir.

Shuman Deklarasyonu'nun[84] ilanı ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Avrupa Kömür çelik Topluluğunun kurulması ve kısa sürede önemli başarılar kaydetmesi birliğin askeri ve siyasi alanda da bütünleşme yolundaki çabalarını arttırmıştır fakat ekonomik alanda Avrupa devletleri arasında daha kapsamlı işbirliği ile Avrupa'da barış güven ortamının tesis edileceği düşüncesinin Batı Avrupa Devletleri arasında kabul görmesi, bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini atmıştır. (Akdemir,2012:37)Birliğin bütünleşme süreci 18 Nisan 1951'de Fransa,Almanya,İtalya,Belçika,Hollanda ve Lüksemburg arasında Paris'te imzalanan antlaşmayla Avrupa Kömür Çelik topluluğunun kurulması ile başlamıştır.

1952'de yürürlüğe giren AKÇT ile diğer Avrupa Toplulukları için örnek teşkil edecek Yüksek Otorite(Komisyon), Konsey (Bakanlar Konseyi), Adalet Divanı (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı) ve Ortak Meclis (Avrupa Parlamentosu) gibi kurumlara yer verilmiştir ve Böylece altı ülke kömür çelik üretimi ile ilgili

---

[83] Bu plan esas olarak "Almanya ve Fransa'nın kömür çelik üretimini bir üst otorite altında birleştirmek" amacına yönelik olrak düşünülmüştür. Böylelikle iki ülke arasındaki savaşların sebebi ve sınır sorunları ortadan kaldırılmış olacaktır. Schuman ve Monnet'nin bu ortak projesi, Schuman tarafından 9 Mayıs 1950'de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmasına ilişkin Schuman Deklarasyonu'dur. Pratik anlamda, günümüz Avrupa Birleşmesinin temelleri bu deklarasyona dayanmaktadır. (Arıkan,2005:15'den aktaran Kar,2010:8)

[84]**Schuman Bildirgesi**, 9 Mayıs 1950 tarihinde dönemin Fransa Dışişleri bakanı Robert Schuman tarafından okunan ve Fransa ile Batı Almanya'nın kömür / çelik sanayilerini tek çatı altında birleştirmeyi öngören öneridir. Avrupa politikasını değiştirecek olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması için ilk fikirleri 1947-1948 yılları arasında Fransa Başbakanı ve 1948'den sonra da dışişleri bakanıyken ortaya atmıştır. 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında Avrupa kaynaklarının paylaşılması yönünde ilkeleri anlatmıştır.http://tr.wikipedia.org/wiki/Schuman_Bildirgesi e.t.:24.03.2014

politikaları konusundaki ulusal yetkilerini oluşturan üst otoriteye devrederek birlik yolunda ilk adımlarını ekonomik amaçla atmışlardır. (Akdemir,2012:44)

AKÇT ekonomik açıdan kısa sürede olumlu sonuçlar yaratmıştır. Çelik üretimi önemli bir şekilde artmış ve savaş öncesi 20 milyon tonu Almanya'ya ait olmak üzere toplam 30 milyon ton olan çelik üretimi kısa süre içerisinde kurucu ülkeler içinde 70 milyon tonu aşmıştır. Bu başarı üye devletleri daha fazla entegrasyon için cesaretlendirici olmuştur. (Kar,2010:9) AKÇT'nin ortaya koyduğu başarılı gelişme sonucu Hollanda Dışişleri Bakanı Willem Beyen 1953 ve 1955'te AKÇT dışında daha geniş ve daha kapsamlı bir ekonomik bütünleşmeye[85] gidilmesini önermiştir.

Bunun üzerine 6 ülke İtalya'nın Messina kentine toplanmıştır. Bu toplantıda[86] Belçika Dış İşleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlığında kurulan hükümetler arası bir komite Batı Avrupa'da öncelikle ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmek üzere yapılması gerekenleri belirlemek amacıylagörevlendirilmiştir. Komite çalışmalarını bir yıl içinde tamamlamıştır. ve hazırlanan raporda AKÇT'nin yanında Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom enerjisi Topluluğu (EUROATOM) isimli iki yeni topluluğun kurulması önerilmiştir. (Kar,2010:10) AET'nin kuruluşunun ardından atom enerjisinin üye ülkelerdeki barışçı amaçlarla kullanımını gerçekleştirmek, nükleer sanayilerin hızla kurulması ve büyümesi için gereken

[85] 1955'te İtalya'nın Messina kentinde bir araya gelen 6 ülke ortak bir karar alarak, Avrupa'da güvenliğin sağlanması ve hayat standardının yükseltilmesi amacıyla özellikle taşıma nükleer ve geleneksel enerji gibi alanlarda başlatılacak girişimlerin bütünleşme sürecine hız kazandıracağı kararına varmışlardır. Ayrıca Benelüx ülkeleri, sosyal politikaların aşamalı olarak uyumlaştırılmalarını geniş bir ortak pazarın oluşturulmasını ekonomilerin bütünleşmesini ve ortak kurumların kurulmasını gündeme getirmişlerdir. (Erhan ve Akdemir,2008:26'dan aktaran Kar,2010:10)

[86] AKÇT'nin amaçları üye ülke ekonomilerinin gelişmelerine katkıda bulunmak, tam istihdamı geliştirerek işsizliği önlemek ve hayat seviyesinin yükselmesini sağlamak, sektörde tekelleşmenin önlenmesi, yatırımların hızlanması ve işçilerin konut edinmelerine yardımcı olmak şeklinde sayılabilir. AKÇT'nin temel ilkeleri ise, Antlaşmanın ilke maddelerinde düzenlenmiş olup, kömür ve çelik üretiminde serbestlik, pazarlardaki sınırlama ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, "Yüksek Otorite"nin özel durumlarda müdahalesi ve işçilerin serbest dolaşımı şeklinde özetlenebilir. (Karluk,2005:9'dan aktaran Kar,2010:9)

koşulların sağlanması amacıyla Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(AAET) kurulmuştur. (Akdemir,2012:46)

Mayıs 1950'de Venedik'te toplanan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Dışişleri Bakanları tarafından görüşülerek kabul edilen ve Avrupa'da ekonomik gelişimin sürdürülmesi amacıyla Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)veAvrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROATOM) kuruluşunu öneren "Spaak Komitesi"nin hazırladığı rapor, AKÇT Dışişleri bakanları tarafından görüşülerek kabul edilmiştir. 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren antlaşmalar ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Avrupa Atom enerjisi Topluluğu(EUROATOM) kurulmuştur. (Kar,2010:10)

Her ne kadar 1962-1969 yılları AET'nin geçiş dönemi olmuş ve Fransa'nın İngiltere'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyeliğini veto etmesi bu yıllara damgasını vurmuş olsa da 5 Nisan 1965'te Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) organlarının ortak faaliyet içerisinde olmalarını amaçlayan 1 Temmuz 1967'de Füzyon Anlaşması'nın imzalanmasına engel olamamıştır. Füzyon Anlaşması ile birlikte üç Avrupa Topluluğunun yönetim organları tek bir çatı altında toplanmıştır.Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin Yüksek Otoritesi (Komisyon), AET ile Avrupa Atom enerjisi Topluluğu (EUROATOM)'un komisyonları, Avrupa Toplulukları Komisyonu altında birleştirilmiş ve bu Komisyon her üç Topluluğun da yürütme organı haline gelmiştir. (Akdemir,2012:47)

AET'nin amaçları antlaşmanın ikinci maddesinde "bir ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomi politikalarının zamanla yaklaştırılması yoluyla topluluğun tümü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli dengeli olarak yayılmasını, istikrarın artmasını, hayat seviyesinin hızla yükselmesini ve bir araya getirdiği devletler arasında daha sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmek" şeklinde özetlenmiştir. (Acar,2006:19)

1970'li yıllarda AET için Ortak Pazar'ın tamamlanması arzu edilmiştir. Bu dönem aynı zamanda, Vietnam Savaşının sona erdiği Bretton Woods Uluslar arası Para sisteminin çöktüğü, iki petrol krizinin yaşandığı bir dönem olmuştur.Özellikle

petrol krizlerinin tüm AT üyeleri üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Ancak yine de 1970'lerde AT, ekonomik ve mali politikalar alanında ve siyasal bütünleşme alanında iki önemli adım atmıştır. 12 Şubat 1969'da Fransız iktisatçı ve dönemin Başbakanı Prof. Reymond Barre tarafından hazırlanan ve kendi adıyla anılan Barre Raporu, bu alanda atılan adımların temelini oluşturmaktadır. Berre raporunun ardından, 8 Ekim 1970'de Werner Raporu tamamlanmıştır. Werner Plan, üç aşamada tek bir paraya geçilmesine ilişkin bir program ortaya koymuştur.(Akdemir,2012:47)

Roma Anlaşması üye ülkeler arasında ortak Pazar (common market) anlayışına dayalı bir bütünleşme gerçekleştirmeyi amaçlamış bu doğrultuda yapılan düzenlemeler sonucu 1 Temmuz 1968'de üye ülkeler arasında Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Bu tarihte üye ülkeler arasındaki ticarette gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları tamamen kaldırılmış, üçüncü ülkelerle yapılan ticarette uygulanacak ortak gümrük tarifesi kabul edilerek Gümrük Birliği hedefine ulaşılmıştır. Üye ülkeler arasında varlığını sürdüren gümrük formalitelerine rağmen topluluk içi ticarette hızlı bir artış görülmüştür. (Karluk,2005:63'den aktaran Kar,2010:10)

Avrupa Siyasi işbirliği ise, aynı dönemde siyasal alanda öne çıkan bir girişim olmuştur. Dönemim Belçika Dışişleri Bakanı Etienne Davignon'nun hazırladığı ve dış politika konularında işbirliği ve üye devletlerin ulusal dış politikalarının koordinasyonunu sağlamayı amaçlayan Avrupa Siyasi İşbirliği ileAvrupa Ekonomik Topluluğu'nun giderek büyüyen ekonomik önemine siyasi boyut da kazandırılmak istenmiştir.1979 yılında Avrupa Parlamentosu'nun ilk ve genel doğrudan seçimlerle oluşturulması ve aynı tarihte parasal siyasal birlik tartışmalarının daha somut hale gelmesi ile birlikte 1980'lerden 1990'lara kadar geçen dönem, Avrupa'nın tekleşmesi yönünde pek çok gelişmelerin yaşandığı dönem olmuştur. (Akdemir,2012:47)

1968 yılında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'ne rağmen, Roma Antlaşması'nda çerçevesi belirlenen ortak Pazar hedefine ulaşılamamıştır. Ortak Pazar oluşumunu engelleyen en önemli sorun serbest dolaşımı engelleyen çok sayıda

tarife dışı engellerin (non-tariff bareies) kaldırılmasına ilişkin anlaşma güçlüğü olmuştur[87].(Kar,2010:11)

AT üyesi devletler arasında gerek kişilerin gerekse malların serbest dolaşımı konusunda engellerin devam etmesi, bir üye devletten diğerine sanayi mallarının üretim normlarının standartlarının değişmesi ve KDV oranlarının farklılıkları serbest hizmetlerin dolaşımını engelleyen nedenler arasında bulunmaktadır. Bu olumsuz gelişmelerin bilincinde olan Komisyon, konuya ilişkin bir rapor hazırlayarak sorunun tüm yönlerini ortaya çıkarmış ve çözüm yollarını belirtmiştir. Sonuçta üye devletler,bu olumsuzları bertaraf etmek ve gerçek anlamda bir Avrupa iç pazarı kurmak amacıyla Avrupa Tek Senedi (ATS)'ni yürürlüğe sokmuş ve senet17 ve 28 Şubat 1986 yılında Lüksemburg ve Lahey'de imzalanmıştır. "İç Pazarı tamamlamak olarak belirlenen senedin imzalanmasıyla birlikte, AET'nin on iki üye devleti, 31 Aralık 1992'de iç pazarı sona erdirme kararı almıştır. (Günuğur,2007:23'den akt.Akdemir,2012:48)

Üye devletlerin devlet ve hükümet başkanları, 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te (Hollanda) toplanarak topluluğun değişen dünya koşullarına bağlı olarak alacağı biçimin belirlenmesi ve politikaların saptanması amacıyla yeni düzenlemelerin yapılması için görüşmelere başlanmıştır. Tek para, tek merkez bankası, az gelişmiş bölgelere yapılan yardımın arttırılması, ekonomik ve soysal uyum (cohesion), savunma dahil ortak dış ve güvenlik politikası adalet ve içişlerinde işbirliği konuları Maastricht Zirvesinin[88] ana gündem maddelerini oluşturmuştur. (Kar,2010:14)

---

[87] İşgücü, sermaye, hizmetler ve malların serbest dolaşımında etkili olan tarife dışı engeller, farklı ulusal kural ve düzenlemelerle, vergi ve sübvansiyonlar hedefin gerçekleşememe engellerinden bir kaçıdır. Dolayısıyla mal ticareti sınırlardaki farklı ulusal düzenlemelerle engellenmiş, farklı ulusal kurallar ve düzenlemeler hizmet sektöründeki ticareti neredeyse imkansız hale getirmiş, döviz kuru ve sermaye kontrolleri, sermaye hareketliliğini hızlandırmış, sosyal güvenlik kanunları ve düzenlemeleri ile mesleki yeterlilikteki farklılıklar işgücü hareketliliğini engelleşmiştir.(Kar,2010:11)

[88] 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması bir yandan mevcut Avrupa Topluluğu Anlaşmalarını tamamlamakta, bir yandan da genişletmektedir. Ayrıca Anlaşma Delors Raporu ile oluşan tartışmalara da bir açıklık getirmiştir. Delors Raporu, Ekonomik ve Parasal Birlik için üç aşama önerir. Anlaşma Raporda Birinci Aşamanın 1 Temmuz 1990'da başlamasını önermekte ve

Maastricht Anlaşması'nın (Avrupa Birliği Anlaşması)yürürlüğe girmesi, Avrupa Bütünleşme sürecine önemli katkı sağlamıştır. Ekonomik ve Parasal Birlik ile Siyasal Birlik ana başlıklarında hazırlanan antlaşmataslağı imzaya açılarak topluluk için federal bir model sunulmuştur. Ancak üye ülkelerin federalizmin gereği olan merkeze ulusal yetkilerin devri konusunda uzlaşma sağlayamamaları, hazırlanan antlaşma metninde değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir.AB üyesi 15 ülkenin devlet ve hükümet başkanları 16-17 Haziran 1997'de Hollanda'nın ev sahipliğinde Amsterdam'da bir araya gelmiştir. Zirve'de Amsterdam anlaşmasına ilişkin genel değerlendirmenin yanı sıra Ekonomik ve Parasal hedeflerin korunması, istihdam sosyal sorunlar, özgürlük, güvenlik, adalet ve birliğin dış işleri ele alınmış ve Anlaşma metni 2 Ekim 1997'de imzalanmıştır. (Akdemir,2012:49-50)

AB üyesi ülkelerin Maastricht Anlaşmasını günümüz koşullarına uyarlaması çerçevesinde düzenleyen Amsterdam Anlaşması, Maastricht Anlaşmasıyla oluşturulan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının kurumsal yapılanmasına yeni düzenlemeler getirmesi ve tek paraya geçişin teyit edilmesi bakımından oldukça önem taşımaktadır. (Kar,2010:23) 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren antlaşmada Maastricht Anlaşmasının çizdiği hukuksal çerçevenin tamamlanması öngörülerek çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Yapılan değişikliklerle anlaşmalarda basitlik sağlanarak Avrupa Topluluğu Antlaşması ile Avrupa Birliği Anlaşmaları birleştirilmiştir. (Kar,2010:23)

Amsterdam Antlaşması'nın dört temel hedefi ise şu şekildedir;

Maastricht Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce yapılmasını gerekenleri içermektedir. İkinci Aşama'nın 1 Ocak 1994'te başlaması ve 1996 yılında hangi ülkelerin Parasal birliğe katılacaklarının Birlik Konseyi tarafından belirlenmesi şeklinde bir takvime bağlanmıştır. İkinci Aşama'nın amacı üye ülkeleri tek paranın kullanımına hazır hale getirmektir. Üçüncü Aşamanın ise 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe gireceği kararlaştırılmıştır. Bu aşama ise, Parasal Birliğin son aşaması olması ve 11 üye ülkenin Avro'ya geçmesi ve Avrupa Merkez Bankası kurulması amaçlanmıştır. Artık Banka ve piyasa işlemleri Avro ile yapılacak Devlet Borçları ise Avro ile ödenecektir.(Karluk,2005;Savaş,1999'dan aktaran Kar,2010:16)

- *İstihdamı sosyal politikaları, halk sağlığını ve vatandaş haklarını bütünleştirme*
- *Adalet ve içişleri alanında üye devletlerin işbirliğini pekiştirerek, hareket özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak ve güvenliği daha güçlü kılmak*
- *AB ve üye devletler tarafından uygulanacak ortak stratejilerin belirlenmesinden Avrupa Konseyi'ni sorumlu yaparak bir ODGB*[89] *yüksek temsilcisi belirleyerek AB'yi uluslar arası arenada daha etkin bir hale getirmek*
- *Birliğin kurumsal yapısını daha fazla geliştirmek*

Amsterdam antlaşmasında ayrıca tam üyelik için temel hak ve özgürlükler ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyulması bir şart olarak belirlenmiştir. Bu Antlaşma ile birlikte ilk defa bir üye ülkenin üyelik haklarının askıya alınmasına ilişkin bir düzenleme getirilerek, sözleşmeye uymayan ve bu ilkelere aykırı davranmaeğilimini sıklıkla gösteren ülkelerin Konsey'deki oy haklarının, diğer üye ülkelerin üçte birinin teklifi ve oybirliği ile karar alınmasıyla askıya alınabileceği öngörülmüştür. (Kar,2010:23)

1958'de yürürlüğe giren bugün AB'nin kurucu Antlaşması olan Roma Antlaşmasında, zaman içinde değişen koşullar ve duyulan ihtiyaçlar doğrultusunda bazı değişiklikler ve eklemeler yapılmış, kurucu antlaşmaların yeniden tadil edilmesi gündeme gelmiş ve Nice Antlaşması imzalanmıştır. 7-9 Aralık 2000'de Fransa'nın Nice kentinde toplanan AB üyesi ülkelerin Hükümet ve Devlet Başkanları arasında genişleme perspektifi, kurumsal reforma yönelik hükümetler arası konferans, temel haklar şartı, genişleme ile gelecekte üye devletlerin sandalye ve oy sayılarının ne olacağı vb önemli konular tartışıldı. (Akdemir,2012:51)

Nice Antlaşması ile getirilen bazı yeniliklerse şöyledir;

- *2004-2007 yıllarında AB'ye katılacak yeni üye ülkelerde dikkate alınarak, AB kurumlarının işleyişinde değişiklikler yapılmıştır. AB kurumları, gelecekteki genişleme ile birlikte 27 üyeli AB'ye göre yeniden düzenlenmiştir.*

[89] Ortak Dış işleri ve güvenlik politikası

- *Avrupa Parlamentosundaki temsilci sayısı, Amsterdam Anlaşmasıyla kararlaştırılan 700'ü geçmeme ilkesi yerine, 27 üyeli AB için 732 sandalyeye yükseltilmiştir.*
- *AB Konseyinde belirlenen ağırlıklı oy toplamı 27 üyeli AB için 345 olarak belirlenmiştir.*
- *Avrupa komisyonunda her üyenin yalnızca bir temsilci bulundurması öngörülmüştür.Benzer şekilde Adalet Divanı'nın da her ülke için bir tane olmak üzere 27 yargıç 8 umumi vekil bulunuyorken,AB Sayıştay'ında da 6 yıl için seçilen 27 üyeolacaktır.*
- *Karar alma süreciyle ilgili, 29 konuda oybirliği ilkesi yerine, nitelikli çoğunluk esasına geçilmiştir.*
- *Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi, "Avrupa Birliği Resmi Gazetesi" adını almıştır.*
- *Nice Anlaşması ile Brüksel'in AB Başkenti olma özelliği güçlendirilmiştir.*

Amsterdam antlaşması ile vatandaş hakları,sosyal haklar alanında bütünleşme çabalarıyla,adalet ve içişlerinde hareket kolaylığı sağlayarak,kurumsallaşarak AB'yi uluslar arası alanda etkin hale getirmeye çalışan kurum, Nice antlaşması ile bu kararlarını sağlamlaştırmıştır. Nice antlaşmasında üyelik konusunu yeniden düzenleyerek eşit ve adil temsil imkanı sağlayan AB, karar alma konusunda oy çokluğunu benimseyerek karar alma mekanizmasını hızlandırmayı amaçlamıştır. Aynı şekilde AB başkenti olarak tekrar Brüksel'in seçilmesi Birliğin kurumsallaşarak hak ve karar alma mekanizmasını ivme kazandırmasınısağlamıştır.

2.3.2.Avrupa Kimliği

Avrupa Birliği içerisinde ortak kimlik yaratma konusu Avrupa birliğinin tarihsel sürecinde sıklıkla gündeme gelmiştir.Birliği gerek ekonomik gerek sosyal gerekse siyasi alanda yaşanan ortak kimlik temellerine oturtma konusu oldukça tartışma konusudur. Bütünleşme alanına ekonomik gelişmelerle başlayıp, bu

gelişmeyi siyasi alana taşıyan AB içinde son zamanlarda bu bütünleşmeyi perçinleyerek bunu sosyal temellere oturtup bir Avrupa kimliği kurgulanması[90] konusu gündeme sık sık gelmektedir. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:13) Nitekim birliğin ekonomik ve siyasal alanda yaptığı ilerlemelerin aksine; sosyal alanda benzer paralellikte bir ilerlemegösteremediği[91] ve aynı zamanda birliğin bütünleşmesi konusunda toplumda bilinçlenme eksikliği olduğu da savunulmaktadır. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:13-14)

Avrupa kimliği ve kültürü konusunda pek çok görüş bulunmaktadır. Kimi görüşler Avrupa kimliği ve kültürünün Hıristiyan gelenek ile açılamaktadır. Örneğin Bournazel ve TarrideHıristiyanlığın Avrupa'nın manevi temellerinde yattığını ve Hıristiyanlık sayesinde Avrupa'nın bir araya geldiğini ifade etmektedirler.(Bournazel ve Tarride,2003:46'den akt.Akdemir,2013:159)Kimi düşünürlerse Avrupa kimliğinin kültürel miras, eserlerden beslendiğini sadece Hıristiyanlığın bunu açıklamak konusunda yetersiz kaldığı görüşündedir. Örneğin Veen Avrupa kıtasının dil,din,kültür,ulus,etnik grup yaşam biçimi gibi farklı kimlikler çeşitliliği içerisinde bulunduğunu, bu çeşitliliğin zaman zaman birlikteliklere yol açtığını ama farklı kimlikler arasındaki bütün etkileşimlerin sonuçta Avrupa kimliğinin şekillendirmesine yardımcı olduğunu ifade etmektedir.(Veen,2004:46'den akt. Akdemir,2013:159)

Aynı zamanda Avrupa kimliğine yüklenen farklı anlamlar sonucu kavramın kullanılmasının anlamsızlaştığı ve Avrupa'nın herhangi bir kimliğe sahip olması gerekliliğine şüphe ile yaklaşıldığı görülmektedir. Örneğin Duschesce, Avrupa kimliği kavramı yerine daha temkinli bir kavramlaştırma yaparak"Avrupa ile özdeşleşme" kavramının kullanımını tercih etmektedir. (Dushesne, 2008: 398'den

[90] Monnet'nin fikrine destekler nitelikte olan Jacques Delours'un ifade ettiği gibi; "Avrupa'yı yarattık şimdi Avrupalıları yaratmalıyız!" fikri kurgulanmış bir Avrupa kimliğine örnek teşkil etmekte ve sosyal alanda bütünleşme gerekliliğinin sinyallerini açıkça vermektedir.

[91] AB bütünleşmesi konusundaki eksiklikler ve bu alandaki eleştiriler oldukça çeşitlidir. Daha büyük ölçüde güvenlik ve fırsatlar elde etmek için ulusal egemenliğin bir kısmından vazgeçmekle kazanılacakların, kaybedileceklerden daha çok olacağı fikri de bu süreçte dile getirilen eleştiriler arasındadır ve bu fikir birliğin elli yıllık gelişimi sürecinde Avrupa halkları ve uluslarının birliğe daha çok özerklik verilmesi hususunda her defasında ulusal egemenliklerinden daha büyük bir payı vermeyi onaylamalarına dayandırılmaktadır. (Rifkin,2010:215)

aktaran Özgöker ve Musaoğlu,2013:14) Avrupalılığın köklerine ilişkin içerisinde akılcılığı ve inanç temellerini barındıran en klasik yaklaşım, Yunan Latin uygarlıkları ile bağlantısı kurulan, Avrupa seçkinlerinin kültür mirasına dayandığı yönündeki tezdir. Bu teze göre, "Avrupa, Roma İmparatorluğu'nun süzgecinden geçmiş, Eski Yunan hümanizminin, Hıristiyanlıkla zenginleştirilmiş bir biçimidir." (Vardar,2002:157'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:39)

Avrupa kimliği konusunda Hıristiyan geleneğin ağırlığı yadsınamayacak derecede olsa da birliğin kültürel bütünleşmesi sadece din olgusuna dayandırılamayacak kadar geniş bir konudur. Her ne kadar 27 AB üyesi devletin Hıristiyan geleneği barındırması bu konuda dinin Avrupa toplumunun kültürünü şekillendirmesi savını kuvvetlendirse de, sanat, edebiyat, etnik yapı, kültürel yapı gibi pek çok etkenin Birliğin bütünleşmesi ve ortak bir kimlik oluşturmasında rolünün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.3.2.1.Miras temelli Kimlik (Ortak kültür paydasında ortak kimlik)

Avrupalıların ortak bazı kültürel özelliklere sahip oldukları düşüncesi ilk çağlardan bu yana sürekli tartışılmaktadır. Avrupa'nın sınırlarının coğrafi olarak kesin hatlarla belirlenemiyor olması, coğrafi olmayan unsurlar yardımıyla bir sınırlama yapılması gereğini doğurmuş, bunun sonucu olarak da Avrupa'nın sınırları kültürel olarak belirleme yoluna gidilmiştir.(Şen,2004:62)

Miras Temelli Kimlik ya da Kültürel Avrupa Kimliği yaklaşımının temel hareket noktasını ortak kültürel tarihsel hafıza ve mirasın Avrupalılık özdeşleşmesinin özünü oluşturduğu ana düşüncesine dayanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa, Antik-Grek Roman medeniyetinin, Hıristiyanlığın, Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma, Sanayileşme ve Modernleşmenin ortak tarihsel bir ürünü olarak normatif düzeyde din,ortaklaşa paylaşılan siyasi,toplumsal, ekonomik değerler ve inançları ifade etmektedir. (Delanty,2005:3'den akt.Özgöker ve Musaoğlu,2013:16) Kısaca miras temelli kimlik ortak bir kültürel birlik, ulus olmanın getirisi olan ortak bir geçmiş ve ortak bir tarih anlayışı üzerine

temellenmektedir. Bu kimlik anlayışında Antik Yunandan günümüze süregelen ortak tarih,kültür ve din birleştirici unsur olarak görülmektedir.

Avrupa kültürünün varlığını savunanlara göre Avrupa özünde üç öğe bulunmaktadır. 1.Yahudi-Hıristiyan gelenek 2.Antik Pagan gelenek ve 3.Romalılık geleneği(Brague,1995:37'den aktaran Şen,2004:61) Avrupa kültürünün içerisinde yer alan bu Yahudi-Hıristiyan gelenek, her iki din arasındaki dinsel benzerlikten kaynaklanmaktadır. Buradaki benzerlikten Yahudilerin kabul ettiği her şeyin Hıristiyanlarca da kabul edilmesi ve ayrıca bazı metinlerin Hıristiyanlarca sonradan eklenmiş olması kastedilir. Avrupa kimliği oluşumunda etkili olan bir diğer unsur ise Romalılık geleneğidir. Bu gelenekten kasıt Roma hukukunun benimsenmesi ve eski olanı kendilerine göre uyarlama yetisine sahip Romalıların bu özelliklerini Avrupalıların özümsemeleri konusundadır. Avrupalılarında benimsediği Romalıların bu tutumu ise "eski olanın yenilenmesinde görevlendirildiğini bilenlerin tutumu" olarak adlandırılmaktadır. Romalılar bu tutum sayesinde Antik Yunanlılara ait sanat, felsefe, siyaset alanındaki pek çok şeyi kendilerine göre uyarlayıp sonraki nesillere kazandırmışlardır. (Brague,1995:37'den akt. Şen,2004:61)

Bir diğer düşünce Avrupa Kültürünün ve kimliğinin Hıristiyanlık dini ile açıklanabileceği yönündedir.Örneğin Joseph Weiler[92] Hıristiyanlık referansı olmadan ne antik ne de çağdaş tarihi yazmanın mümkün olamayacağını savunmaktayken, aynı şekilde Bournazel ve Tarride(Boneu,2003:42'den akt. Akdemir,2013:158) Hıristiyanlığın Avrupa'nın manevi temellerinde yattığını belirterek, Hıristiyanlık sayesinde Avrupa'nın ilk defa bir araya geldiğini savunmaktadır.(Akdemir,2013:158)

Ortak Avrupa kültürü perspektifinde bir Avrupa kimliği oluşturma, Avrupa'nın kültürel köklerine vurgu yaparak Avrupa'nın geçmişten gelen ortakkültürel özellikleri ile, günümüzde sahip olduğu çok kültürlülük özelliklerinin (Şen,2004:65) harmanlanmasını ifade etmektedir.

Kimi düşünürlere göre ise Avrupa kimliğini ulusal bir kimlik gibi tanımlamak, yani ulusal düzeyde olduğu gibi tek bir kültürel ve tarihsel mirasa ve bir

[92] Avrupa hukuku alanında önde gelen isimlerden biridir.

resmi dile sahip olmak şeklinde tanımlama eğiliminin çok doğru bir tanımlama değildir. Ulus inşa aşamasında kullanılan dil toprak, din,etnisite gibi unsurlar A.Smith'e göre "pre-modern geçmişe" Smith,2002:62'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:17) sahip olmayan bir Avrupa için ortak bir payda oluşturma özelliğine sahip değildirler. Çünkü "Avrupalılar dil açısından (Bask, Fin, Macar) toprak açısından (Ruslar, Yunanlılar, Ermeniler) Hukuk açısından (Roma, Germen) din açısından (Katolik, Ortodoks, Protestan) ve ekonomik ve siyasal sistem açısından (demokrasi, komünizm, üniter devlet, federalizm vs.) birbirilerinden Avrupalı olmayanlar kadar farklıdırlar. (Smith, 2002:70'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:18) AB kimliğinin ya da kimliklerinin dinamik,çoğul,hibrit yapısını yansıtacak yeni kavramların üretilmesi büyük ölçüde "kimlik" kavramının bizzat kendisinin uğradığı değişimleri yansıtmaktadır. Bazı araştırmacılar Avrupa kimliği yerine "Avrupa kimlikleri", "iç içe geçmiş kimlikler" gibi kavramların kullanılmasını savunmaktadır. (Özgöker ve Musaoğlu,2013:18)

Avrupa medeniyeti içinde bulunduğu kültürel koşulların bir çıktısı olarak tanımlanan Avrupa kimliğinin belirgin özellikleri Winn tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Bu görüşe göre "Avrupalı olmak, belirgin tarihsel aşamalar içinde gelişen bir toplumda yaşamak demektir." (Winn ve Lord,2001:3'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:16) Avrupa bütünleşmesi sürecinde günümüzde yer alan toplumlar Avrupa tarihinin bütün aşamalarına katılmış olmalarına karşın kendilerini zaman zaman karşı karşıya getiren etnik aidiyet gibi ayrıştırıcı unsurlar yerine kendilerini birleştiren ortak kültürel değerler mirası temelinde ortak bir aidiyet duygusunu paylaşabilirler.Bu görüşe göre, Anthony Smith'in sözleriyle "kültürler ailesi" (Smith,2002:70'den akt. Özgöker ve Musaoğlu,2013:16) olarak algılanması gereken Avrupa kimliği" bazen her ulusu karakterize eden bazen ise sadece bazı uluslarda belirgin olan unsurlar kümesine dayanması gerekmektedir.(Camia,2010,112'den aktaran Özgöker ve Musaoğlu,2013:17) Bu unsurlar soyut değil somut tarihsel ve kültürel unsurlar olmalıdır. Delanty'e göre bu unsurlar Avrupa "kültürel özgünlüğü"nü oluşturmaktadır.

Ortak Avrupa kimliği oluşturma Birliğin bütünleşmesi sürecinde Avrupa'nın köklerine vurgu yaparak sahip olduğu Grek Roman,Antik Yunan ve Hristiyan

geleneklerin vurgulanması ile birlikte bir kimlik oluşturma tasavvurudur. Miras temelli kimlik ortak köklere vurgu yaparak aidiyeti sağlamlaştırmayı ve kültürel özellikleri yüceltmeyi amaçlamaktadır. Nitekim Avrupa kimliği oluşumunda ortak geleneğin, ortak kültürün, ortak dingibi pek çok etkenin önemine vurgu yapılmaktadır. Birliğin temeli ortak atalardan gelen ortak kimliğin yüceltilmesiyle ortak mirasa sahip çıkılmasına dayandırılmaktadır. Ortak soyun yüceltilerek devlete ve ulusa aidiyetin sağlamlaştırılmaya çalışıldığını ifade eden miras temelli kimlik pek çok ulus devlette ulusa aidiyeti pekiştirmek için kullanılan yöntemdir. Aynı şekilde Birlik bu metodu kullanarak Avrupa kimliğine vurgu yapmakta ortak köklere ortak mirasa atıflarda bulunarak aidiyeti sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır.

AB içerisinde ortak kimlik konusunda ortaya konan görüşlerin bir diğeri çok kültürlülük etrafında şekillenmektedir. Bu görüş, ortak ve tek bir kültür yerine, Birlik içerisinde yer alan bütün kültürel farklılıkların tanınması ve korunmasını savunmaktadır. Bu bakımdan kimlik oluşturma sürecinde kültürel benzerlik veya farklılıklar ikinci plana itilerek, yerine kurumsal yapılanmaya önem verilmesi benimsenmektedir. Ortak kültürel payda üzerinde kurulacak bir Avrupa kimliğinin çok zayıf ve sığ kalacağı, dolayısıyla söz konusu ortak kimliğin kültürel olmayan etmenler üzerine kurulması gerektiği savunulmaktadır. Çok kültürlü bir ortamda ortak Avrupalı kimlik ancak anayasal vatanseverlik olarak adlandırılan bir kavram etrafında şekillenebilecektir. (Sciarini, Hug ve Dupont,2001:58'den akt. Şen,2004:71)

2.3.2.2 Anayasal Yurtseverlik Temelli Kimlik(Ortak siyasal kültür paydasında ortak kimlik-Verfassungspatriotismus)

Anayasal yurtseverlik kavramı ilk olarak 1970'li yıllarda Alman siyaset bilimci Dolf Sternberger (1907-1989) tarafından kullanılmıştır. (Kaya,2006:112) Yahudi soykırımı nedeniyle Almanya'da milliyetçilik kavramının etnik bir gönderme taşıması nedeniyle Sternberger, milliyetçilik vurgusuna yer vermeden, "**ulusal**

sadakat ve bütünlüğün sağlanmasının" Alman anayasasında yer alan ilkelere ve kurallara bağlılıkla mümkün olacağını belirtmiştir. (Kaya, Tarhanlı,2005:17'den akt. Topuzkanamış,2009:411)

Almanya tarihinde yaşananlar "beraber yaşama" konusundaki fikirlerin geliştirilmesine neden olmuştur. Özellikle II. Dünya savaşı sonrası yaşanan soykırım "travması", 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi iki önemli dönüm noktası olarak görülebilmektedir. Bu zor ve acı tecrübelerin etkisiyle Federal Almanya geçmişine bağlılık yerine haklar ve demokratik süreçlere dayalı bir yurtseverlik fikrini geliştirme ihtiyacı duymuştur. Bu süreçte 1919 tarihli Weimar anayasası döneminde gündeme gelen "**devlette kendini evinde hissetmek**"gibi tartışmalar entegrasyonun sağlanabilmesi için hukuki teori ile sosyolojinin bir arada çalışmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.(Müller,2007:21'den akt. Topuzkanamış,2009:411)

Sternberger, Anayasa'nın güvence altına aldığı sivil ve sosyal haklara odaklanmaktansa daha çok devlete ve daha az kapsamlı hukuk devleti fikrine odaklanarak 1959'da **"devletle arkadaşlık"** (staatsfreundschaft) fikrini ortaya atmıştır. (Müller,2007:22'den akt. Topuzkanamış,2009:411) Sternberger Aristo'nun Arendt'in cumhuriyetçi bakış anlayışı doğrultusunda devam ederek "**vatanseverliğin ulusla bir ilgisi olmadığını"** ortaya koymuştur.18. yüzyılın sonuna kadar her türlü yurtseverliğin, anayasal yurtseverlik olduğunu, ortak özgürlüklere ve kanunlara olan bağlılık ve sevgi olarak anlaşıldığını belirtmiştir.(Müller,2007:21'den akt. Topuzkanamış,2009:411)

Sternberger'ın çalışmalarını ileri bir boyuta taşıyan ise Jurgen Habermas olmuştur. Habermas Almanya'da yaşayan misafir işçileri (Gastarbieter), Sırbistan'daki Hırvatları, Ukrayna'daki Rusları, Türkiye'deki Kürtleri incelediği çalışmasında farklı hayat tarzlarının "biraradalığından" söz etmektedir. Hbaermas'ın belirttiği üzere, Anayasal Yurtseverlik kavramı farklı hayat tarzlarının barışçıl "biraradalığına" dayanan, post milliyetçi anayasal yurtseverlik kavramının oluşturulmasıyla mümkündür. Habermas bu projede etnik ve kültürel alışımın kabul edildiği ve yüceltildiği bir siyasal yapıyı temel almaktadır. (Kaya,2003:172)

Habermas farklı hayat tarzlarının barışçıl biraradalığından söz ederek açıkladığı bu kavram akla, özgürlüğe, hukukun üstünlüğüne, yurttaşlardan oluşan ulus devlete (Staatsbürgernation) ve farklılığın hoşgörü ile karşılandığı ulus ötesi liberal cumhuriyete sadakati ifade etmektedir.(Kaya,2006:112)

Habermas siyasal alanda toplulukların bir araya geleceği yapıyı, liberal demokrasi içinde, soyut anayasal yurttaşlık kavramı çerçevesinde düşünür. Önerdiği formül, Demos'u halk, Etnos'u etniler önüne geçiren akıllı temel dayalı siyasal sözleşmedir.(Habermas,1998-340-360'dan akt. Altun,2006:61)

Anayasal yurtseverlik kavramı, Yurttaşlığın ulusal değerlerle değil rasyonel unsurlar üzerinde yükseldiği "bireylerin aile ve kabile dayanışması ve etnik türdeşlik gibi siyasal olmayan özellikler tarafından değil kendi rasyonel tercihleri sonucunda o demokratik topluluğa ait olmaktan dolayı mutluluk duymalarını öngörmekte ya da hedeflemekte, başka bir deyişle, duygusal birlikteliğe, rasyonel bir etik yoluyla varmayı amaçlamaktadır."(Gülalp,2008'den akt. Topuzkanamış,2009:411)[93]

Anayasal vatanseverlik anayasal ilkelere dayalı bir kimlik tanımlaması gerektirmektedir. Ortak bir anayasa oluşturulması esasına dayanmakta demokrasi insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi unsurların oluşturduğu ortak siyasal kültür paydası üzerine inşa edilmektedir.Öncülüğünü Jürgen Habermas'ın yaptığı bu anlayışa göre ABD ve İsviçre örnekleri " anayasal yurtseverlik" kavramının uygulanabilir olduğunu göstermektedir. (Sciarini,Hug ve Dupont,2001:58'den akt. Şen,2004:72)

Anayasal yurtseverlik sağlanabildiği takdirde din, millet, etnisite gibi modernite öncesi unsurların önemi ortadan kalkmakta, dolayısıyla ulus devletlerin kendi içinde doğal olarak var olan çeşitlilikten kaynaklanan çelişki ve çatışma tehlikesinin de önü kesilmektedir.(Gülalp,2008[94]'den akt. Topuzkanamış,2009:412)Anayasal Yurtseverlik fikrinde miras temelli kimliğin

[93]Anayasal Vatanseverlik http://www.yenianayasaicin.org/?p=99#more-99 e.t.: 15.04.2009Gülalp,2008.'den akt. Topuzkanamış,2009:412)

[94] Anayasal Vatanseverlik http://www.yenianayasaicin.org/?p=99#more-99 e.t.: 15.04.2009Gülalp,2008.'den akt. Topuzkanamış,2009:412)

aksine topluluk geçmişe referansla tanımlanmamaktadır. Ulus aynı kaderin paylaşılması gibi efsanevi unsurlara da dayanmamakta; topluluk kendi geleceğini müzakere yoluyla belirlemekte ve başka kimlikleri azınlıkları dışlamayan "düşmansız" bir yurttaş geliştirmektedir. (Faulks,2000:52'den akt. Topuzkanamış,2009:412)

Avrupa kimliği yaratma konusunda bir diğer yaklaşım ise biraradalığa, duygusal birlikteliğevurgu yapan, din, millet etnisite gibi kavramların önemsizliğini savunan anayasal yurtseverlik kavramıdır. Bu kavram ulus yerine vatanseverliği yüceltmektedir. Birlik içerisinde ulusların bütünlüğünü sağlamanın siyasal alanda bir araya gelip, sadakat bağı ile bağlı olmaya dayandırılabileceği tezi de Birliğin bütünlüğünün sağlanması konusunda bir diğer yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ortak bir anayasa oluşturulmakta ve bireyler demokrasi,insan hakları gibi kavramlar çerçevesinde devlete duygusal birliktelikle bağlı olmaktadırlar. Nitekim Avrupa Birliği içerinde ortak bir beraberlik AB anayasası çalışmaları ile oluşturulmaya çalışıldığı için bu yaklaşımın Birliğin kimlik oluşumunda denendiği söylenebilmektedir

2.3.3.Ulus-üstü Yapılanma Birimi Olarak Avrupa Birliği Kavramı ve Avrupa Yurttaşlığı

Ulus üstü yapılanma birimi olarak Avrupa Birliği fikri kavramının kökleri Antik Yunana kadar uzansa da bu konudaki somut adımların daha yeni olduğu ve Avrupa Yurttaşlığı kavramının ise ilk olarak AT'da tartışılmaya başlandığı bilinmektedir. Maastricht anlaşmasından önce Birliğin yarım yüzyıllık gelişim sürecine bakıldığında yurttaşlığa ilişkin somut adımlar atıldığı ve yapılan her bir antlaşma ile üye devlet yurttaşlarına bir takım haklar verildiği (oy kullanma,serbestçe dolaşma,diplomatik koruma vb) verildiği görülmektedir. Avrupa Birliği kavramının Avrupa yurttaşlığı ekseninde ele alınacağı bu bölümde birlik yurttaşlığı kavramı yurttaşlara tanınan haklar çerçevesinde incelenecektir.

2.3.3.1.Avrupa Birliği Kavramı

Avrupa Birliği bugüne kadar ortaya çıkan ve uluslar arası hukukun başlıca süjeleri olarak kabul edilen klasik devlet ve klasik örgüt kavramlarından farklılıklar gösteren bir yapıyı ifade ettiği şeklinde tanımlanabileceği gibi (Saylan,2007:15), var olan ilk gerçek post modern bir yönetim kurumu olmakla birlikte şu an 450 milyon vatandaşa sahip olan devlet olmayıp devletmiş gibi hareket eden eşine rastlanmamış bir örgütlenme olarak da (Rifkin,2010:211) tanımlanabilmektedir. E.Morin'e göre ise Avrupa yasa gücü ile kaba gücü, demokrasi ile baskıyı, tinsellik ile maddeciliği, ölçü ile ölçüsüzlüğü, akıl ile miti bir arada bulunduran bir miras üzerine kurulmuştur. (Vardar,2002:34'den akt. Altun,2006:42)

Birliğin kendine münhasır yasa yapan bir parlamentosu, vatandaşlarının ortak kullandığı bir AB pasaportu, vatandaşlarının bağlı bulunduğu bir Avrupa Mahkemesi, askeri gücü ve bir başkanı bulunan bu örgütlenme devleti oluşturan en önemli kıstaslara sahiptir. (Rifkin,2010:211) Bunun yanı sıra üye ülkeler arasında askerlerine iş verecek herhangi bir kararı reddetme hakkına halen sahip olması ve ayrıca vatandaşlarından vergi almasının söz konusu olmaması halen birlik içerisinde devletlerin hareket edebildikleri alanlardan bir kaçını oluşturmaktadır. Avrupa birliğinin ulus devletlerden oluşan üyelerinin sınırları dâhilindeki faaliyetlerini düzenleyip koordine eden fakat toprak üzerinde bir iddiası olmayan aslında sınırlar üstü bir yönetim kurumu olduğu ve bu özelliğinin onu eşsiz kıldığı söylenebilmektedir.(Rifkin,2010:212)

Birliğin temelini oluşturan Avrupa topluluklarının çıkış noktası her alanda güç birliğini oluşturacak bir örgütsel yapıyı oluşturmak ve bu yapıyı klasik uluslar arası örgütlenmelerden farklı kılarak tek Birlik olma hedefi doğrultusunda önemli yetkilerle donatmaktır. Bunun içinde "egemenlik kısıtlanması" değil "egemen yetkilerin bir bölümünün devri" olgusu olarak ifade ettiği yol seçilmiştir. (Günuğur,1993:17'den akt. Saylan:2007:14)

Nitekim Avrupa birliği gibi ulus üstü bir örgütlenmenin pek çok tanımlamalarda eşi benzeri olmadığı söylense de, bu örgütlenmenin 10. Yüzyıldan

19. Yüzyılın başlarına kadar varlık gösteren Kutsal Roma İmparatorluğuna zayıf da olsa benzediğini (Rifkin,2010:212) ileri süren tanımlamalarda vardır. Bu tanımlamalar ise Vatikan'ın bu dönemde Batı ve Kuzey Avrupa'da bulunan birçok beylik, şehir devleti ve krallık üzerinde egemenlik iddia ettiği ve gerçekteyse Papalığın toprakla ilgili meseleler üzerindeki etkisinin uygulanabilir olmaktan ziyade manevi ve ruhani olduğu tezine dayandırılmıştır.

2.3.3.2Avrupa Yurttaşlığı

Siyasi birlik fikrinin somut adımını oluşturan Maastricht Anlaşmasından çok önceleri, o zamanki adı ile AT'da ortak yurttaşlık fikri tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa yurttaşlığı fikri 1970'li yılların başından itibaren Avrupa gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Bu konuya ilişkin ilk fikirler 10 Aralık 1974 Paris zirvesi sonucu yayımlanan deklarasyonda görülmektedir. Bu zirvenin ardından üye devlet yurttaşlarına birtakım haklar verilmesi konusunda çalışma yapmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmuşsa da somut netice alınamamıştır. (Ulutaş,2005:46) Takip eden süreç içerisinde, bu deklarasyonun Avrupa Parlamentosu açısından esin kaynağı oluşturduğunu söylemek gerekir.Zira Parlamento somut bir sonuca ulaşamamış olsa da, 1975'de topluluk yurttaşlarının haklarına ilişkin bir şart hazırlaması konusunda girişimde bulunulmuştur. Bu çerçevede, AP'na seçilecek milletvekillerinin 1979 yılından itibaren doğrudan üye devlet vatandaşlarınca seçilmesi de yine Birlik Yurttaşlığı açısından oldukça önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır.(Ulutaş,2005:49)

1984 yılında Fontainbleau'da toplanan üye devlet ve hükümet başkanları zirvesinde Avrupa Birliği yurttaşlığı ele alınmıştır. Bu toplantıda oluşturulan komite hazırladığı raporda, birlik yurttaşlığını iç ve dış boyutlu olmak üzere iki boyutlu olarak ele almıştır. Yurttaşlığın dış boyutunda daha ziyade üçüncü ülkelere karşı bir Avrupa kimliği göstergesi olarak ele alınan yurttaşlık, iç boyutunda ise üye devletlerin yurttaşlarının günlük yaşamlarında bir takım iyileştirmelerin yapılması gereğini vurgulamıştır.(Altun,2006:49)

Topluluk kimliği ve imajının güçlendirilmesi yönündeki rapor, topluluğa üye devlet vatandaşlarının serbest dolaşımı, iş, ikamet için daha geniş imkânların oluşturulması önerilerini içermektedir. Konsey tarafından benimsenen bu önerilere, Komisyon'un 1985 tarihli Beyaz kitabında da iç pazarın tamamlanması ile ilgili olarak yer verilmiştir. Üye devletlerdeki siyasi katılımı ve Topluluğa üye devlet vatandaşlarının gittikleri üye devletlerde, o devlet vatandaşı ile aynı statü ve haklara sahip olmasının teminini tavsiye eden hükümlerin Birlik yurttaşlığına ilişkin ilk işaretleri taşımakta olduğu söylenebilir. (Altun,2006:47)

1984 tarihli Spinelli Projesinin 3. Maddesinde Birlik Yurttaşlığı kavramına yer verilmiş ve Birlik Yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığına bağlı olduğu ifade edilmiştir.(Altun,2006:49)

Maastricht Antlaşmasından önce Birliğin 50 yıllık gelişim sürecine bakıldığında kurucu antlaşmalarda bu statünün yer almadığı; fakat bu statünün alt yapısını oluşturan bir takım hükümlerin bulunduğu görülmektedir. AT Antlaşmasında yer alan tabiiyete bağlı ayrımcılığın yasaklanmasına ilişkin 6. Madde (yeni numaralandırmada 12. Madde) ve iç pazarda serbest dolaşımın sağlanmasına yönelik 7A (yeni numaralandırmada 14. Madde) bu hususa örnek olarak gösterilebilir. (Saylan,2007:39) Görüldüğü üzere Maastricht Antlaşması öncesi Birlik yurttaşlığı üzerine birtakım çalışmalar yapılarak birlik yurttaşlığının zemini hazırlanmıştır.

İlk olarak 1970'li yıllarda tartışılmaya başlanan Avrupa yurttaşlığı kavramı 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren (Altınbaş,2009:97) ve Avrupa bütünleşmesine önemli katkılarda bulunan Maastricht[95] Antlaşmasında açıkça düzenlenerek, Avrupa Birliği üyesi ülkelere pek çok hak ve yükümlülükler yüklenmiştir.(Duyar,2007[96])

[95] Maastrich Antlaşması Avrupa vatandaşlığı kavramı: Diğer bir üye devlette ikamet eden AB vatandaşlarının, Avrupa Parlamentosu seçimleriyle belediye seçimlerinde seçme ve seçilme, AB toprakları üzerinde ikamet ve hareket etme hakları ve tüm AB vatandaşlarının üçüncü ülkelerde diplomatik korumadan faydalanması kararlaştırılmıştır.

[96]Avrupa'da Birlik Olmak (Duyar,2007)
http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc(e.t.:24.03.14)

Fakat bu konudaki hükümler Avrupa Birliği Anlaşmasında değil, Avrupa Topluluğu anlaşmasının içinde yer almıştır. Söz konusu hükümlerin Avrupa Birliği Anlaşmasında yer alması gerekmektedir. Bu şekilde bir düzenleme topluluk ve birlik kavramlarının, birlik yurttaşlığı çerçevesinde eşanlamlı olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. (Tezcan,2002:23'den aktaran Altun,2006:49)

Maastrich antlaşması arifesinde 1990 yılında Dublin'de toplanan devlet ve hükümet başkanları Zirvesi, Birlik yurttaşlığı konusunda son noktayı koymuş ve İspanyol delegasyonunun teklifi üzerine Birlik Yurttaşlığı ile ilgili hükümlerantlaşma metninde yer almıştır. İspanyol teklifi, siyasal birliğin kurulması aşamasında çok önemli bir yer tutacak olan "imtiyazlı yabancı" kavramından Avrupa Yurttaşlığına geçiş için bir dönüm noktası olmuştur. (Baydur,2000:830'den aktaran Ulutaş,2005:47)

Avrupa toplulukları döneminde yapılan düzenlemeler daha çok ekonomik amaçlı olup, kişilerin serbest dolaşımına olanak sağlamaktadır. Topluluklar döneminde siyasal ve ekonomik düzenlemelerden çok ekonominin işleyişini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Birliği Yurttaşlık statüsü ilk kez Maastricht Antlaşması ile kurulmuş ve hukuki temel kazanmıştır.(Altun,2006:48)

Maastricht anlaşması ile Avrupa Topluluğu Antlaşmasına eklenen G maddesinde ikinci bölüm başlığı altında (17. Madde) ileBirlik yurttaşlığı tesis edilmiş ve "*üye devletlerden herhangi birinin yurttaşı olan kişi Birlik yurttaşıdır"* olduğu hükmü getirilerek bu konudaki temel ilke ve hüküm ortaya konulmuştur. Böylelikle AB'ne üye herhangi bir ülkenin vatandaşı olmak, Birlik yurttaşı olabilmenin ön şartını teşkil etmektedir.(Ulutaş,2005:50)

Burada Birlik yurttaşlığı üye devlet yurttaşlığına ek bir statü olarak düşünülmüştür. Bu durumda birlik yurttaşlığı, üye devlet yurttaşlığı üzerine oturan ve üye devlet yurttaşlığına nazaran özel ve ikincil nitelikli bir yurttaşlık olarak tanımlanmıştır. Bu durumda kimin Avrupa yurttaşı olup kimin olmayacağını belirleyen ulus devletlerin kanunları olacaktır. (Altun,2006:48)

Bir kimsenin üye ülke vatandaşı olup olmadığına ilişkin olarak ortaya çıkacak hukuki sorun, vatandaşlığı ileri sürülen üye ülkenin iç hukukuna göre çözümlenecektir. AB hukukunun bu alanda bir uyumlaştırmaya gitmediğini ve bu konuda üye ülke iç hukuklarına bıraktığı görülmektedir. Birlik yurttaşlığı ile yurttaşlık, ulus-devlet sınırları dışına çıkmış ilk kez yurttaşlık kan bağı ya da doğum yeri esaslarının dışında tanımlanır olmuştur.(Ulutaş,2005:50)

Birlik yurttaşlığının kazanılması veya kaybedilmesi üye devlet yurttaşlığının kazanılması veya kaybedilmesinden bağımsız olmamakta ve Birlik yurttaşlığı statüsü ile tanınan haklar üye devlet yurttaşlığından kaynaklanan haklara eklenmektedir. Birlik yurttaşlığının bu statüsü siyasal bir birlik arayışı içinde olan Avrupa Birliğindeki demokratik meşruiyet sorununu çözebilecek bir anahtar olarak değerlendirilirken öte yandan üye devlet yurttaşlığı üzerinden kazanıldığı için demokratik meşruiyet sorununa çözüm olamayacağı savunulmaktadır. (Altun,2006:50)

Öte yandan birlik vatandaşlığının kazanılması ve kaybı hususunda Maastricht Antlaşmasının getirmiş olduğu bu yaklaşım uluslar arası hukukun genel kurallarıyla uyumlu olarak görülmektedir. Üzerinde hiçbir uyuşmazlık bulunmayan uluslar arası hukuk anlayışına göre her devlet kimlerin kendi vatandaşı olacağını kanunlarıyla belirleme yetkisine sahiptir.(Ünsal,2009:252) Kısaca vatandaşlığın kazanılması ve kaybında söz konusu karar devletin hukuk düzenine göre belirlenmektedir. Aynı şekilde devletin vatandaşlığının kazanımı birliğin vatandaşlığının kazanımı ve kaybı konusunda paralellik göstermektedir.

AB yurttaşlığının üye ülke yurttaşlığını ikame etme gibi bir hedefi bulunmamaktadır. Aksine bu yurttaşlığın üstünde, ilave yeni yükümlülük getirmeden yurttaşı yeni haklarla donatan bir hukuki statü oluşturmaktadır.Bu durum anlaşmada getirilen tanımla açıkça ifade edilse de üye ülkelerde oluşan tereddütlerin giderilmesi için Amsterdam anlaşması ile 8. Maddeye (yeni numaralamada 17 nci madde) ikinci bir cümle eklenerek " Birlik Yurttaşlığının üye ülke yurttaşlığının yerine geçmediği yalnızca O'nu tanımladığı" ifade edilmiştir. (Ulutaş,2005:50)

Birlik vatandaşlığının üye devlet vatandaşlığı ile birlikte kazanılabiliyor olmasının bir diğer sonucu vatandaşlığın tamamlayıcı nitelikte olmasıdır. Maastricht Antlaşmasında yer alamayan bu özellik Amsterdam anlaşmasında açıkça belirtilmektedir. Tamamlayıcı olma ile kastedilen, Birlik vatandaşlığının üye devlet vatandaşlığına ek olarak getirildiği ve bu vatandaşlığı kaldırmadığıdır. Birlik vatandaşlığının kazanılması ulusal vatandaşlıklar ile düzenlenen hak ve yükümlülüklere engel olmamaktadır. (Ünsal,2009:252)

2.3.3.3.Avrupa Yurttaşlığının Tanıdığı Haklar

Avrupa vatandaşlığı konusunda Maastricht Antlaşmasının birlik üyelerine tanıdığı haklar dizgesi ise şu şekildedir:

1.Üye devletlerarasında **serbestçe dolaşma** ve bir başka üye ülkeye yerleşme hakkına sahiptir(8a maddesi)Bu hakkının kullanım şart ve sınırlamalarının Konsey tarafından kararlaştırılacağı ifade edilmiştir.

2.Bir başka üye ülkede yaşayan kişilerin, yerel seçimlerde ve Avrupa parlamentosu seçimlerinde, ev sahibi ülke vatandaşlarıyla aynı koşullarda aday olma ve **oy kullanma** hakkı(8b maddesi)

3.Birlik vatandaşı olan bir kişinin yaşadığı üçüncü bir ülkede, kendi ülkesinin diplomatik temsili yoksa o ülkede temsil edilen herhangi bir üye ülkenin **diplomatik koruma**sından, o ülke vatandaşlarıyla aynı şekilde yararlanma hakkı (8c maddesi)

4.Toplulukla ilgili konularda gerçek veya tüzel kişilerin doğrudan etkilendiği durumlarda **Avrupa Parlamentosuna ve Ombudsmana başvurma hakkı**(8d maddesi)

Anlaşmanın 8e maddesinde ise Komisyonun üç yılda bir Avrupa Parlamentosuna Birlik yurttaşlığı ile ilgili gelişmeleri değerlendiren bir rapor sunmakla yükümlü olduğu ifade edilmiştir.

Avrupa Birliği Yurttaşlarına tanınan hakların dışında bu belge ile kabul edilen önemli ilkeler mevcuttur. Yasa önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı, kültür, din, dil,

çeşitliliğe saygı, kadın erkek eşitliği gibi[97]Birlik yurttaşlığının Maastricht Antlaşması ile ihdasını takip eden süreçte imzalanan Amsterdam Anlaşması ile yurttaşlığı düzenleyen AT Anlaşması hükümlerinin madde sıralamaları değişmiş, eski 8. Madde 17. Maddeye dönüşmüş, diğer maddeler bu maddenin arkasından teselsül edilmiştir.

Nice Antlaşması[98] ile Birlik Yurttaşlarının Avrupa Birliği kurum ve organlarına yazma hakkı çerçevesinde ilgili kurum ve organların makul süre içinde yurttaşların yazılı isteklerine yanıt vermeye özen göstermeleri istenmiştir. Bu şekilde bu hakkın en etkili şekilde kullanımı sağlanmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği ve onun kurumlarını üye devletlerin yurttaşlarına daha yakın hale getirebilmek için, birlik ve kurumların demokratik meşruiyet ve saydamlığının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.Amaç yurttaşa daha akın bir birlik geliştirmektir.

AB'e üye ülkeler genişleyen sınırların yarattığı problemleri ve yönetim mekanizmalarında bazı tıkanmalara yol açan sorunları çözüme kavuşturmak için Aralık 2001 tarihinde Lahey'de Devlet ve hükümet başkanları tarafından AB'nin geleceğine ilişkin deklarasyon kabul edilmiştir. Bu deklarasyonda amaç Birliğin daha demokratik, saydam, etkin yapıya kavuşturulması ve Avrupa yurttaşları[99] için bir anayasa hazırlanması olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca anayasa hazırlanması için bir Konvansiyon toplanmasına karar verilmiştir.İlk kez 8 Şubat 2002'de toplanan Konvensiyon, 15 aylık bir çalışmanın ardından 2003'te çalışmalarını tamamlamıştır.Ardından Avrupa Anayasası 29 Ekim 2004 günü Roma'da imzalanarak, onay süreci başlamıştır.(Akdemir,2012:52)

---

[97]www.europa.eu.int

[98] www.europa.eu.int

[99]Birlik yurttaşlığı ile ilgili hükümlerin Anayasa içinde dağınık bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Şöyle ki; Anayasa'nın 10. Maddesi Birlik yurttaşlığını tanımlarken ana hatları ile yurttaşlık hukuki statüsü ile tanınan hakları zikretmekte ve yine Birlik yurttaşı olması üye ülke vatandaşı olma şartına bağlamaktadır. Anayasa'nın" Temel Haklar Şartı" başlıklı II nci Bölümü içinde bir alt Bölüm olarak "Vatandaşlık Hakları" adı ile 99 ve 114 ncü maddeleri arasındaki hükümler ile Birlik yurttaşına tanınan hakları kendisinden önceki Anlaşmalarda yer alan hükümlerin içeriğinde değişikliğe gitmeksizin tekrar etmek sureti ile sıraladığı görülmektedir.

Yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkelerin onayına ihtiyaç duyan AB anayasası 29 Mayıs 2005 Fransa'da ve 1 haziran 2005 tarihlerinde Hollanda'da yapılan referandumlarda red oyu[100] almıştır.

Fransa ve Hollanda'nın halk oylamasıyla reddederek düşürdüğü AB Anayasasını temelde koruyan ve ufak değişikliklerle tekrar üye ülkelerin onayına sunan Lizbon Antlaşması, 21-22 Haziran 2007'de Brüksel'de yapılan AB Liderler zirvesinde görüşülmüştür.

18-19 Ekim 2007'de Lizbon'da yapılan zirvede onaylandığı için[101] Lizbon Antlaşması adını alan bu antlaşma anayasanın yerini alacak bir Reform antlaşması olması niteliğiyle bir temel antlaşma olarak adlandırılabilmektedir.

Lizbon Antlaşması'nda yapılan müzakereler sonucunda bir takım değişiklikler yapıldıktan sonra1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişiklikler ise şu şekildedir;

---

[100]Fransa'dan yüzde 55'lik, Hollanda'dan yüzde 61,6'lık hayır oyu çıkmıştır. Bu ülkelerde aşırı sağ ve sol görüşlere sahip kesimlerin Anayasa'nın bazı bölümlerini benimsememeleri ve toplumun milliyetçi duygularla hareket etmiş olması, ortaya çıkan sonuçta etkili olan faktörler arasındadır. Anayasa'nın fazla neo-liberal bir sistem önermesi, Brüksel'e fazla yetki vermesi, AB genelindeki endişeler, Fransa'nın Birlik genelindeki nüfusunu kaybetme kaygısı, savunma alanında AB'yi NATO'ya dolaylı olarak da ABD'ye bağımlı kılması ve Türkiye'nin birliğe olası üyeliği gibi konular Fransa'dan gelen hayır cevabında etkili olmuştur. Hollanda da ise hayır oyu çıkmasının başlıca sebepleri arasında Brüksel'deki siyasi elitlere karşı duyulan öfke, derinlerdeki İslam karşıtlığı ve Türkiye'nin üyeliğine bakış açısının olumsuz olması gösterilebilmektedir. (Akdemir,2012:52-53)

[101]Yürürlüğe girebilmesi için üye ülkelerin tümünün onayına ihtiyaç duyan Lizbon antlaşması konusunda ilk kriz yüzde 53,7 ile hayır oyu veren İrlanda'dan çıkmıştır. İrlanda'nın hayır oyu vermesinin sebepleri arasında, vergi, savunma, kürtaj gibi konularda İrlanda halkının var olan kurallardan vazgeçmesine pek sıcak bakmaması ve Brüksel'e egemenlik devrine pek sıcak bakmaması sayılabilmektedir. İkinci yapılan referandumda ise yüzde 67,13 ile evet oyu çıkarak antlaşma lehinde bir sonuç alınmıştır. (Akdemir,2012:55)

- Antlaşma anayasa niteliği taşımayacak, Temmuz'da toplanacak hükümetler arası konferansta son hali verilecek olan belge mevcut anlaşmaları belli oranda değiştiren bir yapıda olacaktır.
- Antlaşmada devlet çağrışımlı bayrak, marş gibi semboller yer almayacaktır.
- Ulusal veto yetkisi dışişleri, savunma, mali konular,sosyal güvenlik ve kültür alanlarında korunacaktır.
- İki buçuk yıllığına seçilecek olan AB Başkanı, Dönem Başkanı uygulamasının yerine geçecektir.
- AB Dışişleri,Güvenlik Politikası Yükse Temsilcisi makamı oluşturulacak vebu kişi AB Komisyonu Başkan yardımcısı statüsüne sahip olacaktır.
- 2014'ten itibaren AB Komisyonu küçülecek, üyeleri rotasyonla seçilecektir.
- Kopenhag Kriterleri'ne dolaylı atıf metinde yer alacaktır.

Lizbon Antlaşması ile, AB'nin kurucu antlaşması ATKA[102]'nın olan Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın ismi, Avrupa Birliğinin İşleyişi hakkında Antlaşma (ABİHA) olarak değiştirilmiş ve daha önce Maastricht Antlaşması ile yürürlüğe konan "sütun sistemi" kaldırılmıştır. Lizbon Antlaşması ile AB üç temel ilkeyi garanti altına almayı hedeflemiştir. Bunlardan ilki AB kurumlarının tüm AB vatandaşlarına eşit davranmasını öngören "demokratik eşitlik ilkesi"dir. İkinci temel ilke Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolara daha fazla söz hakkı tanıyan "temsili demokrasi" ilkesidir. Üçüncü temel ilke ise AB kurumları ve vatandaşları arasında yeni etkileşim yollarınıngeliştirilerek daha katılımcı bir demokrasinin benimsenmesidir. (Akdemir,2012:58)

Antlaşmada belirtildiği gibi birlik vatandaşı olan kişi Antlaşmada öngörülen haklara ehil ve yükümlülüklere konu olmaktadır;

[102] Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma

2.3.3.3.1.Serbest Dolaşım Hakkı

Avrupa Birliğinde serbest dolaşım kavramı, birlik üyesi ülkelerin vatandaşı olan herkesin Avrupa Vatandaşı sıfatıyla Üye Devletler topraklarında serbestçe dolaşabilme ve güvenli bir ortamda yaşayabilmesini ifade etmektedir. İlk olarak kurucu anlaşmalarda iç Pazar için uygun görülen serbest dolaşım hakkı çalışmaya bağlı, ekonomik esaslara bağlı ya da özel esaslarla sınırlı tutulmaktaydı. Maastricht Anlaşması ile birlikte serbest dolaşım hakkı; malların, sermayenin, hizmetlerin ve işgücünün serbest dolaşımını da içeren ama sadece üretim faktörlerinin dolaşımıyla sınırlı olmayan Avrupa vatandaşlığı esasına dayandırılmış sosyal, siyasal, ekonomik boyutları birlikte taşıyan bütünsel bir anlam yüklenmiştir.

Maastricht Anlaşması ile AT Anlaşmasına eklenen 8 nci maddede (yeni numaralamada 17 nci madde) "Avrupa Birliği Yurttaşlığı" tesis edilmiş ve "üye devletlerden herhangi birinin vatandaşı olan kişi Birlik yurttaşıdır" hükmü getirilerek bu konudaki temel ilke ifade edilmiştir. Bu daha önce uluslar arası hukukta yer almayan önemli bir husustur.[103] (Hakan Taşdemir,1996:35'den akt. Ulutaş,2005:56)

Birlik dolaşımının gelişimindeki temel kavramlardan birisi olan serbest dolaşım hakkının kabulü ile birlik vatandaşlarına statülerine bakılmaksızın üye ülkelerden herhangi birinde kalma,oturma ve herhangi bir sebeple terk etmeleri halinde geri girme hakkı tanınmaktadır.(Nobari:2005'den aktaran H.Ünsal,2009:253)

Bununla birlikte Maastrich Anlaşması ile getirilen Birlik Yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığına ek bir hukuki statü oluşturduğu görülmektedir.(Öner,2004:29'dan akt. Ulutaş,2005:56)Dolayısıyla 17 nci madde Birlik Yurttaşlığının üye devlet vatandaşlığına bağlı olduğunu belirterek aralarında organik bir bağ kurma yolunu seçmiştir. Bu nedenle yurttaşlık (citizenship) terimi kullanılmış ve uyrukluk (nationality) teriminden özellikle kaçınılmıştır. (Arsava,1998-1999:296'dan aktaran

[103] Böylece Birlik Hukuku ile uluslar arası alanda ileri ölçüde hak ve yetkilere sahip olan üye devlet vatandaşları, daha da önemli boyutta hak ve yetkilere olmaktadırlar. Bu da AB'nin kendi içinde ürettiği kurum ve hukukun uluslar arası hukuku etkilemesi, onu dönüştürmesine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle diplomatik himaye hakkı ve serbest dolaşım yönünden bu rahatlıkla söylenebilir.

Ulutaş,2005:56)AT Antlaşmasının 18. Maddesi ile Birlik yurttaşlarının, üye devletlerin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve ikamet hakkına sahip oldukları açıkça hükme bağlanmıştır. (Toluner,1989:22'den akt. Ulutaş,2005:57)Bu hükümle serbest dolaşım ve ikamet hakkının, "herhangi bir ekonomik aktiviteden bağımsız ve temel bir bireysel hak" olarak ele alındığı söylenmelidir. (Tekinalp/Tekinalp,2000:22'den akt.Ulutaş,2005:57)

Ancak ilk başta böyle geniş perspektifte ve hukuki olarak bir çok imkan verecek bir hak düzenlemesine yine bir sınırlama getirebilme imkanı verilmiş, bu hakkın anlaşmada ve anlaşmanın uygulanması için yapılacak düzenlemelerde belirlenen şartlar dahilinde kullanılacağı ifade edilmiştir. (madde 18/1) Buna göre serbest dolaşım ve ikamet hakkı ilke olarak bir sınırlamaya tabi değil iken, kullanım aşamasında bazı sınırlamalara konu olabilecektir. Bu noktada AB Hukuku doktrininde bu maddenin doğrudan uygulanabilir niteliği olmayan, program ve çerçeve belirten bir madde olduğu eleştirisi ileri sürülmüştür. (Mattera,1992:5;Tezcan,2002:32'den akt. Ulutaş,2005:57)Bu noktada "iş bu antlaşma ve bu anlaşmanın uygulanması için yapılan düzenlemeler tarafından öngörülen sınırlar ve şartlar" ifadesinin taşıdığı anlam ve sonuçların ne olacağıdır. Burada da aynı şekilde, sınır ve şartların, AT Anlaşmasının 39 ncu maddesinin (eski numaralamada 48 nci maddenin 3 ncü paragrafı ve 46 ncı maddenin (eski numaralamada 56 ncı madde) 1 nci paragrafında üye devletlere tanınan haklardır.Buna göre üye devletler kamu düzeni kamu güvenliği ve kamu sağlığı gibi nedenlerle diğer üye devlet yurttaşlarının o üye devlet topraklarına girmelerine ve orada kalmalarına kısıtlamalar getirme yetkisine sahiptirler. Bu durumları da 64/221 sayılı Konsey Direktifi ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Ayrıca kamu sağlığı, kamu düzeni, kamu güvenliği gerekçelerinin yanında maddi kaynağa ve sağlık sigortasına sahip olma da ilave kısıtlama gerekçesi olarak eklenmelidir. (Moussis,2004:165'den aktaran Ulutaş,2005:60)

Birlik vatandaşlığının kabulünden önce bu hak sadece ekonomik olarak faal kişilere tanınmaktayken (Tekinalp ve Tekinalp,2000'den aktaran Ünsal,2009:252) yayınlanan direktiflerle yeterli gelir ve kapsamlı sağlık sigortası sahibi olmaları koşuluyla ekonomik anlamda faal olmayan kimselerin de bu haktan faydalanmasına

olanak sağlanması eleştiri konusudur. Bu bağlamdatopluluğun sağladığı olanakların mali durumla ilintilendirildiği ve bu hakların sadece güçlülere tanındığı yönünde eleştiriler ağırlıktadır. (Spaventa,2007'den akt.Ünsal,2009:253)Bir diğer eleştiri ise böyle bir düzenlemenin Birliği sadece ekonomik boyutu olan bir varlık haline dönüştürdüğü yönündedir.(Fontaine,2004'den akt.Ünsal,2009:253) Serbest dolaşım hakkının ekonomik olarak faal olmayan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilmesiyle bu eleştirilerin önüne geçilmiştir.(Ünsal,2009:253)Serbest dolaşım hakkının kabulü, Birlik Vatandaşlığının klasik anlamda vatandaşlığa yaklaştığı noktalardan birini oluşturmaktadır. (Beneen,2000'den aktaranÜnsal,2009:253) Klasik vatandaşlık kapsamında da kendi vatandaşını ülkeye kabul, her devletin asıl yükümlülüklerindendir."Vatandaşı ülkeye kabul evi de denilen bu yükümlülük kapsamlıdır.Buna göre devlet, vatandaşının ülkeye kayıtsız şartsız girişini ve ikametini sağlamakla yükümlüdür.(Göğer,1972;Tiryakioğlu,1997:'den akt.Ünsal,2009:253)

Bunun yanı sıra serbest dolaşım ayrıca AB'e yeni katılacak bir üye devlet için de devletin nüfus yapısı, işsizlik oranları ve diğer tüm unsurlar gözetilerek belirlenecek ek şartlara konu olabilir ve bu şartlar katılım anlaşmasına eklenir. Eklenen bu şartlar serbest dolaşım hakkının tümüyle hayata geçmesi için gerekli görülen ek geçiş süreci olacaktır. Buna göre yeni katılan devlet tam üye olmasına ve bu devlet vatandaşları da AB yurttaşı olmalarına rağmen serbest dolaşım hakkından tam olarak yararlanmaları için katılımdan itibaren belirli sürelerin geçmesini beklemek zorundadırlar.(Aydın,2003:42'den akt. Ulutaş,2005:62)

Serbest dolaşım kavramı ekonomik ve sosyal-siyasi bir kavram olarak ikiye ayrılmaktadır. AB bütünleşme aracı olarak görülen İç Pazar açısından ele alındığında serbest dolaşımın ekonomik faktörleri ise, beş farklı başlıkta ele alınabilir. Bunlar; işçilerin serbest dolaşımı, malların serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı ve yerleşme hakkıdır. (Göçmen,2011:117)

2.3.3.3.2.Yerel Seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu Seçimlerinde Oy Kullanma Hakkı

Maastricht Anlaşması ve AB Vatandaşlığı ile kazanılan hukuki ve siyasi haklar çerçevesinde seçme ve seçilme hakkı düzenlenmiştir. Parlamento seçimlerine katılma hakkı siyasi anlamda getirilen önemli bir düzenlemedir. Böylece vatandaşlar birliğin geleceği ile alınacak karar ve yapılacak düzenlemelere doğrudan katılabilme ve AB içinde söz sahibi olarak aidiyetlerini geliştirme fırsatı bulabileceklerdir. (Gök,2014)[104]

Seçme ve seçilme topluma siyasi olarak katılımın sağlanmasında temel hak olarak görülmektedir.Bu konuda bazı devletlerin ülkelerinde yerleşik yabancılara yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı tanımış olması gibi önemli gelişmeler olsa da sonuç olarak genel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkı vatandaşlara özgülenmiş bir hak olmaya devam etmektedir.(Ünsal,2009:253)

Maastricht Anlaşması ile AT Anlaşmasına eklenen 19. Madde (eski numaralamada 8b maddesi), tüm birlik yurttaşlarının vatandaşı olup olmadıklarına bakılmaksızın, ikamet ettikleri üye devlette o üye devletin vatandaşları ile aynı şartlarda seçme ve seçilme hakkına sahip olduklarını hükme bağlamıştır.(Tezcan,2002:134'den akt. Ulutaş,2005:81) Ancak bu hak genel olmayıp yalnızca mahalli seçimlere ve Avrupa Parlamentosu seçimlerine özgü olarak düzenlenmiştir. 19. Maddenin 1 nci paragrafında, mahalli seçimlerde seçme ve seçilme hakkının, Konsey tarafından 31 Aralık 1994 tarihinden önce belirlenecek şartlarda kullanılacağı belirtilmiştir. Aynı biçimde ikinci paragrafta, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının 31 Aralık 1993 tarihinden önce belirlenecek şartlarda kullanılacağı belirtilmiştir. (Tezcan,2002:134'den akt. Ulutaş,2005:81)

Maastricht Anlaşması ile birlikte AB vatandaşlarına, yaşadıkları ülkenin belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir vatandaşlık kavramı oluşturulmuş, insan hakları, temel özgürlükler ve demokratikleşme gibi konular da ortak vatandaşlık kavramı kapsamındaki bireylere odaklanarak ele alınmıştır. Avrupa

[104] Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014 http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/ e.t.:11.06.2015

Birliği Temel Şartında 39. Ve 40. Maddelerinde seçme ve seçilme hakkı düzenlenmiştir. Maastricht anlaşması madde 8b(1) gereğince birlik vatandaşları ikamet ettikleri üye devlette yapılan yerel seçimlerde o devletin vatandaşlarıyla aynı şartlar altında oy verme ve aday olma hakkına sahiptir. Madde 8b(2) gereğince, kendi vatandaşı olmadığı bir üye devlette ikamet eden birlik vatandaşları Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma hakkına sahiptir.(Gök,2014)[105]

Ulusal seçimler konusunda ikili bir yaklaşım benimseyen Birlik,Birlik vatandaşının yerleşik olduğu ancak vatandaşı olmadığı ülkenin yerel seçimlerinde oy kullanabilmesini öngörmüş fakat doğrudan ulusal egemenlikle ilgili olarak tanımlanan genel seçimlerde aday olma ve oy kullanma hakkı birlik vatandaşlığı kapsamının dışında bırakılmıştır.(Nomer,1995'den aktaran Ünsal,2009:254)

Konsey hakların kullanımı konusunda iki farklı Direktifi hayata geçirmiştir. Bunlardan birincisi 93/109/EC sayılı Avrupa Parlamentosu seçimlerine ilişkin karar ikincisi ise mahalli seçimlere ilişkin 94/80/EC sayılı Konsey direktifidir. Bu Direktif daha sonra 13.05.1996 tarihli ve 96/30/EC sayılı Konsey Direktifi ile bazı değişikliklere uğramıştır. Burada Tüzük yerine Direktifin tercih edilme nedeni, tüzüğün üye devletin kendi iç mevzuatı ile ilgili düzenleme yapılmadan doğrudan yürürlüğe girmesini gerektirmesinin sonucu olarak anayasal sorunlara yol açabilmesidir.(Ulutaş,2005:82) Bu hususta Direktif tercih edilerek üye devletlerezaman ve imkan tanınmıştır.Mahalli seçimlerle ilgili Direktifin iç hukuklara aktarılması için üye devletlere tanınan sürecin bitim tarihi 1 Ocak 1996'dır. Komisyon bu Direktifin iç hukuka adaptasyonunda geciktikleri için Fransa,Yunanistan, Belçika, İspanya, İsveç, Avusturya ve Finlandiya'ya karşı ihmal prosedürü başlatmış Belçika dışındaki tüm ülkeler bu işlemi tamamlamışlardır. Belçika ise ATAD tarafından mahkum edilmiştir.(Tezcan,2002:60'dan akt.Ulutaş,2005:82)

Bu iki Direktif hükümleri incelenirse ana hatları ile; ikamet edilen üye devlette seçme ve seçilme hakkının kullanılabilmesi için; "Birlik yurttaşlığına sahip

[105] Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014 http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/(e.t.:11.06.2015)

olmak" ve "Oy kullanılacak üye devlete ikamet etmek" gerekmektedir. İkamet edilen ve oy kullanılacak üye devletin kendi vatandaşları için öngördüğü seçme ve seçilmeyle ilgili şartları yerine getirmek gereklidir. Bu çerçevede üye devletlerin seçimlere ilişkin yasal düzenlemelerinde herhangi bir uyumlaştırmaya gidilmemiştir. Bu direktifler seçimlere katılmak için vatandaşlık şartını kaldırmış, Birlik yurttaşı ile ikamet edilen devlet vatandaşı arasında eşitlik ilkesini getirmişlerdir. Öyleyse ikamet edilen devlet seçim yasasındaki koşulları yerine getiren her birlik yurttaşı seçme ve seçilme hakkından yararlanacaktır. (O'leary,1996:61'den akt. Ulutaş,2005:83)Birlik yurttaşları oy kullanıp kullanmamakta serbesttirler. Bununla beraber eğer seçmen kütüklerine kayıt olmuşsa ve o ülkede kayıt olan seçmen için seçimlere katılım zorunlu ise, o takdirde yurttaşı seçime katılmak zorundadır.(93/109/EC madde 8) Aksi halde kendisi ile ilgili üye devletin yasalarının belirleyeceği yaptırımlar uygulanır. Bir diğer önemli husus Avrupa Parlamentosunda çifte oy kullanmak yasak olduğundan her birlik yurttaşı ancak bir defa oy kullanabilir yani hem vatandaşı olduğu devlette hem de ikamet ettiği üye devlette oy kullanamayacaktır.(Kirk,2004'den akt. Ulutaş,2005:83)[106]

2.3.3.3.3. Diplomatik ve Konsüler Koruma

Vatandaşlık kavramının dış çehresini oluşturan diplomatik korunma, vatandaşı yabancı bir ülkede haksızlığa uğramış bulunan bir devletin bundan dolayı yabancı bir devletle doğan itilafın hukuki yollarla çözümlenmesi amacıyla başvurduğu uluslar arası bir kural olarak ifade edilmektedir. (Gök,2014)[107]

Bir diğer tanımıyla Uluslar arası hukuka aykırı bir fiil aracılığıyla vatandaşına zarar verilen bir devletin, zarara sebebiyet veren devletin iç hukuk yollarını tüketen

[106] "Some could vote twice in the European Elections" Lisbeth Kirk,2004'den akt Ulutaş,2005:83 http://www.eubserver.com/?aid=16568&print=1(e.t.:19.10.2014)

[107] Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014 http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/(e.t.:11.06.2015)

vatandaşını korumaya almasına ve durumun düzeltilmesi yollarını aramasına diplomatik koruma denilmektedir. (Donner,1994;Pazarcı,1996'den akt.Ünsal,2009:254)

Her devlet, ülkesinde bulunan yabancıların kişi özgürlüğü, aile ve mülkiyet hakları gibi temel haklarına saygı göstermek, bu haklara uluslar arası hukuka aykırı sınırlamalar koymamakla yükümlüdür. Bir devletin bu yükümlülüğe uymaması halinde, uluslar arası sorumluluğu söz konusu olabilmekte hakkı ihlal edilen kişinin vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devlet "diplomatik koruma" yoluna başvurabilmektedir. Bu usul temelde ihlale son verilmesini, hak ihlalinden doğan zararın tazminat yolu ile ya da bir başka şekilde karşılanmasını amaçlar. Diplomatik koruma yetkisi, bir devletin ilgili ülkedeki diplomatik yetkilileri aracılığıyla kullanılır. (Aybay,1998:37'den akt. Ulutaş,2005:89)

Diplomatik koruma egemenlik kavramının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devletin vatandaşı üzerindeki korumasının, o vatandaş yurt dışındayken de devam ettiği anlayışına dayanmaktadır. (Nobrani,2005'den aktaran Ünsal,2009:254) Diplomatik korumanın kullanılmasında korumayı sağlayacak devletle korumaya konu birey arasında vatandaşlık bağının varlığı aranmaktadır. (Ünsal,2009:254)

Diplomatik koruma bir devletin egemenlik yetkilerindendir. Devlet uluslar arası alanda, vatandaşının kişiliğinde temsil edilen kendi haklarına saygı gösterilmesini isteme yetkisine sahiptir. Bir devletin diplomatik koruma yetkisini kullanabilmesi için iki temel şart aranır, bunlar; "zarar görenin bu devletin vatandaşı olması" ve iç başvuru yollarının tüketilmesi"dir. Diplomatik koruma bir uluslar arası hukuk kavramıdır. Bu nedenle diplomatik koruma girişimleri uluslar arası hukuk kurallarına bağlıdır. Öyleyse diplomatik korumaya dayanak teşkil eden vatandaşlık, uluslar arası arenada kabul edilebilir gerçek bir vatandaşlık olmalıdır. Bir devlet vatandaşını diplomatik korumasına alma hakkından bir anlaşma ile vazgeçmediği ve anılan vatandaşlık bağı gerçek bir bağ oluşturduğu sürece, bu devletin diplomatik korumasından hem gerçek hem tüzel kişiler yararlanabilmektedirler. (Pazarcı,2004:419)

Birlik vatandaşlığı ile tanınan haklar arasında diplomatik koruma da yer almaktadır. Birlik vatandaşları birliğin üyesi olmayan bir ülkede vatandaşı oldukları devletin temsil edilmemesi halinde,diğer bir üye devletin diplomatik ve konsüler yetkilerinden aynı o devletin vatandaşıymışçasına koruma alabileceklerdir.Diplomatik koruma talebinde doğrudan Birliğe başvurulmamaktadır.Bunu nedeni Birliğin egemenlik ve uluslar arası kişilik sahibi olmaması, bu yüzden de doğrudan koruma sağlama sağlama yetkisi bulunmamasıdır.(Beneen,2000'den akt.Ünsal,2009:254) Korumaya konu olacak Birlik vatandaşı ile koruma sağlayacak devlet arasındaki tek bağ her ikisinin de Birliğe bağlı oluşudur. Korumanın sağlanması için ikamet,menfaat,faaliyet veya aile ilişkileri gibi herhangi bir bağ aranmamaktadır. Ne var ki, diğer bir üye devlete tarafından sağlanacak diplomatik korumanın diğer devletlerce kabul edilmemesi olanak dahilindedir. (O'Leary,1996'den aktaran Ünsal,2009:254) Her ne kadar devletlerin bazı durumlarda vatandaşı olmayan kimselere diplomatik koruma sağlayabileceği yönünde görüşler bulunmaktaysa da, genel geçer kural diplomatik koruma sağlanabilmesi için vatandaşlık bağının esas olduğudur. (Ünsal,2009:254)

Maastricht anlaşması madde 8c'e göre, "her bir Avrupa Birliği vatandaşı AB üyesi olmayan bir devlette eğer kendi ülkesi bu ülkede temsil edilmiyor ise bu takdirde herhangi bir üye devletin diplomatik veya konsolosluk yetkilerinin korunmasından yararlanır" ifadesi yer almaktadır.(Gök,2014)[108]

Hiçbir devlet vatandaşlığına sahip olmayanlar yani vatansızlar (heimatlos) diplomatik korunma imkanından mahrumdurlar. Bir devletin bir kişi namına diplomatik himaye hakkını kullanabilmesi için, o kişinin hem haksız eylemin vuku bulduğu anda ve hem de bu hakkın kullanıldığı anda, o devletin vatandaşlığında bulunması gerekir. (Toluner,1989:360'dan aktaran Ulutaş,2005:90) Devlet niteliği taşımayan, bazı uluslar arası örgütlerin, örneğin Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kendi memurlarına karşı işlenen haksız eylemler için diplomatik korunma yoluna başvurabileceği kabul edilmiştir. Tabiidir ki, örgüte tanınan bu yetki ilgili kişinin

[108] Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014 http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/(e.t.:11.06.2015)

vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin diplomatik koruma yetkisini kaldırmaz. Burada hakların telahuku[109] söz konusudur. (Göğer,1995:129)

Birden fazla vatandaşlığın söz konusu olması,yani çifte vatandaşlık durumları da diplomatik korunmada sorun yaratabilir. 1930 tarihli "Vatandaşlık Yasalarının Çatışmasıyla ilgili Bazı Sorunlara İlişkin Lahey Sözleşmesi" bu konuda bir hüküm koymuştur. Buna göre, devletin vatandaşı olan bir kişi aynı zamanda bir başka devletin de vatandaşı ise, iki devlet arasında, o kişi için diplomatik koruma yolları işlemeyecektir. (madde 4) Çifte vatandaşlık, uluslar arası hukuk tarafından istenmeyen bir durum olup, yaratacağı sonuçlar bununla kalmaz, ilave yeni sorunlar da yaratır. Şöyle ki, birden çok vatandaşlık sahibi kişinin, üçüncü devletlere karşı korunması da problem oluşturur. Anılan 1930 tarihli Lahey Sözleşmesi, bu konuya ilişkin hükmünde, üçüncü devletin, birden çok vatandaşlığı bulunan kişinin vatandaşlıklarından yalnızca birini nazara alacağını öngörmüştür. Burada seçim yapma yetkisi üçüncü devlete aittir. Üçüncü devletinse vereceği bu kararını uluslar arası hukukça kabul edilebilir gerekçelere dayandırması beklenir. Uluslar arası mahkemelerce de böyle durumlarda gerçek vatandaşlığa değer verilmesi gerektiği kabul edilmektedir.(Unat,1966:21'den akt. Ulutaş,2005:91)

2.3.3.3.4. Dilekçe Verme ve Ombudsmana Başvurma Hakkı

Dilekçe hakkı yasama organının belli bir yaptırım veya önlemi uygulamak üzere birey tarafından harekete geçirilmesidir.(Nobari,2005'den aktaran Ünsal,2009:254) Yasama organı ile birey arasında böyle bir bağ kurması nedeniyle dilekçe hakkı da, geleneksel olarak siyasi hayata katılımla ilgili kabul edilmektedir. (Ünsal,2009:254)

Maastricht Anlaşmasının 138e maddesine göre, topluluk ombudsmanı, AB vatandaşları, toplulukta ikamet eden yabancılar, toplulukta kayıtlı şirketler, dernekler veya makamlar tarafından topluluk kurum ve kuruluşlarının idari hata ve

[109] Hakların telahukunda birinin kullanılması diğerini değersiz kılmaktadır. (Göğer,1995:129)

yetersizlikleri ile ilgili iletilecek şikayetleri inceleyecektir.(Gök,2014)[110] Diğer bir açıdan 138d maddesinde de bir üye devlette ikamet eden veya kayıtlı bürosu bulunan tüm özel ve tüzel kişilerin, birlik vatandaşları gibi, bireysel olarak veya diğer vatandaşlar veya kişilerle birlikte hareket ederek, topluluğun faaliyet alanına giren ve faaliyet alanını doğrudan ilgilendiren bir konuda Avrupa Parlamentosu'na şikayette bulunma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.[111]

Üç başlık altında toplana diğer üç vatandaşlık hakkının aksine Avrupa Parlamentosuna dilekçe verme ve Ombudsmana başvurma hakkı vatandaşlık koşuluna bağlanmamıştır.Bu haklar Birlik üyesi olmayan devlet vatandaşlarını da içine alacak biçimde düzenlenmiştir.Ancak üçüncü ülke vatandaşlarının bu hakları kullanımı Birlik sınırları içerisinde yerleşik bulunma şartına bağlanmıştır. Maastricht anlaşmasından önce bu hak sadece birlik üyesi vatandaşlara tanınmaktaydı. Maastricht ile birlikte Birlik sınırları içersinde yerleşik üçüncü ülke vatandaşlarına da bu hakkın tanınması entegrasyon yolunda olumlu bir adım sayılmaktadır. (Ünsal,2009:254)

Görüldüğü üzere Maastricht anlaşmasında yer alan üye ülke vatandaşlarının haklarının ve çıkarlarının korunmasını sağlamlaştırmak üzere AB yurttaşlığı kavramından ilk defa bu antlaşmada bahsedilmiştir. AB yurttaşlığının önemi, Ab resmi kaynaklarına göre ise AB üyesi ülke vatandaşlarının tamamına tanıdığı hak ve görevlerle siyasi hayata katılım hakkının kabul edilmiş olması şeklinde açıklanmıştır. Bu politika ile amaçlanan farklı ülkelerin farklı vatandaşları arasındaki bağı güçlendirmek ve böylelikle bir Avrupa kamuoyu, nihayetinde de bir Avrupa kimliği yaratmaktır. Çünkü herhangi bir AB üyesi ülkenin vatandaşı bir Avrupa Vatandaşı sayılmaktadır.(Altınbaş,2009:98)

Avrupa yurttaşlığı kavramı ile insanların kendilerini "Avrupalı" hissetmelerini sağlamak amaçlanmış, bu haklar arasında serbest dolaşım hakkı, başka bir ülkede ikamet etse bile ülkenin vatandaşları ile aynı şartlar altında belediye

[110] Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014 http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/(e.t.:11.06.2015)

[111]https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/The_Maastricht_Treaty.pdf(e.t.:22.07.16)

seçimlerine katılma hakkı şeklinde haklar(Saylan,2009:98) verilerek başka ülke vatandaşı imajı silinerek Avrupa yurttaşlığı bilinci yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Birliğin yurttaşlığının Maastricht anlaşması ile kabul edilmesi sonucu yurttaşlık kavramı ulus devlet sınırlarının dışına çıkmış ve kan bağı ve doğum yeri esaslarının dışında kıstaslar ile tanımlanmıştır. Fakat Maastricht anlaşması ile yurttaşlara tanınan hakların yurttaşların siyasal katılımı açısından dar tutulması, Avrupa Birliğinde demokrasinin işleyişi açısından sakıncalara neden olmuştur. Öte yandan Maastricht anlaşması ile Avrupa Birliği yurttaşlığı kavramı çerçevesinde getirilen haklar önemli yenilikleri içermesine rağmen, Avrupa Birliği'nin kuruluş temelinde ekonomik bütünleşme yattığından, sorunsuz bir şekilde işleyen ortak bir pazarın kurulabilmesi için üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayacak bir takım düzenlemeler daha önceden yapılmıştır.[112](Altun,2006:50)

Antlaşmada birlik yurttaşlarına tanınan seçme ve seçilme hakkı,birlik içerisinde daha sıkı bir bütünleşme sağlanması için bir araç, daha demokratik bir birlik içinde bir amaç olarak görülmektedir. Bu hak topluluk hukuku ile iç hukukun kesiştiği noktada durmaktadır ve iç hukukta düzenlemeler gerektirmektedir.Bu hakkın sadece yerel seçimler ve parlamento seçimleri ile sınırlandırılmış olması, üye devlet ulusal seçimlerinde kısıtlamalara yol açabilmektedir. Öte yandan Avrupa yurttaşlığının sadece üye ülkelerle sınırlı kaldığını ve verilen hakların üye ülke yurttaşlarına yönelik olduğunu belirlenebilir. Bu durumda hukuki ve fiili durumları ne durumda olursa olsun üye ülkelerde yaşayan üçüncü ülke yurttaşları üye ülke yurttaşlarına tanınan haklardan yararlanamamaktadır.[113](Altun,2006:51)

Maastrich antlaşmasının ardından 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan Amsterdam antlaşması ile (Akdemir,2012:50) yurttaşlık alanında daha ayrıntılı

---

[112] Kişilerin serbest dolaşımını öngören hükümler, bunun yanında üye ülke yurttaşları arasında ayrımcılık yapılmasını yasaklayan düzenlemeler bunlardan birkaçıdır.(Altun,2006:50)

[113] Avrupa Yurttaşlığı sadece üye ülke yurttaşları ile sınırlandırılmış olsa da, Avrupa toplulukları adalet divanına başvuru hakkı, dilekçe hakkı,Ombudsmana başvurma hakkı gibi haklar yanında ortak pazarın ortaya koyduğu bir takım haklardan üçüncü ülke yurttaşları da yararlanabilmektedir.Sınırlandırma daha çok siyasal hakların kullanımına dönüktür.(Altun,2006:51)

düzenlemelere gidilmiştir ve Amsterdam antlaşmasıyla ise AB yurttaşlığının kapsamı genişletilmiştir. (Duyar,2007)[114]

Avrupa bütünleşmesinin öğretilmesi ve Avrupa politikalarının destek bulması için eğitim programları kullanılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede öğrenci öğretmen eğitmenlerin diğer AB üyesi ülkeleri eğitim amaçlı olarak dolaşabilmeleri sağlanmıştır. (Ollikainen,2000:6-22'den akt. Altınbaş,2009:99)

Fakat bütünleşme konusunda Avrupa Bütünleşme sürecinin başlarında konu edilen yurttaşlık ilkesinin hukuki alanla sınırlı kaldığını ve ortak pasaport uygulamasından öteye gidemediği de dile getirilmektedir.(Lemke,1998:212-218'den akt. Altınbaş,2009:97)

Başlangıçta bireyleri, üye devlet yurttaşları olmalarındansa ekonomik özgürlükler açısından ele alan bir yaklaşımla topluluk üyeleri arasında hukuki bir ara kategori yaratıldığını söylemek (Saylan,2007:15) yanlış olmayacaktır. Bu hukuki ara kategori ile bir üye devlette ikamet eden diğer üye devletin vatandaşları bir üçüncü ülke vatandaşı gibi muamele görmemekte ve birlik üyelerinin yabancılara nazaran daha iyi bir konuma sahip olduğu söylenebilmektedir. Vatandaşlık konusunda oldukça kısmi nitelik taşıyan bu yaklaşımın sağladığı en önemli katkının, bireylere serbest dolaşıma ve vatandaşlık ile cinsiyet temelinde ayrım görmemeye dair haklar tanınması ve bu hakların üye devlet vatandaşı olan serbest çalışanlara ve işçilere uygulanması şeklinde olmaktadır. (Kaya,2003:12'den aktaran Saylan,2007:16) Antlaşmada Avrupa Birliğinin hedefleri arasında birlik vatandaşlığından bahisle "bir birlik vatandaşlığı kurmak suretiyle üye devlet vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin korunmasını arttırmak ifadesi yer almıştır. (Saylan,2007:39)

Amsterdam Antlaşmasında birlik yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığını tanımladığı, ancak onun yerini almadığı açıkça ifade edilmiştir. Birlik yurttaşlığının ikincilliği daha da belirginlik kazanmıştır. Birlik yurttaşlarının birlik kurum ve organlarına kendilerini ilgilendiren konuda topluluktaki resmi dillerden birisi ile

[114] Avrupa'da Birlik Olmak (Duyar,2007) http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc(e.t.:24.03.14)

başvurabilme ve başvurduğu dilde yanıt alma hakkı anlaşmada açıkça ifade edilmiştir.(Altun,2006:52)

Amsterdam Antlaşması ile yapılan AB kurumlarına herhangi bir resmi Avrupa dili ile yapılan başvuruda aynı Avrupa dili ile cevap almak hususunda yapılan bu düzenleme en önemli madde olarak nitelendirilebilir. Bu madde ile Maastrich anlaşmasında düzenlenmeyen "ortak bir kimlik" oluşturmanın vazgeçilmez unsuru olan ortak dil konusu ele alınmıştır. (Saylan,2009:99)

AB vatandaşlarının serbest dolaşımıyla ilgili konularda daha belirgin ilerlemeler kaydeden antlaşma, örgütlü suça karşı savaşın daha etkin yürütülmesini de olanaklı kılmış AB'nin genişlemesine hazırlık amaçlı adalet, içişleri alanında ortak dış ve güvenlik politikasını güçlendirerek özellikle istihdam ve sosyal korumayla ilgili yeni politikalar başlatarak Avrupa bütünleşmesini hızlandırmıştır.(Akdemir,2012:50)

Amsterdam anlaşmasında düzenlenen bir diğer madde ise, cinsiyet, ırk, din, yaş, bedensel özür, cinsel tercih gibi nedenlerden dolayı ayrımcılık yapılamaması maddesi ile Avrupa Birliği yurttaşları arasında uyrukları nedeniyle ayrımcılık yapılmaması maddesidir. (Saylan,2009:99)

Avrupa Birliği Temele Haklar Şartı belgesi ile Birlik yurttaşlarına tanınan haklar temel bir belgede toplanmıştır. Bu belgede daha önceki düzenlemelerin yanında yurttaşlara tanınan farklı haklar mevcuttur. (Altun,2006:53)

1.Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme seçilme hakkı

2.Üyesi olmadığınız üye devlet içerisinde yapılan seçimlerde seçme ve seçilme hakkı

3.İyi yönetim tazminat birlik kurumlarına yazma ve yazdığı dilde yanıt alma hakkı

4.Avrupa Birliği ile ilgili belgelere ulaşabilme hakkı

5.Arabulucuya başvurabilme hakkı

6.Avrupa Parlamentosuna dilekçe ile başvurabilme hakkı

7.Dolaşım ve ikamet özgürlüğü

8.Diplomatik ve konsolosluk koruması

Avrupa Birliği yurttaşlarına tanınan hakların dışında bu belge ile kabul edilen önemli ilkelerde mevcuttur. Yasa önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı,kültür,din ve dil çeşitliliğine saygı,kadın ve erkek eşitliği gibi (www.europa.eu.int)

Maastricht antlaşmasıyla birlik yurttaşlığının üye devlet yurttaşlığı üzerine oturan ikincil bir yurttaşlık olarak düşünülmesi birlik yurttaşlığı yönünde hakların tanınması ile yurttaşlık alanında AB yurttaşlığının ana hatlarıyla çizilmesini sağlamıştır. Maastricht antlaşmasının birlik yurttaşlarına siyasi alanda sınırlı haklar tanıması eleştirilere konu olmakla beraber ardından imzalanan Amsterdam antlaşması ile birliğin kurumsal yapısı vatandaşlara sağlanan haklargeliştirilmiştir. Nice antlaşması ile üyelerin temsil yetkileri eşit ve adil şekilde dağıtılmış,potansiyel üyelerin durumu gözden geçirilerek karar alma mekanizması oy çokluğu esasına geçirilerek kolaylaştırılmıştır.Yurttaşa yakın bir birlik oluşturmaya çalışılmıştır. AB Anayasasının red oyları almasının ardından reform anlaşması niteliğinde olan Lizbon antlaşması ile devlet çağrışımlı marş ve bayrak gibi semboller reddedilmiş, dönem başkanlığı sistemine geçilmiş,AB komisyon üyeliği küçültülmüş ve ulusal veto yetkisi savunma,dışişleri,mali konular ve sosyal güvenlik ve kültür alanında korunmuştur. Birliğin anayasa önerisinin Fransa ve Almanya tarafından reddedilmesi üye ulus devletlerin egemenliklerinin kaybı konusunda endişe duyduklarını göstermektedir. Bu savı anayasa, marş,bayrak gibi sembollere karşı çekimser davranmaları desteklemektedir.AB anayasasının reddedilmesinin ardından Lizbon anlaşmasına dahil edilen Avrupa Temel Haklar Şartı belgesiile Birlik yurttaşlarına tanınan haklar bir belgede toplanarak üye devlet yurttaşlığının niteliği somutlaştırılmıştır.

2.4.Ulus-üstü Yapılanma Birimi Avrupa Birliğinde Avrupalı Hissetmek

Ulus üstü yapılanmanın ilk ve tek örneği Avrupa Birliği, ulus devletin geleneksel kalıpları içerisinde değerlendirilmeye çalışılan yurttaşlık kavramına ayrı bir boyut kazandırmaya devam etmektedir. Birliğin üyelerine tanıdığı bir takım hukuki ve siyasi haklar birlik yurttaşlığının ilk basamaklarını oluşturmaktayken birlik üyesi devletlerin egemenliklerinin belli bir ölçüde vazgeçmesi Birlik devlet olma yönünde ilerleyebilir mi sorusunu akıllara getirmektedir. Fakat Birlik vatandaşlarına kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda, ilk olarak üye devlet yurttaşlığını söyledikleri veBirlik yurttaşlığını ikinci plana attıkları görülmektedir. Hatta bu ayrımın bazı üye devlet yurttaşları içerisinde farklı kimlikleri ön plana çıkaracak cevaplar verecek şekilde ayrıştığı görülmektedir.(ör:Galler,Katalan vb)Bu bölümde farklı yıllar baz alınarak Avrupalı hissedip hissetmeme oranları anketlerle somutlaştırılacak, Birlik yurttaşlığı sürecindeki değişim irdelenmeye çalışılacaktır.

Avrupa Komisyonunun Avrupa Birliği ülkelerindeki Avrupalılık ve Avrupalı hissetme oranını ölçmek için 2001 yılında yaptığı ankete bakıldığında şu sonuçlarla karşılaşılır;(Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2001'den aktDuyar,2007)[115]

Tablo incelendiğinde %78 oranında oyla Lüksemburg en çok AB'li hisseden ülke olarak anketin en üstünde yer almaktadır. Coğrafi bütünleşmenin yanı sıra Lüksemburg başından beri AB'de entegrasyonu ve AB politikaların en çok destekleyen ülkelerden biri olarak tanımlanabilmektedir. Duyar bunun sebebini ülkelerin büyüklüğü ile AB'ye olan bağlılık arasındaki doğru orantıya bağlamakta ve küçük ülkelerin AB içinde kendilerini daha güvende hissettiklerinden yola çıkarak, AB'ye aidiyetlerinin daha gelişmiş olduğu genellemesine varmaktadır. (Duyar,2007) Lüksemburg'u %71 oranla İsveç ve Danimarka izlemektedir. Üçüncü sırada ise %68

[115] Avrupa'da Birlik Olmak (Duyar,2007) http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc e.t.:24.03.14

oranla İspanya bulunmaktadır. Dördüncü sırada İtalya %65 oranla yer almaktayken Finlandiya beşinci sırada %64 oranla Belçika ise %63 oranla altıncı sırada yer almaktadır. Görüldüğü üzere İsveç ve Danimarka, İspanya ve İtalya gibi AB'nin temellerini atan ülkelerin aksine kendilerini daha fazla Avrupalı hissetmektedir. Bunun yanı sıra Belçika ve Finlandiya'nın ise İspanya,İtalya'ya nazaran daha düşük bir oranda Avrupalı hissettiği söylenebilmektedir.

Tablo 2.1. Avrupalı Hissetmek (How Europeans See Themselves)

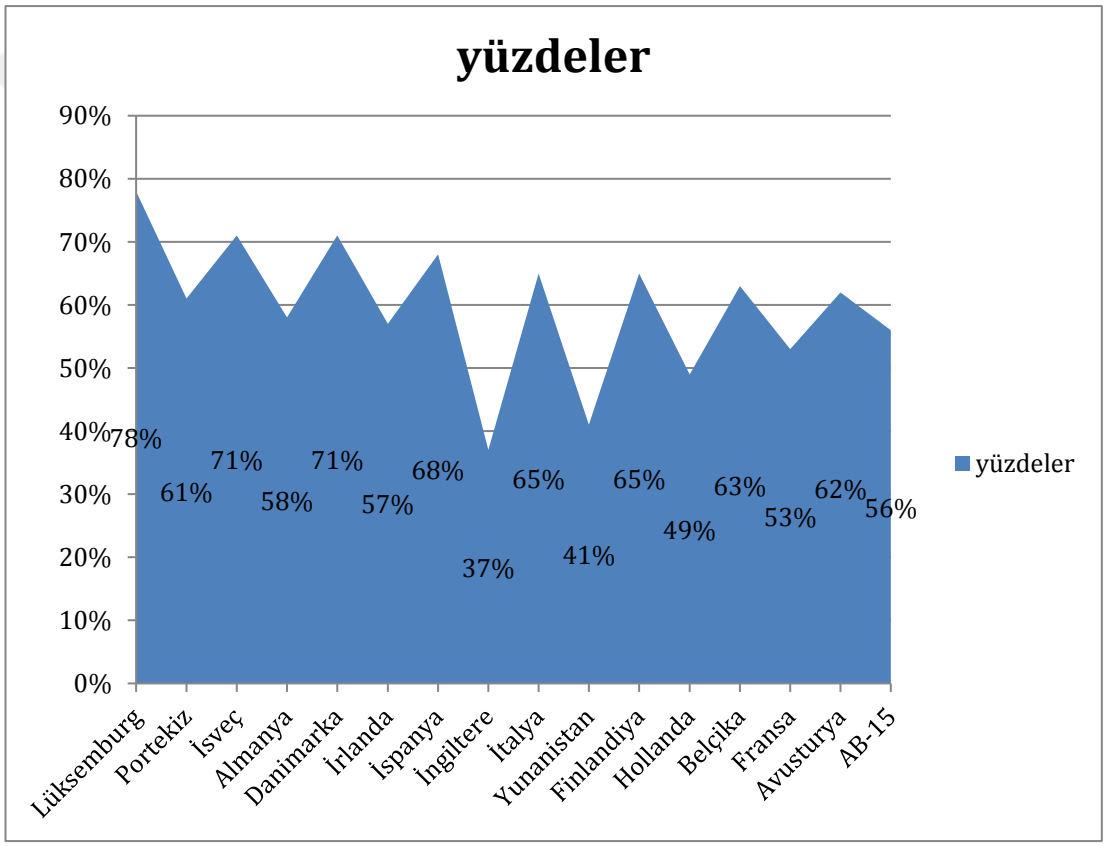

Tabloda %49 oy oranı ile dikkat çeken bir diğer ülke ise referandumda anayasaya hayır oyu vermesiyle halk ve parlamento arasında şaşkınlık yaratan ülke Hollanda'dır. Hollanda da yapılan Anayasa referandumunda parlamentonun %85 çoğunlukla desteklediği anayasayı halkın %62 çoğunlukla "hayır" demesi

konusunda sonuçların "vatandaşlar ile Lahey yönetimi arasındaki uçurumu [116] ortaya koyduğu ifade edilmektedir.

Bu konuda Hollanda da yapılan kamuoyu anketlerinde bakıldığında ise "Anayasa'ya Hayır" denmesinin sebeplerinin %32 pay ile insanların anayasa hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması sebebi ilk sırada gelmektedir. Bu sebebi ulusal egemenliklerini kaybetme kaygısı %19 pay ile izlemekteyken, hükümete veya belli siyasi partilere karşı gösterilen tepkiler %14 pay oranı ile,Avrupa'daki pahalılık ise %12 pay oranı ile takip etmektedir[117].

Bu konuda Hollanda'nın referandumda hayır oyu vermesini Duyar, AB içinde yutulma endişesine bağlamaktadır ve genelleme içerisinde Hollanda'nın bir istisna oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu önermesini Duyar, Hollanda'nın birlik bütçesine en çok katkıda bulunan ülkelerden biri olması ve ekonomik açıdan kendine daha çok güvenmekte ve bazı AB politikalarına karşı tepki verebilmekte oluşuna dayandırmaktadır. Duyar ayrıca Hollanda'nın, AB üyesi ülkeler dışında da göç alan bir ülke olduğunu özellikle, AB genişleme politikası bağlamında Türkiye'nin de birliğe katılmasının, şimdiden Türkiye'den göç alan Hollanda'yı endişelendirmekte olduğunu ifade etmektedir. Duyar'a göre Hollanda'yı istisna yapan sebeplerden bir diğeri ise siyasi partilerine olan karşıtlığının, birlik ülkesinin liberal değerlerini kısıtlayacağı inancıdır. (Duyar,2007)[118]

Tabloda %53 oy oranıyla dikkat çeken bir diğer ülke ise anayasa referandumunda hayır oyu kullanan ülke Fransa'dır. Fransa'da yapılan bu referandumda hayır oyu kullananları motive eden faktörlerin başında ise Avrupa anayasasının istihdam üzerinde negatif etki yaratacağını düşünen %37'lik bir kesim

[116]http://www.milliyet.com.tr/2005/06/02/son/sondun11.html (e.t:23.07.16)
[117]http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245276r7719.Avrupa_Anayasasi___na____Hayir_____Turkiye___ye____Hayir____Anlamini_Tasimiyor.pdf
[118] Avrupa'da Birlik Olmak (Duyar,2007)
http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc e.t.:24.03.14

yer almaktadır. AB Komisyonu'na bağlı Aurobarometre[119] (Eurobarometre) adlı kurumun yapmış olduğu ankete göre Fransa'da işsizlik oranının çok yüksek oluşu ve ekonomik duruma gösterilen tepkilerden kaynaklanan hayır oyları %26 iken hayır oyu kullananlar arasında ekonomik açıdan Anayasa taslağının fazla liberal olduğunu düşünenlerin oranı ise %19 civarındadır[120].

Tabloda %37 oy oranı ile diğer ülkeler içerisinde Avrupalı hissetme seviyesi en düşük olan İngiltere'deki sonuç ise Birliğin kurucu ülkelerinden olması sebebiyle oldukça çarpıcıdır. Bu sonucu Duyar, İngiltere'nin coğrafi büyüklüğünün dışında, sağlam tarihi ve güçlü ekonomisi ile kendine AB içinde en çok güvenen ülke olmasına ve kendisini öncelikli olarak ulusal kimliği ile tanıtmak istemesine bağlamaktadır.İngiltere'nin hayır oyu kullanmasındaki bir diğer sebep ise vatandaşlık bilincinin çok gelişmemiş oluşuna dayandırmaktadır. (Duyar,2007)[121]

Avrupa komisyonunun 2012 yılında hazırladığı raporda "Avrupa birliğine ne kadar bağlı hissettiğinizi söyleyiniz?adlı anketebakıldığında isecinsiyet, eğitim, meslek, vergi, politika alanlarında vatandaşların AB'e ne kadar bağlı hissettikleri sorgulanmaktadır.[122]

---

[119]Avrobarometre (Eurobarometre)1973 yılında Avrupa Birliği içinde kurulmuş; Avrupa Komisyonu'na bağlı bir kurumdur. Kurumun amacı; Avrupa Birliği vatandaşlarına çeşitli alanlarda sorular sormak ve bu yanıtlara göre raporlar hazırlayıp Avrupa Komisyonu'na vermektir. http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrobarometre(e.t.:24.03.2014)

[120]http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245276r7719.Avrupa_Anayasasi___na____Hayir_____Turkiye___ye____Hayir____Anlamini_Tasimiyor.pdf e.t.:24.03.2014

[121] Avrupa'da Birlik Olmak (Duyar,2007) http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc(e.t.:24.03.14)

[122]"Please tell me how attached you feel to the EU"http://ec.europa.eu /public_opinion/ archives/eb/eb77/ eb77_ citizen_ en.pdf(e.t:12.11.14)

Cinsiyet sınıflandırmasına göre; Toplam erkek nüfusunun %48sinin AB'ne tamamen bağlı,toplam kadın nüfusunun ise %44'ünün tamamen bağlı hissettiği görülmektedir. Erkek nüfusunun %50 ise AB'ne tamamen bağlı hissetmemektedir,bu oran kadınlarda ise %54 dolaylarındadır. Hiç bir fikri olamayan kadın ve erkeklerin her ikisinin oranı ise %2'de kalmıştır. Kadın nüfusunda erkek nüfusuna göre AB'e daha güvensiz ve çekimser yaklaştığı görülmektedir.

AB'ne tamamen bağlı hissedenlerin **yaş aralığına** bakıldığında ise, 15-24 yaş aralığındaki nüfusun %47'si tamamen bağlı hissederken,%51'i AB'e bağlı hissetmemekte %2'si ise kararsız kalmaktadır. 25-39 yaş aralığındaki nüfusun %45'i AB'e bağlı hissederken %53'ü bağlı hissetmemekte, %2 si ise kararsız kalmaktadır.40-54 yaş aralığındaki nüfusun ise %47'si AB'e bağlı hissederken %51'i bağlı hissetmemekte, %2'si ise kararsız kalmaktadır. 55 yaş üstü nüfusta ise %45'i AB'e tamamen bağlı hissetmekteyken,%53'ü bağlı hissetmemekte,%2'si ise kararsız kalmaktadır.Yaş aralıklarına bakıldığında ise 15-24 yaş grubu ve 40-54 yaş grubunun AB'e tamamen bağlı hissettiği ve bağlılık oranlarının aynı olduğu görülmektedir. Gençler(15-24) ve orta yaşlılar (40-54) arasında Birliğe bağlılığın 25-39 yaş skalasına göre oldukça fazla olduğu söylenebilmektedir. 25-39 yaş skalası ise Birliğe tamamen adapte olamadıklarını ifade etmektedirler. Ekonomiye direkt katkısı olan çalışan ve üreten nüfusun 22-39 yaş skalasının Birliğe tam adapte olamaması ekonomik açıdan tatminsizlikten kaynaklı olabilmektedir.55 üstü yaşlıların aynı oranda Birliğe tam adapte olamadığınısöylemesi ise muhafazar görüşlerinden, yeni şartlara adapte olamamalarından kaynaklanabilmektedir.

Eğitim durumuna göre yapılan sınıflandırmaya bakıldığında ise, toplamda 15 yaşında eğitimi sonlananların %36 sı AB'ne tam entegre hissederken,%62'si bağlı hissetmemekte %2 si kararsız kalmaktadır. Eğitimi 16-19 yaşlarında sona erenlerin %43'ü bağlı,%55'i AB'ne bağlı hissetmemekte ve %2 si bu konuda kararsız kalmaktadır. Bu oran 20 yaş ve üzerinde eğitimini sonlandıranlarda ise AB'ne bağlı hissetme oranı %57lere kadar varmakta, AB'ne bağlı hissetmeyenlerin oranı %41 ,kararsız kalanların oranı ise %2 düzeylerindedir. Eğitimine halen devam etmekte

olanlarda ise AB'ne bağlı hissetme oranı %52, bağlı hissetmeme oranı %46 ve kararsızların oranı %2 civarındadır.Görüldüğü üzere eğitim oranı arttıkça AB'e bağlı hissetme oranı paralel bir şekilde artmaktadır. Aynı şekilde eğitim seviyesi düştükçe bireyler yeni şartlara ve AB'e adapte olmakta zorlanmaktadırlar.

Meslek olarak bakıldığında ise, serbest meslek sahiplerinin %48'i AB'ne bağlı hissetmekte, %50 bağlı hissetmemekte ve %2'si kararsız kalmaktadır. Yöneticilerde ise AB'ne bağlı hissetme oranı %55,bağlı hissetmeme oranı %44 ve bu konuda kararsızların oranı %1'dir. Beyaz yakalılarda ise AB'ne bağlılık oranı %48, bağlı hissetmeyenlerin oranı %50 ve kararsızların oranı %2'dir.Zanaat,el emeği ile çalışanlarda AB'ne bağlılık oranı %43, bağlı hissetmeyenlerin oranı %55, kararsızların oranı %2'dir. Ev hanımlarında ise AB'ne bağlılık oranı %41, bağlı hissetmeyenlerin oranı %56 ve kararsızların oranı %3'tür. İşsizlerde AB'ne bağlı hissetme oranı %38, bağlı hissetmeyenlerin oranı %59 ve kararsızların oranı %3'tür. Emeklilerde, AB'ne bağlı hissedenlerin oranı %45, bağlı hissetmeyenlerde %52 ve kararsızlarda %3'tür. Öğrencilerde AB'ne bağlı hissedenlerin oranı %52 iken, bağlı hissetmeyenlerde bu oran %46, kararsızlarda ise %2'dir. Görüldüğü üzere serbest meslek sahipleri ve beyaz yakalıların AB'ne bağlı hissetme oranı aynı seviyelerde iken,bu oran işsizlerde,emeklilerde ve ev hanımlarında düşmekte, Yönetici ve Öğrencilerde artmaktadır.AB'ne tam olarak bağlı hissetmeyen kesim oranı ise en fazla işsizlerde görülmekteyken, işsizleri sırasıyla ev hanımları, zanaatkarlar, emekliler, beyaz yakalılar izlemektedir.Görüldüğü üzere AB'e en fazla entegre olmuş kesimin yöneticiler en az entegre olan kesimin işsizlerin oluşu ekonomik güvenceye sahip kesimin AB ile bütünleşebilmekteyken, işsiz kesimin AB üyeliği konusunda çekimser kalarak bütünleşemediği söylenebilmektedir.

Vergi ödeme durumuna göre, vergilerinin çoğunu ödeyenlerin %31'i AB'ne bağlı hissederken,%66'sı bağlı hissetmemekte ve %3'ü kararsız kalmaktadır. Vergilerini ara ara ödeyenlerden %44'ü AB'ne entegre olmuş iken,%52'si bağlı hissetmemekte %2'si ise kararsız kalmaktadır. Vergilerini neredeyse hiç ödemeyenler arasında ise, AB'ne bağlı hissedenler %50,bağlı hissetmeyenler %48 ve

kararsızlar %2 oranındadır. Vergilerinin tamamını ödeyenlerin,neredeyse hiç ödemeyenlere nazaran AB' e bağlı hissetme oranlarının daha düşük olduğu söylenebilmektedir.Aynı şekilde vergilerini ara ara ödeyenlerin AB ile bütünleşme oranı hiç ödemeyenlere göre daha düşük seyretmektedir. Buradan çıkarımla vergi yükünün fazla olduğu kesimler AB ile bütünleşemediğini söylemekte bunun dolaylı sebebini vergiye bağlamaktadırlar.

Politikaya karşı çok ilgiliolanlar arasında AB'ne bağlı hissedenlerin oranı %56, bağlı hissetmeyenlerin oranı %43 ve karasızların oranı %1oranındadır.

Politikayla ortalama ilgilenenlerin AB'ne bağlılık oranı %49 bağlı hissetmeyenlerin oranı %49 kararsızların oranı %2'dir.

Politikaya ilgisi az olanlar arasında ise AB'ne bağlı hissedenlerin oranı %38, bağlı hissetmeyenlerin oranı %60 ve kararsızların oranı %2'dir.

Politikayla hiç ilgilenmeyenlerin AB'ne bağlılık oranı ise %37, bağlı hissetmeyenlerin oranı %59 kararsızların oranı ise %4'tür.

Görüldüğü üzere politikayla ilgili olan kesimin AB ile bütünleşme oranı %56 oranlarındayken, politikayla hiç ilgilenmeyenlerin AB'e bağlılık oranı % 37 gibi düşük bir oranda seyretmektedir. Bu verilerden yola çıkarak politikayla ilgili olma ve AB'e bağlılığın doğru orantılı olduğu söylenebilmektedir. Ya da politikayla bağlı olanların AB ile tam bütünleştiğini,politikayla hiç ilgili olmayan kesiminse AB ile yeteri kadar bütünleşemediği söylenebilmektedir. Benzer bir şekilde politikayla ortalama ilgilenenlerin bağlılık oranı (%49) politikayla az ilgilenenlerin bağlılık oranından (%38)fazladır. Politikayla ortalama ve az ilgili olanlarla birlikte hiç ilgili olmayanların bağlılık oranlarına bakıldığında sıradan vatandaşın genel yöneliminin AB politikalarıyla ve entegrasyonla ilgilenmemek olduğu görülmektedirAynı şekilde sıradan vatandaş kendini tam olarak AB'e bağlı hissetmemekte hatta AB politikalarına karşı neredeyse ilgisiz kaldığı söylenebilmektedir.

2013 yılında ülkelere göre sınıflandırma yapıldığında AB'ne tam bağlıhisseden AB ülkelerinin (Total attached-2013)bağlılık oranlarının dağılımı şu şekildedir;(http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2013_269_en.pdf e.t.:12.11.14)

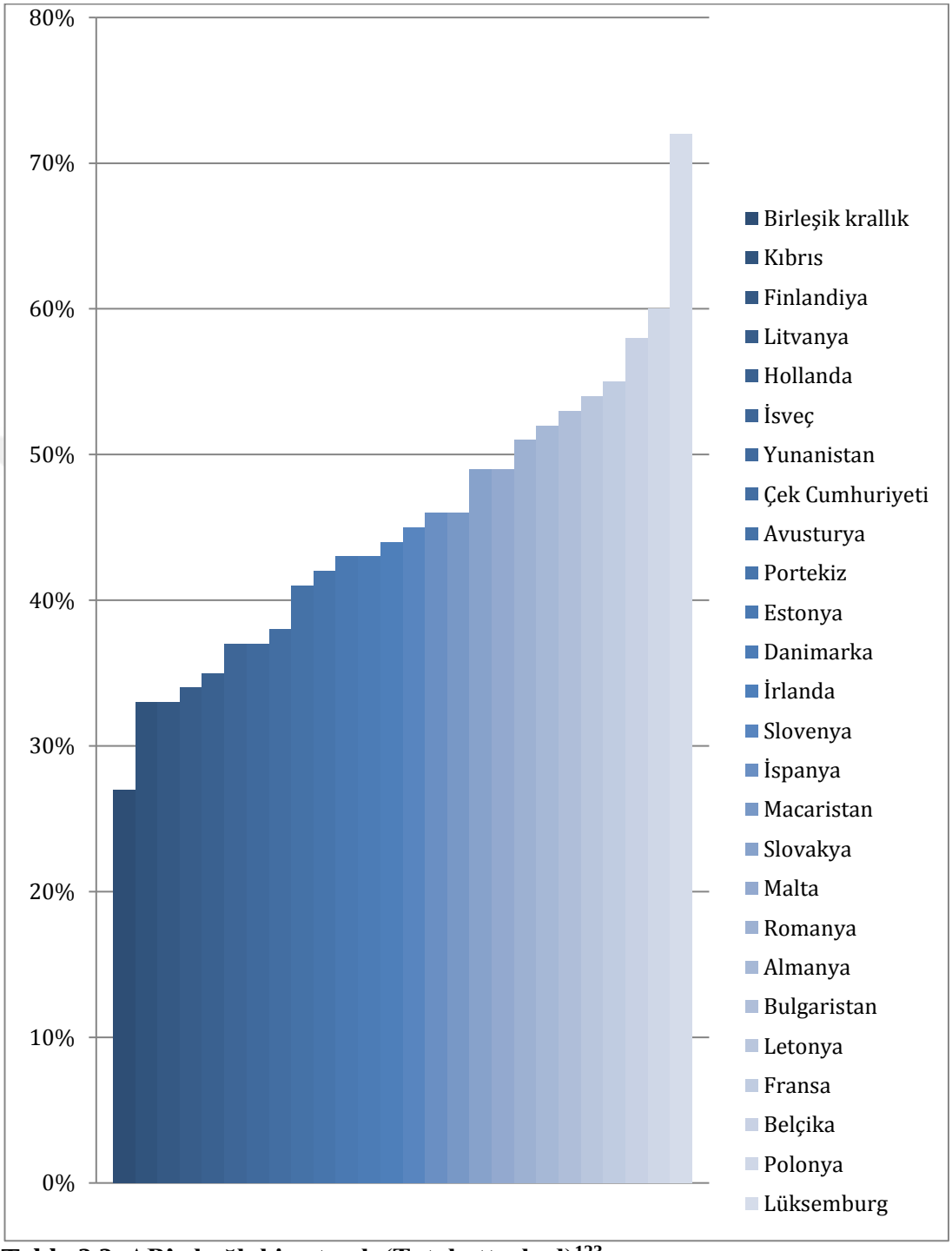

Tablo 2.2. AB'e bağlı hissetmek (Total attached)[123]

[123]http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2013_269_en.pdf(e.t.:12.11.14)

Listeyi incelediğimizde kendini AB'e en fazla bağlı hisseden ülkenin Lüksemburg olduğunu en az bağlı hisseden ülkeninse Birleşik Krallık olduğunu görüyoruz. 2016 yılında yapılan Brexit(Britain-exit ya da referandum) ile Birlikten ayrılma kararı alan İngiltere'nin bağlılık oranının en düşük oran olarak çıkması aslında 2013 yıllarından beri İngiltere'nin Birlikten ayrılma sinyallerini verdiğinin göstergelerindendir. Bunun yanı sıra Birliğin kurucu üyelerinden Lüksemburg, Belçika, İtalya ve Almanya'da oranların %50'nin üzerinde çıkması kurucu üyelerin birliğe güveninin hala sağlam olduğunu göstermektedir. Bir diğer şaşırtıcı nokta kurucu üye Hollanda'nın %49 ile kurucu üyeler arasında en düşün oya sahip olmasıdır. Diğer dikkat çekici nokta %41 ile Yunanistan ve %49 ile Hollanda ve %37 ile İngiltere'nin Avrupalı hissetme oranının en düşük olan ülkeler oluşudur. Ülkelerin ekonomik büyüklüğü göz önüne alındığında Dünya'nın en güçlü ekonomileri arasında 4. Sırada sayılan Almanya'nın %58 oranla birliğe bağlı olduğu, 5. Sırada sayılan İngiltere'nin %37 oranında bağlı olduğu, 6.sırada sayılan Fransa'nın %53 oranında bağlı olduğu,7. sırada sayılan İtalya'nın %65 oranında bağlı olduğu,8. Sırada sayılan İspanya'nın %68 oranında bağlı olduğu,11 sırada sayılan Hollanda'nın %49 oranında bağlı olduğu,14 sırada sayılan İsveç'in %71 oranında bağlı olduğu ve 19.sırada sayılan Belçika'nın %63 oranında bağlı olduğu görülmektedir. Verilerden yola çıkılarak Dünya'nın en güçlü 3 ekonomisinin Birliğe bağlılık oranının %37 ile %58 arasında düşük bir oranda kaldığı söylenebilmektedir. Diğer 5 ekonomi ise %49 ile71 arasında dağınık oranlarda ve ağırlıklı olarak %65 dolaylarında seyretmektedir. Ülkesi şu an ekonomik krizle boğuşan İtalya, İspanya gibi ülkelerde ise Birliğe ait hissetme oranı %65ve %68 dolaylarındadır. Ciddi bir ekonomik krizle yüzleşerek Birlikten ekonomik yardım paketleri alarak ekonomisini finanse eden Yunanistan'da ise Birliğe ait hissetme oranı sadece %41 dolaylarında seyretmekte Birliğe ait hissetme oranı en düşük 2. Ülke olmaktadır. Nüfus oranlarına göre bakıldığında 0.5 milyon nüfusa sahip olan Lüksemburg'un Birliğe en bağlı ülke olduğu aynı zamanda Birliğin en az nüfuslu üyesi olduğu ve 82,2 milyon nüfusla Almanya'nın ise %58 ile orta seviyede bir bağlılık gösteren en yüksek nüfuslu AB ülkesi olduğu söylenebilmektedir. Bunun yanı sıra 63.8 milyon nüfusla Fransa %53 oranla,59.3

milyon nüfusla İspanya %65 oranla, 60.6 nüfusla İngiltere %37 oranla Birlikte en fazla nüfuslara sahip olup ortalama bağlılık gösteren ülkelerdendir.

2015 yılında Eurobarometre'nin yapmış olduğu ankete göre 2007 yılından 2015 yılına kadar geçen süre içerisinde Avrupa Birliği vatandaşı olmamayı seçme şansınız olsaydı, bunu istermiydiniz? Sorusuna verilen hayır yanıtları şu şekildedir.

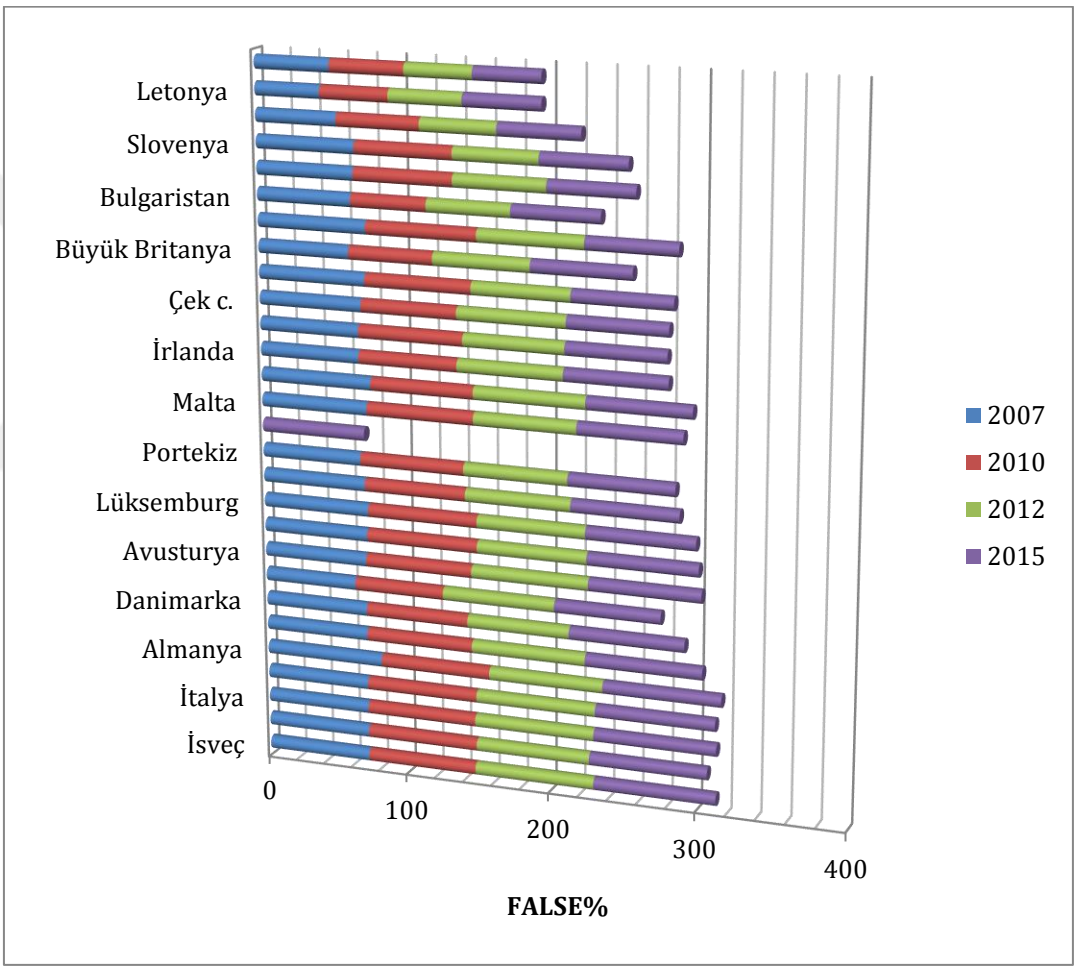

Tablo 2.3. Avrupa Birliği Vatandaşı Olmamayı Seçme Şansınız Olsaydı, Bunu İster Miydiniz?(If you so wish you can choose not be a citizen of the EU %FALSE)[124]

Tablo incelendiğinde 2007 yılında AB vatandaşı olmayı istememe oranı en fazla olan ülkenin %82 oranla İtalya olduğunu, en düşük oranın ise yani AB üyesi olmaktan vazgeçmeyi seçmeyen ülke %45 oranla Litvanya olduğu görülmektedir. Bu oran İsveç,Hollanda,İspanya,Almanya ve Danimarka'da %72 oranıyla aynı seyretmekte yani bu ülkelerin AB üyeliğine bakışının aynı ölçekte olduğu söylenebilmektedir.Finlandiya %78,Polonya %77 ve Slovakya'nın %75 aşağı yukarı aynı oranlarda olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Fransa, Portekiz İrlanda Kıbrıs, Slovenya, Romanya, Bulgaristan'ın %69-65 dolaylarında benzer oranlara sahip olduğu görülmektedir. En düşük oyskalasına sahip ülkelerin ise Litvanya %45 ve Letonya %52 olduğunu görülmektedir.

Oranlardaki sekiz yıllık farka bakacak olursak, aradaki farkın en yüksek olduğu oranın İsveç'e %83 ait olduğunu,en düşük oranın ise Letonya'ya%46 ait olduğunu görüyoruz.Aynı şekilde bu oranları %79 ile İspanya, % 78 ile Almanya, %77 ile Belçika, %76 ile Danimarka ve Finlandiya, %75 ile Avusturya,%74 ile Fransa ve Lüksemburg,% 72 ile Portekiz ve Hırvatistan, %72 ile Malta ve Polonya,%69 ile İrlanda,%68 ile Çek Cumhuriyeti,Macaristan,İngiltere,Kıbrıs izlemekte,%62 Slovakya,%60 Bulgaristan,%59 Romanya ve Slovakya,%56 Letonya,%53 Litvanya ve %46 oranla Estonya izlemektedir.Görüldüğü gibi oranlar 70-60 skalasına yığıldığından bu ülkeler için AB üyeliğine benzer bir eğilimde oldukları söylenebilmektedir. Tabloda dikkat çekici bir diğer nokta Hırvatistan'ın 2013 yılında üyeliğinden sonra yapılan ankette oranın oldukça yüksek çıkmış

[124]http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-eurobarometer-430-citizenship_en.pdf (e.t.:12.11.14)

olmasıdır.Yeni üye olmuş bir ülke için AB vatandaşlığına bağlılık oranının yüksek çıkması oldukça beklenen bir sonuçtur.

Tabloda üye ülkelerin 2007-2015 yılları içerisinde kendi oranları arasında bağlılık oranlarında en fazla düşüş farkı olan ülke altı puanlık düşüşle Polonya ve Slovakya. Görüldüğü üzere sayılacak bu ülkeler aradan geçen sekiz yıllık zaman farkına göre AB vatandaşlığı konusunda fikri olumsuz yönde değişmekte giderek AB vatandaşlığından vazgeçme oranlarının artmakta olduğu görülmektedir. Polonya'yı 5 puanlık düşüşle Bulgaristan,3 puanlık düşüşle Çek cumhuriyeti,2 puanlık düşüşle Finlandiya,Avusturya ve İtalya iken,1 puanlık düşüşle Kıbrıs olduğu görülmektedir. AB vatandaşlığını konusunda aradan geçen sekiz yıla rağmen değerlerinde değişme gözlenmeyen tek ülke ise Birliğin kurucu ülkelerinden Lüksemburg.Birlik vatandaşlığı konusunda olumlu fikirleri sekiz yılın sonunda artan ülkelerse yani puan farkı artan ülkelerse şu şekildedir; On iki puanlık farkla AB vatandaşlığı konusuna daha pozitif yaklaşan üye Belçika,Belçika'yı On bir puanlık farkla İsveç,İsveç'i ise dokuz puanlık farkla Hollanda,yedi puanlık farkla İspanya,altı puanlık farkla Almanya ve Macaristan,beş puanlık farkla İngiltere ve Fransa,dört puanlık farkla Danimarka izlemektedir. Birliğin kurucu ülkeleri İtalya,Belçika, Lüksemburg,Hollanda,Fransa ve Almanya'da sekiz yıllık süreçte Birlik vatandaşlığına yönelik yönelime bakıldığında İtalya hariç diğer beş ülkenin oranlarında pozitif yönde artış olduğu yani bu ülkelerin Birlik vatandaşlığına giderek daha olumlu yaklaştığı söylenebilmektedir. Bu oran İtalya'da ise iki puanlık olumsuz yönde bir seyir izlemektedir. Kurucu ülkelerin oranları arasında en fazla olumlu yönelim ise on iki puanlık farkla Belçika'dır. Belçika'yı dokuz puanlık olumlu artışla Hollanda,altı puanlık olumlu artışlaAlmanya,beş puanlık olumlu artışla Fransa izlemektedir. Kısaca kurucu ülkelerin AB'e ve Birlik vatandaşlığa inancı giderek artmakta olduğu ve giderek ortak kimlik ve vatandaşlık anlayışı çerçevesinde bütünleşmenin devam etmekte olduğu söylenebilmektedir.Ekonomik açıdan bakılacak olduğunda Almanya,İngiltere,Fransa,İtalya,İspanya gibi Dünyanın en zengin on ekonomisi içerisinde bulunan Ab üyesi ülkelerin sekiz yıllık süreçte AB vatandaşlığına karşı olumlu tutumlarında beş puan dolaylarında genel olarak artış

olduğu görülmektedir. Bu Dünyanın en zengin gelişmiş ülkelerinin AB vatandaşlığı konusunda destekleyici tutum takındığının bir göstergesidir. Buradaki tek istisna İtalya'dır. Birliğin kurucu ülkelerinden İtalya kurucu ülke olmasına rağmen iki puanlık düşüşle birlik yurttaşlığına olan inancı yıllar geçtikçe azalan yönde çekimser seyir izleyen ülkeler arasındadır.

2015 yılında yapılan bir diğer araştırmaya göre ise,İngiltere'nin Avrupa kimliği konusunda diğer Avrupalı devletlere nazaran daha az kucaklayıcı olduğu ya da Avrupalı hissetme oranının düşük olduğu görülmektedir. (http://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2015/10/Analysis-paper-2-Do-we-feel-European.pdf e.t:09.01.2016)

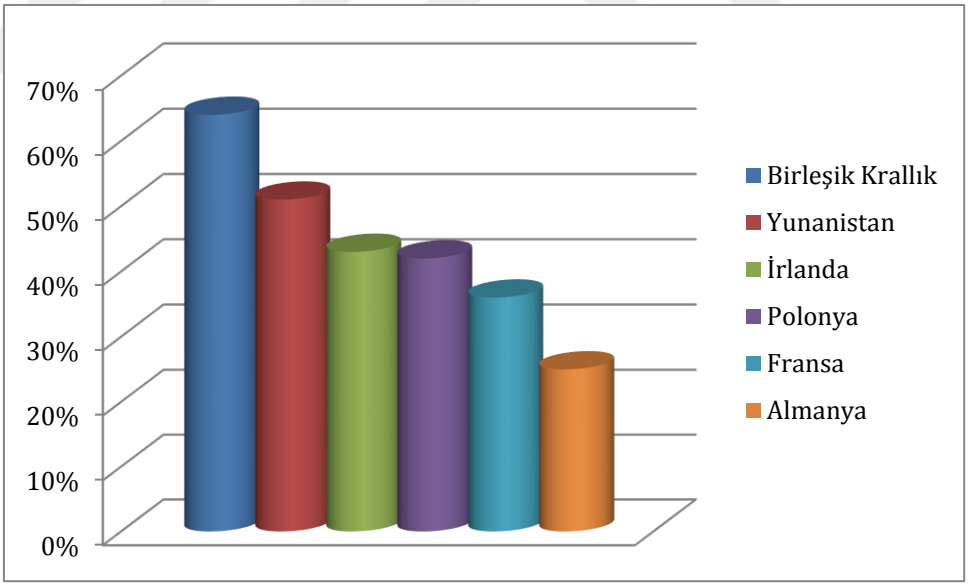

Tablo 2.4.Avrupalı hissetmemek (Daha az Avrupalı hissetme oranı)[125]

[125](http://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2015/10/Analysis-paper-2-Do-we-feel-European.pdf (e.t:09.01.2016)

Tablo incelendiğinde kendisini diğer Avrupalı milletlere oranla en az Avrupalı hisseden milletin %61 oranla Birleşik Krallık olduğu görülmektedir. Birleşik krallığı Avrupalı hissetmeme oranı ile % 51 ile Yunanistan, %43 ile İrlanda,%42 ile Polonya izlemektedir. Avrupalı hissetmeme oranları en az olan ülkeler ise %36 ile Fransa ve %25 oranla Almanya'dır. Görüldüğü üzere Avrupalı kimliğini kucaklayan entegre olmuş ülke, birliğin finansörü ve işgücünü büyük oranda karşılayan Almanya'dır.

Birlik içerisinde kendisini enaz Avrupalı hissedenBirleşik krallık ise kendi içerisinde bir takım kimlik problemlerini geçmişten günümüze yaşamaya devam etmektedir. Britanya'da2008 yılında yapılan kamuoyu yoklamalarında kendini Britanyalı olarak tanıtanların oranı oldukça azdır.[126] Britanya'daki "Britanyalı kimliğinin" ölümü ise eski İngiliz kimliğine dönüş olarak görülmektedir.Britanya topraklarının en büyük parçasını oluşturan İngiltere'de 10 kişiden 4'ü kendini sadece İngiliz ya da öncelikle İngiliz olarak tanımlamaktadır. (Kadıoğlu,2010:162) Uzun bir sürenin ardından içerisindeki etnik azınlıkların artmasına rağmen değişen pek bir şey olmamıştır. Britanya'da kendini Avrupalı olarak görenlerin oranı %15 gibi oldukça düşük bir oranda kalmaya devam etmektedir. (http://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2015/10/Analysis-paper-2-Do-we-feel-European.pdf)

Birkaç ay önce Birleşik Krallığın Avrupa Birliğinden ayrılması yönünde yapılan referandum sonuçları bu görüşe paralel niteliktedir. Avrupa Birliğinden % 52 oyla ayrılmaya karar veren 17 milyon seçmen ülkenin %52 sini oluşturmaktayken,bu referandum sonuçlarının ülke geneline şu şekilde yansıdığı görülmektedir. İskoçya'da %38 ayrılalım,%62 kalalım yönünde oy kullanılmaktayken,Londra'da %40.1 ayrılalım,%59.9 kalalımyönünde oy kullanılmıştır. Kuzey İrlanda %44.2 ile ayrılalım, %55.8 ile kalalım derken, Güneydoğu %51.8 ayrılalım,%48.2 kalalım, Galler %52.5 ayrılalım,%47.5 kalalım derken Güneybatı %52.6 ayrılalım,%47.4 kalalım,Kuzeybatı %53.7 ayrılalım,%46.3 kalalım,Doğu %56,5 ayrılalım,%43.5 kalalım,Yorkshire ve Humber %57.7 ayrılalım,42.3 kalalım,Kuzeydoğu %58

[126] İskoçya'da kendini Britanyalı olarak tanıtanların oranı sadece %14 iken, halkın %79'u kendisini öncelikle İskoç olarak tanımlamaktadır. (Kadıoğlu,2010:149)

ayrılalım,%42 kalalım, Ortadoğu bölgeleri %58.8 ayrılalım,%41.2 kalalım, Ortabatı bölgeleri59.3 ayrılalım,%40.7 kalalım yönünde oy kullanmışlardır. Görüldüğü üzere Birlikten ayrılma talebi %50den fazla olan bölgeler sırasıyla Ortabatı, Ortadoğu,Kuzeydoğu, Yorkshire ve Humber,Doğu Kuzeybatı,Güneybatı,Galler ve Güneydoğudur. Bölgelerin çoğunluğunun aksine Birlikte kalmayı tercih edenlerin ise sırasıyla İskoçya,Londra ve Kuzey İrlanda olduğu görülmektedir. Birlikte kalmayı en az isteyen Ortabatı bölgesiyken Birlikte kalmayı en çok İsteyen İskoçya olmuştur.(http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-haberleri-ingiltere-abden-cikti-mi-referandumda-sasirtan-sonuc-40121490) e.t.:22.07.16

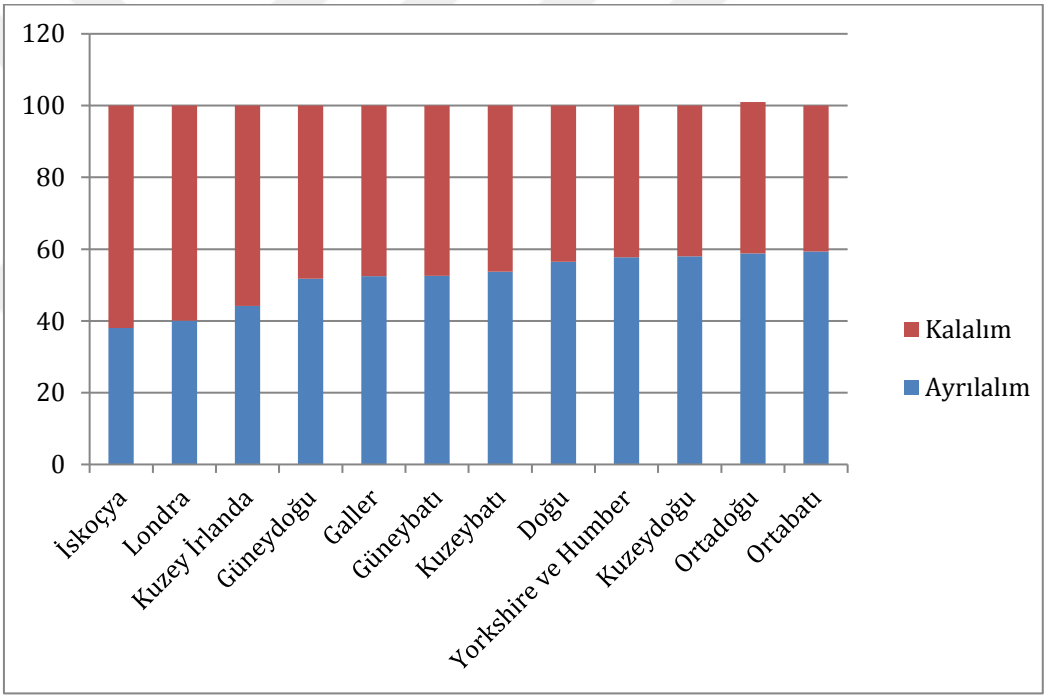

Tablo 2.5. Birleşik Krallık AB Üyeliği Referandum Sonuçları[127]

Referandum sonrası şaşırtıcı bir diğer sonuç ise 2014 yılında İskoçya Bağımsızlık referandumunda %55.3 ile hayır oyu kullanarak Birleşik Krallıktan ayrılmama kararı veren İskoçya'nın Birlikten ayrılacak Birleşik Krallıkta kalmak istememesi ve bu sebeple ayrılma yönünde referanduma tekrar referanduma

[127]http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-haberleri-ingiltere-abden-cikti-mi-referandumda-sasirtan-sonuc-40121490 (e.t.:22.07.16)

gideceğini açıklaması olmuştur.Birlikte kalma yönünde %62 oranla en fazla istekli olan İskoçya'nın referandum sonrası bu kararı oldukça beklenen bir açıklamadır.(http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_canli_ab_referandum)

III. BÖLÜM

YURTTAŞLIK/VATANDAŞLIK KAZANIMIVE YURTTAŞLIKKAVRAMINA İLİŞKİN ANAYASAL DÜZENLEMELER

3.1. Yurttaşlığın/Vatandaşlığın Kazanımı

Vatandaşlığın kazanılması ya da kaybedilmesi konusunda her devletin iç (ulusal) hukuk normlarınca belirlenen bir kurallar bütünü bulunmaktadır. (Aybay,1962:9)Devletler hukuku anlayışına göre her devlet ihtilafsız bir şekilde hangi kişilerin kendi vatandaşı bulunduğunu kendi kanunlarıyla tayin etmek serbestîsine sahiptir. Buna karşılık hiçbir devlet bir diğer devletin vatandaşlarını tayin yetkisine sahip değildir. Aksi halde bu tayin diğer devletlerin hakimiyet haklarına müdahale teşkil edecektir.Nomer,2010:5 Bu bir devletin diğer devletin vatandaşlarını toplu halde kendi vatandaşlığına almasının söz konusu olacağı anlamına gelebilecektir.(Nomer,2010:10)

Vatandaşlık düzenlemelerinde geniş bir serbestîye sahip olunmasına rağmen her devletin bu düzenlemelerinde "milletlerarası sözleşmeler[128],milletlerarası tatbikat

[128] Tabiiyet Kanunlarının İhtilafından doğan Bazı kanunların İhtilafından Doğan Bazı Sorunların Halli Hakkında Lahey Sözleşmesi(1930),Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi,Mültecilerin Hukuki Durumlarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi(1951),

ve vatandaşlık alanında genel kabul görülen prensiplerle[129]uyumlu olmasına dikkat etmesi gerektiğisöylenmektedir. Bugüne kadar milletlerarası sözleşmelerde yer alan vatandaşlık kanunlarının düzenlenmesinde dikkate alınması gereken üç temel prensip bulunmaktadır.(Nomer,2010:6)

-Her kişinin vatandaşlığı olmalıdır. (10,Aralık,1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi md. 15[130])

-Kişi vatandaşlığından keyfi olarak mahrum edilmemelidir.

-Vatandaşlık kişiye zorla yükletilmemeli, vatandaşlığını terke de zorlanmamalıdır.

Her kişinin vatandaşlığı olması maddesi her şahsın vatandaşlığa sahip olmasının gerekliliğini ifade etmekteyken, aynı zamanda vatansızlığı önleme amaçlıdır.[131](Nomer,2010:9-10)Milletlerarası platformda kişiyi himaye edecek bir devletin gerekliliği olduğu gibi devletin de kendisine varlık veren bir topluluğun üyelerini kolayca saptama imkânına sahip olması bir gerekliliktir. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:31)

Bunun yanı sıra vatandaşlığın kazanılması durumu kanun yoluyla kişinin rızası olmadan gerçekleşir.İlgilinin rızası sonradan vatandaşlığın kazanılmasında gerek duyulan bir kriterdir. Ayrıca vatandaşlıktan keyfi şekilde mahrum edilme devletin keyfi olarak kullanacağı bir yetki olmadığı gibi, vatandaşlığın terk edilişi de

---

Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi milletlerarası sözleşmelerdir. (Turhan veTanrıbilir,2012:35)

[129] 1930 tarihli Lahey Milletlerarası Kodifikasyon Konferansı kararlarından olan Vatandaşlık Kanunlarının İntibaksızlığından Doğan Bazı meseleler Hakkındaki sözleşme

[130] Madde 15: 1)Her ferdin bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır. 2)Her kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemez. 30.8.1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına Dair New York Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 7. Maddesi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yukarıda belirtilen 15. Madde hükmüne atıf yapmak suretiyle bu hükümde belirtilen hakları, âkit devletler için bağlayıcı hale getirmiştir.

[131] Diğer bir açıdan tek vatandaşlığa sahip olma çifte vatandaşlığı önleme bugünkü milletlerarası vatandaşlık hukukuna uygun bulunmamakla (Nomer,2010:10) birlikte, devletlerin milli düzenlemeleri çerçevesinde çok vatandaşlığı önlemeye çalışarak bir takım hükümler getirmeye çalıştıkları da görülmektedir. Örneğin TVK'nda yer alan seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını kayıp ve çıkma müessesesi çifte veya çok vatandaşlığı önlemeye yöneliktir. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:33)

keyfi olarak kullanılan bir yetki olmamaktadır.(Nomer,2010:9-10) Vatandaşlığı terkin serbest olması zorla yükletilmemesi insan hakları ilkesi içersinde ele alınabilmektedir. Kişi bu ilkeye göre doğumla kazandığı vatandaşlığı istediği zaman değiştirebilmektedir.Bu ilke vatandaşlığın zorunlu ve sürekli bir bağ olduğu görüşünü çürütür niteliktedir. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:33)

"Her devletin kendi uyruklarının kimler olacağı kendi yasalarıyla (legislation) belirlemekte serbest olması gerektiği" uluslar arası hukukun kabul ettiği bir ilke olmakla birlikte, uluslar arası hukuk normlarında da vatandaşlığın kazanılması ve kaybı konusu Lahey Sözleşmesinde ele alınmış, evrensel hukuk normu kabul edilmiş üç madde bulunmaktadır. Bu madde Uyrukluk Yasalarının Çatışmalarıyla İlgili Bazı Sorunlara İlişkin Sözleşme'de (Lahey,12Nisan,1930) de benimsenmiştir.(Aybay,1962:9)

-Her devlet kimlerin kendi uyruğu olduğunu kendi hukuku (kanunları) uyarınca kendisi belirler (madde 1)

-Kişinin belirli bir devletin uyrukluğuna sahip olup olmadığı konusunda ortaya çıkan sorun, o devletin hukuku uyarınca çözülür (madde 2)

Nitekim Lahey Sözleşmesi'nde her ne kadar devletlerin kimlerin kendi uyruğu olduğu konusunu iç hukuka bıraktığı görülse de; Lahey sözleşmesi uyrukların kimler olduğunu özgürce saptama konusunda yetkilerini sınırlamaktadır. Bir devletin bir kişiye doğum olgusuna dayanarak uyrukluk verebilmesi için, o devletle kişi arasında doğum yeri veya kan bağı açısından bir bağlantı olması gerektiği geleneksel olarak kabul edilmektedir. (Aybay,1962:10)Fakat vatandaşlığın asli kazanımları haricinde sonradan kazanıldığı müktesep vatandaşlık kazanımı da bulunmaktadır. (Turhan ve Tanrıbilir,2012:27)

3.1.1.Vatandaşlığın Asli Kazanımı

3.1.1.1.Doğum yeri ilkesi (toprak esası-jus soli)

Devletler hukuku her devlete, bir şahsın doğumunu, ister kanun gereği, isterse ilgilinin rızası hilafına olsun, vatandaşlığın verilmesini gerek gerektiren bir sebep olarak kabul etmek hakkını vermiştir. (Nomer,2010:11) Bu ilke kişinin doğduğu ülke hangi devletin egemenliği altında ise kişinin o devletin uyruğu olmasını öngörür. Uyrukluk konusunu düzenleyen yasalarını doğum yeri ilkesine dayandıran devletler açısından; ana babasının uyrukluğu kişinin uyrukluk kazanmasında bir rol oynamayacaktır. (Aybay,1962:11)

19. yüzyıl sonunda dışarıdan göç alan ülkelerin vatandaşlık hakları çoğunlukla jus soli ilkesi (yabancı bir anne babadan doğmasa bile yeni doğan kişinin doğduğunda ya da reşit olduğunda doğduğu ülkenin yurttaşlığını alması) üzerinden temellenmekteydi.(Dufoix,2011:88)

Bugün hâlâ daha çok göçmen kabul eden devletlerin benimsedikleri bu ilkeyle, devletler belli bir nüfusa ulaşıp sadece nüfuslarını çoğaltmakla kalmamakta, belli bir ulus da oluşturulmaktadırlar. Çünkü ortak asıllılık bağı zamanla ortak milli birliği oluşturmaktadır. Jus soli yani toprak esası ilkesini kabul eden devletler bugün bunu büyük bir dikkat ve ölçü ile bazı özel durumlarda, örneğin vatansızlığı önlemek amacıyla uygulamaktadırlar. (Cin,2003:8)

Bu şekilde yabancı muhacirlerin en çok iki nesilde en azından vatandaşlık hakları çerçevesinde yerli halkla kaynaşması temin edilmeye çalışılmaktadır. (Nomer,2010:11)

3.1.1.2.Kan Bağı ilkesi (kan esası-jus sanguinis)

Bu ilke kişinin soydanlık nesep bağıyla bağlandığı anasının veya babasının (veya her ikisinin) uyrukluğunu almasını öngörür. Uyrukluk konusunu düzenleyen yasalarını kan bağı ilkesine dayandıran devletler açısından, doğum yerinin ana-babanın ülkesinde veya yabancı bir devlet ülkesinde olması, kişinin uyrukluk kazanmasında bir rol oynamayacaktır. (Aybay,1962:12)

Başka bir deyişle vatandaşlığın kazanılabilmesi için, vatandaşlığı talep eden kişinin, vatandaşlığı istenen devletin ulusal yapısı ile aynı milli (etnik) kökten gelmesi gerekir. Böylece devletin milli bütünlüğü korunmuş olur. Buna göre vatandaşlığın kazanılması için ailenin vatandaşlık statüsüne göre çocuğun doğum yeri önemli değildir. Çocuk nerede, başka bir deyişle hangi devlette doğarsa doğsun ailesinin vatandaşlığını kazanır. (Cin,2003:8) Muhacir gönderen ülkeler, mümkün olduğunca uzun süre hicret eden vatandaşları eski vatanlarına bağlı tutmak için bu ilkeyi kullanmaktadırlar.Devletler hukuku böyle bir vatandaşlığın, ilgililer milli devletleriyle bütün diğer bağlarını sona erdirmiş olsalar dahi, nesiller boyunca devam etmesine karşı çıkmamaktadırlar.(Nomer,2010:11)

Soy bağı esasının (Jus sanguinis) doğum yerine kıyasla daha sık kullanıldığı kabul edilmektedir.Günümüzde vatandaşlığın %97'si doğumla elde edilmektedir. (Shachar ve Hirschl, 2007: 254'den akt. Özyurt,2009:162) Vatandaşlığın doğumla sınırlı olması ve vatandaşlık haklarının vatandaş olmayanlardan esirgenmiş olmasının evrensellik yönünde bir sınırlandırmayı, engeli ifade ettiği savunulabilmektedir. (Özyurt,2009:162)

3.1.2.Vatandaşlığın Sonradan Kazanımı (Müktesep Vatandaşlık)

Müktesep vatandaşlık, kişinin doğumundan sonra, doğumundan başka bir nedenle kazandığı vatandaşlığı ifade etmektedir. Kişinin doğumundan sonra ve doğum dışında vatandaşlık kazanmasına yol açan nedenler kişinin iradesi veya yetkili makam kararı veya hukuki işlemin kanuni sonucu veya milletlerarası sözleşmelerdir. (Turhan ve Tanrıbilir:2012:28)

Devletin halefiyeti konusunda, bir devletin ülkenin bir kısmını diğer bir devlete devretmesi gibi, devletler hukukunun tanıdığı bir ilhak olayında ilhak eden devlet, ilhak esnasında ilhak edilen ülke parçasında oturmakta olup,halen ülkesi ilhak edilen devletin vatandaşlığına sahip şahıslara kendi vatandaşlığını verme hakkına

sahiptir.[132] Devletler hukukuna göre bir devletin vatandaşlık hakları çerçevesinde aile birliğini muhafaza maksadıyla, kendi vatandaşı bir erkekleevlenen her kadına vatandaşlığını otomatik olarak vermesi de **evlilikle kazanılan**ayrı bir müktesep vatandaşlık durumudur. Bir diğer durum ise **irade (taleple)** ile vatandaşlığa alınma durumudur.(Nomer,2010:12)

Örneğin vatansız veya yabancı kişiler, Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan şartlar oluştuğu takdirde, Türk vatandaşlığına alınma için talepte bulunabilmektedirler.Kişilerin bu talebi Bakanlar Kurulu ve İçişleri Bakanlığı tarafından kabul edildiği takdirde, bu kişiler Türk vatandaşlığına alınırlar ki buna yetkili makam kararıyla alınma denmektedir.(Turhan ve Tanrıbilir:2012:28)

3.2.Dünya AnayasalarındaVatandaşlık Anlayışı Tanımları

Dünya devletlerinin oluşum süreçlerinde görülmekte olan farklılıklar –kimi devletlerin ırk,soy,etnik köken birliğine yaptığı vurgu kimi devletlerinse birlikte olma arzusuyla önce ulusal duyguyu benimsemesi hiç kuşkusuz devletlerin vatandaşlık kavramı ve tanımlamaları üzerinde farklılıklara neden olmuştur.

Bu farklılık Anglo-Amerikan dünyası ile Avrupa arasında devlet oluşum süreçlerindegözlemlenebilmektedir. Devlet oluşum sürecinde görülen bu farklıklar devletin insan unsuru üzerinde bir takım farklılıkların oluşmasına yol açmıştır. Örneğin İngilizce konuşulan ülkelerde devletle millet eşit görülmekte olup; halk belli bir devleti veya milleti oluşturan insan topluluğu olarak kabul edilmekte kısaca devlet insan unsurunu tanımlamaktadır. Bunun aksine Avrupalılar insan unsurunu yani milleti devletten ayrı görmekte,milleti veya halkı dil,din,kültür,tarih köken gibi ortak özelliklerin birleştirdiği, devlet organizasyonundan ayrı bir bütün olarak değerlendirmektedirler.19. yüzyılın romantik milliyetçiliğine dayanan bu oluşumun İtalya ve Almanya'nın siyasi birliğinin sağlanmasına ideolojik temel oluşturduğu gözlemlenebilmektedir.(Doğan ve Şit,2008:14)

[132] Örneğin Rusya'nın Kırımı ilhakı.2014 Kırım krizi olarak bilinen olayda Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyetini Rusya'nın ilhakı ile sonuçlanmıştır.

Bilindiği üzere İtalya ve Almanya gibi uluslar etnik köken,ırk,soy gibi kavramları kutsallaştırmış ve bu devletlerde ulusal duygu ulus devletten önce oluşmuştur. Bunun aksine Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde ise dil,mezhep,etnik köken unsurları ikinci plana atılmış ve ulus devlet önce ulusal duygu daha sonra oluşmuştur.Bu farklılık hiç kuşkusuz vatandaşlık tanımlamalarına da yansımıştır. Alman anayasasının Almanlığa yaptığa vurguda bu durum açıkça gözlemlenebilmektedir.Aynı şekilde göç almış ve almakta olan ülkeler sığınma konusunu anayasada düzenlemekte hassas davranırken, (ör:Almanya, Hollanda, İspanya vb.) farklı etnik kökene sahip olmayan homojen ülkelerde bu konuda anayasada düzenlemeye gerek duymadığı gözlemlenebilmektedir.

Ulus devletin, toplumun kendini tayin etmede bir araç olarak görüldüğü ve politik hukuki düşüncede toplumcu geleneğin hakim olduğu bu yaklaşım karşısında ABD'de liberal bireyci gelenek ağır basmıştır. ABD'de vatandaşlık(citizenship)[133] ile milliyete dayalı tabiiyet (nationality) kavramları birbirinden uzak kavramlar iken, Avrupa'da bu iki kavramın iç içe olduğu görülmektedir.Bu nedenle Avrupa'da vatandaşlığın kazanılmasında milliyetin önemi daha büyük olmuştur.(Doğan ve Şit:2008,14)Bu konuda ABD'nın farklı etnik kökene sahip kişilerden oluştuğu unsuru ağır basmaktadır. Bu sebeple milliyete dayalı tabiiyet kavramı (nationality) ikinci plana itilmiştir.

İncelenen 27 ülke anayasalarında[134] gerek yönetim yapıları, gerek etnik köken-soy birlikteliği unsurlarına verilen önem gerekse ulus devlet oluşum süreçleri farklılık göstermektedir. Bu anayasalarda federatif yapıya sahip ABD,Belçika,Almanya gibi ülkeler bulunmaktayken, Belçika,Danimarka,Hollanda,Büyük Britanya, İspanya, İsveçgibi parlamenter

[133] Çoğu Amerikalı kendisini ABD vatandaşı (citizenship) olarak tanımlamakta, nationality kavramı ise etnik kökene vurgu yapmaktadır. Nationality terimi bu haliyle milliyetin ağırlıklı unsurunu oluşturduğu geniş anlamıyla tabiiyet olarak nitelendirilebilmektedir. (Doğan ve Şit,2008:14)

[134] Ulus üstü vatandaşlığın ilk ve tek örneği AB vatandaşlığından yola çıkılarak vatandaşlığın ulus üstü boyutu küresel yurttaşlık tartışmalarına açıklık getirmek amaçlanmıştır. Bu sebeple Tüm AB üyesi devletlerin anayasalarında yer alan vatandaşlık tanımlamalarına yer verilmiştir. Bir diğer incelenen ülke ABD örneği ise, yurttaşlık konusunda jus soli ve jus sangiunis unsurlarını tek tek veya birlikte kullanan ender ülkelerden olması sebebiyle örnek olarak seçilmiştir ve 27 ülke anayasası bu çerçevede incelenmiştir.

monarşi ile yönetilen ya da yarı başkanlıkla yönetilen Fransa gibi ülkeler de bulunmaktadır. Vatandaşlık kavramının yaşadığı dönüşüm farklı yönetim yapılarına sahip bu ülkelerin vatandaşlık tanımlamaları üzerinden ele alınıp aydınlatılmaya çalışılacaktır.

3.2.1.ABD Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Vatandaşlık hukukunun anayasal dayanağı olan 14. Amendment'ın[135] yürürlüğüne girmesine kadar Amerikan Anayasasında vatandaşlık kavramı ve vatandaşlık unsurları tanımlanmamıştır. 14. Amendment'ın 1. Paragrafında vatandaşlığın bir tanımı verilmemekle birlikte, vatandaşlık kazanmak için gerekli koşullar belirlenmiştir. Paragrafa göre "Birleşik Devletlerde doğan veya vatandaşlığa kabul edilen ve Birleşik devletler yetkisine tabi olan herkes, Birleşik devletlerin ve ikamet ettikleri Eyaletin vatandaşı" kabul edilmektedir. Görüldüğü gibi 1. Paragrafta teknik olarak vatandaşlık tanımı yapılmamakla birlikte bir eyaletin ve Birleşik devletlerin vatandaşı olmanın koşulları ifade edilmiştir.

14. Amendment'ın bu şekilde bir düzenleme yapmasının nedeni vatandaşlık statüsüne ilişkin koşulların Anayasa metni içine alınıp anayasal güvenceye kavuşturulması; böylece eyaletlerin bu koşulları yerine getiren kişinin vatandaşlık haklarını inkâr etme yetkisini ortadan kaldırmaktadır. (Smith,1997:34'den akt Doğan ve Şit,2008:16) 14. Amendment aynı zamanda vatandaşlığın federalleştirilmesini amaçlamaktadır. 1. Paragrafın 2. cümlesinde ifade edilen ABD vatandaşlarının ayrıcalıkları ve muafiyetleri ibaresi hakların federal güvence altına alınmasını ifade etmektedir.Önceki dönemlerde vatandaşlığın anlamı ve düzenlenmesinin eyaletlerin yetkisinde bulunmaktayken, eyaletlerin bu yetkisi kaldırılarak, yetki paylaşımı yeniden düzenlenmiştir.(Bosniak,2002:419'dan akt. Doğan ve Şit,2008:16)

[135] 14. Amendment :ABD Anayasasında 9 Haziran 1868'de yapılan ve vatandaşlık hakları ve hukukun eşitliği prensibini içeren 14. Yasa değişikliğini ifade etmektedir.

3.2.2.Alman Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Alman Anayasası'nda "Almanlığa" vurgu yapılmakta olup bazı maddeler "Tüm Almanlar" şeklinde başlamaktadır. Anayasa kapsamında (Md116 1. Fıkra) "Bu Anayasadaki anlamda Alman, diğer yasal düzenlemeler saklı kalmak üzere, Alman vatandaşlığına sahip olanlar veya Alman soyundan olup 31 Aralık l937 tarihindeki Alman İmparatorluğu sınırları içinde kabul edilmiş olan mülteci veya sürgün edilenler ile bunların eşi veya füru(altsoyu) olarak kabul edilmiştir. [136]Görüldüğü üzere Alman Anayasası Alman Vatandaşlığına sahip olan kişiler ve 116 madde kapsamında Alman olarak kabul edilen kişileri vatandaş olarak saymaktadır.

Anayasanın 16. maddesine göre, Alman vatandaşlığı geri alınamaz. Vatandaşlık, ilgili kişinin arzusuna aykırı olarak vatansız kalmaması şartıyla, ancak bir yasaya dayanarak kaybettirilebilir (16/1) Ayrıca, hiçbir Alman yabancı bir devlete iade edilemez. Ancak, hukuk devleti ilkelerini gözetmek koşuluyla, Avrupa Birliğinin bir üye devletine veya uluslararası bir mahkemeye iadeler yasa ile düzenlenebilir (16/2).

Alman anayasasının vatandaşlığa kabul maddesinin a bendindeki sığınma kabul koşulları ise vatandaşlığın olası kazanımı konusunda önem arz etmektedir. Nitekim 116. madde uyarınca mülteci ve sürgün edilenler 1937 tarihinde Alman soyundan olmak koşuluyla[137] vatandaşlığa kabul edilmiştir. Alman Devleti sığınmacı olarak kabul edilecekleri şu maddelerle madde 16a'da tasvir etmektedir. (16a/1) Siyasi nedenlerle kovuşturulanlar sığınma hakkına sahiptir. (16a/2) Avrupa Birliğinin bir üye devletinden veya mülteci hakları hakkındaki antlaşmanın ve Avrupa İnsan Hakları ve Özgürlüklerin Korunması Hakkında Sözleşme'nin fiilen uygulandığı üçüncü bir devletten giriş yapan kimse birinci fıkradan yararlanamaz. Birinci

[136]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf (e.t.:05.11.13)

[137] "Alman soyundan olup 31 Aralık 1937 tarihindeki Alman imparatorluğu sınırları içinde kabul edilmiş olan mülteci veya sürgün edilenler ile bunların eşi ve füru" yasada Alman vatandaşı kabul edilmiştir.(Doğan ve Şit,2008:15)

cümlenin koşullarını yerine getiren Avrupa Birliği dışındaki devletler Federal Konsey tarafından onaylanmış bir yasayla belirlenir. Birinci cümlede belirtilen hallerde oturumu sona erdiren işlemler kanun yollarına başvuranlara bakılmaksızın uygulanabilir. (16a/3)Federal konseyin onayını gerektiren bir yasa ile hukuk düzenlerine hukukların uygulanmasına ve genel siyasi koşullara göre siyasi kovuşturma, insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza ve işlemler olmadığı konusunda sakınca bulunmayan devletler belirlenebilir. Böyle bir devletten gelen yabancı siyasi kovuşturmaya uğradığını gösteren olgular sunmadığı sürece, kendisinin siyasi kovuşturmaya uğramadığı varsayılır. (16a/4) Oturumu sona erdiren işlemlerin yürütülmesi üçüncü fıkrada yazılan veya açıkça asılsız olan veya sayılan hallerde, mahkeme tarafından ancak işlemin yasallığı konusunda ciddi kuşkuların bulunduğu halde durdurulabilir, incelemenin kapsamı kısıtlanabilir ve geciken iddia ve savunmalar göz önünde tutulmayabilir. Ayrıntılar yasa tarafından belirlenir. 16a/5)Avrupa Birliğine üye devletlerin kendi aralarında ve üçüncü devletlerle akdedilen ve sığınma işlemlerinin incelenmesi ile sığınma kararlarının karşılıklı tanınması konusunda yetki ve görevleri düzenleyen sözleşmeler, Mültecilerin Hakları Hakkında Antlaşma'nın ve Avrupa İnsan Hak ve Özgürlüklerin Korunması Hakkında Sözleşme'nin yükümlülükleri göz önünde bulundurulmak ve bunların taraf devletlerde fiilen uygulanması kaydıyla bir ila dördüncü fıkralar aykırı sayılmaz.

3.2.3.Avusturya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Burgenland, Carinthia, Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Salzburg, Styria, Tirol, Vorarlberg ve Vienna (2/2) şeklinde 9 özerk eyaletten oluşan federal bir devlet olan (2/1) Avusturya Cumhuriyetinde "milliyet birdir(6/1)" tanımlamasından anlaşılacağı üzere federal anlamda tek vatandaşlık öngörülmektedir.[138] Avusturyalılar asli ikametgâhlarının olduğu bölgenin vatandaşlarıdırlar; Ancak, bölgenin kanunlarına göre, o bölgede ikamet edip, asli ikametgâhları bölgede bulunmayan Avusturyalılar da o bölgenin vatandaşı olabilirler.(6/2)

[138]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/04-AVUSTURYA%201-98.pdf (e.t.:05.11.13)

Federal bir devlet olduğu için aynı zamanda eyalet vatandaşlığı statüsü de mevcuttur. (Temelat,2011:5) Yasaya göre tüm yurttaşlar kanun önünde eşittir(7/1) maddesinden de anlaşılacağı üzere Avusturyalılar için yurttaş terimi kullanılmaktadır.

3.2.4.Belçika Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Üç Topluluktan oluşan (Flaman Topluluğu, Fransız Topluluğu ve Almanca Konuşanlar Topluluğu md.2) Belçika Devleti, aynı zamanda dört dilsel bölgeden oluşur: Felemenkçe konuşulan bölge, Fransızca konuşulan bölge, çift dil konuşulan Brüksel-Başkent bölgesi ve Almanca konuşulan bölge(md3.).

Belçika vatandaşlığı statüsü medeni kanunla belirlenmiş kurallara göre edinilir, muhafaza edilir ve kaybedilir. Anayasa ve siyasal haklara ilişkin diğer kanunlarda, bu statüden başka, bu hakları kullanmak için gereken şartlar düzenlenir. İkinci fıkra hükmüne istisna olarak, Belçika vatandaşı olmayan Avrupa Birliği vatandaşlarına, Belçika'nın uluslararası ve uluslar üstü yükümlülükleri uyarınca, oy kullanma hakkı kanunla tanınabilir. (md8)

Bir önceki fıkrada anılan oy kullanma hakkının kapsamı, bir Avrupa Birliği'ne Üye Devletin vatandaşı olmayan, Belçika'da ikamet eden kişileri de söz konusu kanunda belirtilen şartlarla ve hükümlere göre kapsayacak şekilde genişletilebilir.

Belçika Anayasası'na göre Vatandaşlık hakkı federal yasama yetkisiyle verilir.(md9)[139]

3.2.5.Bulgaristan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Bulgaristan Anayasası'nın 25. maddesine göre, annesi ve/veya babası Bulgar vatandaşı olan veya Bulgaristan Cumhuriyeti topraklarında doğan herkes kökeninden dolayı başka bir ülkenin vatandaşlığına hak kazanmadıkça Bulgar vatandaşıdır.

[139]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/05-BEL%C3%87%C4%B0KA%2099-148.pdf (et:3.11.13)

Bulgar vatandaşlığının edinilmesi, devamı ve kaybedilmesine ilişkin şart ve usuller kanunla düzenlenir[140]

3.2.6.Çek Cumhuriyeti Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Çek Cumhuriyeti Anayasası'nın giriş bölümünde "Bohemya, Moravya ve Silezya'daki Çek Cumhuriyeti vatandaşlarının... serbestçe seçilmiş temsilcileri vasıtasıyla Çek Cumhuriyeti Anayasasını kabul ettiği" ifade edilmektedir. (Temelat,2011:5)

Çek Cumhuriyeti Anayasası'na göre vatandaşlığın kazanılması ve kaybına ilişkin hükümler kanunla belirlenir (12/1) Ve hiç kimse kendi rızası dışında vatandaşlıktan çıkarılmaya zorlanamaz(12/2)[141]

3.2.7.Danimarka Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Danimarka Anayasası'na göre, bir kişinin Danimarka vatandaşlığı almasına Millet Meclisi karar vermektedir Danimarka Devleti Anayasası'na göre kanunla belirlenmeden hiçbir yabancı vatandaşlık alamaz (44/1)[142]

Belirli şartları taşıyan kişiler Millet Meclisi'nin düzenli aralıklarla kabul ettiği özel yasalarla Danimarka vatandaşı olabilir. Anayasada, ayrıca hiç kimsenin, dini inancından veya etnik kökeninden dolayı vatandaşlık haklarından ve siyasal haklardan bütünüyle yararlanmasının engellenemeyeceği ve aynı sebeplerden genel vatandaşlık görevlerini ifa etmekten imtina edemeyeceği belirtilmektedir (Md. 70)

3.2.8.Estonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Estonya Anayasası'na göre anne veya babasından biri Estonya vatandaşı olan her çocuk doğuştan Estonya vatandaşlığını kazanır[143] Estonya vatandaşlığını kaybeden kadın ya da erkek herkes bu hakkını geri alma hakkına sahiptir. Doğum ya

[140]http://www.parliament.bg/en/const (e.t.:3.11.13)
[141]http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1993/1.html (e.t.:03.11.13)
[142]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/06-DAN%C4%B0MARKA%20149-168.pdf (e.t.:03.11.13)
[143]http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html(e.t.:3.11.13)

da inançlarından dolayı hiçbir Estonya vatandaşı haklarından yoksun bırakılamaz. Estonya vatandaşlığını kazanma, kaybetme ya da iade edilmesine ilişkin hükümler Vatandaşlık kanunu ile düzenlenir.(md8)

3.2.9.Finlandiya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Finlandiya Anayasasına göre, bir çocuk Finlandiya vatandaşlığını doğumla ve ailesinin vatandaşlığı yoluyla kazanır. Vatandaşlığa ilişkin hususlar daha detaylı olarak kanunla düzenlenmektedir.(md5)[144]

3.2.10.Fransa Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Fransa Anayasası köken, ırk veya din ayrımı yapmaksızın, tüm vatandaşların yasa önünde eşitliğini garanti eder.[145]

Fransa Anayasası,"Fransız Halkı"na atıfta bulunmaktadır. Örneğin, Anayasanın başlangıç kısmında "Fransız halkı, 1789 Beyannamesinde tanımlanan, 1946 Anayasasının başlangıç kısmında teyit edilip tamamlanan insan haklarına ve milli egemenlik ilkelerine, aynı şekilde 2004 Çevre Şartında belirtilen hak ve ödevlere bağlılığını ihtişamla ilân eder". (Temelat,2011:6)

Fransız Anayasası'nda, Yasanın belirlediği koşullar çerçevesinde, reşit olan, medeni ve siyasal haklarını kullanabilen kadın-erkek her Fransız vatandaşı seçmen olarak kabul edilir(md.3)Ayrıca yasa Fransa dışında yerleşmiş Fransız vatandaşlarının Millet Meclisinde ve Senato'da temsil edileceğini ifade eder. (Md24)

34'üncü maddede işaret edilen yegâne medeni statü olan olağan medeni statüye sahip olmayan ülke vatandaşları, reddetmedikleri sürece kişisel statülerini muhafaza ederler.(md75)

---

[144]http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf(e.t.:03.11.13)
[145]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf(e.t.:03.11.13)

3.2.11.Hollanda Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Hollanda Anayasası'nın ikinci maddesine göre (md2/1)Hollanda vatandaşlığı kanunla düzenlenir.[146] (md2/2)Yabancıların ülkeye gitmeleri ve çıkartılmaları kanunla düzenlenir. (md 2/3)İade sadece anlaşmaya dayanır.İade ile ilgili kanunlar kanunla düzenlenir.

Hollanda anayasası aynı zamanda vatandaşlık hakkına sahip olmayıp Hollanda'da ikamet etmekte olan ve vatandaşlık için şartları taşıyan yabancıların belediye meclisi seçilerinde seçme ve seçilme hakkı tanımaktadır.(md130)

3.2.12 İngiltere Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Yazılı bir anayasası olmaması sebebiyle İngiltere Anayasası incelemesi konusunda Anayasa dışında Anayasa hakkında yazılmış kaynakların taranması (Tacın hükümranlık hakları arasında,kazai hukuk,kaideler,kanunlar, convention adı verilen teamüller vb.) gerekli kılmaktadır. Ridges'ın[147]İngiltere Anayasa Hukuku adlı eserinde geçen şekliyle İngiliz vatandaşlığı Tacın hükümranlık haklarında şu şekilde ifade edilmektedir. "İngiliz ana babadan doğmuş olanlar müstesna[148], Birleşik Krallık dışında doğan herhangi bir şahıs,İngiliz vatandaşlığını ister adi, isterse fevkalade telsik[149] suretiyle iktisap etmiş bulunsun Meclis-i Hâs'ta ve parlamentoda üye olamayacağı itimad gerektiren askeri ve mülki herhangi bir memuriyet alamaz. Kendisine doğrudan doğruya Taç tarafından herhangi bir arazi hibe edilemeyeceği gibi onun namına vekaleten başkasına da hibe edilemez."(Tac-ı tevarüs kanunu md/5)[150]Maddeden de anlaşılacağı üzere İngiliz ana babadan doğmak vatandaşlık için gerekli koşul kabul edilmiştir.

İngiliz vatandaşlık anlayışında bir diğer husus İngiliz Hukuk anlayışında vatandaşlık ve milliyet kavramları arasındaki muğlâklıktır.Milliyet, daha çok

---

[146]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/11-HOLLANDA%20355-384.pdf(e.t.:03.11.13)
[147]http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2962.pdf(e.t.:22.05.16)
[148] Müstesna:Kural dışı
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C3%9CSTESNA
[149]Telsik:vatandaşlığa geçme
[150]http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2962.pdf (e.t.:22.05.16)

hukuken hangi vatandaşlığa sahip olduğuna bakılmaksızın biriyle millet arasındaki ilişkiyi ifade eder. Millet kendisi ve diğerleri arasında tanınan ortak kimliği, ortak bir geçmişi ve adı bulunan insan topluluğu olarak anlaşılmaktadır. Buna karşılık vatandaşlık statüsü biriyle birden fazla milleti de kapsayabilecektir.(Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı gibi örneği gibi) ülkesel sınırlar içerisinde bir siyasi organizasyon şekli olan devlet arasındaki ilişkiyi ifade eder.(Lardy,76'dan akt. Doğan ve Şit:2008:15)

3.2.13.İrlanda Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

İrlanda Anayasası'na göre adaları ve denizleriyle birlikte İrlanda Adasında doğan her kişinin, doğuştan, İrlanda Ulusunun bir parçası olma hakkı vardır. Bu, aynı zamanda, kanunlar uyarınca İrlanda vatandaşı vasfı taşıyan tüm kişilerin hakkıdır. Ayrıca anayasada, İrlanda ulusu, kültürel kimliğini ve mirasını paylaşan yurt dışında yaşayan İrlanda soyundan insanlarla özel bağlarını bağrına basar ifadesi yer almaktadır(md.2)[151]

Anayasada ayrıca İrlanda ulusunun dileğinin, birleşik bir İrlanda'nın sadece adadaki her iki yetki bölgesinde demokratik yollarla ifade edilen halkın çoğunluğunun rızasıyla gerçekleşebileceğini kabul ederek, İrlanda adasının topraklarını paylaşan tüm insanları kendi kimliklerinin ve geleneklerinin tüm çeşitliliğiyle, uyum ve dostluk içinde birleştirmek olduğu ifade edilmektedir.(md3)

Anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, Serbest İrlanda Devletinin vatandaşı olan herkes Anayasanın yürürlüğe girmesinden hemen önce İrlanda'nın vatandaşı olur.(9/1) İleride İrlandalı vatandaşlığının edinilmesi ve kaybedilmesi kanuna uygun olarak belirlenir. (9/2)Hiç kimse, kişinin cinsiyeti nedeniyle, İrlanda uyruğu ve vatandaşlığı dışında bırakılamaz.
(9/3)

Anayasanın diğer hükümlerinden bağımsız olarak, adaları ve denizleri de dâhil İrlanda adasında doğan, doğduğu zaman, İrlanda vatandaşı olan en az bir

[151]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/09-%C4%B0RLANDA%20277-318.pdf(e.t.:03.11.13)

ebeveyne sahip olmayan bir kişi, kanun öngörmedikçe, İrlanda vatandaşlığı veya uyruğuna hak kazanmaz.(9/1/2) Ayrıca yasada Ulusa sadakatin ve Devlete bağlılığın tüm vatandaşların temel siyasi görevleri olduğu belirtilir.(9/3/1)

3.2.14.İspanya AnayasasıVatandaşlık Anlayışı

İspanya Anayasası'nda vatandaş kelimesinin karşılığı olarak İspanyol anlamına gelen "spaniard" terimine yer verilmektedir. (Temelat,2011:7)

İspanya Anayasası'na göre İspanyol uyruğu kanun hükümlerine göre edinilir, korunur ve kaybedilir.(11/1) İspanyol kökenli hiçbir kimse vatandaşlıktan çıkarılamaz. (11/2) Devlet Latin Amerika ülkeleriyle veya İspanya'yla tarihte ya da günümüzde özel bağları olan ülkelerle çifte vatandaşlık anlaşmaları yapabilir.(11/3)[152] Söz konusu ülkeler, kendi vatandaşlarına karşılıklı bir hak tanımasalar bile, bu ülkelerde, İspanyollar kendi vatandaşlıklarını kaybetmeden vatandaşlığa kabul edilebilirler. Bu hükmüyle İspanyol anayasası bu konuda karşılıklılık esasına gerek duymadığını yasa ile belirtmektedir. Fakat bu maddenin aksine yabancıların oy vermeleri konusunda İspanya anayasası karşılıklılık esasının gerektiğini yasada belirtmektedir.(md13/2)

Ayrıca anayasada Kanunun, başka ülkelerden vatandaşların ve vatansız kişilerin İspanya'da sığınma hakkından yararlanma koşullarını belirleyeceği belirtilmektedir.(md13/4)

3.2.15.İsveç AnayasasıVatandaşlık Anlayışı

İsveç Anayasası'nın (Hükümet Senedi) "Temel Hak ve Özgürlükler" başlıklı ikinci kısmında, hiçbir İsveç vatandaşının Krallıktan ihraç edilemeyeceği veya Krallığa girmekten men edilemeyeceği belirtilmektedir. Mezkur maddede, Krallıkta ikamet eden ya da daha önce ikamet etmiş bulunan hiçbir İsveç vatandaşının vatandaşlıktan çıkarılamayacağı ifade edilmektedir. (Temelat,2011:8)

---

[152]http://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html (e.t.:03.11.13)

3.2.16.İtalya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

İtalyan Anayasası'nda vatandaşlık tanımına ilişkin özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bütün vatandaşlar, cinsiyet, ırk, dil, din, siyasi görüş, kişisel ve sosyal şartlar açısından ayrım gözetmeksizin eşit sosyal derecededir ve kanun önünde eşittir.(md3).

Anayasanın 22. maddesine göre, kimse siyasi nedenlerle vatandaşlıktan çıkarılamaz. Ayrıca, Anayasanın 26. maddesi uyarınca, bir İtalyan vatandaşının sınır dışı edilmesine sadece uluslararası anlaşmalarda belirtilen durumlarda izin verilmektedir.[153]

3.2.17.Letonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Letonya Anayasası'nda, Letonya vatandaşlığı tanımlanmamaktadır. Bununla birlikte, Anayasanın 98. maddesine göre[154], Letonya'nın vatandaşları, Parlamento'nun (Saeima) onayladığı uluslararası anlaşmalar istisna olmak kaydıyla, yabancı bir ülkeye iade edilemez. (Temelat,2011:8)

3.2.18.LitvanyaAnayasası Vatandaşlık Anlayışı

Litvanya Anayasası'nın 12. maddesine göre, Litvanya Cumhuriyeti vatandaşlığı doğumla ve kanunda belirtilen diğer yollarla edinilir.Kanunda öngörülen istisnai durumlar haricinde, hiç kimse aynı zamanda hem Litvanya Cumhuriyeti vatandaşı, hem başka bir devletin vatandaşı olamaz. Vatandaşlığın edinilmesi ve kaybedilmesine ilişkin hükümler kanunla düzenlenmektedir. Anayasanın 13. maddesi uyarınca, Litvanya Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar aksini öngörmedikçe, bir Litvanya Cumhuriyeti vatandaşının başka bir ülkeye iade edilmesi yasaklanmıştır.[155]

---

[153]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/10-%C4%B0TALYA%20319-354.pdf(e.t.:03.11.13)
[154]http://www.saeima.lv/en/legislation/constitution(e.t:03.11.13)
[155]http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm(e.t:03.11.13)

3.2.19.LüksemburgAnayasası Vatandaşlık Anlayışı

Lüksemburg Anayasası'nın "Vatandaşlık, Siyasi Haklar" başlıklı ikinci kısmında yer alan 9. Madde gereğince, Lüksemburglu statüsünün edinilmesi, devamı ve kaybedilmesi medeni kanunla düzenlenir. Bunun dışında, Anayasada Lüksemburglu tanımına herhangi bir şekilde yer verilmemiştir.[156]

3.2.20.Macaristan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Mevcut Macar Anayasası'nın 69. maddesi vatandaşlık hükümlerini içermektedir.Söz konusu madde uyarınca, Macaristan Cumhuriyetinde hiç kimse isteği dışında Macar vatandaşlığından çıkarılamaz veya sınır dışı edilemez (69/1)[157]. Anayasaya göre, vatandaşlık kanununun parlamentodan geçmesi için mevcut milletvekillerinin üçte ikisinin kabul oyu gerekmektedir (69/4).(Temelat,2011:8)

11 Mart 2013'te yürürlüğe giren[158] yeni Macar Anayasası'nın G maddesine göre, Macar vatandaşlarının çocukları da doğuştan Macar vatandaşıdır (G/1). Hiç Kimse doğuştan kazanılan ya da hukuken kazanılmış Macar vatandaşlığından çıkarılamaz.(G3) Vatandaşlığa ilişkin detaylı normların kanunla belirlenmesi öngörülmüştür. (G/4) (http://www.servat.unibe.ch/icl/hu00000_.html e.t.:23.07.16)

3.2.21.Malta Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Malta Anayasası'nın "Vatandaşlık" başlıklı üçüncü kısmı vatandaşlık konularını ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Buna göre, Malta vatandaşlığının edinilmesi, devamı ve kaybedilmesi kanunla düzenlenmektedir (22/1)[159]. Anayasa çifte ve çoklu vatandaşlığa izin vermektedir (22/2). Ayrıca, Malta vatandaşı olan kişilerin aynı zamanda İngiliz Uluslar Topluluğu vatandaşlığına sahip olduğu belirtilmektedir (23/1) (Temelat,2011:9)

---

[156]http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html(e.t.:03.11.13)
[157]http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/%20THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf(e.t.:03.11.13)
[158]https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Hungary(e.t.:23.07.16)
[159]http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566(e.t.:03.11.13)

3.2.22. Polonya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Polonya Anayasası'nın 34. maddesinde Polonya vatandaşlığının, Polonya vatandaşı ebeveynlerden doğum ile edinildiği belirtilmektedir. Diğer vatandaşlık edinme yolları ise kanunla belirlenmektedir (34/1)[160]. Hiçbir Polonya vatandaşı, bu hakkından feragat etmedikçe Polonya vatandaşlığını kaybetmez (34/2)

Polonya anayasası (md/35) aynı zamanda ulusal etnik azınlıklara sahip Polonya vatandaşlarına, kendi dillerini geliştirme, gelenek, göreneklerini koruma kendi kültürlerini geliştirme özgürlüğünü sağlayacağını Anayasada belirterek azınlıkların kültürlerinin korunmasını güvence altına almıştır. Anayasa aynı zamanda md35/2 de ulusal ve etnik azınlıkların eğitim, kültür kurumları, dini kimliklerini korumak için tasarlanmış kurumların yanı sıra, kendi kültürel kimlikleri ile bağlantılı konuların çözümüne katılma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Aynı zamanda Polonya anayasası Polonya vatandaşının yurt dışında bulunduğu süre boyunca Polonya devleti tarafından korunma hakkına sahip olduğunu yasa ile belirtmiştir.(md36)

3.2.23. Portekiz Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Portekiz Anayasası'nın 4. maddesine göre, kanunların veya uluslararası sözleşmelerin Portekiz vatandaşı olarak gördüğü herkes vatandaştır.(md4) 14. madde uyarınca, yurtdışında bulunan veya Portekiz'de yerleşik vatandaşların hakları devletin koruması altındadır. Portekiz'de hayatını kazanan yabancılar ve vatansız kişiler de Portekiz vatandaşlarının sahip olduğu aynı haklara sahiptirler ve ödevlere tabidirler (15/1). Anayasanın 26. maddesinde Portekiz vatandaşlığından çıkarmanın siyasi gerekçelere dayanamayacağı ve ancak kanunla yapılabileceği belirtilmektedir. Anayasanın 164. maddesine göre, Portekiz vatandaşlığının edinilmesi ve kaybedilmesine ilişkin yetki münhasıran Cumhuriyet Meclisi'ne aittir.[161]

---

[160]http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf(e.t.:03.11.13)

[161]https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/Portekiz-TR(2.4.1976).doc(e.t.:03.11.13)

3.2.24.Romanya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Romanya vatandaşlığı Anayasası'nın 5. Maddesinde ele alınmaktadır. Buna göre Romanya vatandaşlığının edinilmesi, devamı ve kaybedilmesi kanunlarla düzenlenmektedir.[162] Doğumla edinilen Romanya vatandaşlığından çıkmak mümkün değildir. Anayasanın 17. maddesinde yurtdışında bulunan Romanya vatandaşlarının Romanya devletinin koruması altında olduğu ifade edilmektedir. Anayasanın 18. maddesinde Romanya'da ikamet eden yabancıların ve vatansız kişilerin Anayasa ve diğer kanunlarda öngörülen genel koruma hükümlerine tabi oldukları belirtilmektedir. Sığınma hakkı ise Romanya'nın taraf olduğu uluslararası antlaşma ve sözleşmelere uygun şekilde, kanunla verilmekte veya geri alınmaktadır. Anayasanın 19. maddesine göre, hiçbir Romanya vatandaşı suç işlediği ülkeye iade edilemez veya sınır dışı edilemez. Bunun tek istisnası Romanya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde suçluların iade edilmesidir.

3.2.25.Slovakya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Slovakya Anayasası'nın 5. maddesine göre Slovakya Cumhuriyeti vatandaşlığının edinilmesi ve kaybedilmesi kanunla düzenlenmektedir (5/1)[163]. Hiç kimse Slovakya Cumhuriyeti vatandaşlığından kendi iradesi dışında çıkarılamaz (5/2). Anayasanın 23. maddesine görehiçbir Slovakya vatandaşı anavatanını terk etmeye zorlanamaz veya sınır dışı edilemez (23/4)

3.2.26.Slovenya Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Slovenya Anayasası'nın 12. maddesinde[164] Sloven vatandaşlığının kanunla düzenlendiği belirtilmektedir. Anayasanın 5. maddesine göre, Sloven vatandaşlığı olmayan Slovenler Slovenya'daki hak ve ayrıcalıklardan yararlanabilirler.

---

[162]https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/romanya.pdf(e.t.:03.11.13)
[163]http://www.ncsr.sk/web/Static/en-US/NRSR/Dokumenty/constitution.doc(e.t.:03.11.13)
[164]http://www.pf.uni-mb.si/datoteke/janja/Angleska%20PT/anglesko-slovenska_urs.pdf(e.t.:03.11.13)

3.2.27. Yunanistan Anayasası Vatandaşlık Anlayışı

Anayasanın 4. maddesinin 3. fıkrasına göre, Kanunda öngörülen vatandaşlık niteliklerine sahip tüm kişiler Yunan vatandaşıdır. Yunan vatandaşlığından çekilme ancak başka bir ülke vatandaşlığına gönüllü olarak geçme veya yabancı bir ülkede ulusal menfaatlere aykırı bir görev üstlenme durumunda mümkündür. Bunun şartları ilgili kanunda daha detaylı olarak düzenlenmektedir. Anayasaya göre, Yunan vatandaşlarına asalet veya ayrıcalık unvanları verilemez ve kabul edilemez (3/7)[165]

İncelenen 27 ülkenin anayasa örneklerine bakıldığında, anayasaların yarıdan fazlasında vatandaşlık konusundaki detaylı düzenlemelerin yasama organları tarafından çıkarılan kanunlara bırakıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İspanya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan Anayasalarında vatandaşlık konusunun "**kanunlarla düzenlendiği"** açıkça ifade edilmektedir.

Bunlardan, Belçika Anayasasında vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerin medeni kanunla yapılacağı öngörülmektedir. Portekiz Anayasası'nda da, Portekiz vatandaşlığının edinilmesi veya kaybedilmesi hususunda sadece Meclisin yetkili olduğu kaydedilmektedir. Bazı ülkelerde, örneğin Almanya'da, ise vatandaşlık alanında kanunla düzenleme yapılacağı anayasada belirtilmediği halde, ayrıntılı düzenlemeler ilgili kanunlar yoluyla yapılmaktadır. (Temelat,2011:12)

Ulusal vatandaşlık tanımında geleneksel hukuki ölçütler olan doğum yeri ve nesep[166] ilkesinin anayasalarda bulunuşu incelendiğinde, nesep ölçütüne, yani "**kişinin ebeveynlerinin vatandaşlığını kazanmasına"** genellikle daha sık rastlanmakta olduğu görülmektedir. (Almanya, Estonya, Finlandiya, Litvanya, Macaristan ve Polonya). Bununla birlikte, doğum yeri, yani "**kişinin doğduğu yerin vatandaşlığını alması**" ölçütü ve soy bağı ölçütünün beraber kullanıldığı da görülmektedir (Bulgaristan ve İrlanda). Yabancı dahi olsa, jus soli(doğum

[165]http://www.photius.com/countries/greece/government/syntagma.pdf(e.t:03.11.13)
[166]Nesep:kan bağı

yeri)esasına dayanarak vatandaşlık verilmesini öngören tek anayasa ABD Anayasasıdır. (Temelat,2011:12)Görüldüğü üzere devletlerin genel eğilimi soy bağı ilkesini benimsemek yönündedir. Devletler kişi tamamen soy bağı olan ülke ile ilişkilerini kesmiş olsa bile, vatandaşlık vermek konusunda hassas davranmaktadırlar. Bunun yanı sıra hem soya bağı, hem doğum yeri ilkesinin birlikte kullanıldığı örnekleri görmek de mümkündür.

Bu örneklerden yola çıkarak vatandaşlığın kan bağına dayandırıldığı Almanya,Estonya,Finlandiya,Litvanya,Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde vatandaşlığın kazanımının kan bağı şartı ile sınırlandırıldığı ve bu sebeple kazanımınınsınırlı olduğu çıkarımı yapılabileceği gibi, doğum yeri esası ile Bulgaristan ve İrlanda gibi ülkelerde vatandaşlığın kazanımının yumuşatıldığı ve kapsayıcılığının genişletildiği söylenebilmektedir. Vatandaşlığın kazanımı konusunda yabancı dahi olsa jus soli ilkesini benimseyen ABD anayasasının soy bağı yerine ulusal birliktelik, bir arada yaşama kavramlarını önemsediği ve diğer anayasalara göre vatandaşlığın kazanımının toprak esasıyla kapsayıcı norma büründürüldüğü söylenebilmektedir.

İncelenen anayasalarda, vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerde "Alman" ve "İspanyol" gibi millet odaklı tanımların yanı sıra, devlet isminin de zikredildiği vatandaşlık tanımlarına (örn. İrlanda Cumhuriyeti vatandaşı) nadiren yer verilmektedir (İrlanda, Litvanya ve Slovakya). Tek/çifte/çoklu vatandaşlık ilkesi de anayasal düzenlemelerde yer verilen bir diğer husustur. Bu bağlamda, Avrupa genelindeki çoklu vatandaşlık eğilimlerine istisna olarak, Avusturya Anayasasında "tek vatandaşlık" öngörülmektedir. Avusturya'ya ek olarak, Almanya, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerde de tek vatandaşlık ilkesi geçerli olmasına rağmen bu hususa anayasada yer verilmemiştir. (Temelat,2011:12) Alman anayasasının tek vatandaşlık anlayışını benimsediği bünyesinde bulunan azınlıklara (Türkler) her iki vatandaşlıktan birini seçmek zorunda bırakmasından anlaşılmaktadır.(Gülalp,2007:51)

Vatandaşlığa kabul hususuna bakıldığında ülkelerin iki farklı normu takip ettiği görülmektedir. Bu normlardan ilki "**eşitlikçi ve demokratik üyelik"** normunu

takip eden ve uzun süredir oturma izni olanların tam vatandaşlığa geçmesini kabul eden ülkelerin uyguladığı norm iken, bir diğer üyelik normu ise "**tek, kutsal ve ulusal üyelik"** normudur.Tek kutsal üyelik normu ise kabul için öne sürülen bir dizi az çok kısıtlayıcı ön koşulu haklı çıkarmak amacıyla kullanabilmektedir. Bu normlar arasında önceki vatandaşlıktan feragat etmek, sadakat yemini gibi kutsal bir eylemi yerine getirmek,kutsal askerlik hizmetini yerine getirmek,iyi bir karaktere sahip olduğunu göstermek ve ulusal topluluğun dil ve gelenekleri içinde az çok bütünüyle asimile olmak sayılabilir. (Brubaker,2012:63)Örneğin Almanya,İtalya gibi ulus ve etnik kökeni ön planda tutan ülkeler tek ve kutsal üyelik normunu,İngiltere,Fransa gibi ülkeler ise ortak bir millet olma özelliğinin yanısıra demokratik, eşitlikçi ilkelere vurgu yapan ülkelere örnek gösterilebilmektedir.

Bu iki farklı norm çerçevesinde özellikle göçmenlerin vatandaşlığa kabulünde şu hususlar uygulana gelmektedir. Öncelikle ABD ve çoğu Latin Amerika ülkesi gibi geleneksel göç ülkeleri kendi topraklarında doğan herkesi koşulsuz olarak vatandaş kabul etmektedirler. Fakat diğer alanda bulunan Almanya, İsviçre gibi ülkeler ikinci nesil göçmenler için hiçbir düzenleme yapmamışlardır.[167] İkisinin ortasındaki örneklerde ise bazı doğum ve/veya ikamet kombinasyonları neredeyse kendiliğinden veya beyanlı vatandaş kazanılması için yeterlidir. Örneğin Fransa'da Hollanda'da ülke topraklarında doğan ve burada belirli bir süre ikamet eden kişiler çoğunlukla vatandaşlığı seçer. İsveç ve Belçika'da ise ülke topraklarında yetişen kişiler, orada doğmamış olsalar bile sadece beyanla vatandaşlık elde ederler. (Brubaker,2012:64) Almanya'da ise 2000'de çıkan yasa ile birlikte bir yabancının çocuğuna ebeveyninin vatandaşlığını koruma hakkıyla beraber doğumda Alman vatandaşlığı verilebilmektedir. Fakat yasa bu çocukların 18 ile 23 yaş aralığında her iki vatandaşlıktan birini tercih etmek zorunda bırakarak sınırlama getirmektedir.(Kastoryano,2007:42)Türkiye'de ise 1930'larda göçmen olarak kabul edilecek topluluk için "Türk ırkına ve Türk kültürüne bağlı olan" ve "başka ülkelerde yaşayıp da Türk vatandaşlığını koruyan" ilkesi

[167]1980lerde Almanya'da vatandaşlık hakkında çıkan "yabancı yasası"(Ausländergesets) yabancıların, yabancı statüsünden daha fazlasına sahip olmasına izin verilmeyeceğini öngörmektedir.Yasaya göre yabancılar ulusun ve vatandaşlığın kıyısında durmak zorunda bırakılmıştır ve yabancıların gelecekte vatandaş ya da ulusal cemaatin üyesi olması konusuna değinilmemektedir.(Kastoryano,2007:42)

benimsenmiştir.(Çağaptay,2007:107)Görüldüğü üzere kan bağı toprak esasını birlikte kullanan Türkiye aynı zamanda Türk kültürüne bağlılık şartı ile göçmenlik statüsünü sınırlandırmıştır.

Bu koşullardan veya diğer bazı koşullardan[168] yararlanamayan göçmenler veya onların soyundan olanlar sadece vatandaşlığa geçiş (naturalization) yoluyla vatandaş olabilirler.Bir kutupta vatandaşlığa geçiş tamamen devletin ihtiyari bir kararıdır. Aday çoğu zaman muğlâk bir şekilde belirtilmiş bazı koşulları yerine getirmelidir; bunun yanında devlet, vatandaşlık vermenin kendi çıkarına olup olmadığına karar vermek zorundadır. Olumsuz bir kararın gerekçelendirilmesi gerekmez ve bu karara itiraz edilemez. [169] (Brubaker,2012:64)

Diğer kutuptaysa açıkça belirtilmiş bazı koşulları yerine getiren tüm adaylar vatandaşlığa geçirilir. Kitlesel göçe göre düzenlenen bu sistemde vatandaşlığa geçiş beklenen bir şeydir,anormal olan bu konudaki başarısızlıktır.Vatandaşlığa geçiş devlet tarafından aktif bir şekilde teşvik edilir. Prosedür basittir. Çoğu başvuruyla ilgili incelemeler formalite icabı yapılır ve ücretler düşüktür. (Brubaker,2012:64) Her iki kutba bakıldığında vatandaşlığa geçiş sistemlerinin Amerika Birleşik Devletlerinde, Kanada'da(daha büyük ölçüde) ve İsveç'te (şaşırtıcı bir derecede) ikinci kutba yaklaşırken, İsviçre'deki ve özellikle Almanya'daki sistemlerin ilk kutba yaklaşmakta olduğu görülür. Bu durum ülkelerin kayıtlarından belli olmaktadır. Almanya taban olarak alındığında yabancı sakinlerin Fransa'da dört kat, Amerika Birleşik Devletleri'nde on kat,İsveç'te on beş kat ve Kanada'da yirmi katın üzerinde oranlarda vatandaşlığa geçtiği görülmektedir. (Brubaker,1989:117-5'den aktBrubaker,2012:64.)

Görüldüğü üzere Almanya'da göçmen nüfusunun oldukça fazla oluşu vatandaşlığa geçişi talep eden azınlıkların fazla olmasına yol açmaktayken, aynı zamanda Almanya'nın ırk ve kan bağı esasını kuvvetle muhafaza etmek istemesi

[168] Bunlar arasında vatandaşların eşleri veya eski sömürgelerin vatandaşları için belirlenen özel koşullar sayılabilir.(Brubaker,1989:113-5'den aktaran Brubaker,2012:64)

[169]Tamamen ihtiyari ve düşük bir göç hacmine göre düzenlenmiş böyle bir sistemde vatandaşlığa geçiş anormal ve nadir bir olaydır; dikkatli incelemelerden sonra hak eden bazı bireylere devletin bahşettiği bir ayrıcalıktır. Devlet vatandaşlığa geçişi teşvik etmez; hatta yüksek bir ücret ve şaşırtıcı bir derecede karmaşık bir prosedür dayatarak cesaret kırar.

buna tezat oluşturmaktadır. Aynı şekilde ABD'nin yabancı olsa bile jus soli esasına göre vatandaşlığı veren tek ülke oluşu vatandaşlığa geçiş için talepleri diğer ülkelere göre arttırmıştır. Fakat vatandaşlığa geçiş talebi konusunda hiç şüphesiz ülkelerdeki göçmen nüfus ve bu nüfusun gerek ikamet hakkı gerekse vatandaşlık talepleri doğrultusunda benimsediği esaslar farklılık arz etmektedir.

Tablo 3.1. Jus sanguinis ve jus soli ilkelerinin uygulandığı ülkeler[170]

Ülke dışında yaşayan ancak yurttaş olan ebeveyn(ler)in doğan çocukları	
Koşulsuz yurttaşlık hakkı veren ülkeler	Fransa,Almanya**(jus sanguinis)**
Koşullu yurttaşlık hakkı veren ülkeler	ABD,Kanada,Britanya **(jus soli)**
Ülke içinde yaşayan ancak yurttaş olmayan ebeveyn(ler)in doğan çocukları	
Koşulsuz yurttaşlık hakkı veren ülkeler	ABD,Kanada**(jus soli)**
Koşullu yurttaşlık hakkı veren ülkeler	Britanya,Fransa,Almanya**(jus sanguinis)**

Tabloda görüldüğü üzere ülke dışında yaşayan yurttaş olan ebeveynlerin çocuklarına koşulsuz yurttaşlık veren Fransa ve Almanya'nın ırk unsurunu öne çıkardığı tek,kutsal üyelik normunu benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu konuda ABD,Kanada ve Britanya ülke dışında doğan yurttaşlarına vatandaşlık vermek konusunda koşullu yaklaşmayı tercih etmiş toprak esasını öne çıkarmıştır.

[170] (Brubaker,1989:104)

Tabloda görülen bir diğer husus ise, ülke içinde yaşayıp vatandaş olmayanların doğan çocuklarına toprak esası üzerinden vatandaşlık vermek konusunda Kanada ve ABD'nin koşul aramadığı hususudur. Kanada ve ABD hangi vatandaşlıktan olursa olsun Kanada ve ABD sınırları içerisinde doğan çocuklara vatandaşlık verme eğiliminde bulunmaktadır. Fakat Britanya,Fransa ve Almanya gibi ırk unsurunu öne çıkaran ülkeler kendi vatandaşı olmayıp ülkelerinde bulunan ve doğan çocuklara vatandaşlık verme konusunda bir takım şartlar öne sürerek vatandaşlık verme konusunda daha çekimser kalmayı tercih etmişlerdir.Tablodan yapılacak bir diğer çıkarım ise Avrupa ülkelerinin kendi soydaşlarına ve ülkede yaşamıyor olsalar bile soydaşlarının çocuklarına vatandaşlık vermeyi tercih ettikleri, Amerika kıtasında bulunan ülkelerin ise toprak esasını benimseyerek soydaşlığı ikinci plana attıkları ve vatandaşlık verme konusunda daha kucaklayıcı oldukları yönündedir.

3.2. 21. Yüzyılda Vatandaşlık Kavramının Dönüşümü

Kökleri Antik Yunana dayanan ve ilk olarak kentli kente ait[171] anlamında kullanılan vatandaşlık kavramı tarihsel süreç içerisinde pek çok değişime maruz kalmıştır. Modern anlamda vatandaşlık kavramının ise Fransız devrimini gerçekleştirenlerce aristokratik ayrıcalığın son buluşu ve sembolik eşitliği vurgulamak için kullanıldığı (Kaya,2003:149) söylenebilmektedir. Antik Yunanda sadece kentli olan mülk sahibi erkekleri kapsayan ve yabancılar,köleleri,kadınları ve çocukları kapsam dışı bırakan yurttaşlık kavramı zaman içerisinde pek çok değişime uğramış ve modern anlamda kullanımı ilehiç şüphesiz daha kapsayıcı bir hale bürünmüştür.

19. yüzyıla damgasını vuran ulus devlet bünyesinde bir devlete aidiyeti ifade eden modern anlamda vatandaşlık kavramı vatandaşlık ile ulus devlet arasındaki sıkı

[171] İngilizce-Fransızca'da "citoyen",İtalyanca'da "cittadino",Almancada "bürger" ve İspanyolcada "ciudadano" sözcükleri yurttaş anlamına gelmektedir ve kent sözcüğünden türetilmiştir. (Kaya,2003:161)

bağı vurgularken, 21. Yüzyıla doğru küreselleşme,teknolojik değişimler,göç ve pek çok etkenle birlikte, bu kavramın giderek ulusal düzeyden ulus aşırı düzeye doğru dönüştüğü söylenebilmektedir. Özellikle küreselleşme sonucu kültürlerdeki homojenleşme ve bunun aksine göçler sonucu kültürlerde yaşanan heterojenleşme ulus devlete hem iç hem de dış kaynaklı baskı uygulamakta ve bu durumdan ulus devletle birlikte anılan vatandaşlık kavramı da payını almaktadır.

Ulus devlet yapısındaki bu değişim 16. Yüzyıldan bu yana modern devleti tanımlayan savaşma gücü ve düşman unsurundaki değişimlerin sonucudur. Vatandaşların malları ve hayatları üzerinde söz sahibi olan devletler artık egemenlik iddiaları için savaşı dayanak olarak göstermekten vazgeçmişlerdir. 17 yüzyılda iç ve dış etkenleri belirleyen devletler, 19. Yüzyıla gelindiğinde kültürel olarak homojen,toprak kavramı üzerine meşruiyetini sağlamış devletlere dönüşmüşlerdir.(Hirst ve Thompson,2007:206) 21. Yüzyıla gelindiğinde ise bu dönüşüm heterojen yapılı, politika belirleme konusunda özerk olamayan devletlere doğru dönüşmüştür.

Bu dönüşüm vatandaşlık kavramında da gözlemlenebilmektedir.19. yüzyıl ulus devlet bünyesinde bulunan vatandaşlık kavramı vatandaşlığın siyasal boyutuna vurgu yapmaktayken, modern vatandaşlık kavramıvatandaşlığın artık sadece ulus devlete bağlı bir siyasal boyutunun ötesinde sosyal ve medeni haklar boyutunun evrensel ölçekte kullanılmaya başladığını vurgulamaktadır. Modern vatandaşlık kavramı bünyesinde artık vatandaşlık kavramı bireysel sosyal sorumluluğun sadece ulus devlet bünyesinde algılanmaktan öte uluslar arası boyutlarının da bulunduğunu tartışılmaya açmaktadır. Bu alandaözellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan küreselleşme faaliyetlerinin, ulus ve yurttaş arasındaki aidiyet bağının değişimine ivme kazandırdığı söylenebilmektedir.

İlk olarak David Harvey(1989) tarafından zaman ve mekân sıkışması olarak tarif edilen küreselleşme kavramı ile mekânlar arası akışlarda yoğunlaşma, hızlanma,öncelikle metaların hareketi olarak öngörülmüş olsa da zamanla bu

akışların insanların dünya üzerindeki hareketliliklerinin de arttırdığıgözlemlenmiştir. Bu hareketliliğin-iletişim teknolojilerindeki gelişmeler(televizyonun yaygınlaşması, ceptelefonları, internet, vb.) aynı şekilde ulaşım alanındaki gelişmeler (ulaşım araçlarındaki çeşitlenme, ulaşım ücretlerindeki düşüş, vb)- dünyayı küçülterek insanları birbirine yakınlaştırdığı söylenebilmektedir.(Adadağ ve Yıldızcan,2011:257) Hakkında pek çok tanımlama yapılan bu kavram içerisinde kültür,siyaset,ekonomi,ekoloji,yönetim gibi farklı kavramları barındıran geniş bir literatüre sahiptir. Bu sebeple pek çok tanımlaması yapılmakta olan küreselleşme kavramının bilginin, iletişimin, haberleşmenin, kültürel etkileşimin, sermayenin, ulusal sınırları aşıp uluslar üstü nitelik kazandığı, ekonomi,kültür,siyaset,yönetişim vb daha birçok düzeyde bağımlılığın arttığı bir süreci yansıttığı da söylenebilmektedir.(Zencirkıran,2013:655)Aynı şekilde küreselleşme olgusunun uluslar arası ekonomik ve siyasal yapılanmanın getirdiği yerelleşme ve bölgeselleşme olgusu arasındaki tezatı ortaya koyduğu söylenebilmektedir. (Davutoğlu,2004:214)

Küreselleşme sonucu bu gelişmelere paralel bir biçimde vatandaşlık anlayışı da bir takım değişimlere uğramaktadır. Kültürler arası yaşanan etkileşimler,küresel sorunların ortak paydada çözümlenmesinin gerekliliği, göçler sonucu kültürlerin harmanlanması ve göçe bağlı oluşan küresel sorunlar vatandaşlık kavramının farklılaşmasına zemin hazırlamıştır.

Birey artık sadece ulus devletin yurttaşı olarak görülmemekte, aynı zamanda evrensel sorumluluklarının çerçevesinde uluslar arası boyutta da dünya yurttaşı yani küresel yurttaş olarak tanımlanabilmektedir.Küreselleşme etkisiyle ulus devletin içsel ve dışsal kaynaklı etkilere maruz kalması sonucu vatandaşlık kavramı ve bireylere yüklediği sorumluluk ve haklar dizgesi de değişmeye devam etmektedir.Aynı zamanda bireyler sadece ulus devlet nezdinde değişime maruz kalmamakta,aynı şekilde evrensel ölçekte de hak ve sorumlulukları değişime uğramaktadır.

Küresel ölçekteki bu değişimi insanların kendilerini evrensel bir kültürün üyeleri olarak görmelerini, diğer taraftan bireylerin toplulukların farklılıklarının ayırtına varmalarını sağlamakta ve ulus devlet içerisinde bastırılıp asimile edilen kültürel-dinsel-dilsel farklılıkların duyulması ve gün yüzüne çıkmasını sağladığı söylenebilmektedir.(Erdem,2005:259'den akt Coşkun,2007:381)

Bireyin ulus devlet nezdinde ait olduğu devletin vatandaşı olması olgusu, vatandaşlığın sadece ulus devlete (klübe) üyelik olarak algılamak yerine haklar dizisi olarak görülmesi[172] bu konuda oldukça önem arz etmektedir. Hiç şüphesiz vatandaşlık kavramının evi bugün hala ulus devlet olmakla birlikte bu kavram önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiş ve sadece ulus devletle sınırlı düşünülemeyecek bir içerik ve hareket alanına (Keyman,2012:223) sahip olmuştur. Bu hususta ülkelere yaşanan göçler neticesinde göçmenlerin statüsü ve hangi ulus devletin vatandaşı olacağı ya da ulusal boyutta yaşanan her türlü kriz konusunda her ülkenin bundan olumsuz etkilenerek müdahil olmak zorunda kalacağı tartışma götürmez bir gerçektir. Bu alanda uluslar arası göç hareketleri sonucu ulusal sınırların kadük kaldığı ve dolayısıyla devletlerin teritoryal egemenliklerinin gerilediği(Castels,2008:995'den akt. Adadağ ve Yıldızcan,2011:56) de ileri sürülmektedir.

Literatürde her ne kadar ulus devletin mutlak güç olduğunu savunan ve vatandaşlığın sadece ulus devlet sınırlarında söz konusu olabileceğini düşünen ve dünya vatandaşlığını dışlayan bir görüş bulunsa da[173] tam tersi ulus üstü yapılanmaları ve dünya vatandaşlığının mümkün olduğunu savunan görüşler[174] de bulunmaktadır.

---

[172](Marshall,2006:6-7),(Kadıoğlu,2012:31-53)Bireyin ulus devlet nezdinde ait olduğu devletin vatandaşı olması olgusu, vatandaşlığın sadece ulus devlete (klübe) üyelik olarak algılamak yerine haklar dizisi olarak görülmesi konusunda Marshall ve Kadıoğlunun görüşleri bu fikri destekler niteliktedir.

[173] Marshall(2006),Turner(1997),Özyurt(2009)çalışmalarında ulus devletin mutlak güç olduğunu ve vatandaşlığın sadece ulus devlet sınırlarında söz konusu olabileceğini düşünmektedirler.

[174] Benhabib(2004),Keyman (2012)ise dünya vatandaşlığının mümkün olduğunu düşünmektedirler.

İlk görüşe göre vatandaşların uluslar arası katılımı ile gündeme gelen "Dünya Vatandaşlığı" kavramındansöz etmek mümkün değildir çünkü vatandaşlık siyasi bir kavramdır ve bir dünya devleti söz konusu olmadığı için böyle bir kavram söz konusu olamaz. (Marshall,2006:6-7,Turner,1997:22'den akt. Özyurt,2009:160)Bu görüşün siyasi yapılanmanın gereğine odaklandığını, etnik ulusçuluk temelli olduğunu ve ulusların duygusal güç sadakat bağı ile oluştuğundan yola çıkarak vatandaşlığı ancak bu sadakat ve ortak kültür saç ayağına oturttuğu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir başka görüş ise vatandaşlığın sivil, siyasal, sosyal boyutları olduğunu savunmaktadır. Bu görüş, vatandaşlığın siyasal boyutunun hala ulus devlere sıkı sıkıya bağlı olsa dasivil ve sosyal boyutunun (medeni ve sosyal hakları) ulus devletten daha geniş bir bağlamda düşünülebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre dünya vatandaşlığından söz edilebilmesi için bir dünya devletinin olması gerekmez. Nitekim bu görüşü modern devlette vatandaşlık kavramını "dil, din, etnik nitelik ortak tarih ve anılar ekseninde" sahip olduğu kolektif kimliği ve kamusal otonomi haklarını elde edebilme temelinde oluşmuş siyasi üyelik ayrıcalığı ve sosyal haklar ve ayrıcalığı olarak tanımlayan ve bunların giderek kopmakta olduğunu söyleyen başka bir görüş desteklemektedir. Bu görüş vatandaşlığın evinin halen ulus devlet olduğunu fakat içerik olarak büyük bir dönüşüm ve değişim geçirdiğini savunmaktadır.(Benhabib,2004:674'den akt. Keyman,2012:221-223)

Ulus-üstü yapılanmaların mümkün olduğunu savunan görüşler de bu kategoriye dahil edilebilir. Nitekim bu üç görüşte ortak tarih, kültür yaklaşımını reddedip siyasal süreçlerin kültürü oluşturacağını ve ulus üstü yapılanmaların ve dolayısıyla dünya vatandaşlığının mümkünlüğünün sinyallerini vermişlerdir.

Bu görüş aynı zamanda devletlerin klasik anlamda kendi vatandaşları üzerinde uluslararası düzlemde sorgulanamaz bir egemenliğinin aksine, ulus devletlerin egemenliklerinin bir kısmını uluslararası kuruluşlarla paylaşmasından, ulus-devletlerin vatandaşlara tanıdığı kamusal (temel) hakların insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelerle uyumlu olma zorunluluğu (Özyurt,2009:160) fikrini savunmaktadır.

Aynı şekilde son yıllarda ulus devletin akıbeti konusunda yapılan tartışmalar millet ve milliyetçilik kavramlarının değişimine ek olarak dünya vatandaşlığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Millet kavramının kökleri Antik Yunana kadar uzansa da 19. yüzyıla damgasını vuran ulus devlet kavramı ile bütünleşmesi ile birlikte bu iki kavram birlikte kullanılır olmuştur. Ulus devlet kavramının akıbetinin ve yaşadığı değişimin sorgulanması ile birlikte onunla birlikte anılan millet kavramı da bu tartışmaya dahil edilmiştir. Bir kısım düşünürler 19.yüzyıla damgasını vuran ulus devlet kavramının geleceğinin belirsiz olduğunu düşünmekteyken (Wallerstein,Hobsbawm[175]),bir kısım düşünürler ise ulus devletin geleceğinin bulunmadığını (Bauman,Morin)[176] savunmaktadır.Bunların yanı sıra ulus devletin geçmişte gelecekte var olacağı (Erözden,Smith,Habermas[177])veya değişime uğrayarak var olacağı(Pierson,Schnapper,Leca[178]) görüşlerini savunanlar da bulunmaktadır.Ulus devlet ekseninde yaşanan değişim aynı şekilde vatandaşlık kavramı üzerinde de bir takım farklılıkları beraberinde getirmektedir. Vatandaşlık kavramı artık farklı boyutlarda ve şekillerde gündeme gelmektedir.

Özellikle son yıllarda sıklıkla "çifte vatandaşlık", "çoklu vatandaşlık", "dünya vatandaşlığı","Avrupa vatandaşlığı" ve "şehir vatandaşlığı" gibi yeni kavramlar gündeme gelmektedir.(Özyurt,2009:161) Günümüzde artık modern insanın aidiyet hissettiği büyük siyasal anlatılar sadece ulus devletle sınırlı kalmamaktadır. Küreselleşme sürecinin hem nesnesi hem öznesi olan kitleler ulusu devletin dışında başka siyasal ünitelere de bağlılık (loyalty) veya sorumluluk duyabilmektedir. (Kaya,2003:159) Aynı zamanda ulus devletler artık kendi sınırları dâhilindeki ekonomik faaliyet ve istihdam düzeyleri konusunda da bağımsız olmamakta uluslar arası hareketliliğe ve sermayeye ayak uydurmak durumunda kalmaktadırlar. Benzer şekilde devletler güçlerini devlet üstü ajanlara devletlerarası anlaşmalarla devredebilmekte, bu anlaşmalarla kendi topraklarında merkezi,bölgesel,yerel yönetimler arasında sivil toplumda kamunun tanıdığı özel

[175] Wallerstein,2007:115
[176] Hobsbawm,2006:223;Bauman,2005:188;Morin,1995:185
[177] Erözden,2008,125;Smith,2002:116;Habermas,2008:119
[178] Pierson,2011:176;Schnapper,1995:198;Leca,1998:19

yönetimler arasındaki güç ve otorite ilişkilerinin anayasal düzenlemesi yoluyla yeni güçler belirlemesinde bulunabilmektedirler.(Hirst ve Thompson,2007:209)

Böylece ulusal nitelikli yurttaşlık anlayışından çoğul yurttaşlık anlayışına, bir diğer deyişle kozmopolitan[179] yurttaşlık, diyasporik yurttaşlık,çifte yurttaşlık,federal yurttaşlık,dünya yurttaşlığı, ulus-ötesi yurttaşlık, imtiyazlı yurttaşlık, sorumlu yurttaşlık, sosyal yurttaşlık gibi pek çok yurttaşlık kavramına doğru yeni oluşumlar gündeme gelmektedir.

Örneğin Uluslararası alanda yaşanan göç dalgası çifte vatandaşlık konusuna vurgu yaparken ulus devlet bünyesinden uzaklaşıp bölünmüş sadakat bağı ile ulus devletlere bağlı olma durumu çifte vatandaşlığa (dual citizenship) vurgu yapmakta, küreselleşmenin kendisine sağladığı modern ulaşım ve iletişim imkanları ile nehrin her iki yakasında aynı anda var olabilen diyasporik yurttaşlık (diasporik citizenship) veya diğer bir adıyla ulus-aşırı yurttaş(transnational citizenship) imkanlarından yararlandığı ya da çok etnili bir toplumda içinde yaşadığı toplumun siyasi iktidarınca kendine verilen siyasal sosyal kültürel haklarından yararlanan çok kültürlü vatandaşlık (multicultural citizenship) imkanlarına sahip olan (Kymlicka,1995;Faist,2000'den akt Kaya,2003:159) tanımlamalar vatandaşlık konusunda gündemdeki çeşitli ifadelerdendir. Bir diğer örnekse ulus aşırı örgütlenme örneği ulusal aidiyetin etnisite ile tanımlandığı ancak anayasal değerlere sadakatin önplanda tutulduğu anayasal yurtseverlik (constitutional patriotism) terimidir. (Habermas,1994'den akt. Kaya,2003:164) Tüm bu vatandaşlık örgütlenmelerinin ötesinde ulus devletten giderek uzaklaşmakta olan vatandaşlık kavramının ulus üstü örgütlenme örneği Avrupa Birliği'nin, kendi arasında bütünleşme süreci içerisinde vatandaşlık boyutundaki dönüşümü, milliyet ve haklar bünyesinde bir Avrupa vatandaşlığı kavramını gündeme getirmiş bu süreçte ulusların kimlikleşme sürecini ifade eden Avrupa yurttaşlığı kavramı doğmuştur.(Kaya,2003:160) Tüm bu kavramlar vatandaşlık kavramının 21. Yüzyıla gelene kadar yaşamış olduğu

[179] Kozmopolitanizm: Hiçbir hükümet devlet ve sivil toplum örgütünün aşmaması gereken sınır ve standartları belirleyen, eşit ölçüde tüm insanların çıkarlarına odaklanmış temel değerlerdir. (Özyurt,2009:161)

değişimler sonucunda giderek şekil değiştirmekte ve olası dünya yurttaşlığı kavramının sorgulanabileceğinin sinyalini vermektedir.

Bir ulus üstü vatandaşlık birimi olan AB vatandaşlığının ortaya çıkışı kozmopolit demokrasi, kozmopolitan vatandaşlık ve Dünya vatandaşlığıtartışmalarına ivme kazandırmıştır. Kozmopolit demokrasi ve dünya vatandaşlığı gibi yeni politik modellerin, küresel dünyada insanı ilgilendiren sorunlara daha etkin ve adil çözümler üretmesi beklentisine karşın, bu modelleri günümüzün politik gerçekleri ile uyumlu görmeyenler de bulunmaktadır.[180](Özyurt,2009:161)Devletin ötesinde hiçbir törel topluluk ya da hiçbir gerçek halkın olamayacağını savunan kozmopolit demokrasi kavramını savunanlara göre ise küreselleşme olgusu mevcut siyasi yapıyı düşürmekte ve değişmez ulusal topluluklarla sınırlandırılmış birim olarak halkların artık bir gerçeklik olmaktan çıktığını öne sürmektedirler. (McGrew,2008:598'den akt. Özyurt,2009:161) Bu görüşe göre uluslar artık katı sınırları olan siyasal bir mekanda değil, göçmenler olarak dünyanın her tarafında ve iletişim teknolojisinin oluşturduğu sanal bir ağ içerisinde yaşamaktadırlar. (Beck,2006:7'den akt. Özyurt,2009:161) Bu görüşe paralel bir şekilde küreselleşmenin etkisiyle teknolojik alanda yaşanan gelişimin sınırları kaldıran etki yaratması, bireylerin sınırların önemi olmadan sanal ortamda aynı anda pek çok bilgiye erişip pek çok yerle ilgili bilgi edinebilmesi bu görüşü destekler niteliktedir.

Dünya vatandaşlığı kavramından söz etmek ilk bakışta sorunlu olarak görülse de her ulusun kendi vatandaşlarını ilgilendiren sorunlarla kendi imkanları ve sınırları içinde rahatlatıcı çözümler bulmasının imkansızlaştığı bu süreçte, ulus devletlerin dünya ölçeğinde bir sorumluluk ve dayanışma kültürünün gelişmesine katkıda bulunmasını, bu yönde bireysel ve kolektif çabaların önünü açmasını beklemenin

[180] Örneğin Bowden'a göre(2003:349) Dünya vatandaşlığı sadece sorunlu değil aynı zamanda arzu edilemezdir. Hall ve Held(1995:177) de devlet müdahalesi olmaksızın uygun bir yurttaşlık kavramını nasıl oluşturabileceğini ya da etkin bir biçimde korunabileceğini söylemenin güçlüğüne dikkat çekerler. Ama aynı zamanda devlet gücünün pervasızca keyfi kullanımı karşısında yurttaşın korunmasının gerekliliğini de vurgularlar. Turner(2002:49) ise küresel vatandaşlık kavramını fazlasıyla soyut ve sadakat oluşturmayı güçleştirecek ölçüde belirsiz bulmaktadır.(Özyurt,2009:161)

artık ütopik olmaktan çıktığı söylemek yanlış olmamaktadır. II. Dünya savaşının hemen ardından devletlerin bu konuda ciddi adımlar atmasıyla, devlet-vatandaş ilişkilerinin pozitif hukuktaki kamusal hakların genel çerçevesini çizen insan hakları bildirgeleri bu konuda kozmopolitan değerlerin bir örneği olarak görülebilmektedir. (Turner:2002:44) Aynı şekilde uluslar arası ölçekte yaşanan küresel ısınma, göç, savaş sorunları,çevre sorunları gibi problemlerle karşılaşıldığında gösterilen küresel duyarlılık,evrensel hak ve sorumlulukların bilincinde ortak hareket etme refleksi dünya toplumlunun bu konuda bilinçlenerek ortak hareket ettiği savını kuvvetlendirmektedir.

Eski Yunancada Dünya yurttaşı anlamına gelen "kozmopolitan" kavramı,pek çok ülkede kendini evinde gibi hisseden bireyi tanımlamaktadır.(Kaya,2013:166)İlk olarak Stoacılar[181]tarafından savunulduğu iddia edilen dünya yurttaşlığı kavramı, insanların iki cumhuriyet içinde dünyaya geldiğini savına dayanmaktadır. Bunlar polis(kent devleti) ve cosmopolis (dünya devleti)'den oluşmaktadır. Her iki devlet de insanlara aidiyet ve sorumluluk içeren vatandaşlık statüsü vermektedir. Bu iki vatandaşlık statüsü arasında bir gerilim bulunmaktadır ve Stoacılar Dünya vatandaşlığının daha baskın olmasını istemektedirler.(Bowden,2003:353'den akt. Özyurt,2009:162)Bugün bu gerilimin ulus devlet ile kozmopolis arasında olduğu savunulmaktadır.

[181] Stoacılık: Kurucusu Kıbrıslı olan felsefe okulu. Helenistik felsefenin en önemli felsefelerindendir. Zenon okulunu Atina'da Stoa Poikile denilen yerde kurmuştur. Kelime anlamı olarak Stoa Poikile resimlerle süslenmiş direklerden meydana gelen bir galeri görünümündedir. Okulun bu adla anılmasının sebebi budur. Stoacılar doğaya uygun yaşamayı felsefi olarak benimsemişler ve dünya vatandaşlığını savunmuşlardır. Mutluluk dış koşullara bağlı olmamalıdır önermesini dile getirmişlerdir.Stoacılık ya da Stoa Okulu, kurucusu Kıbrıslı Zenon olan, Megara okulunun bir kolu olan felsefe okuludur.Helenistik felsefenin en önemli akımlarındandır. Zenon, okulunu Atina'da bir resim galerisinde (Stoa Poikile) kurmuştur. Stoacılar için insanın temel amacı mutluluktur. Mutluluğa ulaşmak içinse doğaya uygun yaşamak gerekir. Dolayısıyla doğaya uygun yaşamayı felsefi olarak benimsemişler ve dünya vatandaşlığını savunmuşlardır. "Mutluluk, dış koşullara bağlı olmamalıdır," önermesini dile getirmişlerdir. https://tr.wikipedia.org/wiki/Stoac%C4%B1l%C4%B1k (e.t:09.10.16)

Bunun yanı sıra dünya vatandaşlığı kavramını küreselleşme olgusunun ortaya çıkardığı kültürel ve etik bir duruş olarak değerlendiren görüşler de(Turner,2002:60) bulunmaktadır. Bu görüşe göre dünya vatandaşlığının temel parçası devletler değil bireydir. Bu yönü ile kozmopolitanizm ve enternasyonalizmden farklıdır. Hiçbir özgül farklılığın üyeler arasındaki eşitliği engellememesi gerektiğini öngörür. Ulus devletlerin tüm vatandaşların tanıdığı eşitliği "dünya vatandaşlığı" tüm insanları kapsayacak ölçüde genişletir. Dünya vatandaşlığı ayrıca tüm vatandaşlarda dünyaya,insanlığa ve farklı kültürlere yönelik bir farkındalığı ifade eder.(Bowden,2003:354;Gunesch,2004:255'den akt. Özyurt,2009:162)

Küresel vatandaşlığı savunanlar arasında vatandaşlığın yeniden dağıtımını tavsiye edenler ve doğumla gelen başlangıç noktasındaki eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyenler de bulunmaktadır. Ulus devletlerin vatandaşlara sağladığı "fırsat eşitliği" ve sosyal politika uygulamaları ile sağlamaya çalıştığı sosyal "koşullarda eşitlik" gibi vatandaşlık değerleri şimdi küresel sosyal adalet adına tüm insanlar için talep edilmektedir.(Shachar ve Hirschl,2007:254'den akt. Özyurt,2009:162) Bu talep ilk başta ütopik olarak gelse de bugün ulus devletlerin vatandaşlarına sağlamış olduğu hakların çoğunun bundan en fazla üç ya da dört asır öncesinin ütopyaları olduğu düşünüldüğünde gerçekleşmesi olasıdır. Bu ütopyanın gerçekleşmesi için gerekli olan ise siyasi irade değil,"etik bir sorumluluktur" veya Beck'in ifadesiyle "**kozmopolitan empati**dir".(Beck2006:6'den akt. Özyurt,2009:162)[182] Kozmopolitan empatinin örneklerini dünyada bulmak mümkündür. Dünyanın farklı

[182] Buradan kozmopolitan empatinin ulusal empatinin yerine aldığı gibi bir sonuca ulaşmak hatalı olur; kozmopolitanizmin ulusal ve yerele yönelik yeni bir duyarlılık olarak anlaşılması gerekmektedir. Bireylerin içinde yer aldığı toplumsallık biçimlerini birbirine zıt olarak algılamak gereksizdir. Kozmopolitan kimlik yerel ve küresel sorunlar üzerine odaklanır. (Beck,2006:6'den akt. Özyurt,2009:162) Bir değerler sistemi olarak yeni kozmopolitanizm tüm dünyayı rasyonalize edilmiş tek bir evrensel kültür etrafında birleştirmeyi ve diğer kültürleri dışlayıcı bir evrenciliği değil, ötekilerle kaynaşmış bir haldeki dünya vatandaşlığını arzulamayı ifade eder. (Ossewarde,2007:375'den akt. Özyurt,2009:162)

yerlerinde insanlar Iraktaki savaşı protesto ettiğinde ya da aynı şekilde Gazze'ye İsrail'in yaptığı müdahaleye karşı gerçekleştirilen protestolar kozmopolitan empati ile hareket edilerek yapılmıştır. Aynı şekilde Suriyeli mülteci 8 yaşındaki Aylan bebeğin iltica ederken botunun devrilmesiyle ölerek cesedinin Bodrum sahiline vurması sonucu evrensel ölçekte mülteciler konusunda yapılan protestolar ve kampanyaların da kozmopolitan empati ileyapıldığı söylenebilmektedir. Protestocuların küresel empati ile harekete geçirildiği söylenebilir.

Küresel empati ya da kozmopolitan empati görüldüğü üzere 21. yy'da ulusların evrensel ortak değerlerde buluşabildiğini kanıtlar niteliktedir. Bu çerçevede bireylerin çok kültürlülüğe hoşgörülü, temel insan hakları normlarına karşı duyarlı, empati anlayışı gelişmiş olduğu gerçeği bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra çokkültürlülük, kültürel empati, hoşgörü ve uzlaşma ilkeleri ile 21. Yüzyılın kozmopolitanizminin 18. Yüzyıl aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkardığı akılcı, tek kültürlü ve tek uygarlıklı kozmopolitanizminden önemli farklılıkları bulunmaktadır. Yeni olanı farklılıklara değer veren bir bütünleşmeye vurgu yapmakta iken; eskisi kültürleri ve hatta Batı dışı uygarlıkları ötekileştiren evrenselliğe vurgu yapmaktadır.Küresel aidiyet katılım ve sorumluluğu içeren "küresel bir tavır" olarak dünya vatandaşlığı yerelliğin ve ulusallığın karşıtını oluşturmamaktadır. Dünya vatandaşını kültürel ve ahlaki açıdan hem küresel hem yereli yaşayabilen olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Ona göre Dünya hiç kimsenin ötekileştirilmediği, kültürel çoğulculuğa ve farklılığa açık bütünleşmiş bir yaşam mekanıdır. (Tomlinson,2004:249-262'den akt. Özyurt,2009:162) Kültürel dışlama yerine kültürel empatiyi hedefler.Henüz tam olarak Küresel yurttaşlığın tanımı yapılamamış olsa da öteki ayrımını ortadan kaldırarak farklılıklara karşı düşmanca yaklaşımın benimsenmediği ölçekte küresel empati anlayışı çerçevesinde bu tanımı yapmak zor olmayacaktır. Dünyadaki kültürler ve devletler ve toplumlar arasında karşılıklı bağımlılık arttıkça bu alanda küresel vatandaşlık çalışmaları da

ivme kazanmaktadır. Bu konudaki en somut çalışma öğrenci hareketliliği programları[183]dır.

SONUÇ

Ulus devlete üyelik,sadakat bağı ile bağlı olma şeklindetanımlanabilecekvatandaşlık anlayışının temeli ilk olarak Antik Yunan'da daha sonra ise Orta çağ ve günümüz ulus devleti bünyesindeher aşamada çeşitli değişimlere uğrayarak şekillenmiş dinamik bir kavramdır.Ulus devletle kaçınılmaz bir bağa sahip olup eş zamanlı ortaya çıktığı düşünülse de vatandaşlık kavramının kökleri aslında ulus devletin şekillendiği 19. yüzyılın çok daha öncesine dayanmaktadır.

Vatandaşlık kavramının ilk olarak Antik Yunanda "polise bağlılık" şeklinde dini felsefi bir kimlik olaraktanımlandığı görülmektedir. Burada dini ve felsefi kimlik kavramı patria teriminden türeyen patriot yani aynı ülkenin insanı olmayı ifade etmektedir.Vatandaşlık kavramı daha sonraları ise Roma döneminde "kent devletinde doğmuş olan ergin erkekleri" tanımlayan şekilde kent devletinde doğmamış olan meteikosları (yabancıları) dışlayan, kadın ve köleleri kent devletinde doğmuş olsalar bile vatandaş olarak tanımlamayan sınırlı bir vatandaşlık anlayışı şeklinde kullanılmıştır. Orta çağda ise bu kavram Dünyevi anlamda doğulan yeri veya yerel

[183]Küresel vatandaşlık eğitimi ve küresel değerler eğitiminin gerçekleştirildiği bu programlar ile öğrenciler farklı kültürleri, ülkeleri bakış açılarını keşfetmeye imkânı bulmaktadırlar. AB vatandaşlığını geliştirmek amacıyla Comenicus, Erasmus, Leonardo da Vinci programları çerçevesinde her yıl on binlerce öğrenci uluslar arası eğitim almakta ve bu programlar dolaylı yollardan dünya vatandaşlığına katkı sağlamaktadır. (Sheppard,2006:38-9;Gunesch,2004:253'dan akt. Özyurt,2009:162) Bu eğitimle Dünyalılık bilinci kazanan, Dünyadaki kültürler arası etkileşimi fark etmesi ve kendi konumlarını bilmeleri sağlanan, küresel dinamikleri ve değişim faktörlerini bilmeleri sağlanan yeniliklere ve farklılıklara karşı esneklik kazanan (Gaudelli; Fernekes:2004:17'den aktaran Özyurt,2009:162) bireyler yetiştirilmektedir.

ölçekte bir bölgeyi ifade eden patria (vatan) kavramından sıyrılarak krala sadakat bağı ile bağlı olma (senyör-vassal ilişkisi)ya da İsa bünyesinde kiliseye bağlılık boyutu alarak değişmiştir.Krala ya da kiliseye mutlak itaatten ibaret olan vatandaşlık kavramının bu tebaa anlayışından sıyrılıp halk kavramıyla birlikte düşünülmeye başlanması ve günümüz modern vatandaşlık formuna bürünmesi ise Fransız devrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Antik Yunanda, Roma İmparatorluğu döneminde, Orta çağda kadınların, kölelerin, yabancıların vatandaş olarak sayılmaması, vatandaşlık kavramının demokratik ve katılımcı özellikten oldukça yoksun oluşu, Fransız devrimi ve sonraki gelişmelerin yaşanmasıyla ivme kazanarak modern vatandaşlık kavramına doğru-tebaadan halkadoğru- dönüşmüştür.

Modern öncesi devlet dönemi olarak adlandırılan bu dönemde vatandaş olarak kabul edilmeyenlerin siyasal katılımda bulunamamalarının yanı sıra güvenlikten yararlanabilmeleri için bile vatandaş olan polis devletinde doğmuş bir üyeye ihtiyaçları olması, Orta çağda ise vatandaşlık kavramının bir derebeyine ya da kiliseye bağlı olmak ile özdeşleştirilmesi bu kavramın 19. Yüzyıla kadar sınırlayıcı,dışlayıcı bir boyutta olduğu savını kuvvetlendirmektedir.

Modern yurttaşlık kavramını ise Antik dönem, Roma ve Orta çağ yurttaşlığından ayıran temel nitelik“haklar bünyesinde” şekillenerek gelişmesidir.Topluma aidiyet olarak tanımlanan bu kavramın medeni hakları yurttaşa kazandıran daha sonra ise siyasal ve sosyal haklara doğru genişleyen bir kazanımla birlikte dönüşüm geçirerek tebaa kültürü ve mutlak itaatten siyasal ve sosyal hakları bütünleştirmeye doğru ilerlemesi bu kavramın yaşadığı evrim sürecinin gözlemlenmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.Fransız devriminin ardından cumhuriyet kavramıyla pekiştirilen modern vatandaşlık kavramı son şeklini devrim sonrası almıştır. Fransız devrimi sonrası ulus devletlerin ve ulusal kimliklerin ortaya çıkması ile ulus devletlere sadakat bağı ile bağlı olan vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreçte her ulusun uluslaşma aşamasındaki farklılık düşünüldüğünde ise, ulus devletlerin vatandaşlık ve kimlik kazanımı konusunda da bir takım farklılıkları içerisinde barındırdığı söylenebilir. Görüldüğü üzere modern

öncesi dönemde dışlayıcı, sınırlayıcı, demokratik ve katılımcı özelliklerden yoksun vatandaşlık anlayışı modern dönemle birlikte demokratiklik ve katılımcı özellikleri bünyesine katmış aynı zamanda kimlik ve ulus kavramları bünyesinde şekillendirilmiştir.

Bu konuda ortak siyasal kültür ve ortak tarih çerçevesinde iki farklı boyutta şekillenen ulus devletler farklı vatandaşlık anlayışlarını bünyelerinde barındırmaktadırlar. Ulusların kimlik kazanımları konusunda ortak dil, tarih, kültür birliğini savunan "Ortak tarih" görüşünü benimseyen ulus devletler mutlak siyasi yapılanmaya sahip olup ortak kültürel kimlik, ortak tarih, dil, din gibi unsurlarla vatandaşlık anlayışlarını (Türkiye, İrlanda, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan gibi üniter devletler)pekiştirmişlerdir.Ortak siyasal kültürü benimseyen ve ortak kültür yerine çok kültürlü yapıda anayasal hakların önem kazandığı siyasi yapılanmayı ön plana çıkaran ulus devletlerde ise önce siyasal yapılanma gerçekleşir daha sonra bu siyasal yapılanma ortak kültürü oluşturur. (Örneğin, Fransa'da önce ulus devlet ortak kültür yerine siyasal birlikle kazanılmıştır, ya da ABD,İsviçre siyasal birlik çerçevesinde birleşmişlerdir, bu süreç Almanya'da ise önce milli his oluşup daha sonra siyasal bir nitelik kazanmasışeklinde gelişmiştir.)Ulus devletlerin oluşum süreçlerinde görülen bu farklılıklar vatandaşlık anlayışlarını etkilemiştir. Çok kültürlü etnik unsurları içerinde barındıran ulus devletlerin vatandaşlık anlayışlarının anayasalarında görüldüğü üzere sübjektif millet kavramına odaklandığı görülmektedir. Bu ülkeler ırk ve etnik köken ayrımından kaçınarak bütünleştirici unsurları kutsallaştırmayı seçerek vatandaşlık anlayışlarını belirlemektedirler. Her ne kadar günümüzde homojen devlet kalmamış olsa da diğerlerine nazaran daha homojen olan ulus devletler ise anayasalarında ve vatandaşlık anlayışlarında görüldüğü üzere objektif unsurlara ağırlık vererek ırk, etnik köken,dil veya din unsurlarına ağırlık vererek ortak kültürü yüceltmeyi seçmektedirler.

Küreselleşme çağının ardından ise ulus devletlerde yaşanan değişimlermodern vatandaşlık kavramını da etkilemiştir. Bu süreçte vatandaşlık kavramı sadece ulus devlete sadakat bağı ile bağlı olup siyasal-sosyal ve medeni haklara sahip olmak şeklinde sadece ulus devletanayasallığı ile

sınırlandırılmamaktadır. Aynı şekilde küreselleşme ile birlikte çifte vatandaşlık,çoklu vatandaşlık, anayasal yurtseverlik ya da ulus üstü vatandaşlık kavramları sıklıkla kullanılır olmuştur.Bireylerin aynı anda birden fazla yerde bulunmaları,birden fazla devlete sadakat bağı ile bağlı olmaları ve ulus devlete ek olarak ulus üstü sorumluluklar ve sadakat bağının olması çeşitli vatandaşlık kavramlarını gündeme getirmektedir.

Her ne kadar vatandaşlığın siyasal boyutu hala ulus devletlere sıkı sıkıya bağlı olsa dasivil ve sosyal boyutu (medeni ve sosyal hakları) ulus devletten daha geniş bir bağlamda düşünülmeye başlanmıştır.Bu bağlamda vatandaşlığın artık ulus devleti aşan ulus-üstü bir sorumluluk boyutunun olduğu kabul görmektedir. Devletler artık vatandaşları üzerinde uluslar arasıdüzlemde sorgulanamaz olmanın aksine uluslar arası sözleşmelerle ulus devletlerin egemenliklerinin bir kısmını uluslar arası kuruluşlarla paylaşmış, ulus devletlerin vatandaşlarına tanıdığı kamusal temel haklar insan hakları ile ilgili uluslar arası sözleşmelerle uyumlu hale getirmek zorunda kalmışlardır.

Nitekim uluslar arası alanda iyi ve adaletli bir düzen ve denge sağlanması için bir takım yaptırımların, müdahalelerin, gerek sivil toplum kuruluşlarının eliyle gerekse ulus üstü örgütlenmelerin ortak duyarlılıkları çerçevesinde gerçekleştirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Uluslar arası ölçekte gösterilen bu ortak duyarlılık vatandaşlığın sosyal ve medeni boyutunu ortaya koymaktadır. Vatandaşlığın ulus üstü sorumluluk boyutunu oluşturan bu haklar bütünü,insan hakları ihlalleri, çevre felaketleri, sınır ihlalleri, savaş tehdidi şeklinde durumlara karşı gösterilen ortak duyarlılığı içereceği gibi ekonomi,sağlık,edebiyat gibi alanlarda yürütülen ortak paktlar şeklinde de olabilmektedir.

Bu açıdan vatandaşlık kavramının ortak bir kimlik, ortak bir geçmiş gibi etnik türdeşlik ve aile kabile dayanışmasına dayalı siyasal olmayan özelliklere dayanan miras temelli kimlik esasından sıyrıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kavram söylenildiği üzere ulusal değerler yerine rasyonel unsurların önem kazandığı bir arada yaşama ve sadakat bağına vurgu yapano demokratik topluluğa ait olmaktan dolayı mutluluk duymalarını esas alan anayasal yurtseverlik kavramı şekline doğru

evirilmekte olan dinamik bir kavramdır. Tarihsel süreçte ortak kimlik ve tarih anlayışının aksine anayasal yurtseverlik anlayışına dayalı ülkelerin varlığı mevcuttur. (İsviçre, ABD vb..)

Uluslar arası alanda farklı ulusların birlikte gösterdiği ortak duyarlılıklar (ör:Amerika'nın 1993 yılında Irak'ta kitlesel silahların üretildiğini öne sürerek gerçekleştirdiği fakat daha sonra öyle olmadığı anlaşılan hukuksuz müdahalelerinekarşı uluslar arası kamuoyunda gösterilen ortak tepkiABD'nin Irak'a ikinci müdahalesine engel olmuştur ya da BM'in Işid örgütüne destek verenlere karşı yaptırım uygulama kararı) vatandaşlığın sosyal boyutu alanında verilebilecek somut örneklerdendir. Her iki örnekte de ulus devlete sadakat bağı ile bağlı olan vatandaşlar uluslar arası alanda sadece devlet anayasallığı ile sınırlı kalmayıp dünya ölçeğinde geliştirilen yönetişim organizasyonları eliyle sosyal sorumluluklarını kullanmaktadırlar.

Görüldüğü üzere modern anlamda vatandaşlık kavramı artık ulus devlet ekseninde ortak dil,din,etnik kimlik bünyesinde şekillenen siyasal bir kavram olmaktan giderek uzaklaşmaktave çokkültürlü bir yapıda anayasal hakların önem kazandığı siyasal hakları aşan bir şekilde ulus-üstü sosyal sorumlulukların ön plana çıktığı bir kavram olmaya doğru dönüşmektedir.

Bu çerçevede devletlerin artık uluslararası ölçekte mutlak egemen olmadığını uluslar arası sözleşmelerle egemenliklerinin bir kısmını uluslararası kuruluşlarla(Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü, Ekonomik İşbirliği Örgütü, Dünya Bankası, İslam Konferansı Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Arap Birliği, Afrika Birliği, G-20, G-8 vb…) paylaştıklarınısöylemek yanlış olmayacaktır.

Uluslar arası ölçekte egemenliği kısıtlayan bu topluluklar içerisinde, vatandaşlığın ulus üstü kullanımının sosyal ve medeni haklar niteliğine siyasal haklar boyutunu ekleyen ilk toplulukolan Avrupa Birliği diğer örgütler içerisinden bu farklı özelliği ile sıyrılmaktadır. İlk olarak 1970'li yıllarda tartışılmaya başlanan Avrupa Vatandaşlığı kavramı ulus üstü vatandaşlık kavramına siyasal boyut kazandırması yönüyle oldukça önem arz etmektedir. Bu alanda1993'te yürürlüğe giren Maastrich

Antlaşmasında 17. Maddede bulunan “birlik yurttaşlığı”ifadesi ile üye devlet yurttaşlığı üzerine oturan ve üye devlet yurttaşlığına nazaran özel ve ikincil nitelikli bir yurttaşlık olarak tanımlanan bu yurttaşlık kavramı ulus üstü yurttaşlık kavramının ilk somut basamağı olarak nitelendirilebilmektedir. Avrupa yurttaşlığını ulus devlete sıkı sıkıya bağlı olduğu düşünülen yurttaşlık kavramını delen ulus üstü yurttaşlığın ilk basamağı oluşu oldukça önem arz etmektedir. Nitekim Avrupa yurttaşlığı vatandaşlık anlayışının değiştiğinin ve ırk,etnik kimlikten sıyrılan vatandaşlık anlayışının, giderek daha kucaklayıcı,ulusüstü sorumlulukları önemseyen küresel yurttaşlığa doğru dönüşmekte olduğunun ilk örneğini oluşturmaktadır.

Avrupa vatandaşı önce ulus devletin vatandaşı daha sonra ise Avrupa vatandaşı olarak tanımlanmaktadır. Bu konjonktürde ulus devletin etkinliğini hala koruduğu, uluslar arası alandaki hâkimiyeti globalleşmenin etkisiyle zayıflamış olsa da, uluslar arası konjonktürde ulus üstü aktörlerin çokluğunun aksine etkinliğinin devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Her ne kadar ulus devletler etkinliğini sürdürse de uluslar arası alanda halen mevcut sözleşmelerle devletler egemenliklerinin bir kısmını sınırlandırmaktadırlar. Uluslar arası alanda dengeli, adaletli bir düzen için ulus devletlerin birlikler, paktlar ya da sözleşmeler yardımıyla egemenliklerinden ödün vermelerinin gerekliliği ortadadır. Aynı zamanda yenidünya düzeni olarak adlandırabileceğimiz küreselleşme çağında ulus devletlerin etkinliğinin eskisi kadar güçlü olmadığı ise bir başka gerçektir. Bu çerçevede vatandaşlık alanında da bireyler artık ulus devlet anayasallığı ile sınırlanmamakta; ulus üstü ölçekte hak ihlallerine karşı sosyal medeni haklarını kullanabilmektedirler.

Bunun yanı sıra bilindiği üzere yurttaşlığın kazanımı konusunda benimsenen geleneksel ilke bir devletin bir kişiye doğum olgusuna dayanarak uyrukluk verebilmesi için, o devletle kişi arasında doğum yeri veya kan bağı açısından bir bağlantı olması gerekliliğine dayanmaktadır.Doğduğu ülke hangi devletin egemenliği altında ise kişinin o devletin uyruğu olmasını öngörerek ana babasının uyrukluğunu önemseyen doğum yeri esası ve kişinin soydanlık nesep bağıyla bağlandığı anasının veya babasının (veya her ikisinin) uyrukluğunu almasını öngören kan bağı esasının

aksine Birlik yurttaşlığı ile ulus devlet sınırlarının dışına çıkılarak kan bağı ve doğum yeri esaslarının dışında kıstaslar getirmektedir.Aynı şekilde küresel alanda yaşanan göçlerin de etkisiyle devletlerin artık sıkı sıkıya sadece kan bağı esasına dayanarak vatandaşlık tesis etmediği görülmektedir.Bunun yanı sıra devletler tek vatandaşlık şartını yumuşatmakta ve vatandaşlık seçmek zorunda kalıp vatandaşlıktan çıkarılanları tekrar bünyesine dahil etmek için şartlarını yumuşatmaktadırlar. Görüldüğü üzere uluslar arası alanda vatansızlığı önlemek için devletler sıkı sıkıya bağı oldukları esaslardan taviz vermeye devam etmektedirler. Bu da küreselleşme çağında ulus devletlerin homojen yapısının giderek heterojenleştiği ve vatandaşlık anlayışlarının da bu çerçevede değişime uğradığının göstergelerindendir.

Bu alanda küreselleşme çağı ile birlikte vatandaşlık anlayışının da evirildiğini çok-kültürlü katılımcı, demokratik özellikleri içerisinde barındırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bireyler artık Dünya toplumunun da bir üyesi olarak görülmekte, bu alanda siyasi haklar hariç sosyal ve medeni haklarını kullanmaktadırlar. Demokratik, çoğulcu, katılımcı vatandaşlığın ulus üstü alanda ilk örneği olduğu için AB vatandaşlığı da oldukça önem arz etmektedir. Eksikliklerine rağmen ortak katılım ve ortak duyarlılığın AB çatısı altında vatandaşların katılımının sağlandığı bir oluşum olma özelliğini koruyan AB vatandaşlığının hakların kullanımı (gerek siyasal, gerek medeni gerekse sosyal haklar) konusunda ulus-üstü yurttaşlığın ilk ve tek somut örneği, aynı zamanda Dünya yurttaşlığı olarak tanımlanabilecek kavramın çekirdeğini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

ACAR,Mustafa,*Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik Siyasi Analiz*,1. Baskı,Ankara,2006

ADADAĞ,Özgür ve YILDIZCAN,Cemil,*Küreselleşme ve Demokrasi-Küreselleşmenin Farklı Yüzleri*,Dipnot yayınları,Ankara,1.Baskı,2011

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*,İmge Kitabevi,5.Baskı,Ankara,2006.

AĞAOĞULLARI,Mehmet Ali ve KÖKER, Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*,İmgeKitabevi,Ankara,2013

AĞIR,Hüseyin,*Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması*,Ekin Yay.,Bursa,2010

AKA,Asiye,"Kimliğe Teorik Yaklaşımlar",Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,Cilt:34,Sayı:1,Mayıs,2010

AKAL,Cemal Bâli, *Devlet Kuramı*, Dost Kitabevi, Ankara,2005

AKÇAY,Belgin ve GÖÇMEN İlke, *Avrupa Birliği Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*,ed:Belgin Akçay ve İlçe Göçmen,Seçkin yay,Ankara,2012

AKDEMİR,Erhan,*Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi*,Avrupa Birliği Tarih Teori ve Kuramlar, Seçkin yay,Ankara,2012

AKDEMİR,Erhan,*Avrupa Birliğinde Kimlik,Kültür Tartışmaları ve Türkiye*,Ekin Yayınevi,İstanbul,Aralık,2013

ALPTEKİN,Mehmet Fatih, *Yurttaşlığın Tarihi Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi,Ankara, Ankara Üniversitesi,2005

ALTINBAŞ,Deniz,"Avrupa'nın Başarısız Girişimi: Avrupa Yurttaşlığı",Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara,2009

ALTUN,Birol,"Avrupa Birliği Yurttaşlığı ve Avrupa Kimliği Tartışmaları",Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**,** Ankara, Ankara Üniversitesi, Mayıs,2006

ALTUNTAŞ,Nezahat,"Kısmi Kimliklerin Evrensel Konumlanması", Türkiye Günlüğü,2004

ALTUNOĞLU,Mustafa,"Kimlik'in Modern İnşâı Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları",Yayınlanmış Doktora Tezi,Ankara,Gazi Üniversitesi,2009

ARİSTOTELES,*Politika*,Remzi kitabevi, çev:Mete Tuncay,İstanbul,2000

AYBAY,Rona, *Yurttaşlık(Vatandaşlık) Hukuku*, Ankara Üniversitesi S.B.F Basımevi, Ankara,1962

BALİBAR,Etienne ve WALLERSTEİN Immanuel,*Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*,Metis yay,İstanbul,2007

BAUMAN,Zygmunt,*Bireyselleşmiş Toplum*,çev:Yavuz Alogan,Ayrıntı Yay,İstanbul,2005

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ, *Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-98 Bir İnsanlık Sorunu*,Türkçe Editörler:İsmail Çekem,Cevat Taylan,Goncagül Karadağ,Didem Bulutlar,Nalan Soyarık,Çevirmenler:Yeşim Boyacılar,Volkan Çıdam,Çağlayan Orhaner,Nihal Yetkin,Elif Gündoğdu,Simten Coşar,Oxford University Press,Ankara,1997

BRUBAKER,William Rogers,"Fransa Almanya'da Göç Vatandaşlık ve Ulus-Devlet; Karşılaştırmalı bir tarihsel Çözümleme**"**,*Vatandaşlığın Dönüşümü,* Ayşe Kadıoğlu (ed.),*Vatandaşlığın dönüşümü,* Metis yay,2012

BULAÇ,Ali, *Modern Ulus Devlet*, Çıra Yayınları:286 Düşünce, İstanbul2012.

BÜYÜK LAURUSSE, Milliyet, cilt:13,İstanbul, 1992

CİN,Turgay, “Yunan Vatandaşlık Yasasına Göre Yunan Asıllığının(Vatandaşlığının) Kazanılması”,Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk fakültesi dergisi,cilt:5,Sayı:2,2003

COŞKUN,Abdulvahap,”Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu,Yayınlanmış Doktora Tezi,Ankara,Ankara üniversitesi,2007

COŞKUN,Vahap,*Ulus devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*,Liberte yayınları,Ocak,2009

ÇAĞAPTAY,Soner,”Türklüğe Geçiş Modern Türkiye’de Göç ve Din”,*Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus Devletin Sorgulanması*,Metis yay,2007

ÇEÇEN,Baran, “Ulus Devletin Geleceği”,Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,Ankara,Atılım Üniversitesi,2013

ÇİLİNGİR,Sevgi, “Avrupa Kimliği Ve Ulus Devlet Modeli”, Dokuz Eylül Üniversitesi,Tübitak Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,sayı:7,2007

DAVUTOĞLU,Ahmet, *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*, Küre yayınları,İstanbul,6. Baskı,Ağustos,2004

DEİGHTON,Hillary J, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, Homer Kitabevi Yay, İstanbul 1995.

DEMİR, Şeyhmus,”Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi: Anayasal Yurttaşlık” ,Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi,2005.

DİNÇ,Erkan, “Öğretmen Adaylarının Avrupa ve Avrupa Vatandaşlığı Hakkındaki Görüşleri”,Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi,1.Uluslar arası Avrupa Birliği Demokrasi Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu,2009

DOĞAN,Vahit; ŞİT,Banu,*Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı-29 Şubat 2008 Bildirileri*,Editörler:Vahit Doğan,Feriha Bilge Tanrıbilir,Banu Şit,Seçkin Yayınları,Ankara,Eylül,2008

DUFOIX,Stêphane,”Mesafeyi Yönetmek”,*Diasporalar*,Uluslar Arası Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, Kasım,2011

DURGUN,Şenol, "Modern Devlet Olmanın Zorunlu koşulu Ulus Devlet midir?",*G.Ü.İİBF Dergisi*,Mart,2000

ERDEM,Galip,*Türk Kimdir? Türklük Nedir*,Töre Devlet Yayınları,Der:İbrahim Metin,İstanbul,2008

ERGUN,Doğan, *Kimlikler Kıskacında Ulusal Kişilik*,İmge Ktbv,Ankara,2000.

ERÖZDEN,Ozan, *Ulus Devlet*, On iki Levha Yayınları, İstanbul,2008

ERÖZDEN,Ozan, *Ulus Devlet*, On iki Levha Yayınları, İstanbul,2013

ESEN,Bülent Nuri,*Anayasa Hukuku Genel Esaslar*,Ankara,Resimli Posta Matbaası,1963

FIRAT,İsmail, "Anayasal Vatandaşlık;1982 Anayasası Üzerine İnceleme", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Atılım Üniversitesi, 2010

FUKUYAMA,Francis, *Devlet İnşası*, Profil Yayıncılık, İstanbul,2012

FUKUYAMA,Francis, *Ulus İnşası*, Profil Yayıncılık, İstanbul,2012

GLEASON,Phillip, "Kimliği Tanımlamak: Semantik bir Tarih",*Kimlik Politikaları Özdeşlik Tanınma ve Farklılık*, Ankara,Doğu Batı Yayınları,Editör ve Çeviren:Fırat Mollaer,Ankara,Şubat,2014

GÖÇMEN,İlkin,"Avrupa Birliği Hukukunda Serbest Dolaşım Hükümleri Yönünden "Tamamen Ülke İçi" İlişki İçinde Kalmama Hususu Ve Birlik Vatandaşlığının Bu Hususa Etkileri", Ankara Barosu Dergisi,Ankara,2011

GÖĞER,Erdoğan,"Çifte Vatandaşlık", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi AÜHF,C:44,Sayı:1-4,1995

GÖZLER,Kemal,*Türk Anayasa Hukuku Dersleri*,Ekin kitabevi Yayınları,Bursa,Şubat,2007

GÖZTEPE,Ece,"Yurttaşlığın Kamusal ve Ulus üstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve Göçmen Forumu Örnekleri",Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi AUHFD,Cilt:52,Sayı:4,Ankara,2003

GÜLALP,Haldun, *Vatandaşlık ve etnik çatışma Ulus Devletin Sorgulanması*, Metis Yay, Haziran,2007

GÜLLÜPINAR,Fuat, "Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,2012,Cilt:67,No:1

GÜNGÖR,Mehmet,"Ulus Devlet Yurttaşlığından Küresel Yurttaşlığa Türkiye'de Yurttaşlık Olgusu",Yayınlanmış Doktora Tezi,Malatya,2008

GÜRSOY,Şahin;ÇAPCIOĞLU,İhsan,Toplum Bilimleri Dergisi,2009,sayı:1-3

HABERMAS,Jürgen,*Küreselleşme ve Milli Devletin Akıbeti*,Bakış Yayınları,editör:Ali Özcan,İstanbul,Şubat,2008

HEATHER,Derek, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, İmge kitabevi, Haziran,2007

HEYWOOD,Andrew, *Siyaset*,Liberte Yay, Ankara,2006

HIRST,Paul;THOMPSON,Grahame,*Küreselleşme Sorgulanıyor*,Dost Kitabevi Yayınları,Ankara,Dördüncü Baskı,Mayıs,2007

HOBSBAWM,E.J.,*Milletler ve milliyetçilik*,Çev:Osman Akınhay,Ayrıntı Yay,İstanbul,1993

HOBSBAWM,Eric,*1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik*,Ayrıntı Yay,İstanbul,2006

HÜNER,Mehmet Fatih,"Antik Yunan Demokrasisi Modern Demokrasi Karşılaştırması", Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi,sayı:13,2013

KADIOĞLU,Ayşe, *Vatandaşlığın Dönüşümü*, Metis Yay, İstanbul,2012

KADIOĞLU,Muhsin,*Küresel Düşün Ulusal Davran*, 21. Asır yayınevi,İstanbul,1. Baskı,Haziran,2010

KAR, Muhsin,*Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye Ortak Politikaların Oluşumu ve Uyumlaştırılması*, Ekin Yayınları, Bursa,2010

KARLUK, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yay, İstanbul,2007

KASTORYANO, Rıva, "Alman Birliğini Yeniden Tanımlamak",*Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus Devletin Yeniden Sorgulanması*,Metis Yay,2007

KAYA,Ayhan;ÖZDOĞAN,Günay Göksu,*Uluslar arası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar Göç, Yurttaşlık,İnsan Hakları,Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet ve Güvenlik*,Bağlam Yayıncılık,1.Baskı,İstanbul,Temmuz,2003

KAYA,Ayşe,*Yurttaşlık Azınlıklar ve Çokkültürcülük*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,2006

KEYMAN,E.Fuat,*Türkiye'de Çok Kültürlü Anayasal Vatandaşlık ve Demokratikleşme*,Vatandaşlığın Dönüşümü, Metis Yay, İstanbul,2012

KILIÇBAY,M. Ali, "Kimlikler Okyanusu", *Doğu-Batı*, 2003

KYMLİCKA,Will,1998,*ÇokkültürlüYurttaşlıkAzınlık Haklarının Liberal Teorisi*,Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Haziran,1998

LECA,Jean,*Uluslar ve Milliyetçilikler*,Metis yayınları,çev:Siren İdemen,Eylül,1998

MARSHALL,T.H. ve BOTTOMORE Tom,*Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*,İstanbul Bilgi üniv Yay,çev:Ayhan Kaya,İstanbul,2006

MOLLAER,Fırat,*Kimlik Politikaları ÖzdeşlikTanınma ve Farklılık*,Doğu Batı Yay.,editör:Fırat Mollaer,Ankara,Şubat,2014

MORIN,Edgar,*Avrupa'yı Düşünmek*,çev:Şirin Tekeli,Afa Yay,İstanbul,1995

MUMYAKMAZ, Hatice Güzel, "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık", Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara,Gazi Üniversitesi,2008

NOMER,Ergin, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Filiz kitabevi, İstanbul, Aralık,2007

NOMER,Ergin,Türk Vatandaşlık Hukuku,Filiz Ktbv.,İstanbul,18.Baskı,2010

OLDFİELD,Adrian,"Vatandaşlık: Doğal Olmayan bir Pratik mi?",*Vatandaşlığın Dönüşümü,* Metis Yay,2012

ÖZDOĞAN,Mehmet,"Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)",Akademik Hassasiyetler Dergisi,cilt:2,sayı:3,2015

ÖZGÖKER,Uğur; MUSAOĞLU, Neziha, *Avrupa Kimliği Kurgusu,* Paradigma Kitabevi yay, İstanbul,2013

ÖZYURT,Cevat,"*Küresel Vatandaşlığın Gelişimi İmkânı ve Küresel Değerler Eğitimi*",Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi,1.Uluslar arası Avrupa Birliği Demokrasi Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu,2009

PAREKH,Bhikhu,"Kimliğin Mantığı",*Kimlik Politikaları Özdeşlik Tanıma ve Farklılık,* Doğu Batı Yayınları, Editör:Fırat Mollaer, Çeviri:Suat Aksoy, Ankara,Şubat,2014

PAZARCI,Hüseyin,*Uluslararası Hukuk Dersleri*,Turhan ktbv.,Ankara,2004

PIERSON,Christopher,*Modern Devlet*,Chivi Yay,İstanbul,2011

PLATON, *Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul,2013

POLAT,Ezgi Güzel, "Osmanlıdan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara, Mart, 2011

RENAN,Ernest,"Millet nedir?",Ülkü, Sayı:77,Temmuz,1939

RİFKİN,Jeremy, *Avrupa Rüyası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul,2010

ROGER,Antonie, *Milliyetçilik Kuramları*, Versus Kitap,çev:Aziz Ufuk Kılıç,İstanbul,Ekim,2008

ROUSSEAU, *Toplumsal Sözleşme ya da Politik Hakkın İlkeleri*, İdea Yay, İstanbul,2011

SAYLAN,Semra Eren,"Avrupa Birliği Vatandaşlığı Ve Gelişim Süreci",Yayınlanmış Doktora tezi, Ankara, Ankara SBF,2007

ŞAHİN, Köksal, *Küreselleşme Tartışmaları ışığında Ulus Devlet*, Yeni yüzyıl Yayınları, İstanbul,2009

SCHNAPPER,Dominique,*Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*,çev:Özlem Okur,Kesit Yayıncılık,İstanbul,1995

ŞEN, Seyhan,"Avrupa Birliğinde kimlik sorunu",Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara SBF, 2004

ŞENEL,Alâeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara,2004

SMITH, D.Anthony,*Ulusların Etnik Kökeni*,Dost ktbv,1. Baskı, çev:Sonay Bayramoğlu,Hülya Kendir,Ankara,Aralık,2002

SMITH,D.Anthony,*Milli Kimlik*,İletişim Yayıncılık,6. Baskı,çev:Bahadır Sina Şener,İstanbul,2010

TEMELAT, Neslihan, *Ülke Anayasalarında Vatandaşlık Tanımları*, TBMM Araştırma Merkezi Yay, Ankara, Ekim,2011

TEZİÇ,Erdoğan,*Anayasa Hukuku*,Beta Yayınları,İstanbul,Ekim,2005

TİKVEŞ,Özkan, *Eski Yunan'da Devlet Anlayışı*,İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi Yay. İÜHF,Cilt:35,Sayı:1-4,1969

TOKLUOĞLU,Ceylan,"Ziya Gökalp ve Türkçülük",Ankara,Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,Cilt:68,No:3,2013

TOPUZKANAMIŞ,Şafak Evran,"Anayasal Yurtseverlik Kavramının Avrupa Birliği Ve Türkiye İçin Anlamı",Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi,1.Uluslar arası Avrupa Birliği Demokrasi Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu,2009

TURHAN,Turgut ve TANRIBİLİR,Feriha Bilge,*Vatandaşlık Hukuku*,Yetkin yayınları,Ankara,2012

TURNER,Bryan S. ,*Oryantalizm,Postmodernizm,Globalizm*,Anka Yay,İstanbul,2002

TÜRE,Fatih, *Egemenlik Temsili Demokrasi ve Ulus Devlet*, Gündem Dergisi,Nisan,2008

ULUTAŞ,Ahmet, "Avrupa Birliği Yurttaşlığı", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi,Ankara,Gazi üniv,2005

UNAT,İlhan, "Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi", Ankara, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no:205-187,1966

ÜRER,Levent, *Sosyal Devletten Soysal Devlete Ulusçuluk Tartışmaları*, Melek Yay, İstanbul, 2012

ÜNSAL, Artun,*75.Yılda Tebaadan Yurttaşlığa Doğru*,Tarih Vakfı Yay.,İstanbul,1998

ÜNSAL,Hande,"Avrupa Birliği Vatandaşlığına Bağlanan Sonuçlar ve Bu sonuçların Vatandaşlık Hukukunun Genel Kuralları Çerçevesinde Değerlendirilmesi",Uşak Üniversitesi Avrupa Birliği Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi,1.Uluslar arası Avrupa Birliği Demokrasi Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu,2009

YANIK,Celalettin,"Etnisite,Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi",Kaygı-Uludağ Üniversitesi fen edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,Bursa,sayı:20,2013

YILDIRIM,Emre,"Avrupa Bütünleşmesinin Düşünsel Temelleri",Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul üniversitesi,2007

YURDUSEV,Nuri,"Ulus Devlet İnsanlığın En Tehlikeli İcadı",*Uluslar arası İlişkilerde Post Modern Analizler-1*,Der:Tayyar ARI,MKM Yayınları,Nisan,2012

WALLERSTEİN,İmmanuel,*Bildiğimiz Dünyanın Sonu*,Metis Yay.,Çev:Tuncay Birkan,İstanbul,2003

WENDEN,Catherine Winthol De,"Ulus ve Yurttaşlık Hem Rakip Hem Ortak",*Uluslar ve Milliyetçilikler*,Metis Yay.,İstanbul,1988

ZENCİRKIRAN,Mehmet,*Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*,Dora Yayıncılık,4. Baskı,Ocak,2013

İnternet

http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/avrupa%20birli%C4%9Fi%20hukuku/Avrupada%20Birlik%20olmak-vatanda%C5%9Fl%C4%B1k.doc(e.t.:24.03.2014)DUYAR,Esra, "Avrupa'da Birlik Olmak:AB Vatandaşlığı", 10 Mart 2007

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2962.pdf RIDGES,E.W., İngiliz Anayasa Hukuku,çev:Mukbil H. ÖZYÖRÜK (e.t.:22.05.16)

http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/ e.t.:11.06.2015Avrupa Vatandaşlığı ve Vatandaşlık Hakları Gök,2014

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160624_canli_ab_referandum(e.t.:22.07.16) "Brexit kararı sonrası AB'den çağrı "

http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-haberleri-ingiltere-abden-cikti-mi-referandumda-sasirtan-sonuc-40121490(e.t.:22.07.16) "İngiltere AB'den çıkıyor"

https://tr.wikipedia.org/wiki/Curia(e.t.:09.10.16) "Curia"

https://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia (e.t.:09.10.16) “Ecclesia”

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ele%C5%9Ftirel_d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnme e.t.:09.10.16) “Eleştirel Düşünme”

https://tr.wikipedia.org/wiki/Engizisyon (e.t.:09.10.16) “Engizisyon”

https://tr.wikipedia.org/wiki/Gens(e.t.:09.10.16) “Gens”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Perikles(e.t.:24.03.14) “Perikles”

https://tr.wikipedia.org/wiki/Normanlar (e.t.:09.10.16) “Normanlar”

https://tr.wikipedia.org/wiki/Stoac%C4%B1l%C4%B1k(e.t.:09.10.16) “Stoacılık”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Frudan_demokrasi(e.t:24.03.14) “Doğrudan demokrasi”

http://en.wikipedia.org/wiki/Ecclesia_(ancient_Athens)(e.t:24.03.14)”Antik Yunan’da Eklesia”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Stoac%C4%B1l%C4%B1k(e.t.:24.03.14) “Stoa Okulu”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Vestfalya_Antla%C5%9Fmas%C4%B1(e.t.:24.03.14)“Vestfalya Ant.”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Schuman_Bildirgesi e.t.:24.03.2014 “Shuman Bildirgesi”

http://tr.wikipedia.org/wiki/Maastricht_Anla%C5%9Fmas%C4%B1(e.t:24.03.14) “Maastricht Antlaşması”

http://www.milliyet.com.tr/2005/06/02/son/sondun11.html (e.t.:23.07.16) ”AB Anayasasının Hollanda’da reddedilmesi”

https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Hungary(e.t:23.07.16)“Macar anayasası 2013 değişiklikleri”

http://www.servat.unibe.ch/icl/hu00000_.html(e.t.:23.07.16) “Macar Anayasası”

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245276r7719.Avrupa_Anayasasi__na____Hayir_____Turkiye___ye____Hayir____Anlamini_Tasimiyor.pdfe.t.:23.07.16 “AB Anayasasına Hayır Türkiye’ye Hayır anlamı taşımıyor”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/08-ALMANYA%20209-276.pdf(e.t.:05.11.13) “Almanya Anayasası”

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/308/2962.pdf“İngiliz Anayasa Hukuku yazan:E. W. Ridges çev:Mukbil H. Özyörük”

(http://whatukthinks.org/eu/wp-content/uploads/2015/10/Analysis-paper-2-Do-we-feel-European.pdf(e.t:09.01.2016)”Avrupalı hissetmek”

http://www.parliament.bg/en/const(e.t.:3.11.13)”Bulgaristan Anayasası”

http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/1993/1.html(e.t.:03.11.13)”Çek Cumhuriyeti Anayasası”

http://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html(e.t.:3.11.13) “Estonya Anayasası”

http://politikakademi.org/2014/05/avrupa-vatandasligi-ve-vatandaslik-haklari/e.t.:11.06.15 “Avrupa Vatandaşlığı ve vatandaşlık hakları”

http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf(e.t.:03.11.13) “Finlandiya Anayasası”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/07-FRANSA%20169-208.pdf(e.t.:03.11.13) “Fransa Anayasası”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/06-DAN%C4%B0MARKA%20149-168.pdf(e.t.:03.11.13) “Danimarka Anayasası”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/11-HOLLANDA%20355-384.pdf(e.t.:03.11.13) “Hollanda Anayasası”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/09-%C4%B0RLANDA%20277-318.pdf(e.t.:03.11.13) “İrlanda Anayasası”

http://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/index.html (e.t.:03.11.13) “İspanya Anayasası”

http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm(e.t:03.11.13) “Litvanya Anayasası”

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C4%B0LLET (e.t:16.03.16) “Millet”

http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html(e.t.:03.11.13) “Lüksemburg Anayasası”

http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566http://www.kormany.hu/download/4/c3/30000/%20THE%20FUNDAMENTAL%20LAW%20OF%20HUNGARY.pdf(e.t.:03.11.13) “Macaristan Anayasası”

http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8566(e.t.:03.11.13) “Malta Anayasası”

http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/12-POLONYA%20385-438.pdf(e.t.:03.11.13) “Polonya Anayasası”

https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/Portekiz-TR(2.4.1976).doc(e.t.:03.11.13) “Portekiz Anayasası”

https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/romanya.pdf(e.t.:03.11.13) “Romanya Anayasası”

http://www.ncsr.sk/web/Static/en-US/NRSR/Dokumenty/constitution.doc(e.t.:03.11.13) “Slovakya Anayasası”

http://www.pf.uni-mb.si/datoteke/janja/Angleska%20PT/anglesko-slovenska_urs.pdf(e.t.:03.11.13) “Slovenya Anayasası”

http://www.photius.com/countries/greece/government/syntagma.pdf(e.t:03.11.13) “Yunanistan Anayasası”

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/The_Maastricht_Treaty.pdf(e.t.:22.07.16) Maastricht Anlaşması”

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56ebc2337974f4.13361506(e.t:17.03.16)

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77/eb77_citizen_en.pdf(e.t: 12.11.14)European Commission Standart Euro Baromater77 Spring 2012, "Europen Citizenship Report",2012,May"Avrupa Komisyon Raporu Avrupa Vatandaşlığı"

http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/com_2013_269_en.pdf(e.t.:12.11.14)R eport From The Commission TO THE European Parliament, the Councıl, The European Economic And Social Committee And The Comittee Of Regions, RU Citizenship Report 2013,Eu Citizens Your Rights Your Future "Avrupa Komisyon Raporu Avrupa vatandaşlığı hakları ve geleceği"

http://ec.europa.eu/justice/citizen/document/files/2016-flash-eurobarometer-430-citizenship_en.pdf(e.t.:23.07.16) Avrupa vatandaşı olmamayı seçme şansınız olsaydı bunu ister miydiniz?

"Some could vote twice in the European Elections" Lisbeth Kirk,2004'den akt Ulutaş,2005:83 http://www.eubserver.com/?aid=16568&print=1 e.t.:19.10.2004